

Başlarken

Nazan Bekiroğlu 2009.05.17

Nakkaş döndü dolaştı, yine aynı bahçeye geldi. Nakkaşın zamanı geniş, İstanbul'un lâle devrine kıyısından köşesinden yetişti. Bir nisan vakti, cübbesinin yenlerini rüzgâra vere vere, bahçelerinden bir son gün telâşıyla geçti. Tarhlarını, yollarını, manzarasını, göklerini seyretti.

Bir suyun derinliğinde lâle gölgeleriyle yüz yüze geldi. Her bir lâle dalında kendi kendisini devretti, bambaşka bir görüntüde resmetti. Yapraklarının sathında hatmetti. Renginde ezber, biçiminde şerh etti. Her bir kıvrımından geçmişe dair bir yol açıklığı, geleceğe bakan bir göz aydınlığı diledi. Her birini yeni baştan tanıdı. Bir tanışlık bıraktı kendisinden. Bir merhaba aldı. Unutmuştu, hatırladı.

Şeb-i yeldaların önünde siyahın tekinsizliğini yorumladı morla. Beyaz bir lâlenin gölgesinde bütün bir şehri akladı. Alev almış ruhsâr-ı güllerin ağzına emanet etti olanca hevâ ve hevesini. Ne varsa içinde karanlık bir çığlıkla savurdu, bir heceye sığdırdı ömr ü âhını, göklere saçtı külünü, alevini.

Aynı bir harfe döner gibi döndü lâle münhanilerine. Mızraklı bir İstanbul lâlesinin önünde bir hikâyeye tam da yaprağın koptuğu yerden eklenebilirdi. Ama yo! Zamir o zamir değil, bir daha o eski kelimeleri ağzına almamaya yemin etti. Bir yılan gömleğini sıyrır gibi sıyırdı sırtından bütün kimliklerini, sıyırdı cübbesini. Sonra döndü bir lâle kadehinin etrafında bin bir kere, sema etti. Bıraktı kendisini okumayı, kendisinden de isimlerinden de geçti.

Kendisini bundan böyle nakkaş bildi, o isimle bir göründü bir kaybolmadı. Ölmemişti dirildi.

Bir de: Zaman, kendisini bile eskitir. Bütün vaveylasına rağmen lâle sadece bir haberdir, devri gelip geçicidir. Devir her daim gül devridir. Çünkü bir tek o yedi verir. Nakkaş kendisine yepyeni bir kimlik biçerken ilk kez bunu bildi.

Gerisi umulur ki kendiliğinden gelesi...

Aynı gün, aynı köşe.

Görece bir avuntuyla gözlerimi kapasam her şeyin bir saat gibi, durduğu yerden işlemeye başladığını sanacağım. Neredeyse bu dünyada da zamansızlığa inanacağım.

Bu köşeden sessiz sedasız ayrılıp kendi köşeme çekilirken geçerli tek mazeretim haftalık düzene ayak uyduramamışlığımı. Düz cümlelerin gündelik lisanına sığdırmayı bir türlü başaramadığım yazıların her hafta çıkarılması büyük bir iç emek gerektiriyordu ve yazı da her zaman kendiliğinden gelmiyordu. Yazıyı kendi gidişime uydurmak değil ama kendimi yazının gelişine bırakabilmek için bir vedaya değilse de ayrılığa evet demek mecburiyetinde kalmıştım o zamanlar. Üzerinden yıllar geçti.

Zorunlu olmadan yazmak büyük bir ayrıcalıktı zannımca. Öyle de oldu ilk zamanlar. İstedğim vakit yazmanın, istediğim kadar yazmanın tadını çıkardım doya doya. Araya kitaplar girdi. Sevinçler. Şaşkınlıklar. Kırıklıklar. Yıkımlar. Kısacası hayatın ta kendisi ve onun yazıya vuran ya da vuramayan yorumu, gölgesi, silüeti, benzeri vesairesi.

Fakat geçen zaman içinde, kitabın kesmediği bir hızı fark edip de içimden geçip giden onca cümleyi sıcaklığı soğumadan, kısa menzilli bir yol aralığında paylaşmak istediğimi fark ettiğimde özledim en çok da bu pazar

köşesini. Eskimeden, tükenmeden, hayatiyetini yitirmeden. Oysa öyle çok cümle yitirdim ki.

En çok da yazarını sahiplenen, ona her yazarı mutlu edebilecek bir etkileşimi yaşatabilen Zaman okurunu özlediğimi itiraf etmeliyim şimdi. O ki beni Zaman'sızlığında bile yalnız bırakmadı. Gönül bağımız süre gitti. En çok da bu nedenle galiba, bir kez daha evet dedim.

Benim içim belli olmaz gerçi. Tembellik edip de pazar yazısını cumartesi öğle evveline sıkıştırdığımda, vakit daralıp da nefesim sıkıştığında kendime yeniden küsebilirim. Bazı haftalar eğer yazı "gelmezse" kaçamak da yapabilirim. Çok bunalırsam yeniden fasıla isteyebilirim.

Ama şimdi buradayım.

Uzun zaman evveldi. Bu sütunda yayımlanan son yazımda "Bu bir veda değil ama ayrılık" demiştim, sütun sonuna not düşülmüş belli belirsiz bir cümleyle. Ya da benzer bir şey, belki tam tersi.

Ama o cümleyle kastettiğim her ne idiye sonu vardı.

Sonu geldi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ben de bu şehirliyim

Nazan Bekiroğlu 2009.05.24

Fındığına uzak kemençesine yabancı kalsam da, kapım sokağına kapalı, kulaklarım şivesine tıkanmış olsa da. Ben, suyun kıyısında kurulmuş ve nicedir üzerinde bir kadersizliktir dolaşan güzel kentimin bahçeli evlerine ucundan kıyısından yetişebilen son nesildenim. Kötü huylu sözcükleriyle gerçeğine eremesem de ben bu şehrin düşüne yetiştim.

Ben de bir bahçeyi dolduran ağaçların üzerine günlerce yağan yağmurları sıcak bir odanın buğulu penceresinden bir çocuk olarak izledim. O eski zaman evlerinin çatılarına karın ağır ağır dökülüşünü seyrettim. Öyle gecelerde masalcı büyük annelerin son örneklerinden birinden "Altın tartmaz" kızın masalını büyülenmiş gibi dinledim.

Meydandaki Melek sinemasının yıkılmasını, Ayasofya'nın eteklerini dalgaların yaladığını hatırlayamasam da, Sahil Yolu'nun yerinde dalgalar, denizler estiğini hatırlayacak kadar eskiyim. Şimdi, gelişi-gidişi bol otoyollara dönüştürülmüş kumsallarda ben de ayaklarımı suya değdirdim. Başkaya'dan dalıp İskele'den su yüzüne çıkmadım ama ben de babamın gözleri önünde boğulma tehlikesi atlattım. Ben de takaların gümbürtüsüyle uyudum, martı çığlıklarıyla uyandım.

Anlatmayı sevebileceğim kışlık konakları, yazlık köşkleri vardı Trabzon'un. Bu evlerde yaşamayı bilen oturaklı beyefendileri, kırık bir şiveyi adamakıllı asilleştirerek koruyan ağırlıklı hanımefendileri. Polita yolunda sıralanmış yazlıklarda şehrin "bir demet yasemen" yüzünü seyrettim. Ben de Arnavut taşı döşeli sokakların sonunda küpe çiçeği, karanfil, hatmi ile burun buruna geldim. Sulanmış taşlıklarda bir yaz ikindisi, sardunya kokusunu içime çektim. Filbahri altında sersemledim. Fesleğene eğildim, hanımeliyle halleştim. Yaprığını incitmeden çiçeğine meylettim. Surların üzerinde büyüyen gölgemle eğlendim. Aniden bastıran kırkikindi yağmurlarına tebessümümü sindirdim.

Yollarım yağmuruna açılıp Fırıncı Rüştü'süne kapansa da, bulutuna açılıp köyünde tıkansa da, hatta ihanetse bunun adı, ben bu şehre suları ve gecesi mavi, minareleri ve gemileri beyaz bambaşka şehirlerle ihanet etmiş olsam da. Yine de bu şehrin her ekim ayını, Uzun Sokak'ın kim bilir hangi köşesine tezgâhını kurmuş kestaneciye, bir akşamüzeri ansızın kaldırımlarda ışık topları yapan yağmurları bekler gibi bekledim.

Çocukluğum hem benim hem Trabzon'un cennet düşüymüş. Bir cennet elmasında ağırladım bahçeden sürgünlüğün ilk acısını. Konaktan apartmana. Bahçelerden balkona. Ağaçlardan saksılara. Güzel kentimin bahçeli evlerinin bir bir yıkılmasını, yerini çarpık bir apartman hesabının almasını sineme çektim. Bir şey gelmedi ki elimden, bahçesini yitiren kentimin ruhunu ve mazesini de unutmasını sessizce izledim. Kıvamın bozulması, kimyanın değişmesi an meselesi. Nasıl olduğunu ben de anlamadım, çok ani oldu ama beline ağır bir balta yiyip de boylu boyunca toprağa kapanan koca çınarın iniltileri arasında oldu bu.

Demem o ki, sarf ettiğim şunca cümle, şunca kelam arasında. Bu şehre eklemenebilecek, ona borçlu, ondan alacaklı, dört duvar ve bir iç bahçeden başka bir şey bulamazken ben, Trabzon manzumesini canlı tutacak ana damarın çoğu kesikti bende. Bir yanımda bile değil, çok yanımda ayrık, yabancı. Ama değil mi ki biyografimin vazgeçilmez cümlesiyle, hep bu şehirliyim. "Bir şehri sevmenin şartı ona hizmettir" derdi Orhan Okay hocam. Sevmenin şartı hizmetse eğer ben, bu şehre bunca yıl hizmet ettim. Buradayım hâlâ. Hiçbir yere gitmedim. Şikayet de etmedim, kimselere bir şey demedim. Söz aramızda kalsın, gitmeye gücü olup da gitmeyenlere özgü bir duruşla, için için bir taşra kibri bile geliştirdim.

Kıyısında köşesinde kaldığım, caddelerinden ürkek bir yabancıyla geçtiğim doğrudur her hafta sonu. Yine de yağmurunda kayboldumsa da bu şehrin, denizinde duruldum, bulutunda bulundum. Bu şehrin havasını soludum, ekmeğini yedim, suyunu içtim. Şehirlerin de sakinlerinin üzerinde hakkı var. Şunun şurasında ben de bu şehirliyim. Ben ki, "iyi ki" değil "keşke"yim hep. Neye tanık olduğumu bilsem, hiç daha fazlasını kayıt düşmez miydim?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nesil yatırımı

Nazan Bekiroğlu 2009.05.31

Örselenmiş bir zihniyet halinin metaforu olarak "bahçesini yitirmek" sadece benim şehrimin kaderi değildir. Son yarım asırdır neredeyse bütün Türkiye, ifadesini çarpık yapılaşmanın süreğinde bulan bir kayıp halinde. Şehirlerin, bir zamanlar olduğu şeyle aralarına tekensiz bir unutkanlığın uçurumu girmiştir ve unuttukları hatırladıklarından daha fazla bir şeydir.

Şehir, bahçesini kaybederken kültürel mazisi ve şehir ruhu da yara almıştır. Oysa şehirleri ayakta tutan, onların kıvamını koruyan, köylüsüyle, kentlisiyle, yerlisiyle, göçmeniyle onun ortak bilincindeki kültürel devamlılıktır.

Öyleyse şehirlere, unuttuğu maziye hatırlatmalı. Şehir, bir zamanlar olduğu şeyle arasına giren uçurumu önce fark etmeli sonra da aşmalı. Bahçeli devraldığımız kentleri hiç olmazsa zihninde bir bahçe kurabildiğimiz nesillere devredelim. Şehirlerin de sakinleri üzerinde hakkı var, emaneti aldığımız gibi iade edelim.

Uzun vadede nesil yatırımı en uygun ilk adımdır. Bundan 20 yıl sonra şehirleri devralacak, onun gündemini belirleyecek gençlerin ruhlarına, algı tarzlarına biçim vermekten söz ediyorum. Çünkü yarınları biçimlendirecek bir zihniyet ancak nesillere yatırım yapmakla elde edilebilir. Bu da ruh imarı, nesil mühendisliği anlamına gelmektedir. Zahmetli iştir. Pahalıdır. Ama en garantisidir. Örnekte Tanzimat, anlamını kavrayacak ve

hamlelerini sürekli kılacak gençleri benzer projelerle yetiştirmişti ve kendisini bundan sonra ancak garantiye alabilmişti.

Peki, nasıl gençler? Her şeyden önce estetik duygusu gelişmiş, güzelliği fark edebilen, insan sevgisi, yanı sıra hayvan ve bitki sevgisi de taşıyan, dünyanın insanlar kadar taşla toprağa, börtü böceğe de ait olduğunun bilincinde, empati yeteneği, merhamet duygusu yüksek, özgüvenli, güçlü, kibar, nazik gençler. Ama yanlışlıklar karşısında direnebilen, zorlu mücadeleleri de başarabilen gençler.

Nasıl yetiştirilir onlar, onlara nasıl yatırım yapılır? Okumaya, yazmaya, müzik dinlemeye, tiyatro, sinema ve resim sergilerine gitmeye sevk edilerek. Gezmeleri, görmeleri mümkün kılınarak. Huzurevi, Çocuk Esirgeme Kurumu, hastane ziyaretleri alışkanlığa dönüştürülerek, hayvanların korunması gereken bir şey olduğu öğretilerek. Doğayla iç içe olmaları, mimarinin anlamına ermeleri, güzel yapı ile çirkin yapılaşma arasındaki farkı kavramaları, bahçe kültürüne sahip çıkmaları sağlanarak. Ve daha bir sürü şey.

Çizdiğim programda kültürel baskınlık dikkat çekmektedir ihtimal. Ama öyle de olmalı. Çünkü teknoloji, sanayi, ekonomi, ticaret gibi rahatsızlığı kısa vadede daha çabuk fark edilen "sayısal" oluşumlar özde dil, düşünce, kültür, sanat temeline bağlıdır. Birleşik kaplar gibidir onlar. Taraflardan birinin zayıflaması diğer tarafın da dengesini sarsar, mahiyetini bozar. Kültür yatırımları en az teknoloji yatırımları kadar önemlidir. Ve bizi geleceğe taşıyacak olan dinamik, dağınık parçalar dizisi değil bir bütünlükler cümlesidir. Bu yüzden bir Süleymaniye inşası hâlâ bir Sinan kadar bir Süleyman'ın da varlığını gerektirmektedir.

Bütün bu eğitici etkinlikler arasında kuşku yok ki okumak ve yazmak en önemlisidir. Çünkü okumak da yazmak da dil demektir. Dil ise bir dünyanın nabzının attığı, zenginleştiği, genişlediği, güçlendiği yerdir. Bu nedenle son dönemde hem bazı belediyeler ve valilikler (Trabzon Valisi Nuri Okutan'ın adını bu kapsamda zikretmeliyim) hem de Hayrünnisa Gül Hanımefendi tarafından tanzim ve teşvik edilen okuma günleri gibi yazar-okur karşılaşmalarını da fevkalade önemsediyimi ifade etmeliyim.

Karamsar tablolar çizdiğime bakmayın benim. Hani neredeyse ümitliyim. Ümidim, siyasilerimiz özellikle kültür ve milli eğitim politikalarının iktidarların da üzerinde bir süreklilik taşıması gerektiğini fark ettikçe; kültür yatırımlarının en az teknoloji yatırımları kadar önemli olduğunu fark eden yeni kuşak yerel yöneticilerin sayısı arttıkça, artacaktır. Tekrar etmekte yarar var. Nesil yatırımı zahmetli iştir. Pahalıdır. Ama en garantisidir. Ve bu kavramın terimleşme zamanı çoktan gelmiştir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sor bakalım onlara

Nazan Bekiroğlu 2009.06.07

Bu yazının, kendimi bıraksam gözyaşlarına boğularak anlatacağım bir katmanı, şikâyeteye yaslanan bir ucu var. Ama bunu kendime saklayacağım. Hocalık tavrımı takınarak ve buruk bir kalple konuşacağım sadece. Dilim döndüğünce anlatacağım. Biliyorum ki his öğretilmez ancak bilgi devredilebilir. Belki o, birkaç zihne çarpabilir.

Bir ideolojiye dönüştürüldüğünde sempatisinin kapsama alanı daralan her şey gibi (feminizm, çevrecilik vs.) hayvanseverliğin de belirli bir sınıfa mahsus, ithal, moda bir duruşa dönüş/türül/mesi korkutuyor beni. Böyle bir bakış bozukluğunda anlam kaymasına uğrayan hayvansever sözcüğünü neredeyse bir sosyete hobisine indirgeyerek itici kılan şey, hayvan sevgisinin insan sevgisine alternatif teşkil ettiği şeklindeki yanılsama. Hayvansever, insansevmezmiş gibi. Oysa bütün canlılara, hatta cansızlara yönelik sevgi, insan sevgisine giden yolun da ilk adımıdır. Hayvan sevmeyen, insanı nasıl sevsin ki?

Fakat burada sevgiden önce söz konusu edilmesi gereken şey haktır. Çünkü sevgi, verip vermemeye bizim karar verdiğimiz bir şeydir. Ama hak öyle değil. Onu, vermek mecburiyetindeyiz. Bunun için, yaratılmış her şeyi Yaratan'ından ötürü seven, sevmenin aynı zamanda bir sorumluluk taşıma ve hak gözetme anlamına da geldiğini bilen eski kültür hayvan hakkı gözetmeyi onu sevmekten üste koyar. Günümüzde hayvan sevgisinin biraz da şaibeli bir terime dönüşmesi bu bilinci kaybetmemizdendir.

Oysa meşhurdur; Eyüp, hasta leyleklerin tedavi edildiği, korunduğu bir mekândı. Sokak kedilerinin beslenmesi için kurulan vakıflar vardı. Kuş evleri şefkatin göstergesiydi eski yapılarda. İstanbul, tavukların aç bırakıldığını fark ettiği anda sorumluları cezalandıran kadılar da tanımıştı. Kanuni, karıncaların bürüdüğü bir ağacı kestirmek için şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'ye bir dörtlükle sual ettiğinde, ondan, karıncanın mahşerde Süleyman'dan davacı olacağını telmihen manzum bir cevapla zarif bir gözdağı almıştı.

Menkıbe mecmualarında anlatılır; Abdülkadir Geylani'nin, sitemle nazar ettiği bir kuşun oracıkta düşüp ölmesi üzerine, sırtındaki cübbeyi çıkarıp müridlerine verdiği ve satın bunu, bedelini de yoksullara dağıtın, belki şu kuşçağızın diyeti olur, dediği. Beyazıd-ı Bistami'nin yolda giderken öldüresiye dövülen bir merkeple karşılaştığında onunla aynı yerden kanadığı. Ve daha pek çoğu.

Bunlar menkıbe belki. Pratik hayatta farklı muameleler de gerçekleşmiş olabilir. Ama toplumsal algı kendisini en çok da bu tür rivayetlerde hissettirir ve bu, bir zihniyet halidir. Neticede, uyuyan kedinin rahatını bozmamak için eteğini kesmiş bir peygamberin ümmetiyiz ve kayıtlarda sabittir Ebu Derda'nın ölüm döşeginde iken devesine dönerek, "Ey deve, kıyamet günü benden davacı olma, sana taşıyabileceğinden fazla yük yüklemedim." dediği. İlle de Hz. Ömer'in, yerde bulduğu kanlı bir örtünün izini sürerek sırtı yaralı deveyi bulup acısını dindirmek üzere yollara düştüğü. Durumu sual eden Hz. Ali'ye, "Yarın Rabb'im bana, Ey Ömer ben seni halife kıldım, sen neden devenin acısını dindirmedin, diye sormaz mı?" cevabını verdiği.

Yiten bu bilinçtir. Ancak o bilincin sahiplenilmesi halinde; yasalara, bazı belediyelerin bütün iyi niyetli çabalarına rağmen bir türlü çözülemeyen sokak hayvanları sorunu da, sevmeyeni incitmeden ve seveni de riske etmeden, bir biçimde çözümünü bulacaktır. Ancak o zaman bir süs köpeğine cömertçe sarf edilen lüksün bir sokak çocuğundan esirgenmesine duyulan haklı tepkinin tetiklediği yapay kamplaşma da, hedefini şaşırmış öfke gibi kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Bütün bunları canım yandığı için anlattım. Adına ne dersiniz deyin, hayvan sevgisi, hayvan hakları veya başka bir şey. İşte o, İslamî, insanî ve medenî bir tavidir. Üçünden birinde olsun kendisine yer bulamayanlara gelince: Sor bakalım; bu dünyanın sadece kendilerine ait olduğunu onlara kim söyledi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gölge oyunu

Nazan Bekiroğlu 2009.06.14

Bugüne değin kaç adet sınav kağıdı okuduğuma dair yaklaşık bilgi basit bir aritmetiğe muhtaç. Her dönem için orijinalinden bir Savaş ve Barış hacmi. Helâl ü hoş olsun, zaten bu yüzden maaş alıyorum. Lakin o sınav kağıtlarını okumanın pek kolay olmadığını da gizlemiyorum.

Bir kere; kimilerinin dört yıl boyunca alfabesini söksem bile okumaya bir türlü geçemediğim yazıları vardı. Kendi yazılarını kendileri de okuyamadıklarının en masum itirafçıları da onlar ve harflerin birbirine geçmesi yetmezmiş gibi satırların da üst üste bindiği bu yazıların sahipleri nedense hep de fazla yazmayı sevenler güruhundandı.

"Şaka"ları da eksik değildi hani. "Öğrencilik işte"! Mehmet Rauf'un bile tanıyamayacağı Eylül'lerle bu sınav kağıtlarında karşılaştım. Yeniden yazılan "Hürriyet Bayrakları"nı da, Nuran'la Mümtaz'ı kavuşturan Huzur'ları da bu kağıtlarda buldum. Bir yaşma daha girmedim ama biraz sitem etmek istediğimde öyle bir gülümsediler ki affetmek işten bile değildi. Üstelik yine o kağıtlarda "Hocam, Homeros"un İliada'yı hangi olayla başlattığını bilmiyorum ama Hector'a yakılan ağıtlarla bitirdiğini biliyorum" diye arz-ı hal bile ettiler. Sinekli Bakkal'dan Zaptiye Nazırı Selim Paşa ve Alafranga Hilmi'yi bir çırpıda Yaban romanının kahramanları ediverdiler.

Lakin öyleleri de vardı ki onlara rastlamakla her defasında tatlı bir serap aydınlığı oldum. Onca bildiğimi bambaşka cümlelerle geri dönmüş buldum: "Aşkın girdiği kalpte farkındalık yarattığını, insanın içine sığmayan şeyi sızdırmadığını", "Derdin şairi şiirde rahatlatıldığını çünkü tanımlamanın kurtulmalık yerine geçtiğini, ama bazı şeyleri de sadece derdin gösterdiğini", "Halide Edip kadınlarının imkansız aşkla sınanırken asıl yenilgiyi kendilerinden ne istediğini bilmedikleri büyük bir makamın kapısını açamadıkları için yaşadıklarını", "Çoğu şeyi örten zamandan geriye yalnızca ebedilerin kaldığını (Caner Arslan)", "Her kadın kendisine göre bir vaveylası olduğunu", "Yaban'ın en fazla da birbirine yabancı hayatların birbiri içindeki iğretiliğinden dem vurduğunu (Fatih Şener)"... Biliyordum ya bir kez de onların kağıtlarında, onların cümleleriyle okudum.

Ben o kağıtlarda bilmediklerimi de okudum. O kağıtlarda çıktı karşıma "Saldıranla savunanın kanının aynı toprak üzerinde birbirine karıştığı ve o toprakta yangından başka hiçbir şeyin geriye kalmadığı (Nagihan Sandıkçı)". Troya yıkımını bir atın gözüyle anlatmak da o kağıtlarda mümkün oldu: "Hiçbir eksikim yoktu. Adeta rüyalardan çıkmaydım. Ne tanrıların suçu vardı ne de şeytanın. İnsanoğlu tamahkardı. (Mert Şahin)". "Ben yüce Troia atı. Savaşa hileyi karıştıran en büyük şaheser. En başından beri savaşın bedbaht halini anlamam için yüzlerce insanın kanını içmekle cezalandırılmış olduğumu nereden bilebilirdim? (Gülümser Kurt)".

Ağır felsefeleri yalın gölgelere dökabilenler de onlardı: Platon'un mağarasındakiler "Ateşin ışığıyla oluşan gölgelere inanmış, gölgeleri yüceltmişlerdir (İsmail Tilmaç)". Ama mağaradan çıkınca? "Gözün karanlıktan aydınlığa çıkması için nasıl bedeninin de dönmesi gerekiyorsa örgen ve ruh da birlikte, varlığın özüne, en ışıklı yanına, yani 'iyi'ye doğru dönecektir (Nihan Bulga)". Peki ya tekrar geri dönülürse? "İçlerinden birini mağaradan çıkarırsak ışığı görünce gözleri kamaşır. Tekrar mağaraya götürürsek bu sefer de karanlıklara boğulur (Serdar Karadeniz)".

Hocanın, okuyucuya dönüştüğü anlardı bunlar. Bitmese!

Değil mi ki Sinekli Bakkal'ı gölge oyunu imgesi üzerinden yorumlarken şu cümleleri sarf edebildiler: "Karagöz-Hacivat gibi yer yer didişirler, yer yer sevişirler ve sonunda selamlaşarak ayrılırlar sahneden. Çünkü her ne kadar farklı karakterler olsalar da en nihayetinde aynı perdeye aittirler (Fatma Güney)".

Şimdi şu satırları kırık dökük yazarken biliyorum bu yazının benden çok onlara ait olduğunu. Bir kısmının ismi için parantez açarken; affetsinler, bir kısmının ismini not almayı unuttuğumu. Fakat müsvedde bir kağıt üzerinde eksikliğiyle gediğiyle, şakasıyla ciddisiyle bile adlarıyla adımı "bile yazmak". Güzel duygu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiddet ve kötülüğün estetize edilmesi

Nazan Bekiroğlu 2009.06.21

Paylaşacak çok şey var. Fakat kötülüğün ve onun öz çocuğu şiddetin modern dünyada roman, hikâye, şiir, sinema, tiyatro, çizgi film, reklâm filmi gibi kurgusallarda ele alınış biçimi üzerinde durmak kendi önceliğini dayatıyor. Çünkü sanat, dönen bir ayna gibidir.

Bir yandan kendisi devrine özgü bir algının ürünü olmakla birlikte diğer yandan aynı algının yerleşmesine, kökleşmesine de sebebiyet verir. Kötülüğü ve şiddeti estetize eden bir sanat da sonuçta değerleri değersizleştirir. İşte bu vahim. Bu nedenle birkaç yazı boyunca Jeffrey Burton Russell'ın Şeytan, İblis, Lucifer, Mephistopheles (tümü Kabalci'dan) serisini de referans alarak bu mesele üzerinde durmayı düşünüyorum.

Kötülük ve onun bir parçası olarak muamele gören şiddet, insanlık tarihi kadar eskidir. Doğal olarak varlığı sabittir. Ahlâki olarak da her zamanda ve her toplumda mevcuttur. Bu haliyle başlangıçtan bu yana insan zihnini ciddi olarak meşgul etmiş, semavi ve semavi olmayan dinler gibi felsefe, psikoloji ve sosyoloji tarafından da ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu disiplinler kapsamında gelişen görüşlerden kimi insan doğasının kötülüğü taşıyabilecek bir kıvama sahip olmakla birlikte özde iyi olduğunu öne sürerken kimi de insanın yaradılıştan kötü olabileceği düşüncesini benimsemiştir. Neticede şiddet ve kötülüğün anlamlandırılması itibarıyla bu disiplinler arasında tam bir uzlaşma söz konusu değildir. Ancak her durumda ve her dönemde kötülük ve buna bağlı olarak şiddet karşısında insanlık adına ortak bir tavır alınmıştır.

Oysa sanat bu kadar istikrarlı değildir. Şiddet ve kötülük sanat eserine dönüştürülürken onun ele alınış ve takdim biçimi dönemden döneme, toplumdan topluma değişir. Örneğin bizde geleneksel sanat korku ve bir fitrat bozumu olarak gördüğü şiddet üzerinde ısrarlı değildir. Batı'da ise kötülüğün ve şiddetin ele alındığı eserler Romantizm'e kadar onun iyilik karşısında insani ve Tanrısal değerler adına ezildiği örneklerdir. Goethe'ninki dâhil bütün Faustlarda iyi ve kötü arasında savaşıyor insanı temsil eden Dr. Faust, ruhunu Mephisto'ya satmış, mukavele evrakını da kaniyle imzalamış olmasına rağmen saf iyiliğe şeytanın sunduğu dünyevi zevklerden değil, içindeki iyinin açtığı yoldan ulaşır. Bu nedenle ruhu göklere ilâhiler arasında yükselir. Shakespeare'in kötülüğü sırf kötülük olduğu için seven ürkütücü ama unutulmaz kahramanları da sonunda iyiliğin etkisi altında yok olurlar. Ancak kötülüğün iyilik karşısında insani ve Tanrısal değerler adına ezildiği bu tür yapıtlar Milton'un Yitik Cennet'i ile son büyük örneğini verir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bu kavram Rasyonalizm tarafından değersizleştirilir ve Romantizm tarafından çarpıtılır.

Romantik dönem kötülüğü, bireysel özgürlük adına soylu bir başkaldırı cesareti olarak değerlendirmekten, İblis ve Prometheus'a yücelik atfetmekten, semavi dinlerin dışladığı Kabil karakterine de kahramanlık izafe etmekten geri durmaz. Byron'un Cain'i alışıldık Kabil tiplemesinin dışında bir kahraman örneğidir. Shelley'in Prometheus'u da öyle.

Yine de dikkat edilmesi gereken önemli husus; romantik ruhun ihtiyaçlarına uygun bir kışkırtıcı olarak kötülüğün en fazla olumlandığı hallerde bile onun görece daha yüksek bir iyi için olduğu esası değişmez: Özgürlük için, daha yüksek bir ahlâk için vs. Kötülüğe duyduğu bütün ilgiye ve fantazyalarının ürkütücülüğüne rağmen Baudelaire bile sebepsiz saf kötülüğün peşinde değildir. Bu kapsamda kötülüğü saf kötülük olarak yücelten, sadece kendisi olarak isteyen isimler olarak La Mettrie ve Lautréamont akla gelebilir. Ama Marki de Sade en şöhretlisidir.

Erdem ve yasayı hayal ürünü, merhamet, sevgi ve nezaketi engel olarak değerlendiren Sade Markisi için tek değer şahsi zevkin yüksekliğidir. Bu, başkalarına işkence etmek hatta öldürmek bahasına da olsa bir şey değişmez. Unutulmamalı ki Sadizm onun isminden türeme bir terimdir ve gördüğü tekinsiz rüya modern zamanlarda gerçeğe dönüşecektir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mezuniyet günü

İç i çeş itli ş ikayetlerle doldurulabilecek "her ş eye" rağmen üniversiteyi dinamik, yeri gelince muhalif düş üncenin nabzının attığı damar olarak görmek isterim, hâlâ. Üniversite gençliği karş ısında taş ımayı yeğ lediğ im duygu da dikkat, izleme ve merak üç lemesinin etrafında birleş ir. Üniversite gençliği ş efkatten önce saygı duyulması gereken bir muhataptır benim için.

Lakin dört yıl emek vermenin, her gün görmenin, alış kanlıktan öte bir ş eyin, bazen sitem etmenin, bazen didiş menin ama çokça sevmenin, artık dahası yok son-ucu olan günde, bütün söz ş öhretine rağmen iki lafı bir araya getirmeyi baş amayan bir hocanın kaleme alacağı yazıda ş efkate her duygunun önüne geçecek; peş inen bilene.

Son ders, son sınav. Birkaç gün sonra da mezuniyet günü gelir ç atar. En asi öğrenciyi birkaç saatliğ ine de olsa muti, en asık yüzlü hocayı aynı zaman zarfında güler yüzlü kılan bu tören, cümlelerin gizli öznesini de ilk kez çıkarır bu kadar aydınlığ a. İlk kez; çünkü ilk karşılaş mada taraflar bellidir ve iki hanelidir. Kürsü ve sıra. Biz ve siz. Hoca ve öğrenci. Oysa oyunun, üniversite sıralarında görüntüden iyice çekilmiş olsa da asli bir figürü, gerçek bir öznesi daha vardır. Aile. Anne mi baba mı, ikisi birden mi? Hatta kardeşlerin, dayıların, teyzelerin de karış tığı daha fazlası mı? Yoksa hiç yok'u mu? Aile cihetinden iyice yoksulu mu? Fark etmez. Değ il mi ki sürecin, maddi ve manevi katkı payı daima onların hanesinden çıkar. Ve o gün ilk kez baş köş ede dururlar.

Ç oğ u öğretmen, polis, çiftçi, emekli, ev hanımı, iş siz, iş çi, anneler-babalar, yakınlar o gün tribünleri doldurur ve o gün koskoca rektörler, dekanlar, profesörler, öğretim elemanları yemyeş il ç im döş eli bir stadyumun parkuru üzerinde, kalabalığın gözleri önünde, kara cübbeleriyle yürümekten, sadece zihinlerini değ il gövdelerini de görünür kılmaktan asla incinmezler. Esirgemezler kendilerini. Gövdelerin seyirlik bir nesneye dönüştürölmesi değ il azametli bir gövde gösterisidir bu. Görüntüde olsun onandırıcı bir birleş medir. Ve gereklidir. Buyuz iş te. Bu kadarız. Gündelik hayatın ağır şartlarına, bütün zorluklara rağmen varız ve buradayız. Ayrılık gayrılık yok aramızda. Yanınızdayız.

O gün orada konuşmalar, diplomalar, ödülleri, her bir ş eyler birbirini izlerken bir yandan da dört yıl boyunca olmadığ ı kadar çok fotoğraf çektirilir. Bir ş eyin son kez olduğ unu bilmek yakıcı bir bilgidir çünkü. Dört yıldır susulan orada söylenmeye baş lanır. Eteklerdeki taş ların döküldüğü bile vakidir. Akş am inerken ince bir hilal ç akılır göğ e ve tören biter. Havai fiş ekler atılırken bütün gözler göklerin ş aş aasına çevrilmiş , bir hoca kendi tenhasına çekilir. Sonuna mı gelip dayandınız ş imdi? Dönmemek üzere gittiğ inizden mi bu telaş ? Bir ümit. Bir kez daha aynı kapılardan geçilebilir mi? Aynı cevaplara aynı sorular sorulabilir mi? Ama yo! Yıllar sonra aynı ş ehre aynı cümlelerle ve aynı kapılardan geçerek girseniz bile kimse kimseyi kandırmasın artık siz o siz değ ilsiniz. Zamanı kim geri çevirebilir? Oysa rüz gardan, yağ murdan ve buluttan bir giysi giydirmiş tik üzerinize. Elma çiçekleriyle dolu bir vadi bile öyle kendisi kalmış ken sahi siz ne kadar da değ iş miş siniz. Kalabalık dağ ılırken düş ünceler tam da orada kesilir. Üç genin en uzak iki köş esi gelir bir araya gider ayak. Hoca ve aile. Arada hatt-ı vasatiyi yine öğrenci oluşturur. Hocam! Bu Annem! Bu Babam! Teyzem! Büyükanem... Uzar gider bu tanış ma faslı. Oysa hayret! Biz bu "çocukları" hep bu sıralarda oturacaklar sanmış ız, dört yılın evvelinde nerede olduklarını düşünmediğ imiz gibi onları getirip de bu sıralara bırakan birilerinin varlığını bile hiç hesaba katmamış ız. Sanki hep bizimmiş ler. Ama iş te gün gelmiş . Emanetin sahibi, verdiğ ini geri almaya gelmiş . Ve bir sorusu varmış : "Emanetime iyi baktın mı?" Tüyle ürpertir bu görünmez soru. Alın emanetinizi ona iyi baktık biz diye/bilmeyi ne çok isterdim. Bizim de gün geldi, huysuzluklarımız oldu. Ufak tefek kaprisler de yapmış olabiliriz. Ama inanın ki sizinkilerden daha farklı değ ildi. Ona iyi baktık biz, alın emanetinizi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arş iv bağı lantısı)

Ş iddet ve kötölüğ e dair algının değ iş mesi

20. asra kadar Batı kültür ve sanatında şiddet, kötülük olgusunun bir parçası olarak olumsuzlanmış, sanat, kötülüğün cezalandırılması gibi bir mesajı açık ya da örtülü olarak daima vermiştir.

Marki de Sade'in tekinsiz rüyasına ve her dem mevcut Satanizme rağmen şiddet ve kötülüğün saf haliyle yüceltilmesi azınlıkta kalmış, aslanan kötülükle mücadele olarak işaret edilmiştir. Ancak modern dünyaya, özellikle son 25 yıla geldiğimiz zaman bambaşka bir algının tırmanışa geçtiği fark edilir. Kötülüğü ve şiddeti kınayan değil onun üslubuna hayranlık duyan bir bakış açısının kısacasında şiddet ve kötülük artık sanat eserinde muteber nesnedir.

Değer ölçülerinin altüst olmasıyla doğrudan ilişkili bu seyirde gaddarlık, uyuşturucu, özgür ilişki, çirkinlik, bunalım gibi "değerlere" büyük bir tutkuyla bağlanan bir anlayışın hem kendi felsefesini üreterek "yer altında" yaşaması fakat hem de underground edebiyatın ve oradan gönderilen tekinsiz mektuplar olan fanzinlerin hiç olmadığı kadar yer üstüne çıkması ve kabul görmesi dikkat çeker. Bu edebiyat Bukowski'nin ve Fight Club müellifi Chuck Palahniuk'un parıltılı isimleri etrafında kendi felsefeleri hilafına da olsa popülerleş/tiril/ir ve moda bir tavra ilintilenirken bir yandan da sığlaşır, "sempatikleşir". O kadar ki egemen olana duyulan tepkinin derinlerde bir yerlerde "isyan ahlâkı" ile birleşmesi, muhafazakâr dile bile underground bir felsefeyi değilse de şer terminolojisini bulaştırır.

Bu tırmanışın oluşturduğu fon önünde modern dünyanın, şiddeti, sanatın çeşitli dallarında ele alışı ve işlemesi de çeşitlenir. İlkinde; daima iyiliği yücelten geleneksel tavrın bir devamı olarak, kötülük ve şiddet anlatılır ama sonunda iyiler kazanır. Kötülük bu anlatımda ayrıntılı olarak gösterilmek yerine birkaç işaret ve ima ile geçiştirilir. Çünkü gaye şiddetin gösterilmesi değil sadece sezdirilmesidir. İkincisinde; kötülük ve şiddet alışılmadık biçimde ve ayrıntılı olarak anlatılır. Fakat bu sert ve teşhirci üslûba rağmen yine de sonunda iyilerin kazandığı ya da kazanacağı ima edildiği için şiddet pornografiye dönüşmez. (Burada pornografi sözcüğü, sair zamanlarda utanç ve/ya tiksinti verecek hususları tam da o yanlarını vurgulayarak ve o yanları için kışkırtıcı biçimde göstermek anlamında kullanılıyor). Bir bakıma, gerçeğin peşinden giderken aykırı görüntülere yer verilmektedir. İyi bilinen birer örnek olarak üçü de Mel Gibson sinemasından Cesur Yürek, Tutku-İsa'nın Çilesi ve Apokalipto filmlerini hatırlamakta yarar var. Bu filmlerde yönetmenin bilinçli ısrarıyla şiddetin alışılmadık ve ayrıntılı betimlemesine yer verilmektedir. Fakat her üç filmde de iyilerin zaferi ya da iyilerin yanında olmak gerekliliği işaret edildiği için şiddet pornografiye dönüşmez, epik bir anlatımın sınırları içinde kalır. İncitse de oluşturduğu hasar geçicidir. Ancak modern dünya kurgusallarında şiddete dair üçüncü bir anlatım var ki şiddet artık iyiliğe ya da herhangi mutlak bir değere "rağmen" değildir, sadece kendisidir.

Edebiyata göre çok daha kolay ulaşılabilir ve tüketilebilir olan sinema bu hususta asıl atılımı yapar. Edebi eserler kadar sinemanın da, dâhi ve entelektüel psikopat tiplerini, hiçbir eleştiriye tabi tutmaksızın sadece seyrettirmesi bu döneme rastlar. Şiddeti yüceltmemekle birlikte bu tarzın önünü açan Tarantino filmlerinin (Rezervuar Köpekleri, Ucuz Roman) saf şiddeti işleyen Saw (Testere) serisi, Hostel (yönetmeni değilse de yapımcısı Tarantino'dur) gibi bir yığın filme uzanan yolun taşlarını döşediği düşünülebilir. Popüler sinemada - benim hatırlayabildiğim- Kuzuların Sessizliği ile şiddete bakış deformeye uğrar. İlk kez bir filmin sonunda iynin kazanacağı imlenmemiş, parmaklıklar arkasında da olsa katil kazanmıştır. Kötülüğü ve şiddeti yargılayan ve kınayan değil, onun zekâ üslubuna hayranlıkla bakan bir bakış açıdır artık yönetmeninki: Yüceltilen tek değer olarak zekâ, bir sanat eseri olarak cinayet ve bir dâhi olarak katil!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu kadar şiddet, peki ama neden?

Yüceltilen tek değer olarak zekâ, bir sanat eseri olarak cinayet ve bir dâhi olarak katil!

Kurgusalların kapağı açılmaya, DVD'lerin play tuşuna dokunulmaya görsün. Ortalık zevk için öldüren, tatmin olmak için işkence eden, pornografik şiddetin ayrıntılı tahayyülünde emsalsiz bir belagat gücü sergileyen ve kendi üzerine dönen sarmal aklın ikna odalarında kötülüğünün gerekçelerini üreten ya da buna gerek bile görmeyen psikopat dâhilerden geçilmiyor. Bunların çoğu statü olarak yüksek ve aydın kişiler. Karizmaları fazla, etkileyicilikleri sınırsız. Herhangi bir eleştiri yok. Yükseltilecek tek değer şiddet ve onu gerçekleştiren zekâ. Hak-hukuk, iyilik, merhamet, nezaket, empati, özveri gibi insani değerler, ahlâki kıymetler Hak getire. Her türlü insani değer bu arada günah kavramının da cetvelden çıkarılması meşrulaştırılmış bir şiddet algısının hayattaki karşılığını oluştururken bireysel sapkınlıklar "insanlık hali"ne dönüşüyor. Anormalite, normalleşirken tüketim piyasasında başköşeye kuruluyor.

Bir bilinç deformasyonunun neticesinde şiddet, tüketim toplumunun ihtiyaçlarına bir yandan cevap verecek diğer yandan bu ihtiyaçları kışkırtacak yeni bir alandır artık. İçi boşaltılmış, dönüştürülmüş, popülerleştirilmiş ve öylece tedavüle sokulmuştur. Bu tedavülün bir yanı tüketim toplumunun rantiyelerine dayanan ölçekte ticaridir. Ticari olarak işkence ve şiddet artık birer sömürü alanıdır, tarafları onun getireceği rant ilgilendirmektedir. Çünkü şiddet çekicidir ve "reyting" getirir. Öyleyse işkence turizmi, şiddet sermayesi. Gittiği yere kadar. Canlı yayın hakiki ölüm!

Fakat bu tedavülün bir yanı ticari ise bir diğer yanı da ideolojiktir. Bir ideoloji olarak kışkırtılan şiddet de değerlerin değersizleştirilmesine göz yummaktadır. Asıl ürkütücü olan budur. Çünkü iyiliği modası geçmiş bir safdillığe, bir tür budalalık haline indirgeyen, iyi olma halini de egemen olana boyun eğmenin tehlikesiz lisanına, risksiz burjuva ahlâkına yapıştırarak dışlayan bu algı, bütün değerleri değersizleştirmektedir. Sanatlaşırken "insanlık hallerinin teşhiri" savunusunun arkasına sığdırılan bu taş atışı, kaç kurbağanın ürkütülmesine değiyor acaba?

Pandora kutusunun içeriğini krallaştıran bu algı Rönesans sürecindeki Batılı insan tipinin doymazlığında gelinen son nokta olarak düşünülmelidir. "Yeniden doğuş", bugünkü Batı'nın sahiplendiği insan tipinin temelini oluşturur. Bu, artık değerler sıralamasında en üst noktaya kendisini yerleştiren bireyleşmiş insandır ve Tanrı dahil bütün değerler onun altındadır. Böyle bir algı, insanı eşzamanlı bir ölçekte sadece insan olduğu için değerli görmekte ve onun dünyevi mutluluk ve refahı için her şeyi mübah sayacak bir yolun ilk kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Ancak günümüze gelip dayandıkta görülür ki teknolojinin ekseninde ve konforun merkezinde bütün ihtiyaçları cevaplanan ama ruh refahının sağlanmasında yetersiz kalınan, dünyevi ihtiyaçları cevaplandıkça çoğalan bu insan aslında, doydukça acıkmış, doydukça doymazlaşmıştır. Evreni kendi etrafında çeviren böyle bir ben'in doyurulması için neler feda edilmez ki? Her şey! O kadar ki doyması için her yolu mübah sayan bu insan için bütün "normal" azıklar yetersiz kalınca devreye sıra dışı azıklar girer. Şiddetin estetik bir tüketim nesnesine dönüşmesi bu toplumsal bilinç yanılsamasının bir neticesidir.

Şiddet her zaman vardır ama yeni olan onun algılanışındaki sınırsız meşruiyet ve muafiyet ile kışkırtılmış cazibedir. Değişen dünya, şiddetin ve kötülüğün bambaşka bir algıyla işlenmesine ve takdim edilmesine ortam hazırlamış, internet, televizyon, globalleşme, medya gücü, iletişim imkânlarının artması da bu algının sansürsüzce yayılmasını sağlamıştır. Denebilir ki ortaya ahlâki bir değişimin hazırladığı, ticari kaygıların da servis ettiği estetize edilmiş bir şiddet ve kötülük olgusu çıkmıştır.

Şiddet ve kötülük, ama merkezde kim var?

Nazan Bekiroğlu 2009.07.26

Estetize edilmiş bir şiddet ve kötülük olgusunu kotaran sanat eserleri hükmünü icra ediyor son hızla. Toplumsal duyuş tarzlarımız değişmektedir.

Fazla değil sadece birkaç yıl evveline kadar yarıda bırakıp çıktığımız kaç filmi, kaç diziyi içimize sindirir olduk? Kabullerimizde bir genişleme olduğu muhakkak. "Düşünülmesi bile hoş karşılanmayanlar" listemiz gün geçtikçe daralıyor. Öyleyse değer ölçülerimiz deforme oluyor. Her gün yeni bir kelime giriyor lüğatimize ve kelime, arkasından manasını sokuyor hayatımıza. Terimle tanışınca kavramına varlık alanı açıyoruz ve her şeyi, tartışılması gerekmeyeni tartışmayı sever oluyoruz. Tartışılan meşrulaşılıyor oysa, en azından hayatımızda kendisine bir yer buluyor. İnsani değerler adına tartışmasız kalması gereken alanlar kayboluyor. Bu kayıpla toplumsal bilinç kirleniyor, kirlenmekle kalmıyor insanlık hali olarak anlaşılır kılınıyor. Oysa mutlak ahlâkın, temel insani değerlerin tartışması yoktur, unutuluyor.

Bu "ürünlerin" yetişkinler için olduğu gerçeği kazayı aza indiremez. (Yetişkinler için olmaları da tartışılabilir, o ayrı bir mesele). Fakat birkaç yazıdır bütün bu anlattıklarımın tam merkezinde biri var: Çocuk. Çünkü globalleşme, internet, sinema, televizyon, medya, çocukları tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar şiddet bombardımanına maruz bırakmaktadır. Çocuklar sinema salonlarına elini kolunu sallayarak girmekte, internet ortamında sakıncalı yetişkinlerle muhatap olabilmektedirler. Onları kontrol son derece zorlaşmıştır. Sonuna kadar korusak, elektronik hayatlarına ambargo koysak bile evden durağa yürüdüğü mesafede karşılaştığı sinema afişlerini yok edemeyiz, marketlerin önündeki gazetelerin üçüncü sayfadan farkı kalmamış ön sayfalarını da.

Araştırmalar gösteriyor ki şiddete ve saldırganlığa yönelik davranışlar yaşamın erken dönemlerinde öğrenilmektedir. Çocuk, karşılaştığı şiddet göstergelerini yorumlayacak güçte değildir. Sosyalizasyon süreçlerinde gördüğü şeyin gerçek mi kurgusal mı olduğunu ayırt edemez. Kurgusal olanı gerçek zannedebilir. Onun olumsuzlanması gerektiğini anlamayabilir ve en önemlisi bu kahramanları örnek model olarak benimseyebilir, onlarla özdeşlik kurabilir. Şiddeti tekrarlayabilir. Tekrarladıkça duyarsızlaşır ve şiddet olağanlaşır, sıradanlaşır.

"Batılı tasvirin safi zihinleri bulandırdığı" doğrudur. Ve en safi gönüllerin de çocuklarda olduğu muhakkaktır. Bu kazanın en korunaksız kazazedeleridir onlar. Neticede kültürü, karakteri ve değer ölçüleri sığ, ruh sağlığı sarsılmış, insani değerleri zayıflamış, sadece bencilleşmiş bir gençlik çıkar karşımıza. Şehir ve apartman hayatı içinde üç ekran, sinema, televizyon ve bilgisayar arasında sıkışıp kalan; börtü-böcek, yaprak-çiçek göremeyen, toprağa basamayan çocuk, bedeni gibi ruhunda da biriken negatif elektriği boşaltacak doğanın sağaltıcı etkisinden de mahrumdur. Entelektüellere düşen her zamankinden daha fazla mücadele etmek, aile olarak da her zamankinden daha fazla bilinçlendirmek, korumaktır.

Kaynağı hakkındaki bütün farklı görüşlere rağmen ben inanıyorum ki şiddet ne tümüyle yaradılıştan gelen bir duygudur ne de tümüyle toplumsal etkiler sonucunda ortaya çıkar. İnsan, özünde tümüyle kötü ve şedit bir varlık değildir ancak onun yapısında şiddet ve kötülüğü taşımaya müsait bir kıvam vardır. Öyleyse şiddet öğrenilebilir bir davranıştır. Öyleyse tedbir, çocuğun ruh ve beden sağlığını dolayısıyla toplum sağlığını tehdit eden bu davranış biçiminin öğrenilmesini engelleyebilir. Lâkin bu tedbir paketi ailenin boyunu çoktan aşmıştır. Aile, okul ve devletin ilgili kurumları el ele vermeden üstesinden gelinmesi güç gibi görünmektedir. İlgililere duyurulur.

Duyurulur çünkü eni-boyu var, derinliği yok ekranlarda kan da kokusuzdur. Fakat ekranlardan çıkıp da hayata sıçradığında gerçek'leşir ve herkesin başına gelebilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sürücü kimliği

Nazan Bekiroğlu 2009.08.02

Son yıllarda bir yetenek geliştirdim. Yüzünü görmesem de yakınimdaki aracın sürücüsüne dair az çok bir tahmin yapabiliyorum. En kolay tanınanlardan başlayalım. Yolların, kendilerini yolların sahibi sanan şımarıkları vardır. Bu sanı, yolları bir iktidar alanı kendilerini de muktedir olarak algılama ihtiyaçlarından kaynaklanır.

Sollanmayı gururlarına yönelik en büyük saldırı, yol vermeyi iktidarlarından bir eksilti sayarlar. Çünkü iktidar, gücün sınanmasını değil uygulanmasını dayatır sadece. Bu gücün sahipleri çoğu iyi sürücülerdir aslında. Fakat ruh olgunluğuyla beslenemeyen gücün çirkin gösterişinde bir trafik narsisizmi yatar. Yolların turnusol kâğıdı üzerinde dünyaları, dilleri, değer yargıları farklılaşır. Bazıları çabuk hırsızdır, bazıları acımasız. Şımarık ve hazımsız. Kimsenin yoluna çıkmasalar ne iyi olur, kendi benzerlerinden başka.

Trafikte en saygın olanlar usta sürücülerdir. Ne gösteriş yapmaya ihtiyaçları vardır ne de öfkeleri burunlarının ucundadır. Sadece kendi güvenliğini değil muhatap olduğu araçların da esenliğini düşünmek sorumluluğunda, bir ıraksak aynadan yolun en uzağına bakmak da onların özelliğidir. Taşıtlar insanları taşımak için vardır onların haritasında ve gaye sadece menzile selamete ulaşmaktır. Artistler grubunun en ateşli temsilcileriyle yarışa girmeyecek kadar görmüş geçirmiş, acemi sürücülere öfkelenmek yerine öğretici. Yeni yetme spor otomobiller onları sağdan soldan galarırken, hepsine gücü yetesi olduğu halde bunu esirgeyenlere mahsus bir vakarla akar giderler. Kendileri emin siz emin. Yazık ki sayıları azdır.

Bir de şu var. Siz meskun mahal dışı doğal hızla seyrederken, sol şeritte 30 bilemedin 40 km ile giden bir otomobile yetişirseniz yolların en sevimli ama en tehlikeli tipiyle karşılaşmanızın zamanı gelmiş demektir. Selektör, korna paraziti çıkarmamaya özen göstererek arkasına takılısanız da sabrınız taşar sonunda. Önce kibarca yol istersiniz. I-ıh! Defalarca? Fark etmez! Bu kez Allah'a sığınıp sağa kayar, burun hizasında yavaşça dönüp baktığınızda (direksiyon başındaki eğer bu grup sürücülerin tescilli temsilcisi, muhtemelen 50 yaş üstü yeni ehliyet bir hemcinsim değilse) dünyanın en sevimli kompozisyonuyla yüz yüze gelirsiniz. Yaşı 80 civarındadır. Nurani bir yüzü çevreleyen bembeyaz bir sakal göğse kadar sarkmaktadır. Yüzyılların yorgunluğunda ama otomobil kullanıyor olmanın da dinçliğindedir. Fakat bazen içlerinden sürücülük ehliyetinde delikanlılara taş çıkaranları da çıkar ki günün sürprizi!

Bu arada hemcinslerim dedim de, hayranlık uyandırıcı bir görüntü de trafiğin nötr olmayan erkeksi diliyle konuşursak, otomobili "erkek gibi" kullanan güzeller güzeli usta hemcinslerim üzerinden gelir ki sayıları hiç de az değildir.

Motoru neredeyse sınırsız hacimli otomobillerini 70 km'de kullanan tevazukâr ya da yorgun-argınlarla da, zorlanmış kapasitesi saatte 80 km'yi geçmeyen araçlarının üzerinde kanı durulmayanlarla da bu yollarda karşılaşsınız. Bu son grup en çarpıcı gösterilerini her biri bir Ferrari ya da Porsche'ye rahatlıkla yakışacakken bir Doğan ya da Şahin'e mahkum kalanların üzerinden gösterir en fazla. Didişmeye gelmez, yol verin, geçip gitsinler.

Son olarak bahsetmem gereken, riskli bir gruptur; otomobili şiir gibi kullananlar. Çevik, hızlı ve hakim fakat tehlikeli. Bu ataklık birilerini ezmek, hiçlemek için sokulmaz tedavüle. Tam tersi onlardan da öğrenilecek çok

şey vardır ama en güzeli onları izlemek ve kendinizi bir yolcu olarak o sürüşe bırakmaktır. Yol işaretleri silinmiş deli yağmur otobanlarda ya da kavrama noktası şaibeli ve hayli eski bir otomobille rampada kalmak bile onlara duyulan güveni sarsmaz. Zaman zaman kural ihlalleri yok mudur? Vardır, evet. Ama bu, usta şairin grameri isteyerek hiçe sayması ve sözü riskli alanlara cesaretle sürmesi gibidir. Eğer ciddi bir kazaya uğrarlarsa bilin ki kendilerinin değil acemi ya da şımarık sürücülerin sebebidir. Gel gör ki kaza çok kez faili belli olsa da bir'den fazla öznesi olan bir cümledir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ümmü Gülsüm: Bir sese sahip olmak

Nazan Bekiroğlu 2009.10.04

Ümmü Gülsüm. Deltanın hikâyesi. Mısır'ın, dördüncü piramidi, yüzü ve sesi. Mısır'ın güneşi, kumu, çölü kadar yanıktır bu ses ve bunca ateşin arkasından gelmesi kaçınılmaz olan yağmur kadar da serin.

Çünkü kalpten, ruhtan, aşktan, bugün gibi geçmişten ve gelecekten, insanın gelip geçiciliğinden ve sadece sonsuz olanın biricikliğinden dem vurur. Ürkütücü olan yerde ürperip durduğu ölçüde ihtişamlıdır. Munis değil iddialıdır. İki tarafı keskin bir bıçağın sırtında seyrettiği, zıddına çok çabuk dönüşebileceği için bu kadar güzel, bu kadar etkilidir. Acıtır ve hayat verir. Derin bir kuraklığa düşmeden evvelki yedi yıl bereket gibidir. Fakat bütün gibi'lere rağmen kimselere benzemeyecek ve kimse kendisine benzeyemeyecek denli de benzersizdir.

Öyle yanıktır ki bu ses Müslüman bir şimdiyi, Antik Mısır'ın tarlalarında çalışan ya da piramitleri sırtında yükselten işçilerin hep birlikte hız aldıkları ünlemlere, belli ki dillerin tarihçesinde zamana en dayanıklı çıkan, en ortak duran kısma bağlar.

Lakin bütün bu önlenemez cazibeye rağmen erkek egemen bir Arap dünyasında Ümmü Gülsüm efsanesi onun kadınlığı ya da kadınsılığı üzerinden kotarılmaz. Ona duyulan ilgi aşk ya da tutkuyla ifade etmez kendisini. Sevgili değildir. Özenilmiş sahne kostümlerine, esirgenmemiş makyajına ve mücevheratına rağmen kendisini kışkırtıcı olmak üzerinden sergilemeyen bu görsellik, onun, hali-etvarı kadar El-ezher'in bile dinlenebilirliğine fetva verdiği cinsiyetsiz sesinin de eseridir. Dişi değil, en fazla hanımefendidir o. Öyle ki Mısır, kadın olmanın en tehlikesiz, en yüce, en meşru, en muaf tanımı üzerinde karar kılar ve onu ana olarak bağrına basar. Ümmü Gülsüm: Sancağın Anası. Fakat bu etki heyecansız değildir. Tam aksine doğaçlamalı, bitti denen yerde yeniden başlamalı, genişledikçe genişleyen tek bir şarkının bile oluşturduğu sadmede ruh kendisiyle yüz yüze gelir. Dinleyenlerini aşkın şaibesiz, günah bulaşksız, en saf kaynağına götürürken, ötelerden gelen bir güzellik ile yüz yüze getirirken Ümmü Gülsüm'ün kendisi de, bir iç çekmesiyle bu dünyanın sınırlarını aşar, aşkın bir oluşa eklenir, serapa cezbe kesilir. Üstelik ırmağı öyle engin öyle derindir ki aynı dilin konuşulduğu, anlaşıldığı, harflerin aynı mahreçleri titreterek su yüzüne çıktığı bütün bir coğrafyaya yayılır. Bütün bir Arap dünyasını basar, etrafında birleştirir.

Krallar ve generaller kadar Nil kayıkçıları, pamuk işçileri, piramitler, camiler, mescitler hatta Nil'in timsahları, Ken'an göklerinin Sirius yıldızı onun dinleyici kitlelerini oluşturur. Aynı anda kavradığı benzeri görülmemiş bu kitleye umulmadık bir göz aydınlığı gibi gelir. Kendisini basit bir köyden zirveye taşıyan, devletin en yüksek makam sahiplerine muhatap kılan önlenemez yükselişiyle, içlerinden geldiği ve asla terk etmediği yoksulları, köylüleri, bir zavallılık ağrısı gibi kendi üzerine saplanmış, kendilerine olan inançları, yaşama arzuları ve dirençleri sarsılmış bu insanları bir melek kanadı dokunmuşçasına hoşnut kılar kendi varlıklarından. Bölük pörçük bir uykusuzluğun üzerine, can damarından sarsar, yepyeni bir can üfler her birine. Çilekeş ve onurlu halkına siyasilere hatta koca Mısır ordusunun vermeyi başaramadığı bir özgüven aşılar. Çünkü müziği ile boş

oyunlar kurmakta değil Mısır'ın ortak ruhunu arayıp bulmaktadır. Mısır, kendi ruhuna onun sesinin açtığı yoldan, uyandırdığı hatıradan yaklaşmakta, ta Firavunlara, tarihin yazamayacağı kadar eski zamanlara uzanan bir geçmişi İslamiyet'le taçlanmış bir hâlihazırda derleyip toplamaktadır.

Onun sesi bu gün batı dünyasını da meşgul etmektedir. Belli ki gök kubbeye saldığı avaze perdelenmeye devam etmektedir. Ve bu haliyle bize en fazla da ses, söz, renk, biçim kısacası sanat denen şeyin coğrafya üzerinden çizilen ama onunla sınırlı kalmayan bir resim olduğunu göstermektedir. Bu hikâyeden çıkarılması gereken en büyük ders ise etrafında birleşilecek bir sese sahip olmak kadar onu yaşatmanın da ne kadar önemli olduğunu fark etmektir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İrkiltici şeylerin romancısı olarak Dostoyevski

Nazan Bekiroğlu 2009.10.18

Batıda şiddet ve kötülüğü sanat eserine dönüştürerek irdeleyen zihniyetten söz ederken üzerinde uzun uzadıya durulması gereken isimlerden birisi de Fiyodor Mihayloviç Dostoyevski'dir.

Eserlerinin hemen tamamında kötülüğün neden var olduğu meselesini anlamaya çalışan bu romancı, çağdaşı Nietzsche gibi, kolaycı iyimserliği nefretle karşılayarak kötülükle yüzleşilmesi gerektiği savını hararetle savunur. "İyliğı ve merhameti sınırsız olan Tanrı'nın kötülüğü neden yarattığı" sorunu bir Dosto. kahramanına dirsek ve beyin çürüttürecek denli büyürken onun romanları da tekensiz kahramanlar galerisine dönüşür en fazla.

Ortalama burjuva ahlakını temsilen korunaklı iyimserliğin risksizliğini imleyen Pollyannacılık, ömrü boyunca nefret edeceği bir kolaycılık hazzı olarak görünür Dosto'nun gözüne. Onun romanlarında ışık, gölgenin en kesif olduğu yere düşer ancak ve bu resmigeçitte tombul bedeni, pembe yanakları, saf iyimserliğin boşluğunda anlamsız bakan gözleri ile meleğe yer yoktur. Çünkü o, demonuyla boğuşarak yazar en iyimser şarkısını.

Onun hayatında önemli yer tutan iki tablonun simgeselliğı üzerinden konuşursak Dosto, Raphael'in, cennet ışıklarına boğulmuş masum "Sistine Madonna"sının bir kopyası ile aydınlanan çalışma odasında can vermiş olsa da, gerçekte Hans Holbein "İsa"sının bedeninden dökülen acımasız bir natüralizme bağlıdır. Gerçeğin en şedid, en çirkef, en rezil, en hayasız, en arsız, en kutsalsız yanına. Yatay 200'e 30 cm'lik irkiltici boyutlarıyla bu tablodaki şiddet algısı çarmıhından henüz indirilmiş ve peygamberî ışığından tümüyle mahrum, morarmış, kararmış, kokuşmaya başlamış, işkence görmüş bir insan bedenini teşhir etmektedir. Bu bedenin gerçekliğı bir yandan batı zihniyetindeki dokunulmaz peygamber imgesini yerle bir ederken bir yandan da Tanrı tarafından çekmesine izin verilen acısıyla Budala'daki meşhur isyanı doğurur: "Ama insanı inancından edebilir böyle bir resim". Yani böyle bir acının tümüyle masum birisi tarafından çekilmiş olması bile insana her şeyi inkâr ettirebilir. Evet öyledir, ama o yine de İsa'dır! Ve bu yüzden İsa'dır. Dosto, kötülük ve şiddet sorunsalına bu aralıktan bakar: Rağmen.

Rağmen. Başka türlü olamaz çünkü itidalden nasipsiz, her şeyinde aşırı her şeyinde ölçüsüzdür Dosto. Hayatın vurduğu yerden kan sesinin geldiğinin farkındadır. Üstelik çoğu kez o kanı kendi de akıtmaktadır. Demonu da büyüktür onun Tanrısı da. Fakat kendisini demonuna kolaylıkla terk edebileceğı gerekçelere yeteri kadar sahipken (hayatı bir kadersizlikler silsilesidir ve dilerse hem kötülüğün hem şiddetin mantığını mümkün olan bütün kanıtlarıyla kolaylıkla kurabilir) o, karşı durmayı yeğler. Çünkü onu kolaylıkla yoldan çıkarabilecek şahsi acısında bütün bir evrenin acısını tecrübe edebilir. Acısını salt kendisi için çekerse bencilleşir insan. Oysa

Dosto. kendi uçurumuna bütün bir evreni doldurur. Acının ondaki felsefesi budur. Bu nedenle bize bu kadar yakın ve büyük gelmektedir.

Sefil ve sapık Stavrogin de odur, melek Alyoşa da; baba Karamazof da odur iyiliğiyle neredeyse budalalaşan Mişkin de. Ama bunlar onun sadece birer yanıdır. Bütününü Suç ve Ceza'nın Raskolnikov'u temsil eder. Kötülüğün "haklı" gerekçeleriyle sınanmayan iyiliğin makbul meta muamelesi görmediği Dosto. romanlarında yasak meyveyi yiyip de cennetten kovulmayı göze almayan, gerçek anlamda insan olamaz, melek olmasını da zaten ondan kimse beklemes. Bu nedenle eserlerindeki baş kahramanlar ancak dibe vurduktan sonra yüze çıkabilirler. Ve yıldız parılcakları, yalıtılmış manastırların günahattan yana kazasız belasız sakinlerden fazla, batakhanelerin çirkefinden kendisini çekip çıkarmayı başarabilenlerin üzerine serpilir. Boğuştukları demonları ne kadar büyükse alınlarına düşen ışık da o kadar parlaktır. Ruhunu şeytana önce satmış sonrasında geri almış Faust'tur onların her biri. Rağmen'in cehenneminden geçmiş, Kabillerin kötülük bildirgelerini iptal etmişlerdir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Safiye Erol: Kanla yazılmış makale

Nazan Bekiroğlu 2009.10.25

Bilenler bilir, künye vermeyeceğim. Bu, bir makaledir. Öykünün, romanın, şiirin kurgusalılık özgürlüğünden tümüyle mahrum, onda söz kendi ağırlığınca tartıya gelmeye peşinen razı, hesabınca bedellidir. Ancak kendisi kadar gerçektir.

Ama bu, kanla yazılmış bir makaledir. Günlerce kaleme gelmeyen şey ancak bir sabaha karşı. Gözler kan çanağı. Zihin bir merhaleden geçmiş. Söz, evet tam da öyle gökten zembille inmiş. Bu, bir daha kanla yazılmış bir makaledir.

Makale teriminin bütün sınırları ihlâl edilir onda. Bütün hadler berheva. Bütün bilimsel tanımlar infilâkta. İç, eğer artık kabına sığmıyorsa, hacim kütleyi taşıyor, ten canını saklamıyorsa. Artık ne söylese Safiye, kendisi. Öyle bir kendi ki hem kendinden sonra geleceklerin cümlesi, benzerlerinin hepsi. Kendi acısında cümle çileye tercüman. Makale sadece söze kisve. Görenler görüyor aslında söz çoktan tükendi.

Makalesinde, umuma bakan çarşı pazar mantığı yani külli kanunlarla hususi ihsanat katmanı arasındaki uçurumu bir çırpıda özetleyiverir Safiye. Varlığına en kıymetli değerler üstünden yemin edilen o sahayı. Orada mecnunla deliyi, meczupla şarlatanı ayırır birbirinden. "Cezbe, tehlikeli bir yoldur. Ayak basanların çoğu geri dönemez, geri dönenlerin çoğu hakikatte geri dönmüş değildir; benliklerinin sıklet merkezi meçhul bir mıntıkada unutulmuştur... Cezbenin, çok az muzaffer gazileri olur". Lâkin bu uçurumun kazazedelerine de aynı şefkatle yönelir: "Onlar takatlarının yetmiyeceği büyük bir maksada hamle ederken çarpılıp sakatlananlar"dır.

Bu cümleleri Safiye, bir ip uzatmış da, fazlasına gerek yok, tek ama tek damla gözyaşının sırtına abanmış, ruhunun kuyusundan çekmektedir. Yer ile gökler onun için ağırlarken Safiye'ye şimdi her yön Kerbelâ, her yan Nuh tufanı, her el İbrahim'in satırı. Ama Safiye tufanın ortasında, ayak bilekleri bile ıslanmıyor. Yangının ortasında saçının teli tutuşmuyor. Satır boynuna bir türlü inmiyor.

Safiye "Taş kesilmiş bir aşk acısı". Üç buçuk söz. İki satır yazı. Kınanmış. Horlanmış. Kendinden razılığı sarsılmış. Suret-i Züleyha. Misâl-i Hallac'tır. Anlar Hallac'ın beytini: Aşk namazının iki rekâtı var hepi topu. Ama onda da abdest kişinin kendi öz kanındandır.

Makalesinde Safiye bir bilim adamı değil. Olsa olsa esrarın ta kendisiyle yüzleşir. Anlattığı kendisi anlatılan Safiye'dir. Makalesinin sabaha karşısında gözleri akkor Safiye'nin. Kasırganın merkezinde rüzgârın hızı sıfıra varır. Savrulmak diye bir şey kalmaz o zaman. Zaman aradan çekiliverir. Orada aşikâr olur yedi düvelin Safiye'de görüp de Safiye'nin bir türlü kendinde göremediği. Orada artık ikilik kalkar ortadan. Zalim de mazlum da. Celâl de cemal de. Kahr da lütuf da. Hepsi bir'leşir.

Orada Safiye her şeyi gölge kılan gerçekle gerçekleşir. Artık o sadece bir gölgedir. Hem Safiye değil Safiye'yi saran sarmalayan, çekip çeviren, kuşatıp yöneten dünya da bir gölgedir. O kadar gölgedir ki Safiye, doğum sancısıyla silkelenen hurma ağacı, buhurumeryem, sadece kendi sözünü değil, ağzına yapıştırılan bütün bir ağırlığı yüklenebilir. Safiye neredeyse hakkını hepsine helâl edebilir.

Çünkü artık kandilin yağı tükenmiştir. "Kandil de zaten yok olmuştur". Diyor ya Safiye, "Âbıhayat çeşmesi karanlıklar diyarındadır". Orada "Her şeyin yok olduğunu, daha doğrusu evvelden mevcut sanılan her şeyin birer mecazdan ibaret olduğunu itirafa mecbur kalarak tecelli perdesinin ötesine geçtiğini anlar". Benliği "Geçmiş, bir rüya gibi geride kalır". Bütün bir Safiye iptal, bütün bir ölü toprağı hayy'laşır.

Safiye "Bunca boş çıkmış mihrivefa vaidlerinin topuna karşı bir kefaret gibi. Mecaz olan benliğinde gizlenmiş bir hakikat payı"nı ilğinde soluğunda hisseder. "Artık bu kadar ceza yeter, kendi kendimi affediyorum" dediğinde "Ruhunun evinde bir affiumumi fırtınası koptuğunu" fark eder. Haydi, görünsün bakalım şimdi Cüneyd'in cübbesinin altında ne vardır? Ne gider Safiye'den geriye ne kalır? Ne atılır ne saklanır? Ne korunur ne sakatlanır? Ne yanar ne dayanır?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hattatın kalemi

Nazan Bekiroğlu 2009.11.08

Müslüman Şarkta kalem, hemen daima kesilmiş bir kamıştır. Kendisine atfedilen kutsiyet, manası ile mecazını aynı anda kapsayan kalem, bu üstünlüğünü biraz da kamışın büyüleyici çağrışımlarından alır.

Bu çağrışımlar da en içli ve derin anlatımını Mesnevi'nin ilk on sekiz beytinde bulur. "Dinle neyden", davetiyle başlayan muazzam Mesnevi'nin ilk on sekiz beyti denir ki, bizatihi Mevlâna tarafından, onun karanfil ellerine, elif parmaklarına dokunan kamış bir kalemle ve tek damla mürekkebi kâğıda düşürmeden, kalemin cızırtısına kulak vererek yazılmıştır.

Ney ağlar, kamış kalem ağlar. İkisi de kamıştır. İkisi de yurdundan ayrı düşmüştür. İkisi de hasret çeker. İkisi de hatırlar; hatırlama ise ihya edici bir acı verir. Bu acıyla ikisi de içini döker. Ne ki ney, içini sesle, nefesle, bir hevesle dökerken, söz olur. Kalemse sessiz sedasız gider. Yazdığının bilinmesi bir talep, bir niyet, bir gayret ister. Gelmeyene gitmemesi bu yüzdendir. Ancak gelene gider. Kim gelir kaleme? Kaleme hattat gelir. Ve yazı sanat olurken kalem de esrarlı bir sanat âletine dönüşür.

İyi bir kalemin vasıfları hat sanatına dair kitaplarda uzun uzun anlatılır. Bunların arasında "katt-ı kalem", yani kalemin ucunun kesilmesi, hattın ağırlığını sırtlanan, kalemin kâğıtla, kâğıdın mürekkeple temasını sağlayan denge ciheti, kıvam ânı olarak özel bir önemi haizdir. Öyle ki erbabı, katt-ı kalemi, kalemin esrarı, hattın sırrı kabul eder. O esrarda yazıcı hattata, kamış da kaleme dönüşür. Bu dönüşüm, kalemin ucunu eğri kesmekle gerçekleşir. Belli ki baş vermekle başlıyor her şey, kalemin rüşdü böyle ispat edilir. Tek harfin kalemden çıkmasının bir hadise olduğu âlem-i hatta, bütün kıvamların yolu da ya pişmeden, ya dövülmeden ya da kesilmeden geçer. Bu yüzden kolay olur kesilmiş kalemin, dövülmüş mürekkebin, ezilerek parlatılmış kâğıdın

birbiriyle bunca kolay anlaşması. Çile terminolojisi! Ya hattat? Kıvam ateşte tutuyorsa eğer, onu da hattatın cayır cayır ateşe attığı tomarlardan, sonra yaktığına dönüp bakışından sormalı.

Yazının doğasını belirleyen bir bakıma kalemin doğasıdır. İcrası; kalemin ele, hem kâğıda, hem mürekkebe dokunduğu ânın sınırlarınca sınırlı. Bu dokunuş bittikten sonra hattatın bile meçhulü. Bu yüzden ehlinin eline düşen iyi kesilmemiş bir kalemde nice güzel harfler çıkarıldığı ve dahi acemi hattat elinde iyi kesilmiş bir kalemde de bir şey çıkmadığı düşünülürse. Sır kalemde çok kalemi tutanda ve onun salıvermekten korktuğu, içinde tuttuğu nefeste olmalı.

En güçlü yeri ucudur kalemin. En fazla yıpranan, en fazla zayıflayan, en hassas yeri de. Aşınır. Aşındıkça kesilir, düzeltilir, yenilenir. Ama bu yenilenme hat kalınlığının değişmesine sebebiyet verirse, kalem adına zaaf hanesine kaydedilir. O kadar ki nesih gibi ince hatlarla yazılan Kur'anlarda, kalem kattı sonrası meydana gelebilecek milimetrik bir nâhoşluğa bile hoş bakılmaz.

Maddi anlamda kalemin en hassas yeridir ya, üstelik kalemin ucu mananın da perdesine dayanır. Kelâma çevrilebilir mananın sidretül-müntehasında, söylemek gibi yazmak da yetersiz ve yersiz kalınca. An gelir mecazın zarfı çatlar, temsil tuzla buz olur, üzerine yükleneni kaldıramaz. Bundan sonrası kelâma ve kaleme sığmaz. Sırrın kapısı açılır ve oradan da ancak esrara vakıf olanlar girer. Artık kalemin ucu kırılmıştır. Sus! Öptüm kırdığım kalemin iki omzundan. Önce sağ, sonra sol. İki gül bitti. Öyle bir yere varılır ki kâğıt yanar tutuşur, elde bir kalem kalır. Ey kalem nereye vardık ki ucun kırıldı? Kalbim öyle kırık ki!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yahya Efendi Dergâhı

Nazan Bekiroğlu 2009.11.15

İkinci alacası çökerken, sağ elinin işaret parmağında derin bir sancı, ben diyemiyor. 1. Tekil Şahıs'ları çıkarmış aradan; kendinden, bambaşka bir şahıstan bahseder gibi bahsediyor.

Her ben dediğinde affola demek isterken salınmış bu âlem-i fırtınaya. Öyle kuruyor cümlelerini öyle kaldırıyor. Ben, dese bile bu bambaşka bir ben oluyor. Azaplardan azabennâr seçiyor. Nâr üzeri dört elif. İmlâları bozuyor. Siyah bir sayfaya daha da siyah bir mürekkeple yazıyor yazısını. Yazdığını ancak ellerinin hareketlerini izleyenler okuyor.

Dönse geriye? Dönemiyor. Bir adım ileri? Mümkün değil, geçemiyor. Bir türlü karar tutturamıyor. Acı bir koku doluyor genzine. Ateşli kezzap damarlarında dolaşüyor. Öldüm de cehennemde miyim, diye düşünürken, bir cennet oluyor sonra, yeniden bir cehennem oluyor. Hâlden hâle, sükûndan çileye, sudan ateşe geçip duruyor. Fark ediyor dehşetle ki, bir topaç olmuş da, birisi ipinden tutmuş, çekip çevirmiyor, sadece çeviriyor. Sonsuz uzaydaki ahenkli dönüşlerden eser yok bu dönüşte. Başıbozuk bir gel-gitte başı dönüyor. Temelden kaymış şirazesi mizanının. Bir kuş tüyü konya kaldıramıyor artık. Bir çiçeğin açarken çıkardığı seste kıyamet koptu sanıyor.

"Dünya dedikleri gölgeliği" ararken fark ediyor bu kapkara gölgeyi üzerine kendisinin saldığını. Kimseyi suçlamıyor. Bir küpe kulağını öyle bir deliyor ki gözünden yaş geliyor. Hayret! Yek-parça, siyah taş bir yüzük vardı parmağında. Ne zaman rengini atmış? Çatlamış? Çatlamakla kalmamış paramparça, dağılmış. Farkında bile değil. Bilmiyor bilmiyor. Ama. İçini döküyor artık. Tutmasının imkânı yok çünkü. Ömrünce içine atıp da sonra dökülüp saçılanlara, sonra tekrar susanlara mahsus bir infilâkla içi dışına dönüyor. Kelimeler ağızda alev

dilleri. Bütün bu, uçurum ipinin sırtında yazdıklarını sonra okuyamayacağını aklına getirmiyor. Kimi kelimeleri okuyamayacak oysa. Uyduracak onları. Ya da üç nokta. Köşeli parantez. İle geçecek. [Okunamadı].

Bütün kavuşmalar tedirgin şimdi bütün vedalar el-veda. Sol eli bileğinden kıvrılmış, kucağına düşüyor. Kendine göndermelerle büyüyor, kendinden dipnotlarla düşüyor. Üzerinden her gün geçtiği yolda bir türlü evini bulamıyor. Geldi de gidiyor işte. Gitti de dönmedi oluveriyor. Geldiği gün sırtında ne varsa, onunla, çıkıp gidiyor bu şehirden. Ama gitmeden önce. Kendiliğinden. Hiçbir harita çizmeden. Yıkılan duvarların arasından süzülüyor cümle kapısından içeri. Hoş âmedi! Hoş âmedi! Nicedir hasret böyle ağırlanıp azizlenmeye. Belli, yaralı olanlar iyi tanıyor ve bakışlarıyla sarmalıyorlar birbirlerini.

Bütün mezarların arasından yaralı kediler çıkıyor. Her birinin gözlerinden öperken kendisine, hayatın sillesini yemiş de geriye bomboş bir bakış olarak kalmış bütün sokak köpeklerinin, kanadı kırık kuşların ortasında, tümünün yaralarının sağaldığı bir cennet düşü kuruyor. Başına siyah bir örtü iniyor usulca. Setr. Eteği, ardı sıra sürünürken üzerinde adım attığı taşlar iniyor. Hayret! O kadar mı ağırmıştı? O kadar mı yaralanmıştı? O bilmiyor taşlar biliyor. Göstermeyin, diyor taşlardan biri, en güzeli en şefiki. Örtün gözlerini, geçtiği yolları, nerelerden indiğini bilmesin, gecenin karanlığında hangi uçurumlara sarktığını görmesin.

Dizüstü düşüyor. Ben, diyor onca zamandan sonra ilk kez: Efendim! Benim! Bütün efendiliklerine, şeyhliğine, hâceliğine saygıda kusurum yok benim. Eylemim olmasa da baştanbaşa teoriyim. Eksiklik bende. Ama işte! Başımı kaldırsam biraz dikkatli baksam, uçan kuşlar düşecek nazarımdan. Tepeden tırnağa yara olan da benim. Yüz vurdum dergâhına. Himmetinden payımı, çiçeklerimden eşliğini esirgeme. Ben ki kırk yıldır tufanda dalga, illâ'da lâ, Kerbelâ'da belâyım. Yani hiçbir şeyim. Sense her şeysin. Ama beni sana bağlayan bir şey var aramızda. Şehrimin suyunu içmiş denizine bakarak ibadet etmişsin. Şu gurbet ilde kabul et beni, kimsesizim. Ey ki! Hemşehrim değil misin?

Not: Eskiden kullandıklarım dâhil ismim ve soyismimden ibaret hiçbir e-mail adresi şahsi kullanımında değildir. Duyurulur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cemil Meriç, aşk ve trajik

Nazan Bekiroğlu 2009.12.06

Cemil Meriç, aşk ve trajik

Bu kurşuni bulutlar ancak inancın ya da aşkın rüzgârıyla bir yana sıyrılabilir. İnanç trajediyi sükûnetiyle yok ederken; aşk, kasırgasıyla kırar çünkü. Kalbin zamanı yoktur ve cenneti bu dünyada hissettirir. Araf'taki aydın aşka bu nedenle dört elle sarılır. Cehenneme yuvarlanmamak için tutunmak ister bir kadın eline.

Fakat kime yanlasa hüsrân. Belki her defasında tecrübesi aynı şiddettedir. Ama 1964'te, bu kez mektupları elimizdedir. "İnsanın dörtte üçünü görünür kılan aşk", trajedisinden sükûnet, kaosundan kozmos, fırtınasından renk ve ahenk çıkarmasını sağlamıştır. Tamamlandığını, uçurumların üzerine yekpare köprüler kurarak şelâlelerini sınırsızca akıttığını hisseder. Fakat "Aşkın çiçekleri çabuk solar sevgilim". Eşsiz uyum yok olmuş, durgun su dalgalanmış, büyü bozulmuştur. Dilinin acılaşması gecikmez. Kayıtsız şartsız kendisine teslim olmadığı için sevgilisine yöneltir öfke oklarını. Neticede, cennet zamanını özleyen araftaki aydın, hiçbir erkeğin hiçbir kadına yazmadığına inandığı bu mektupları "Cehennemden Mektuplar" olarak adlandırır. Değil mi ki aşk, trajediyi eğer kırmıyorsa sadece artırır. Jurnal'inin en güzel ve en acı sayfalarıdır bunlar. Öfkesinde bile öyle asildir.

İki yıl sonra. Yeni bir tecrübe. Ezeli aşk üçgeninin tamamlanması gecikmez. Trajik olanın değişmez şeması. Üçgenin tepesinde Cemil Meriç vardır. Diğer köşelerden birinde Fevziye Hanım, diğerinde Lâmia Hanım.

Fevziye'sine her şeyden önce yazılı yasalarla bağlıdır Cemil Meriç. Nikâh. Toplumun, dinin, ahlâkın bütün dayatmaları ve tabuları. Dahası yazılı yasaların çok daha üzerinde seyreden ve çok daha geçerli olan vicdanın yasalarıyla. Çünkü Fevziye Hanım iyi bir anne, nurlu bir Meryem'dir. Fedakâr ve anlayışlıdır. Sözlüklerin iyi hanesine kayıtlı daha yığınla sıfat onu tanımlar. Böylesi bir melek, duygularda bile olsun nasıl aldatılabilir? Soru bu; Meriç'in trajedisi budur. Fevziye Hanım, evet, "Sakin bir yaz akşamı, fırtınasız bir liman"dır ama mesele tam da budur işte. Meriç "kasırgaya susuz"dur ve üçgenin bir de diğer köşesi vardır.

Her defasında yanıldığı şey nihayet çıkmıştır karşısına. Ve bu kez biz de şahidiz ki yanılmamaktadır. Aradığı ve beklediği ne varsa şimdi hepsi Lâmia. Her şey Lâmia'ya ilgisi nispetinde aydınlanır. Onunla kelimelerin soyut dünyası dışına çıkarak düpedüz yaşar. Ben'in cenderesini aşar.

Lâmia Hanım, Meriç'i sadece sevmekle kalmaz. Bunun niçinlerini de sıralar cömertlikle. Gerçeği en istendik görüntüsüyle yansıtan bir aynadır o. Yıllarca kendi görüntüsünü aynasızlıkta ekşitmiş masum bir narsistin Lâmia'sından vazgeçmesi bu nedenle mümkün olmaz. Onunla "kadın" "bir kadın"a, "dişi" "Lâmia"ya dönüşür. Onunla dünyanın hayal perdesi üzerindeki varlığı anlam bulur Meriç'in. Gerçek aşk. Daha ne ister?

Peki ama, şimdi ne olacaktır? Trajediler çıkışsız değil miydi?

Kendisine "Cehennemim ve cennetim" diye fısıldayan araf yazgılısını, "Dante'm benim" diye avutmasını bilen Lâmia Hanım, Meriç'in her halinin farkındadır. Evli, çocuklu, görmez. Her haliyle kabul eder onu. Yokuşlara sürmeden, bir seçim yapmaya zorlamadan, bir şeyleri terk etmeye, yok saymaya, reddetmeye mecbur bırakmadan. Çünkü Lâmia bilir ki bazı seçimlerin sonu yoktur. Bazı seçimlerdense seçmemek evlâdır. Meriç'in böyle bir seçimden salimen çıkamayacağını, bölüneceğini ve böyle bir bölümden geriye de sadece sıfır kalacağını bilir. Bir bakıma trajedi-kıran kadındır Lâmia.

Bu nedenle Meriç'in Jurnal'ini Lâmia Hanım'dan önce ve sonra olmak üzere ikiye ayırabiliriz rahatlıkla. Bahtiyardır sonrasında Meriç ve Jurnal'in hasret dolu sayfalarına korkusuzca dönüp bakabilir şimdi. Atlatılmış felâkete dönüp bakmanın huzuruyla. Bu, aslında sükûnete giden yolun da başlangıcıdır ama sükûnet aşkın en büyük düşmanı değil midir?

*Yazının tamamı: "Jurnallerde Trajik Kimlik", Hece Cemil Meriç Özel Sayısı, Ocak 2010.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Annem, hakkını helâl et bize

Nazan Bekiroğlu 2009.12.13

Nicedir abesle sinanan kalbimden geçen bambaşka bir yazı yazacaktım aslında ben.

Ama sen. Gelip de bütün senliğinle kalbime dolunca. Benim yazacağım yazı da, abesim de muktebesim de, yemin olsun en başta ben, artık kimin umurunda? Kimin umurunda şimdi acıyı yazıya çevirmenin felsefesi? Dostoyevski? Ya da Sophokles'in üçlemesi? Her şey öyle yitik ki!

Giderken, avucuna kına, boynuna ipek mendil. Davul zurna.

Dönerken, turna katarı. Kurban bayramı. Top arabası.

Böyle mi dönölür baba ocağına? "Fe eyne tezhebûn?" Nereye? Annem, böyle gitmeleri kimden öğrendin sen? Öyle gittin böyle mi geldin sen?

Bak şimdi, bozalım masalı. Diyelim ki; Mehlika Sultan yedi gence âşıktı. Yedisi de sen.

Sen diyorsam, sen dediğime bakma sen. Sen diyorsam sen gibi gitti-gider nicesi kalemimin, kirpiğimin ucunda, şimdi sen. Kim bilir kaç kez, aklımda bin bir türlü estetik teori, direksiyon başında konvoyuna düştüğüm. Ya da uğurlamasını uzaktan seyredip, benden hiç haberi olmasa da ardından gözyaşı döktüğüm yolcuların hepsi sen.

E peki, n'oldun sen? Çarşıdan, izinden, hastaneden mi dönerken? Ne teyakkuz, ne de olağanüstü. Her şey en olağanaltında. AbesAbesAbes! Abes bu.

Her birinde bir hayatın var ki hikâyelere sığmaz. Üç kuruşluk asker maaşını annesine gönderen, kapısız sıvasız evin onbaşı da sen. Tezkeresine sayılı gün kalan da, kendisinden geriye iki yetim, iki bebek hecesi kalan da. "Kiminiz nişanlı, kiminiz evli". Eve barka karışmamış, asker tıraşı sonrasına, bir tutam sırma saçın kokusunu bırakan da.

Henüz yirmi yaşında. İki resim kalmış ondan renkli, fotoğraf baskısı. Biri önce öbürü sonra. İkisinin arasındaki mesafe de sen. İlkinde, yaşının bütün yaşama sevinciyle, hevâ ve hevesiyle dolu bir sen. Bir tebessüm ki kocaman. Hayatın ta kendisi. Diğerinde? Sahi, ne zaman büyüdün bunca sen? Sen, bunca, ne zaman değişmişsin annem? Nasıl yüklenmişsin boyunca yükü? Nasıl adam olmuşsun bunca? Sahi, sen ne zaman aldın bu yolu? Bu nurdan kanatlar senin sırtına ne zaman takıldı, bu bakışları senin gözlerine kim astı?

Tek değilsin ki, bir bugün değilsin ki sen. Gencecik omuzlarında tekrar ettiğin tarihçenin de cümlesi sen, ez-cümlesi sen. Bir daha bak, buğusu şöyle sıyrılmış zamansızlık aynasının içine. Hepsi orada. Söz konusu, her şeyden ama her şeyden vazgeçmek olunca hepsi de sen oluyorsun sonunda.

Bir onbaşının günlüğünden doğu cephesi. Bir teğmenin gözünden Sarıkamış. Tek bir gerçek var şimdi. Onun da dünü sen bugünü sen. Yedi düvel dokuz cephe. SarıkamışGaliçyaFilistinÇanakkale. Allah aşkına ne işin var Yemen'de? Hepsi de sende. Körpe bir fidan gibi önce ellerinden ayaklarından donmaya başlayan da. Boğazına kadar tifüs, hücrelerine kadar çile. Dağ bayır, uçum vadi. Çadır yok, ateş yok, kar ölüm sessizliği. Sersefil perperişan. Üç gün beş gün on gün lokma geçmemiş kursak. Cenaze katarı erzak arabası. Erzak dediğin de bir avuç kavrulmuş arpa. İnanılmıyor değil mi? Koskoca devletin koskoca ordusu bu işte.

Hepsinin özü özeti, hepsinin kaderi değilse de tecellisi annem, sende. Değişen bir şey yok buralarda; hikâye, yavrum, aynı hikâye.

Hiçbir "ezberin" de hiçbir "ezberbozumun" da anlamı yok şimdi çokbilmiş dudakların tekrar ettiği çokbilmiş sulusepken, fitne fücür solucan sözcüklerde. Kopan çığlıkta, taş kesilmiş acının safran sarısında ya da bağı çözülen dizde ve bildiğim bilmediğim nicesinde. Bildiğim sadece sen. Hepsi de bizim için/SEN.

Şimdi ki gidenin kalandan değil, yaşayanın ölenden helâllik dilediği tek mecliste. Annem, hakkını helâl et bize.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yazı! İyi de niye?

Yazı iki türlü. Ya aklın ve emeğin bütün imkânlarını seferber ederek aranan ve bulunan bir şey. Masa başı. Ciddi mesai. İnşa hendese vesaire.

Ya da aramakla bulunmaz, kendi gelir. Volkan püskürmeden, yer altı suları taşmadan olmaz. Kalıcı yazı ikisinin terkibi. Ne salt emeğin hendesinde soğuk, ne ilhamın şehrayininde dağınık.

Kendisini bu üç kategoriden birine yerleştiren yazar, neden yazdığı sorusuna da cevap aramak zorunda. Hal böyleyken, neden yazdığını, ömür boyu sormasalar düşünmez birisinin de en fazla muhatap olduğu üç sorudan biridir neden yazdığı. Sahi! Yazı! İyi güzel de yazar niye yazar ki?

*Bazen, hayata dahası hayatın ötesine tutunduğu ipin ucunu karıştırmış gibi olduğunda. İşten değil dağılıp gitmesi, bir daha bir bütüne dönüşebilmek için. *Kalp çatladığında başlıyor kıyamet. O kıyamda o kıyamette. Can damara, ruh bedene sığmadığında, söz tanık olsun diye yaşadığına. *Bir şey gördüğünde. Hayranlık ya da şaşkınlıkla beli bükülüp de bunu gerçekten gördüm mü, diye kendisinden şüphe ettiğinde. Birisi, gördüğü şey için, evet ben de gördüm, desin diye. Kendisinden razı olsun diye. *Varlığından en fazla şüphe ettiği, bunu kendi kendisine ispata en fazla ihtiyaç hissettiği anlarda. Kaybolmamak için yani, yollarda yok olmamak için. Daha doğrusu yok olmadığını fark etmek için. Kısacası var olmak için, var olduğundan emin olmak için.

*Doğum ve ölüm bilinmezleri arasında daimi bir huzursuzluk taşıyan kalbiyle, insan arkadaşlarına, kaderdaşlarına, gelin birazcık yarenlik edelim, yükümüz hafifler belki, demenin en kestirme yolu olarak yazıyı gördüğünde. *İrşad etmek için değil, sadece paylaşabilsin diye. *İnsanî olanı kavramak niyetiyle bir üst gerçeklik, saf olan bir bilgi fark etmeye (üretmeye değil) çalıştığında. Dağın görünür yüzüyle yetinemeyip dağın arkasında ne olduğunu görmek istediğinde. Mutlak olan o hakikati anlayabilmek için. *En fazla yazarken ayıklayabildiği, durulaştırabildiği için. Çünkü yazmak anlatmaktır. Anlatmak ise onun için anlamanın en kestirme yolu. Öyleyse anlamak için. *Ve bütün sayılıp dökülebileceklerden sonra hepsini ifade edecek tek cümleyle, yazının kendisi için değil, kalpte uyandırdığı hatırlamanın yüzü suyu hürmetine yazı dediğinde.

*Bütün bunlar için yazı. ***Ama en fazla da, acıyı bal eylemek için. Şöyle ki: Bir sanat olarak yazmak, estetize etmek, dağınık unsurları bir ahenge, düzene bağlamak eylemidir. İnsan doğası da iyiye, güzele, ahenge doğru akmak ister. Bu onun fitratıdır. (Güzele olan sebepsiz düşkünlüğümüz fitratımıza uygun olanla karşılaşmış olmaktan duyduğumuz memnuniyetten kaynaklanır). Öyleyse sanatın ve insanın doğası birbirine yakındır. Sanat insan için kendi doğasının yatağında toplanma, kendini bulma halidir. Sarsılmayan itibarı bu yüzdendir.

Oysa bazen öyle abes (bu sözcüğü fitrata aykırı, tahayyülün hudutları dışında kalan anlamında kullanıyorum) gerçeklerle karşı karşıya geliriz ki. İnsanın ahenk ve düzen içre yoğrulmuş doğası bu gerçeği kabulde zorlanır, dolayısıyla taşımakta da zorlanır. Zulüm budur. İnsanın kendi doğası dışına kayması, kendi gerçeğine yabancılaşması. Sanatkâr, farkında ya da değil, bu abesliği estetize ederek onu fitrileştirmeye gayret eder. Şayet başarabilirse. Bir mısraya, bir şarkıya, bir romana, hikâyeye, resme dönüştürebilirse. O zaman doğası onu taşımayı reddetmez. Çünkü güzelliğin kalıbına uyan şey fitrileşmiş, abes olmaktan çıkmıştır. Kum tanesinin etrafı sedefle kaplanmış, istiridyenin doğasına uydurulmuştur. Şarkıların ve şiirlerin bize bu kadar güzel gelmesi, dahası rehabilite etmesi, ne kadar acı bir tecrübeyi anlatırsa anlatsın romanlarda yazılanların, aynını yaşama arzusu uyandırması abes gerçeklikleri orada estetize edilmiş bulmamızdandır. Yani doğallaştırmamızdan. Eskilerin acıyı bal eylemek dedikleri hal budur işte. Aslında mutlu sanatkâr olmadığına dair yaygın kabulün izahı da buradadır. Ağır bedeldir. Ve çoğu kez bu bedeli ödeyenler ederine de talip değildir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Şeb-i Yeldâ', 1914

Şeb-i Yeldâ. Yılın en uzun ve karanlık gecesi. Ama 22 Aralık 1914'te başlayıp da on beş günlük takvimin yekparesi gibi uzanan öyle uzun ve karanlık bir geceyi, feleğin çarkı dönmeye başlayalı beri hiçbir dağ görmedi. Bu dağ ben olalı böyle rûzigâr görmedi.

Çok yorgundular. Günlerden beri sonbahar yaprakları gibi bir bir dökülüyordular. Ama asıl fırtına onları bende bekliyordu. Dağdım ben. Her dağ gibi aşılmam şarttı. Beni aşamayanı yarı yolda komam dağ olmanın şanındandı. Üstelik sıradağdım ben doruğum bir değil çoktu. Bir uçurumu aşanı ikincisi bekliyordu.

Kar yağıyordu, tipiye dönüyordu. Gökten yağan yetmiyor kar bir de yerden tozuyordu. Kar dursa; zirve rüzgârı yıldız ayazı. Kurtuluşu yoktu. Öyle kısaydı ki gün; sabahla öğle ikindiyle akşam arasında vakit yoktu. Bir tek gece bitmiyordu. Gecenin en karanlık vaktinde yalan, sabah bir türlü yakın gelmiyordu.

Ukbayla dünya arasında düşe kalka bata çıka, yürümek değildi bu. İncecik bacakları incecik bedenlerini taşıyamıyordu. Haritalarına aldanmış kumandanların; piyano-rapsodilerle harelenmiş, kendilerine ait olmayan hayallerin talimiyle düşmüştüler yollarıma. Oysa dağdım ben, yolum yordamım yoktu. Aldığımı geri vermem hiç yoktu.

Bana geldiklerinde çoktan gitmişlerdi bile. Çoğunun damarlarında tifüs geziniyordu. Günlerdir boğazlarından bir şey geçmemişti. Taam listesini düşününce: Kahvaltı: Yok. Öğle: Yok. Akşam: Şekersiz üzüm hoşafı. Ekmek: Tam! Yerin dibine geçtim. Hele giysileri! Lâl kesildim. Kaputları yoktu, postalları yoktu. Asker olduklarını anlamak mümkün değildi birçoğunun. Sanki bir kısmı gündelik kıyafetle tarladan geliyordu. İçlerinden bir kısmı güneş çocuğu, kar'ı da tipiye de ilk kez görüyordu.

Bir İsrail sûru savruldu ki üzerimde o gece. İsyan, çılgılık, cinnet, tekbir, tevhid. Kurşun sesi yok, düşman da az ilerde donuyordu. Herkes canının pazarında kendiyle alışveriş ediyordu. Bendim isyanlarının, korkularının, kurdu kuşu susturan çılgınlıklarının sebebi. Vadimde ormanımda boğuştuлар sehere kadar. Benimle savaştılar. Lâkin dağdım ben. Benim yenilmem yoktu. Onlardan geriye bir isim benden geriye bir zalim sıfatı kaldı. Allah şahit benim bu işte bir suçum yoktu.

Yoktu, onların hiçbir şeyleri yoktu. Bu cinnet gecesine karşı koyacak varsa varsa bir cesaretleri vardı. Bunca yitikten sonra geriye ne kalırsa o kadarlardı. Önce ellerinden, ayaklarından donmaya başladılar. Kimi en yakın arkadaşının kimi hiç tanımadığının sırtına abanarak toprağa uzandılar. Kimi olduğu yere diz üstü düştü, sonra boylu boyunca devrildi. Kimi ayakta dondu, dizleri kenetlenmişti. Bakışlarını kaldırdı göklere, kirpikleri buz tutmuştu. Donmuştu bakışları gözkapakları inmiyordu. Ateşe değmiş gibi bir anda düşenler oldu. Kimi gördüklerine takat yetiremeyerek cinnete sığındı. Kimi de daha fazla direnmedi. Tevekkeltüteallallah, bir tebessüm sırrıyla kendisini uykuya bıraktı. Sağ yanı çoktan sarkmış, sarılacak bir tüfeği kalmıştı. Ama eninde sonunda hepsi de sırtını bana yasladı. "Henüz 17", 18, 19'du. Hanelerinde bir murat alınıp verilmişliği yok, kalplerinden geçecek kocamış bir ana, çilekeş bir baba hayalinden başka bir şeyleri yoktu. En son kalpleri dondu, hissettim. Bu kadarı bana bile ağır geldi. Allahuekber diye inledim. Arşîlâ titredi ben mi titremeyecektim?

Gece her birini örttü siyah sütresiyle. Sabah beyazdı. Kar güneşi öyle bir aydınlattı ki buz tülünü, ısıltısından gözlerim kamaştı. Sanki hiçbir şey yaşanmamıştı. Öptüm her birini gözkapaklarından. Saçlarını okşadım. Pınarında donmuş gözyaşlarını kuruttum rüzgârımda. Her birini sırtında açılan nurdan kanatlarıyla Allah'a ısmarladım.

Sayıları mı? Saymadım ben. Doksanbin değil altmışbinmiş; altmış değil otuzbinmiş. Diyelim ki yüz, elli, on, beş. Hatta tek, bir. Olsa ne fark ederdi ki? Her biri tek her biri bir değil mi? O gece neler olup bittiğini dünya

gözüyle kimse görmedi. Ama bilirim ben, çoğunun saçları bir anda bembeyaz kesmişti. Kâğıt yoktu kalem yoktu, mahşer günü tanık benim, bu gecenin kaydı benim üzerime kesildi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bâb-ı Cümel

Nazan Bekiroğlu 2010.01.10

Süleymaniye külliyesinde bir öğleden sonra. Garip tecrübe.

Anladım ki hikâye, Kanuni ile aramızda.

Kanuni benim hemşehrim, on iki yaşına kadar Trabzon'dadır.

Muhteşem hemşehrimin bir zamanlar gözünün değdiğiinden en az kuşku duyduğum yer: Ufuk çizgisi. Ufka bakıyorum. O değişmemiştir, değil mi?

Yapıldığı günden bu yana Süleymaniye'de bir kez olsun namaz kılanların ruhları bir araya toplandığı zaman? Tahayyüle sığmıyor!

Rivayete bakılırsa, daha veliahdlığı zamanında, doğan üç çocuğu arka arkaya ölünce düştüğü kederden, ancak vezirlerin Divan toplantılarını kasten uzatmaları sonunda uzaklaşabilecek kadar çocuklarına düşkün bir baba olan Kanuni. En hassas yerinden vurulsun diye mi babalığıyla sınıandı?

Hürrem. Sadece anne mi? Hiçbir zaman tam anlamıyla bilemeyeceğiz. Voltaire haklı, "Tarih, ölümlerin dirilere oynadığı bir oyun", nihayetinde.

Neden Kanuni ile Hürrem ayrı türbelerde yatarlar ki?

Oysa: Şadırvana gül yaprakları bıraktım, alırsın.

Adı Süleyman, mahlası Muhibbi. Divan şiirinin Zati'den sonra en çok gazel yazan şairi. Yaklaşık üç bin gazel. Bu kadar zamanı nereden buldu? Hiçbir şeyden çalmamıştı.

Evliya Çelebi'ye bakılırsa Sultan Süleyman zamanında sarayın önünde toplanan kunduracı esnafının dört isteği arasında bir çift pabuca konulan on akça fiyatın çok düşük olduğu, bu yüzden mutlaka artırılması isteği de yer almakta. Keza, Kanuni'nin damadı Lütü Paşa'nın Asafname'sinde, fiyatların denetiminin çok önemli bir konu ve kamu sorumluluğu olduğu kaydedilmekte. Demek fazla fark yok aramızda. Öyle olmasaydı cihan hükümdarı, adıyla bütünleşen ünlü kanunlarını yapar mıydı hiç?

Sinan yeniçeridir. Mezar taşında yeniçerilikte geldiği son rütbeyi gösteren haseki kavuğu vardır. Bu demektir ki acemioğlanlarının en iyilerini ayırarak saray için farklı bir eğitime tabi tutan dikkat onu es geçmiştir. Ne garip.

Köprülü Mehmet Paşa. Lâkabı, karısının kasabası olan Köprü'den geliyor. Ama pek "hanım köylü" değil. Seksen yaşında sadrazam oldu ve Osmanlı'nın en çok kan döken üç-beş ismi arasında anıldı. Karşılığı, unutulmuş huzur ve sükûn günlerinin geri dönmesi. Ağır bedel. Farklı hesap.

Bazı dehalar geç geliyor. Köprülü seksen yaşında sadrazam oldu, III. Murad devri sadrazamlarından Mesih Paşa, doksan. Üstelik önünde bir cami yaptırmasına yetecek kadar da zamanı vardı.

Emeği yaş ile sınırlamak ne kadar abes. Gücü olanın sonuna kadar çalıştığı, yaş haddinden emeklilik gibi bir kavramın olmadığı geçmiş zamanlara selâm olsun.

Fatih. Bahar padişahı. Mart'ta doğdu, Mayıs'ta öldü. İstanbul'u bir Nisan günü kuşattı bir Mayıs günü aldı. Türbesinin şebekeleri arasına bir beyaz gül bıraktım.

Gemileri beyaz, suları ve gecesi lâcivert şehir ey! Söyle bana, neden artık beni şaşırtmıyorsun?

Ey üzerinden lâle gemileri geçirdiğim şehir. Seni kim bir daha benim gibi okuyabilir, sana kim bir daha benim gibi yelken açabilir?

O masal gemisi yok ki resmi olsun! Gemiler de gün gelir masallarını terk eder.

Ağustos ikindisi. Bir medrese avlusu. Su. Sardunya kokusu.

İçinde yatanın kimliği unutulmuş türbe, türbedarının ismiyle anılmasın da ne yapsın?

Tarihin bir döneminde şaşaayla var olmuş ve sonra sonsuza değin unutulmuş şehirler var. Olsun! Çünkü Allah var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yağmur Lügatçesi

Nazan Bekiroğlu 2010.01.17

Yağmurun bazen ardı arkası kesilmeksizin, hiç ama hiç durmaksızın 20-25 gün yağdığı, sokak aralarının bile rutubet koktuğu, yosun bağladığı, şemsiyenin vücudun doğal bir uzvuna dönüştüğü bir memlekette nasıl olur da yağmurun üç-beş ismi olabilir?

Hepi topu sağanak, çise, bardaktan boşanırcasına. Çok zorlasam mevsimlerde genişleyen anlamlarla ya da ikinci bir isimden medet umarak kurulan tamlamalarla birkaç tane daha: Ahmak ıslatan, yaz yağmuru, nisan yağmuru, bahar yağmuru, kış yağmuru, kasım yağmuru, bir çokluk ekinde ışıklanmış kırkikindi yağmurları. Belki benim şu anda aklıma gelmeyen ya da tümünden cahili olduğum bir-iki isim daha.

Çok az. Hani kelimeler hayata aynaydı? Hani hayatı kelimelerden okumak mümkündü en fazla? Hani, Eskimoların dilinde kar yağışına, Fransızcada aşka, Kazakçada geyiğin farklı mevsimlerdeki hüviyetine, Arapçada devenin her haline ilişkin otuzar civarında kelime vardı?

Öyle üç-beş kelimeye sığmaz, yağmur bu. Sabah yağanı akşam yağanı, kesilip de başlayanı, durup durup yeniden yağanı var. Yağmazsa hatırlanmayanı, yağarsa unutulmayanı. Ufukta görüneni, görünüp de gelmeyen, ağırlaşmış bulutlardan ha düştü ha düşeni var. Vaad edip de vermeyeni, başlayıp ardı arkası kesileni. İçinden karanfil kokusu, fesleğen bahçesi, bahar dalı geçeni. Işıklı bahçelere sicim sicim, iplik iplik ineni, elma çiçek vereni.

Ekim akşam üzeri kaldırımlara ışık topları dökeni, kestaneceğilerin tebessümüne refakat edeni, bir kucak nergise, beklenmedik bir hikâyeye bitişip de, yazdan sıyrılmış ruhlara hayat vereni var. Kasım başında sayılı gün fırtınasıyla kışa döneni. Kuru çınar yapraklarına usul usul, iri iri düşüp ders böleni. Kül renkli ve adamakıllı yabancı bir sonbahar içinde yol alırken kompartıman camlarından süzülüp süzülüp ineni.

Rüzgârın önünde savrula savrula yağması, yolda izde esip savurması var. Yıldırımla, şimşekle, gök gürültüsüyle geleni, gelip de gitmeyi, sessiz sedasız başlayıp da bitmeyi. Öyle ince ince, eğri eğri değil, dağı da denizi de sisinde, kurşunisinde yok edeni, yer ile gökleri birleştireni, yaşanmış da yaşanmamış da alt üst edeni, ufuk çizgisini silip süpüreni. Kamçı gibi döveni. Ürkütteni.

Serin suyun kuru toprağa inmesinde seyredilmiş yağmurun en güzeli. Tamam, suyun toprağa karışması var. Lâkin gözden kaçanı, ırmağa, göle yağın yağmur var. Hele hele, yalnızca suyun kıyısında yaşayanlar bilir, yağmur bu, denize düşmesi var. Suyun su üzerinde rengi, biçimi, harikulâdesi var. Suyun suya karışması var.

"Suyun ahlâkı temizdir ateşe bir tek o karşı koyabilir", diyor Bachelard Ateşin Psikanalizi'nde. Ateşten bahsederken suyu anmadan olmuyor yani. Ateşe karşı su var. Kadim bir hikâyenin süreğinde yağmurun azap günlerinin üstüne inmişliği var. Gaflete merhamet edeni, hatanın, günahın, yanılmanın azabını pirüpak, cehennem narını "serinlik selâmet" edeni var. O yağmazsa bu acıya katlanılmaz, olanı var. Lâl ü ebkem değil yağmur. Sese ses vermesi var. Onca kırılmış ümidin ama yine de tükenmemiş güzellik niyetinin üzerine inmesi var. Göz pınarına düşeni, yanaktan süzüleni, kana tere karışanı, her hikâyenin sonunda yağın var.

Hüznün iflâh olmaz heveslilerine hayat. Güneşten sonra yağın, yağdıktan sonra güneş açtırını, bulutlarıyla cennet hatırası kılınanı. Ama daha çok hayat. Demem o ki kardan sonra yağarsa bir hayal kırıklığına dönüşmesi var.

Her şey gibi yağmur da aynı anda iki şey; iki kişiliği, iki hüviyeti var. Yılanın ağzında ağı, istiridyenin karnında gevher, Mevlevi tasında şifa. Yüzünü rahmetken zahmete, nimetken eziyete çevirmesi, lûtfederken külfet etmesi, can suyu verirken çürütmesi var. Yarı yollarda koyanı, sel olup boğanı, sabah yağarsa korkulmayanı, akşama kalırsa Allah korusun, olanı. Dalga dalga üstüne, dereleri yataklarından boşaltanı, ırmakları taşıranı var.

Yağmur bu, içinde kendi tezadı, kendi cehennemi. Kerbelâ'ya ineni, Tufana ekleneni.

Bu kadar çok hale bu kadar az isim. Besbelli yağmura ilişkin henüz öğrenilmemiş isimler var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kebikec Böceği

Nazan Bekiroğlu 2010.01.24

Vakitli vakitsiz, yerli yersiz, her yerde karşıma çıkıyorsunuz, beni korkutuyorsunuz. Aslında o olduğunuzdan emin bile değilim. Ama bir kez defterlerimin birçok kez de kitaplarımın sayfeleri arasında çıktınız ya karşıma, size o ismi vermekte tereddüt etmedim. Kebikec Böceği olduğunuza hükmettim.

Oysa Kebikec'in bir böcek değil aksine, eski dünyada kâğıdı kemiren her türlü zararlıya karşı koruyuculuk yaptığına inanılan bir cinin, bir meleğin ya da benzer bir gücün ismi olduğunu da bilmez değilim. Bu itibarla hattatların, el emeği göz nuru kitaplarının ilk sahifesine "Yâ Kebikec İhfazu'l Varak" yani "Yâ Kebikec kâğıdı koru" veya sadece "Yâ Kebikec" diye yazdıklarını, bazen sadece bir "Be" ile yetindiklerini de bilmekteyim. Üstelik akıllı böceklerin en evvel bu zırhı deldiklerini, bu ibareyi kemirdiklerini okuduğumu da hatırlıyorum bir yerlerden.

Ama ilgi işte. Etimolojinin lügatinde isimler de böyle doğuyor, böyle genişliyor, yenileniyor, başkalaşıyor, dahası zıddının yerine ikame ediliyor, değil mi?

Diyordum ki hayatımda hiç Kebikec Böceği görmüş değilim, Kebikec diye bir böceğin varlığından bile emin değilim. Ama Kebikec Böceği olmanız işime gelir. Çünkü eğer öyleyse, böcek ırkının bu en soylu, en masum, en saygıdeğer, en entelektüel üyesi olarak varlığınıza saygı duymam, dolayısıyla bütün cürümünüze rağmen size katlanmam kolaylaşır. Sizden bir zarar gelmez bana o zaman. Böylece meselenin en önemli kısmı olarak benden size bir zarar gelmesi ihtimali de tümünden bertaraf edilmiş olur. Üstelik İskenderiye Kütüphanesi'nin dumanları hâlâ üstünde; hiçbir böceğin zalimleşemeyeceği kadar zalimleşen insan elinin kitaba-kütüphaneye ettikleri de hatırımızdan çıkmış değildir. Geçelim bu sayfaları en iyisi.

Ama yine de bir şüphe! Ya siz Kebikec Böceği değilseniz. Ya ben tahammül edemediğim varlığınızı tahammül edilebilir kılmak için bir hüsn-i talile başvuruyorsam! Yanılıyorsam!

Yok yok, en iyisi siz Kebikec Böceği olarak kalın. Bakın, işte odam işte kütüphanem. "Kitap kurdu" değilim, bir kitabın izini sürerek ömür ve servet tüketenler zümresinden hiç değilim. Ama içlerinde nadir olanları vardır. Bütün bu kitapları yiyebilirsiniz. Kaç kez yazdım, söyledim, elimden gelse şimdiden hepsini ben ateşe dökeceğim. Hiçbirinin benden sonraya kalmasına tahammül edebilir değilim.

Ama bu kadar masum değil sebebim. Hiçbir romandan yaşamanın yolunu yordamını öğrenemedim ben. Bütün şiirler aldatıcı. Seyahat eserleri sadece hasretimi arttırdı. Mekân içinde yolculuk yapmayı başarsam aklım zamanda kaldı. Bilimsel olanlara gelince. Kaç kez bir ansiklopedinin söz gelimi "N" maddesini baştan sona okuduğum vakidir. Bir şey olmadı. Bir noktayı çoğalmış buldum külliyatlarında. Bu kadar bilmek de şart mıydı yani? Evet, bildim. De! Ne oldu? Bana pişman olmamayı, hata yapmamayı, yanılmamayı, keşke dememeyi, gaflete düşmemeyi öğretemeyen bunca kitabı kül edebilirsiniz.

Yo, alınmasın şairler yazarlar, âlimler âlimeler, muallimler allâmeler. Kimseyi suçlamak niyetinde değilim. Her şey benim elimde, okuduğum da yazdığım kadar benim eserim. Nihayetinde ben benim. Onun için en evvel şu, kitaplığın silik soluk, gözden ırak bir köşesinde, sırtları, isimleri duvara dönük duran, benim diye bilinen şu kitapları kemirebilirsiniz kemâl-i afiyetle. Hepsini çoktan çıkardım gözden. Yazılmış olmalarıyla yazılmamış olmaları arasında bence bir fark yok bile.

Hatta. Ben ki malum siluetimle, bir odada bir defterin başındayım. Onlar ne kadar hayatın içindeyse ben o kadar yazıdayım. Onlar ne kadar yürüdülerse ben o kadar durdum. Hepsinin içinde mevcut onca hayatın onca şiirsiz izahında yok oldum. Kitaplarımdan kıymetlidir defterlerim. Masamın üzerinde, çekmecelerimde, yerini ben bile unuttum kim bilir kim nerelerde, durup duran onca defteri. Yiyebilirsiniz. Helâl ü hoş olsun, hesap soracak değilim. Hepsini çoktan ateşe attım. Hiçbirinin başına "Yâ Kebikec İhfazu'l Varak" diye yazmadım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk artık bir hikâyedir

Nazan Bekiroğlu 2010.01.31

"Küntü kenzen mahfî" (Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim), Aşk Hadisi, sahihliği tartışmalı olsa da sufi geleneğin etrafında döndüğü mihveri verir. Gelenek aşk etrafında döner çünkü.

Onun varlığı, müfredatı, sanatı, estetiği aşk olmaksızın izah edilemez.

Gerçi burada söz konusu edilen ve Kur'an'da adı ya da müştaklarının geçmediğine zahidlerce sürekli dikkat çekilen aşk, ruhun, dünyevi gerçekliğin kayıtlarından alabildiğine sıyrılarak maveraî gerçeğe yüz yüze geldiği

cezbe halini işaret eder. Böyle bir aşk insanı ancak kendi ezel gerçeğiyle yüzleştirir, sılasından bir hatıra verir. Bu itibarla da dünyevi olması mümkün değildir.

Ancak dünyevi aşkın da, sıradan insanı bile gündelik gerçeğinden, görünür hacminden, genelgeçerinden geçirerek başkalaştırdığı, kendi ruhuna tanık tuttuğu gerçeğine binaen içerdiği anlam o denli yüce, gösterdiği şey o denli hakiki, tecrübe ettirdiği şey o denli aşkın'dır ki. Bir ucu göklerde ama bir ucu da yerde olsa bile, üzerinde daima bir günah bulaşığı taşısa, daima bir sicil bozukluğu, ciddi bir şaibe içerse de. Beşeri aşkın da cezbenin ilk adımı, ilâhi aşka açılan yolun başlangıcı, o kıyametin küçük çapta bir tecrübesi olarak sufi gelenekte belli bir anlayışla karşılandığı, bir tebessüm, hiç olmazsa manalı bir sükûtle geçirildiği de muhakkaktır. Kalp talim etmektedir handiyse. Nasip ve gayret yolun geri kalanını nasılsa belirleyecektir. Çünkü aşk, güzellik karşısında ilgisiz kalamama halidir.

Aşkın güzellikle kaynayan ondan neşet eden bir hal olduğu da "Küntü kenzen mahfi" hadisinde zahirdir. Gizli Güzellik görünmek bilinmek istemiştir madem. Zât'ın kendisine duyduğu aşktır bu. Öyleyse güzellik esastır, aşk, onun görünür kılınabilmesi için bir vasıta. Bir bakıma mutlak güzelliğin işlevsel kılınabilmesi aşkla sağlanmıştır.

Hal böyleyken dünyevi lisanda aslolan hangisidir? Aşk mı güzellik mi?

Güzellik olmazsa aşk olmaz. Ama güzellik de ancak aşkla ol'ur. Veysel'in "Güzelliğin on par'etmez/ Bu bendeki aşk olmasa" dizelerinin "Anılmazdı Veysel adı/ O sana âşık olmasa" dizeleriyle tamamlanması tesadüfî değildir.

Aşk mı güzellik mi?

Aşkın, kaza menziline varması kaçınılmaz olan ve pek çok feda durağına uğrayan yolunda geriye ne kalırsa odur aslolan.

Bu yolculukta, küçük sandalı fırtınalı denizde savrulan kazazede batmamak için safralarını atmaya başlar. Önce kıymetsizleri gözden çıkarır, kaybı fazla eksiklik doğurmayacak olanları. Ardından fedası biraz can yakanları. Ardından fedası ciddi ciddi zor olanları. Sandal hafifler biraz. Ama kaza işte. Şakası yok. Yetmez. Bu kez kendi içine döner kazazede. Gözlerini kendi ağırlıklarına çevirir. Sıra asıl safralara, asıl ağırlıklara gelir. Hangi yanlarını sakatladığını, hangi cihetinden eksileceğini, köreleceğini düşünmeksizin bile, kendisine en ağır gelenleri bir bir fedaya başlar. Benliğinin en büyük parçalarını, ben'ini ben yapan asıl uzuvları gözden çıkarır, sıralı sırasız değil, sırasıyla.

Büyük hesaplaşma! Çünkü feda ettikleri, ben zannettiği ne varsa, onlardır aslında. An gelir. Belâ aşktan büyüktür, Allah hepsinden, hisseder. O zaman, aşka dair yitirdiği inancın bütün öfkesi ve zilletiyle, aşkı, fırtınalı denizin karanlık sularına, olabildiği kadar derine fırlatır atar. Sözde bir feda değildir bu. Öyle bir yere gelip dayanır ki orada, Safiye Erol'un kanla yazdığı gibi, artık kendimi affetsem, diyebilirse ruhunda bir aff-ı umumi fırtınasının koptuğunu hissedecektir. İşte o anda bile feda edilemeyen ne varsa, geriye ne kalmışsa, "O benim işte".

Feda edemediği, vaz geçemediği tek duygu, kala kala kendisine saf güzellik duygusu kalmıştır. Lâkin ağırdır güzelliğin "bi başına" taşınması, bu sandal batacaksa güzellikle, güzellikten batacaktır. Şimdengerü ona da razıdır.

Belki de güzellik, çirkinlikten şikâyeti, o feryâdı kesme hâlidir "Kahrın da hoş lütfun da hoş" algısı, masum bir cehaletin işareti değilse böyle bir ızdırabın görkemli neticesidir. Ve orada artık aşk da sadece bir hikâyedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Be'nin noktası

Nazan Bekiroğlu 2010.02.07

Biçimlerin en kıdemlisidir nokta, en yetkini. Hemen bütün disiplinlerde her şey noktayla başlayıp noktayla biterken geleneğin noktaya gösterdiği itibar da bir özetler silsilesine gelip dayanır: "Evrenin özeti Kur'an'da, onun özeti başındaki Fatıha'da, onun özeti başındaki Besmele'de, onun özeti başındaki Bâ'da, onun da özeti altındaki nokta'dadır."

Tefsir kitapları Besmele tefsiriyle açılırken, bu nokta üstünde sayfalarca durulur. Mesnevi şerhlerinde de Mesnevi'nin Besmele ile değilse de Bişnev ile başladığı, Besmele'nin bütün anlamının da Bişnev'in başındaki Be'nin noktasına yüklendiği uzun uzun açıklanır. Sufi geleneğinde pek çok eserin Be ile başlaması da aynı tavırdan kaynaklanır. Böylece her şey gelip gelip bir noktaya dayanır: Be'nin noktası. Çünkü Be'nin üstünlüğü altındaki noktadadır.

Hakikat ilminde, düşey bir çizgi olan Elif, kavranamaz tekliği, anlaşılmaz birliği, sıradan nazarlara meçhul olan dünyevi dışı alanı, gaybı temsil eder. Hiçbir fiilin, zamanın ve mekânın bulunmadığı, "Ol" öncesi muamma halini, Zât'ın kendisiyle baş başa olduğu ehâdiyeti, Gizli Hazine'yi. Be ise, bilinmek isteyen Gizli Hazine'nin isimlerinde yansıyarak bilinme halidir. Görünür âlemdir. Eski alfabede Be de ufuk çizgisi üzerinde yatay istikamette uzanan bir Elif'tir aslında, ama altına bir nokta almıştır. İşte o nokta Elif'i Be kılar. Elif o noktayla Be'ye dönüşür. O noktayla görünür. Öyleyse Elif'ten Be'ye, görünmeyenden görünüre yol vardır. Yol, o noktadan açılır.

Be'nin sırrı noktasında saklı. Ol, deyince olan, görünmezken görünen, bir isimken vücut bulan, ne varsa, Be'nin altındaki noktanın açtığı kapıdan gelir. Geniş kapılar çekmez bu yükü. Sırr ancak Be'nin noktasından geçebilir.

O noktada zahirden batına yol açılır, ahir evele bağlanır. İki dil, iki dünya arasında o noktada tercüme mümkün olur. Ne ki ilk nokta çizgi haline gelmeye başlar o zaman; zaman başlar, mekân başlar, fiil başlar. Fiziğin yüzü o noktada metafiziğe bakar, ruh o noktada aslını hatırlar. Bunun için o kara noktanın sırtına yüklenecek anlamlar sonsuz kere çoğaltılabilir ve arka arkaya nokta redifli bir o kadar cümle sıralanabilir.

"İlim şehrinin kapısı", "Be'nin noktası" Hz Ali'ye bakılırsa; "İlim bir noktadır onu cahiller çoğaltmıştır". Çünkü nokta hikmettir, irfandır. Sonradan kazanmaz hazinesini. Her şeyi kendinde hazır bulur. Nokta her şeyi içinken, ilimse çizgidir, çetrefildir. Sonradan kazanıldığı için cevher değil illettir. Bu kadar şeyi bilmek de gerekli midir? Değil mi ki ufuk çizgisinin üzerindeki nokta uçmaya kalkışır. Ufuk çizgisinin altında kalan nokta arzın çekim kanununa kapılır. Biri uçar biri düşer. Uçan nokta, düşen kara noktadır. Gözlerimiz karanlığa alışalı beri. İçimizdeki gül resmi çizgi nokta çizgi noktadır.

Nokta varlığın özeti. Noktasını bulamamış ya da yitirmiş her harf ol sebepten kusurlu. Ama eski alfabede sıfırı ifade eden şekil de bir noktadır. O zaman varlık yokluk olur, yokluk varlık. Hamid bu yüzden ihtişamlı bir bilmezden gelişle sorar: Bu sıfır nedir hesâb içinde? Tecahül-i arifane, çünkü bütün varlık ancak ona doğru değiştiği bir sıfırla mana kazanır. İlimle kavgalı Fuzuli aşka da ilme de son noktayı koyar o noktada; Leylâ, sûret-i aşk-ı Mevlâ'dır.

Fazla söze hiç gerek yok aslında. Noktanın içinde bütün mümkünler saklı. Mümkün nokta gayr-i mümkün nokta. Sır nokta esrar nokta. Bâb nokta ebvâb nokta.

Bilinenden bir eser yok. Bilinmeyen nokta nokta.

Bir parantez vakt-i ömrüm. Ölüm nokta doğum nokta. İsmimden sual edilse, bilin beni üç nokta.

Bir aynada seyrettim âlemin cümlesini. Aynam nokta sırrım nokta. Umduğum kadar büyük değilmiş, dünya nokta ben nokta.

Öyle uzaklaşmışım ki menzilden sıra nokta gurbet nokta. Döndüm baktım aldığım yol, nokta üstünde nokta. Gelen geçti, giden gitti. Sağım nokta solum nokta. Menzil-i maksûda varmış erenler. Söyleyen yok susan nokta.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nil'i ırmağına Leylî'yi çölüne

Nazan Bekiroğlu 2010.02.14

Nil'i ırmağına Leylî'yi çölüne. Emaneti yerli yerine.

Bileğimdeki yaşam bağı kopmak üzere. Saçlarımın arası kum sızısı, ağızım dilim, gözüm kulağım kum dolu. Yeni yeni anladım bir ırmakta akıyorum zannederken çöl olduğumu. Doğruymuş dara düşenin kendisini çöllere vurduğu ve çölün, ismine açılan yepyeni bir defterde durduğu.

Lâkin aldanmamak lâzım çöl ile başlayan hikâyelere. Çünkü çölden ancak çok derin bir hikâyesi olanlar geçebilir. O hikâye de bir ırmağın güzergâhı takip edilerek yazılabilir. Bu kum fırtınasından ancak ırmak istikametinde çıkılabilir.

Öyleyse bir yaklaşıp bir uzaklaştığını ırmağın ama yönünde hep sabit kaldığını, hep yeşil hep mavi hep derin hep dingin aktığını. Kaç kıvrım kaç vaha kaç yeşil kaç mavi? En kimsesiz halini, en uzak zamanlardan getirdiği uğultuyu, şelâleyi. Uzaktan görmekle olmaz yanına varmak lâzım. Bir haliyle eksik kalır her halini görmek lâzım. Bir kere üç kere beş kere yetmez orada ölmek lâzım. Ne yapılır bunca güzellik? Ben hâlâ öğrenemedim. Yeni bir dil yeni bir gök yeni bir kalp lâzım.

En kadim olanı ırmakların, bir eşi de göklerde akan en cennetliği gözümün önünden geçerken şimdi. Ben duruyorum akıyor vahalar günler; kavi bir düğümle birbirine bağlı lotuslar, papirüsler; yarı beline kadar suya gömülmüş can veren palmyeler hurmalar. Bitmeyen piramitler. Bitse de yıkılıp gidenler. Ya da başı göklerde zamana direnenler. Nehir, yatağını değiştirdiği için, ölümler yakasından diriler tarafına düşen mezarlar. Yansımasını suda bırakarak yüzünü dağa dönen tapınaklar. Nehre yakın kurulmuş buhurdan saraylar.

Her şey vakitle vaki. Zamanında ancak ayrıcalıklı olanların görebildiği onca karanlık mekân şimdi güneş altında serserpe ve her güzellik gibi yanılıyla iç içe. Unutulmuş hiyerogliflere tasallut eden zalim firavunlar bu nehrin kıyısında saltanat etti. Kendine kurulmuş bir masal dünyasında her şeyin inkârcısı. Dört kendine tapıcı. Tapan da kendi tapılan da kendisi. Bu nehrin kıyısında en zalimlerinin özel ismi bir cins ismine dönüşerek bütün firavunları töhmet altında bıraktı. Oysa içlerinde, savaşmayı bilmeden kendini savaşın tam ortasında buluveren masum ve kırılgan olanlar da vardı.

Bu nehir bir peygamberin sazdan beşiğini durgunluğunda yüzdürecek kadar cennet emrinden nasipli. Kuyusunda müjde zindanında kurtuluş. Ruhu yüce Yûsuf bu topraklarda bir tarafı bir peygamber bir tarafı etten kemikten âdemoğlu âdemdi. Musa'nın âsâsı bu nehrin kıyısında şimdi saltanatının yerinde yeller esen bir sarayda büyücülerin yılanlarıyla baş etti. Nil'in tek Tanrılı firavunu bu ırmağın kıyısında döktü ağızından kelimelerini: "Ey biricik Tanrı". Eşhedü. Kendisini bildi.

En güzel en derin en mavi en yeşil nehrin üzerindeyim şimdi. Taştan değil gemim savrulmuyorum. Sazdan bir sal üzerinde ışıklar içinde yüzyorum. Dilim tutulmuş çoktan, yalnızca seyrediyorum. Binlerce yıl kum altında kalmış ol sebepten bozulmamış onca duvar resmi arasında benim de bıraktığım bir resim olmalı, onu arıyorum. Rüyası görülmüş, tabiri birkaç kez yanılmalı olsa da nihayetle yapılmış. Şimdi geriye gerçekleşmesi kalmış. O rüyayı görene bu hatıra verilmez mi? Kim bulabilir bundan böyle beni?

Ey seyrederken seyredildiğini de bilen mavi göz. Söyle nehir, sen de beni gördün mü? Hani, bütün makyajlarımdan sıyrılmış bütün süslerimden arınmışım. Arıt beni sadeleştir, yeter ki beni bağışla. En derin taşkınının yaptığı felâkete hazırlıklıyım.

Gecesi gündüzü, uykusu uykusuzluğu birbirine karışmış. Hayali gerçeğinden, yansıması ırmağından çoğalmış. Sağım çöl solum vaha. Sol tarafta portakal ağaçları sağ tarafta kum fırtınası. Kaybolmuşum hurmalıktan göklere doğru yükselen sabah buğusunda. Ne yana baksam resim, her cihet cezbe kapısı. Ey nehir, seni de gördükten sonra görülecek ne kaldı?

Akıyor nehir. Ama artık daha ileri gitmesek de olur. Hani, güzelliğin sonu yok, sonrasında hep aklımız kalır ya. Bu kez öyle değil işte. İlk kez: Bu kadarı kâfi. Daha fazlası olsa da fark etmez olmasa da fark etmez. O kadar güzel ki.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nil'in tek Tanrılı firavunu

Nazan Bekiroğlu 2010.02.21

II. Ramses'in heykelleri ile mumyası arasındaki uçurumda anlıyor insan sanatın neler ettiğini. Mumyasında Ramses, insanlığın bütün zaaflarıyla iç içe.

Teni kapkara, saçı beyaz, yaşlı, ışısız, ürkütücü bir heyulâ. Oysa tapınaklarının önündeki heykellerinde, duvarlarındaki kabartmalarında, resimlerinde hep o gençliğin güzelliğinde. Munis bir tebessüm, müşfik ve kibar bir bakış. Sakin ve huzurlu. Masum, gizemli ve güven verici. Ve hep aynı.

Çünkü Antik Mısır yontucusu gerçeği olduğu gibi yansıtmıyordu. Binlerce yıl içinde resimde ve heykelde hepsi de aynı kalıba bürünen bütün firavunların zaafı gizlendi. O yontularda insanlığın güzelliği kavranabilir tanrısallığın görkemiyle birleşti. Ölümsüz biçimin aydınlığı dışına çıkmak kimsenin aklına gelmedi. Ramses de taşın sırrında bütün benzerleri gibi geleceğe, olması arzu edilen suretiyle kaldı. Oysa bu hesabın karanlık bir arka planı vardı. Yüksek rahiplerden başkalarının giremediği ışısız ve kapalı yerler. Mabedlerin gizli dünyası. Sadece ayrıcalıklı olanların yürüyebileceği ilâh yolu. Güneşten karanlığa, aşikârdan esrara. Kalabalıktan tekele, paylaşımdan tahakküme.

Ama mademki üzerinden peygamberler geçen bu ırmaktaki yakamoz başka hiçbir yerdekine benzemez ve masumdur sonuna kadar nehir, bîhaberdir, kendi güzelliğini bilmez. Nil'in suyu alev-ateş, kan kırmızı akmaz mı şimdi? Bunca çıkışsız karanlık, krallardan bir kralın içini karartmış, tacını eğmiş olmalı. Ey gölgem kaybolmuşuz taşın içinde. Öyle çevirmiş olmalı gözlerini güneşe. Rüzgâr bulutları öyle sıyırmış olmalı aniden.

Nil'in tek Tanrılı firavunu. Bunca karanlığın üzerine bir rüya kitabesi gibi iniverdi. Tam da giderayak, geri dönüp de kaydedilen aslî cümle, ırmak bereketi. Mademki Nil'in âdeti su seviyesini taşlar üzerine kaydetmektir. Ve mademki salınan su ölümcül anaförler yaparak gösterir kendisini. Açılındı öyleyse su kapıları, neyi varsa gelsindi, nesi yoksa göndersindi.

Geldi:

Ey Biricik Tanrı senden başka Tanrı yok, Senin adın bir yol bulup bu hükümdarın kalbine aktı. Sorgula beni, tart kalbimi. Mademki şu ölü bedenimde yerinde duran tek âzâm kalbim. Bir tüyden daha ağır gelirse her şeye razıyım.

Tapınakların duvarlarını, çetrefil yollarını, karanlıklarını yıktı. Atalardan kalan bütün resimleri kazıttı, heykelleri kırdı, putları devirdi. Tanrıların adını sildirdi duvarlardan, sildiremediklerini duvarlarıyla birlikte yerle bir etti. Yetinmedi. Başkentinin yerini değiştirdi. Kirlenmemiş, geçmişe bulaşmamış bir yer seçti. Hiçbir an'ane kalmadı arkasında, atalar dinine yaslanmadı. Her şeyi en baştan başlattı.

Apaçık bu ihtilâl, sanatı da ele geçirdi. Hayal edilebilir tanrıların yüzünü yüzüne nakşettirmekten vaz geçti. Kendisini insan olarak resmettirdi. Sadece ışık ve gerçekle iktifa etti. İsminin başında duran ve onu üstün kılan bütün sıfatlarını sildi attı. İsmiini çerçeveleyen ovalin bir ucunu açık bıraktı, kendisinden halkına bir yol açıklığı kattı. Ancak ayrıcalıklıların taşıyabileceği yaşam simgesini aldı tek ellerinden, herkesin eline verdi. Yalnızca kendisini değil ırmak boyunca akan yaşamı da olduğu gibi resmettirdi. Ne bir anını değiştirdi hayatın ne bir yönünü olduğundan fazla yüceltti. Bütün duvarlar iyilikli ve şenlikli meyve sepetleri, ırmağın balıkları, timsahları; ılgın, sedir, hurma ağaçları; kanat çırpın küçük kuşlar, küreklerinden su damlayan kayıkçılarla doldu taşı.

IV. Amenofis diye bilindi başlangıçta. O, kendini Akhenaton olarak bildi. Kendi zamanının tarihçesine "atalar dininden sapmış" bir firavun olarak geçti. Taassuplu ardılları onun ismini, yazılı olduğu her yerden öfkeyle silmeye kalkıştı. Bir ismi yok etmenin geleceği yok etmek olduğunun farkındaydılar. Bir isim bile kalmasını ondan geriye. Adı, varlığı, kurduğu şehir, attığı adım, söylediği ilâhi, yattığı mezar unutuldu. İlk anda öyle de oldu. Ama nehir bile içine bir kez düşen görüntüyü unutmazken, koruyan onun da adını korudu. İsmiini silenler çoktan unutulmuşken o, firavunların belki de en meşhuru.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Temasın kırılğan anı

Nazan Bekiroğlu 2010.02.28

Altın kaplamalı kraliyet arabası kapıda beklerken güzel gelinin hazırlığı da tamamlandı. Su damlası küpeler. Parıltısı en derin vurgunlardan örülü inci gerdanlık.

Abanoz renkli saçlarına beyaz çiçeklerden bir çelenk fazlasıyla yetecekken başı elmas bir taçla ağırlaştırıldı. Bütün kraliçelerle ortak olan o giysiyi giyip de göğsüne sırma kraliyet nişanı çaprazlama takıldığında sateninin kırıştığına kimse içerlemedi. Yüzü bir inci tanesi gibi parıldarken beyaz duvak tacına iliştilirdi. O anda yarınını düşünemeyecek denli bugünden ibaretti.

Avizeleri iyice sarkmış aynalı salonlardan geçirildi. Elmas tozları son bir güzellik nişanesi gibi kumral ben'inin üzerine yapıştırılırken son kez baktı kendisine. Aynalar derinliklerine düşen görüntüye tahammül edebilse de billûr kenar suyu dayanamadı, üzerinden ince bir kırık geçiverdi.

Arkasından yürüyecek beş nedimesinden de aynı özen esirgenmedi. Hepsinin sırtına benzer bir saten parıltısı cömertçe armağan edildi. Beş kalpte de bir gün böyle bir gelin olmak hevesi. Lâkin talih bugün yalnızca bu güzel geline gülüvermişti. Genç krala verebileceği bir geçmişi de vardı, geleceği de. Öyle seçilmişti

benzerlerinin arasından. Tek bir üfürüm lekesi taşımayan sırçalar kadar tertemizdi ve dünyanın bütün mücevherleri bu duru tebessümü bir araya getiremezdi.

O, basamakları inip de kral, kolunu kendisine uzattığında uçaklar şehrin üzerinden geçmeye başladı. Kristal camlı arabanın arka koltuğuna yaslandıklarında mızıka en görkemli marşlara geçti. Muhafız birlikleri, kâkülleri taranmış toynakları cilâlanmış, dans eden atların üzerinde eşlikte, çehreleri bir heykel kadar hareketsizdi. Fotoğraf kâğıtları gibi, henüz icat olunmuş film kareleri de bu geceyi gelecek zamanlara bırakmak için çekimdeydi. Elmasların parıltısını artırmak için geceye düşürülmüştü merasimin asli parçası. Lâkin ayazların en keskini de inmek için bu akşam vaktini beklemişti.

Düğün alayı hareket ettiğinde gelin, kendisini bir anda evrensel bir kraliyet kalabalığının da arasında buluverdi. Hepsinin başı taşıdıkları taçların altında ağırlaşmış, göğüsleri bir nişan kalabalığında kabarmıştı. Tüyü mağrur şapkalar, benzeri yok beyaz kürkler, ölümcül mücevherler, sesler, kokular, ışıklar, saltanatlar, iktidarlar. Hepsi de seyredilen kesime ait o gizli ve ortak dille bir araya gelmiştiler ve tarihin başlangıcından bu yana ne kadar farklı çağlarda yaşamış olsalar da aynı zamana aittiler. Sadece genç kral ve güzel gelini değil, dünyanın dört bir yanından gelmiş majesteleri saltanat arabalarında resmigeçit ederken halk da kendisine düşeni fazlasıyla yerine getirdi: Seyretti.

Kral çok yakışıklı bir adam sayılmazdı gerçi ama töreni masala çeviren iki şey eksik değildi. Gelinin güzelliği ve halkın seyirciliği. İhtişamlı düğün alayı yürüyüş hızında seyrederken halkın bu şatafata ihtiyaç duyduğuna dair ezeli yanığı halkı da çoktan içine almıştı: Onlar olmasa bu emperyal düğün eksik kalırdı!

Güzelliğin ve yoksulluğun dili her yerde ortak, zulmün ve zenginliğin farklı. Çünkü yayılma alanları farklı. Bu geçiş esnasında gerçekleşti tarihin nicesini kaydettiği kırılğan temaslardan biri. Görünmez bir derinde birbirine tümüyle bağlı ama uçurumun iki yakası kadar da uzak iki dünya bir göz mesafesinde bir araya geldi. Kraliçenin gözleri, simsiyah, derin bir bakışla, sürmesiz, kuytuya kaçmış, yaşdaş bir çift gözle karşılaştı. Yol boyunca kar yığınları üzerinde iki yana toplanmış, eteklerini bellerine sokmuş, omuzları çoktan çökmüş kadınların; ellerini göğüslerinde çaprazlamış, sırtlarını suyu çekilmiş ağaçlara yaslamış erkeklerin hepsinin yüzünde aynı bakış vardı gerçi ama bu bakış bambaşkaydı.

O anda ihlâl edildi genel-geçer kural. Seyredilmesi gereken, seyretti. Birbirlerinin gözlerinde gördüler bambaşka birer dünyayı. Biri hiç bilmediği bir parıltıyla karşılaşırken diğeri hiç tanımadığı bir karanlıkla karşılaştı. Lâkin ne parıltı karanlığı aydınlatılabildi ne de karanlık parıltıyı yutabildi.

Temasın kırılğan anı. Karşılıklı. Geçti gitti.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

-Dili geçmiş zaman baharları

Nazan Bekiroğlu 2010.03.07

Yeşilden maviye, griden lâciverde. Nar çiçeğine.

Havaya suya toprağa. Henüz cemreler düşmeden bile.

Fındık dallarında ilk üç yaprak yeşermeden.

Ağrı dağı eteğinde mor menekşe şelâlelerini köpürtmeden, çuha çiçekleri toprağı delmeden.

Ağaçların gövdesine su yürümeden, kuşlar hikâye söylemeye geçmeden.

Gelinlikli taş bebekler konuşmaya durmadan daha. Yürümeden koşmadan.

Billûr camekân içinde tebessümler sırçasını çatlatmadan.

İmajlar bir pazar kalabalığında mahfazasını kırmadan.

Ne var ne yok dört bir yana saçılmadan.

Bir nabız gümbürtüyle atmadan. Toprak, rayihalarını, papatyalarını henüz saçmadan.

Mavi gül açmadan.

Bahçeler beyaz, mor, kırmızı olmadan. İhtilâller patlamadan.

Ateş sardunyalı filiz, yaprak atmadan.

Kırkikindi yağmurları başlamadan, şemsiyeler bir tarafa fırlatılıp atılmadan.

Yağmur, ışığa kokuya boğulmadan.

Ağaçlar altında ateşler yakılmadan. Denizler kaynamadan. Gemiler suya gölge salmadan.

Her şeyi kemâle erdiren o büyüdü dokunuş, dokunmadan.

Ocak ayında. Günler uzamaya başladığı anda.

Hani şeb-i yeldâ geçilmiştir ya nasıl olsa. Öyle bir akşam üzeri.

Ansızın.

Bir tarafa sıyrılan bulutların arasından gökler aralanır da, uzun zaman üzerine yeniden görünen soğuk, derin bir mavi.

Kışın en karasevdalılarının bile kayıtsız kalamayacağı bir berraklık göklerin renginde.

İlk fark ediş.

Beyazlar başka bir beyaz, maviler başka bir mavi.

Farklı bir mavi.

Neredeyse lâciverdî.

Taşın üzerindeki gölge de farklı bir ebruli.

Akşamın rengi öyle derinleşirdi.

Bütün bir bahar külliyyatını anlaşılır kılan bir sevinç hâli.

Gölgeler batı yönüne öyle eğikken, demek vakit çok erkenken.

Aslında henüz hareket yok, daha çok erken.

Ama yine de suyun üzerinde gülün rengi, ağaçların üzerinde rüzgârın sesi başkalaşırdı.

Irmağın aynasının kendisine karıştığı ana damardan daha aydınlık olduğu zamanda.

Bütün renkler başkalaşır, bir olağanüstülük başlardı.

Ağaçlarda bir parılcak yağmuru, korudan yükselen buğu.

Rüzgârın sırtında bambaşka bir fısıltı.

Enginlerden kopa gelen ilk dalganın uğultusu. Suyun üzerinde bir tül okşaması.

Belli, kışın kara kısmı arkada kaldı.

Bir yerlerde baharın emri çıkmış, yolu açılmış. Gönderir nesi varsa, o kadarlaştırdı.

Geleceği kesinlikle bilinip de bir türlü inanılmayan şeylerin gerçekleşmesi gibi kuru dallar bir anda yeşerirdi.

Işık, renk, bulut. Kaldır başını, göklerin emri.

Bir vakit. Bir sezgi. Lâ-mekân.

Bir andı. Önümüz bahardı.

Bakmayın -dili geçmiş zaman kullandığıma. Gecikti bu yazı.

Vallahi yakın, çoktan başladı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ağrı Dağı eteğinde mor menekşe

Nazan Bekiroğlu 2010.03.14

Her zamanki gibi, en önemli parçayı değilse de birkaç önemli parçayı unutarak çıkarım dağlar yoluna. Bedel: Avuç içlerimin nasır tutması. Ağaçlar çiçeklerini yavaş yavaş terk etmeye başlar. Yalan çıkar erken bahar yazıları.

Önce Zigana'dan geçer yolum. Ey ki, bağırında bu yaranın açılmasına izin vermesen zirvendenden geçerdim. Sen mehcûr, ben hicrine düşerdim. Sen olmasan eksik kalır geçmişim. Oysa senin yolunda ne kar ne rûzigâr kalmış. Uğultun azalmış, fırtınan zedelenmiş, haşmetin yara almış. Yıllar öncesinde bıraktıklarına bakılırsa tam bir hayal kırıklığı yaşarım. Çıkmadan inilir eteklerinden. Başımda bir zirveyi aşmanın sarhoşluğu bile belirmez.

Çok geçmez. İki uyku arasında, yazısını yazdığım şeyle, Şeb-i Yeldâ 1914'le yüz yüze gelirim. Bir dağ daha bırakırım arkamda. Anna Karenina'nın evinde yolculuğuma bir gece ara veririm. Siyah bir şal, filizî renkte bir berjerin kolundan sarkarken abajurlar tutuşur tek tek. Sabah. Aralık kalmış kadife perdeden sızan gün ışığı hepsini hükümsüz kılar. Ses değil görüntü olur bütün okuduklarım. XIX. asırlardayızdır. İki kanadı birden açılır salon kapılarının, yeşil bir çini sobadan hararet sızar. Kalın duvarlar, çifte pencereler yetmez. İçerisi saltanat kesilirken dışarıdan sefaletin sesi gelir. Bu kadar mı karanlıkmiş bu dağın arkası? Kar fırtınası başlarken gölgeler ezilir.

İnsanın içini yakan bir vâveylâyı izleyerek bilmediğim bir uzun havanın ortasına düşerim. Çözemem sözcükleri, arada duvarlar var. Melodiyi el yordamıyla derlerim. Böyle munis olmamalı bu topraklar. Sahibinden yitik havza; rüya devşiririm. Dağılır mürekkekim beyaz örtüler üzerinde. Bir türlü bir araya gelemediğimi fark ederim.

Bu kadar saltanat bu kadar sefalet, yolun sonunda durur görüp göreceğim. Dağ dağa kavuşur gibi Ağrı dağının eteklerine düşerim.

Ama nazlıymış. Göstermezmiş her zaman kendisini.

Gösterir mi? Göstermedi!

Olsun. Gördüğüm bana yetti. Bir dağın seyredilebileceği en uygun irtifa ancak bir başka dağdaki yansıması. Tendürek'e bakarım. Onca soylu edebiyatında ey Ağrı dağı, senin için söz söyleyenler kafilesine bir köşecikten de ben katılırım.

Ey dağ, tufanın hangi zamanı hangi zemini kapladığına akıl sır erdiremesem de seni göremeyince bile anlarım Nuh gemisinin felâhı ancak böyle yalnız bir ihtişama yakışır. Dalgaları anlatan kısmı sağlam kalmış olsa da gemi ve dağ bölümü kırık tabletlerden okurum kayıp kimliğini. Gerçeğin saklı kalırken efsanen muazzamlaşır. Değil mi ki soyunu ve kavmini, hayvan çiftlerini gemiye aldıktan sonra Nuh'un gemisinde bütün kapılar kapanır.

Ölü dillerin harfleri gibi, eteklerine ve zirvene yazılı muammalı sözlerin bilgisi de bana verilmedi. Ama kadim olanın bilgisinin doğuda kayıtlı olduğunu, onun da son-ucunun insanın saf gerçeğine, hepsi de aynı ortak kaynaktan gelen üst bilgiye çıktığını bilecek kadar ilim-irfan sahibiyim. Demem o ki bir geyiğin bile rüzgârı dinleyemediği zirvende dünyanın başka sonu kalmaz. Bir dokunsam un ufak olacağım taşların üzerine basmadan geçer giderim.

Ey dağ! Bak, yüzüm gözüm çizik, dizlerim kan içinde. Sana gelmeden önce aştığım nice dağın, tökezlediğim nice yamacın hatırına. Selâmı makamına taşımak borç, sana getirdiğim nice selâmın hürmetine. Beni de kabul et beni de siyânet et. Ben ki eteğindeki mor menekşeden daha azım. Köklerim olmasa bile. Bir yanım ateş-ten, bir yanım rûzigâr, bir yanım su olsa bile, en fazla toprağa yakınım.

Ey dağ, bakma ism-i nâzıma, cism-i nâtüvânıma, süsüme püsüme, yüzüğüme küpeme, bir ezber kolyesinde boynuma astığım lirikler külliyyâtına. İçime bak. Dönüp geriye baksam kanımı iliğimi donduracak uçurumlara, sarktığım yarlara. Bu yol herkesten çok sana bana yaraşır. Düşmüşüm yollarına. Yolun sonunda aynı kişiysem o zaman kına beni. Eğer aynı kalırsam benim de kör et gözlerimi.

Ey dağ, dünyevî sadelikten çoktan vaz geçtim. Beklediğim tek şey uhrevî haşmetin uğultusu. Bundan böyle elbette ki kalbim kalbine karşı, yeminim sana doğru.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fahriye geleneği

Nazan Bekiroğlu 2010.05.02

Tarz-ı selefe takaddüm ettim/ Bir başka lisân tekellüm ettim

(....)

Gencînede resm-i nev gözettim/ Ben açtım o genci ben tükettim

Eski edebiyata aşına olanların başını döndüren bu büyüleyici mısralar Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ından. Eski tarza kıyasla bambaşka bir lisan ile şiir söylediğini ifade eden Galip onun hattâ önüne geçtiğinin farkındadır.

Öyle ki söz hazinesinde yeni bir usul gözetmiş ve açtığı hazinenin kapılarını yine o kapatmıştır. Biriciktir sözü, benzersizdir. Tekrarı imkânsızdır. İlginç olan, bu mısraların sahibi Galib'in, Galata Mevlevihanesi'nin Şeyhi, bir Dede olmasıdır. Çile çıkarmış, postnişin olmuş, bir başka ifade ile nefsi ezmiş, ben'inden benliğinden ne kadar mümkünse o kadar geçmiştir. Oysa hâlâ ben demekte hâlâ övünmekte, meydan okumaktadır. İçinin yangınını yansıtacak bir eserin olmadığı ortamda aşk sözünü bile şöyle bir özetlemiştir:

Güncâyış-i kâğıd yoğidi sûz-ı derûna/ Gâlib sühan-ı aşkı biraz muhtasar ettim.

Fahriyedir bunlar, kendinden emin olmanın bilinçli övüncü. Sağlığında dört padişahın saltanatına tanık olmuş, kendi değerinin farkında, sahte tevazuun samimiyezsizliğinden iğrenmiş Nefi'de bazen fahriye medhiye'nin önüne geçer. Nefi, sözünü, gizli sırların ipinin ucundaki düğüme ve yedi tekrar (Fâtiha) incisinin dizildiği tesbihin ipine benzetir:

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm/ Silk-i tesbîh-i dür-i Seb' al-mesânîdir sözüm

Baki, devrinde söz ülkesinin padişahı olduğundan, kasidenin ona sunulduğundan, gazelin ona verildiğinden söz eder:

Bu devr içinde benim pâdişâh-ı mülk-i sühan/Bana sunuldu kasîde bana sunuldu gazel

Oysa eskiler ben demeyi hoş görmezler. Çünkü ben demek egoyu şişirir, nefsi parlatır. Öyleyse gerek kasidenin mühim bir bölümü olarak gerek diğer nazım biçimlerinde de hissedilir bir tavır olarak fahriyelerde karşımıza çıkan bu ben'liği nasıl izah edeceğiz? Nefsi kışkırtan, benliği çoğaltan bireyselliğin hoş görülmediği bir gelenekte, kulun her ben dediğinde affola diyesi geldiği bir süreklilikte, şairin ben'ini böyle tumturaklı bir edanın gözdağında övmesi öncelikle gelenekle izah edilebilir. Denir ki fahriye bir gelenektir. Üstelik dolaylı olarak medhiye'nin de destekleyicisidir. Öven ne kadar büyükse övülenin değeri de o kadar artar ve şairin büyüklüğü övülenin de teminatıdır bir bakıma. Baki'ye göre, eski şairler olmasa dünyaya devletle gelip devletle giden sultanları kimse bilmezdi meselâ:

Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkda/ Dehre devletle gelip yine giden sultânı

Süleyman Hân'ın adını kıyamete değin canlı tutacak olan da Baki'nin sözünün iksiridir:

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühân-ı Bâkî'dir/ Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hân'ı

Diğer yandan fahriye şairinin kendisini sadece söz üzerinden övmesi de dikkate değer. Kaya Bilgegil "Hüsn ü Aşk'a Dair" kaleme aldığı meşhur yazıda Galib'in, şairlik söz konusu olduğunda ne kadar "titizlendiğini" işaret ederek, "İstidâdına güvenen genç bir adam; tarîkâte sülûk etse, insânî münâsebetlerinde, nefsi için en mütevâzı mevkii seçse bile; san'attan söz edilince, nefsinde ilâhi bir kudret hissedecektir. Galiba tevâzuu her şey kabul edebilir fakat 'san'atkârım' demek asla!" demektedir.

Öyleyse söz, şairin bizatihi sahip olduğu hikmeti kendinden menkul bir değer değildir. Söz bu dünya üzerinde kimsenin değil, her şey gibi sadece Allah'ındır. Şaire düşense onu sadece taşımaktır. Buradan baktığımızda sözü sahiplenmeyen, her şey gibi kendisinin de gelip geçici olduğunun farkında olan kaside şairi taşıdığı sözün sonsuz kaynağının bilincindedir. Şüphe yok ki sözün ilâhi kaynaklı olduğuna dair beslenen inanç her türlü büyülenmeyi kibir addederek makbul tutmayan eski kültürde bile fahriye geleneğinin önünü açar. Söz söyleyebilen, ilâhi iltifata mazhar demektir. Öyleyse şair kendisini söz bakımından ne kadar övse yeridir. Değil mi ki kalemi tutan el de "kün" emrine tabidir. Öyleyse ben'i ile değil, ismi ile değil ama üzerinde yansıyan esma adına hoşnut olabilir şair kendinden ve bu da zaten kendinden hoşnut olma değildir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ben, Kudüs ve Ölü Deniz

Nazan Bekiroğlu 2010.05.30

Ölü bir Deniz'in üzerinden baktım ey şehir sana.

"İncire, zeytine, Sina Dağı'na ve o emin beldeye and olsun ki" acısı, uyurken rüyasını geçip de yüzünden okunanlarla birlikte çıktım bu yolculuğa. Evimin bacasının alev aldığı, çeşmelerininse Kerbelâ kestiği bir düştün sonra düştüm bu yola.

Pasaportumda boş yer kalmadı ey şehir. Mevlânâ'nın bir Şems kaybettiği Şam sokaklarından geçtim. Ölümünde bile mağrur Selâhaddîn'in, kılıcının gölgesinde uyuyan Halid Bin Velîd'in, Muhyiddin İbn Arabî'nin, sırrını tutamayan sır kâtibinin ihanetine uğramış Son Padişah'ın türbelerinden geçerek çıktığım yolculuğun sonunda sana geldim.

Helâk olmuş kavimlerin yollarından geçerek geldim. Yitik şehirlerde konakladım ikindi ile akşam arası. O şehirler ki isimleri muammalı, cisimlerinin yarısı var yarısı yoklardı. Yarısı secdede yarısı kamette. Yarısı gaflette yarısı kıyamette, pembe "Kum gibi" ikamette. Hiç beklemedikleri bir anda, yani kendilerinden en emin oldukları zamanda isabet eden şiddetli çılgılık, "Sayhâten vâhideten". Her yanda. Olsa da. Ben öyle sessizdim ki, eteklerimi topladığım sütunlar arasında karanlığa karışsam kimselerin ruhu duymayacaktı.

Ölü bir Deniz'in üzerinden ey şehir, öylece baktım sana. Bütün kibleleri şaşarak öyle döndüm yüzümü sana. Pusulam yok, seferiyim üstelik. Ama. Sağım kible, solum kible. Şimdi dört cihet külliyyen kible. Sana bakarken sırtıma bir örtü attım, isminin eksik kısmını senden almaya kalkıştım. Kalıcı olmadığını bile bile adımlı taşla taşla yazdım.

Seni uzaktan görmekle yakından görmek arasında fark var ey şehir. Senin yüzün gölgede, ben haddinden fazla güneşteyim. Aramızda Ölü Deniz. Ey şehir saklama yüzünü benden. Bundan böyle bütün denizler eşit seviyede. Cehennemle cennet burada yer değiştirirken. Elini sok koynuna, ihtimal beyaz çıkar. Burası Lût Gölü karşıtı Mesra. İkisi. Nasıl da kıyı kıyıya.

Ama ben Ölü Deniz'in bu kıyısındaım. Taş, su ve kum dolu çantam. Giderek ağırlaştı. Sırtım ağrıdı. Etimle tırnağımın arası burada açıldı.

Uyarılara kulak asmadan suya doğru iki adım attım. Hiçbir canlının yaşamadığı suda ıslattığım ayaklarım parçalandı. O kadar özenle kendimi sakınırken, içtim Ölü Deniz suyundan, dişlerim kanadı. Su-sa-dım. Denize bir taş attım. "Tuz istiyorum" diye ses verdi. Kendi şifresiyle vuruldu bir kavim. Bir baksam, onca çılgılık, taşlaşmış onca beden. Denizin üzerine sinmiş ebediyette yerli yerinde duruyor. Ölü bir kavim bileklerimden yakalamış, bırakmıyor. Su burada hayat değil ölüm saçıyor.

Âsâmı daldırdım Ölü Deniz'e, tuzla kaplandı anında. Ben, biraz daha kalsam taş olacaktım. Fazla kalmamaya niyet etmişken, Ölü Deniz'in içinde açtım gözlerimi. Kör olacaktım. Çıktım sudan. Üzerime Ölü Deniz suyu serpilmiş ya, bir daha daldırdım elimi suya, gözlerimi sıvazladım. Vallahi kör olacaktım.

Dinle bak. Ölü bir şehrin yerinde uzanırken Ölü Deniz. Belâ, Ölü Deniz'in üzerinden dalga dalga geçiyor. Dalgalar tek heceli, Lût zikrediyor. İsm-i kakhâr. Sakın, sakın dönüp arkana bakma.

Dinlemedim. Cinnetin manası Mec-nun'dan Leylâ'ya kayarken dönüp arkama baktım; "neden bu kadar iyi" olduğumu Ölü Deniz kıyısında ilk kez merak ettim. Denizin çehresi ağyar değil ama "âyinesi saf değildi, çerh ile

söyleşemedim".

En çok bildiğim sûrenin orada, değil sonunu, başını bile hatırlayamayınca. Ölü Deniz kıyısında tükettim yol defterimi. Bütün kâğıtları suya attım. Elimde birkaç zeytin yaprağı; kapağıyla mürekkebinin rengi bir türlü uyuşmayan bir kalemle, ağzına kadar dolu bir kalpte nereyi boş buldumsa oraya bir yazı yazdım.

Biz bu yazıyı üç kişi yazdık haddizatında. Biri bendim biri Kudüs, biri de Ölü Deniz. Bakmayın üç-beş satır olduğuna. Arada çok defter atladık.

Ölü Deniz kıyısında, o yağlı tuz kumlarında biz üç gölgeydik ya. Hangisi biz, kendimizi seçemedik. Ama biri gölgesinden belli: Dikenlere takılı eteğinin ceplerinde Ölü Deniz suyu. Susuzluktan yanarken yükü Ölü Deniz'in suyu. Sadaka dağıtmaya alışkın, 40 yıldır yanılmış Züleyha. Bu kez de elinde, bir paslı ayna, geçmez iki akça.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ben anladım hocam. Şair âşık'

Nazan Bekiroğlu 2010.06.06

Bir daha bir "Mezuniyet Yazısı" yazmam sanırdım. Ne yanılgı oysa. Değil mi ki: Bunlar da gidiyorlar.

Son bir kare şimdi. Bu kez oturan onlar ben ayakta duruyorum. Ben fotoğraf çekiyorum onlar poz vermiyorlar. Bahçenin alçak duvarı üzerine yığılmışlar. Yüzlerinde anlamı bile kestirilemeyen keder. Omuzlarında yükün ilk ağırlığına açık bir hava boşluğu. Bunlar da gidiyorlar.

Dört yıl önceki kendileriyle bugünkü kendileri arasında, sınav listelerinde birer isimden çok daha fazlasıydılar. O kemiyette kimi gözümün önünde geliştirdi serpildi kimi eriyip gitti, gayret ettimse de elimden bir şey gelmedi. Kimi benim dersime gelmeyip de ne yaptığına içerlediğim. Kimi gül zamanı vurup da derslere niye geldiğine hayret ettiğim. Kimi devamsızlığın tadını yeni almış, kimi hiç mecburiyeti yokken ders atlamamış. Kimi adını zikrettiğim yaprağın izini sürdürdü, kiminin, dört soru sorduğum sınavda bahtına hesapta hiç olmayan beşinci bir soru düştü. Kimi hiç sormadığım bir soruyu cevapladı kimi de fotokopi soru kâğıtları arasında orijinal nüsha ile karşılaştığını anlayacak kadar uyanıktı.

Şu fani dünya yaşamından bir resim seç kendine kendinden deseler. Seçeceğim resim besbelli. Adını bildiğim bir ağacın dibinde kör bir sokak köpeğinin gözlerini sıvazlarken ben, onda da kimi yanımda refakatçi kimi sessiz takipçiydi. Hepsinin bir cümlesi var bu defterde. Ama hesap bu defa sıraların üzerinden çok kürsünün arkasında. Dört yıl önceki halleriyle bugünkü halleri arasında ben ne kadar yol almışım? (Cevap almak için sorulmadı bu soru. Cevabı içinde zahir. Noktası parantezin dışında. İstifham).

Bu istifhamda kendimden bıktığım, yıldıgım, yorulduğum zamanlarda. Daha zaman kalmadı sandığım zamanlarda. Gözlerimdeki endişeyi de sararan çehrem rengini de günbegün izlediler. Kimi teselli ettiler kimi aldırma gönül dediler. Taşıyamam zannettiğim çok şeyi onların sırtında taşıdım. Bu da geçer, derken bile, geçer de iz bırakır, farkındaydılar elbet ama şu satırları da onlar yazdılar: Tolstoy ve Dostoyevski kahramanları bir Jean Valjean gibi merhamet olgusu ile kendi özünü 'hatırlayabilecek' potansiyele sahip değillerdi. Onlar anlık duyumsamanın ötesinde sürece yayılan 'kavrayış' unsurunun izinleydiler. Bu denli sarsıcı bir kavrayış ise ancak hem psikolojik hem de bedensel bir 'acı' ile mümkün olabilirdi. Bedenlerinden ruhlarına süzülen bir acı... Tam not tamam, ama ah Fatih! Ben bu işi çözemedim. Sen bakma benim cevap anahtarına.

Bir filmi izlemekle onun içinden çıka gelmek arasındaki farkı, insanın bazen hayattayken bile bir ölü gibi düşünölebileceğini, Tolstoy'un Savaş ve Barış'ı tesadüfen yazmadığını biliyordum gerçi ama hayatımın bir parçası zannettiğim şeyin aslî parça olduğunu hakkelyakin onlardan öğrendim. Ben ki "Çocuklar nasıl?" diye sorulduğunda, "Hangi çocuklar? Benimkiler mi öğrencilerim mi?" diye cevap vermişim. Hepsi her haliyle muteberim. Öğrencilerim olmasa. Yıkılır giderdim.

Her yıl bir "Mezuniyet Yazısı" yazmayı alışkanlık haline getirdiğim söylenebilir belki. Başka türlü mü mümkün değil, mazur görün lütfen. Üstelik şu sevimli hikâye olmasa da bu yazıyı yazacaktım. Ama tebessüm olsun, onunla bitireyim:

"Sen de o gemidesin" telmihli onca "mumdan gemi ateş denizi üzerinde" yüzerken, bu kez taş ırmağına camdan gemiler düşerken final kâğıtlarını okuyorum. Orhan Veli'nin Anlatamıyorum'unu vermişim, düğümü, gelip malûm dizeler üzerine dizmişim: Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel/ Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu/ Bu derde düşmeden önce. Ve sormuşum: "Şair, şarkıların bu kadar güzel kelimelerinse kifayetsiz olduğunu neden daha evvel değil de şimdi fark etmektedir?" Hayret! Sınıfın onca parıltılı öğrencisi teknik meseleler üzerinde oyalanıp asıl cevabı şaşarken, tekrarın tekrarlısı bir kâğıda takılıyor gözlerim. Bir şeyler karaladıktan sonra cevabı bir çırpıda veriyor bizimki:

"Her ne kadar şair 'Anlatamıyorum' dese de ben anladım hocam. Şair âşık".

Yâ Rabbi! Böyle kâğıtları okudukça ben daha nasıl eskirim? Enes, sen çok yaşa e mi!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tanıdığım ırmaklar

Nazan Bekiroğlu 2010.06.13

Tuna nehrini bir uçağın penceresinden, 10 bin feet yükseklikten gördüm ilk kez. O yükseklikten bile o denli geniş o denli görkemliydi ki göz yordamıyla anladım onun Tuna'dan başkası olamayacağını.

O olduğu su götürmez bir gerçektir. Bir süre güneşi yatağında ihtişamla yüzdürmesini seyrettim. Çok uzaktık birbirimize. İşitemedim söylediklerini o kaldı ben gittim.

Oysa ırmak konuşur, sabittir tecrübeyle. Ben ki Ermenistan'la Türkiye'yi ayıran Arpaçay üzerinde İpek Yolu'nun yıkık köprüsüne bakarak kervanların çingirak seslerine kulak vermişim. Irmağın konuşmasını, ağacın secdesini tecrübe etmişim. Bir nûn bırakmışım Anadolu'nun ilk camiinin duvarı üzerine. Yıkık kentler için yazılar yazmaya öyle karar vermişim. Kendime yepyeni bir kimlik biçmişim.

Öncesizliğin yolu sudan geçebilir ancak. Her uygarlık su kenarında kurulur, besbelli su her şeydir. Bilvesile, bir kenti önce ortasından bölecek sonra da iki yakasında derleyip toplayacak kadar gümrah suları olsa da, payitahtını Karadeniz'e kaptırmış bir Değirmendere'nin kıyısında oturmuş başlıyorum bu yazıyı. Gökte, kalın bir fırçayla boyanmış içi ışık dolu bulutlar. Yağmur yakın. Kulaklarım tıkalı. Oysa her nehir sesti biraz evvel.

Bir ırmak nerelidir? Doğduğu yerli mi? Yoksa onun bütün gayesi denize kavuşmaksa, denize döküldüğü yerli mi? Bu anlamsız soru içimde ne kadar büyürse büyüsün neticede her ırmak ancak bu yerlidir. Bazen sınırın bizatihi kendisi olsa da sınır dinlemez o. Benim toprağımdan doğup senin toprağından batan Kura nehrine kimsenin pasaport sormadığını. Biliyorsun değil mi?

Tiflis kiliselerinden birinden Kura ile Aragvi ırmaklarının birleştii yere bakarken yeryüzünün haritasında ve ırmakların dünyasında iki ırmağın birleşmesinden daha görkemli, daha benzersiz bir şey olmadığını öğrendim. Ama bu bilgiye ve ırmakların annesi Nil'e dair bütün tecrübeme rağmen Mavi Nil ile Beyaz Nil'in birleştii yere gitmedim. Mavi Nil ile Beyaz Nil'in Hartum'da birleşerek bütün sıfatları sırtlarından atıp sadece Nil olarak aktıklarını. İki arasında bir renk farkı kalmadığını. Nil'in ancak ondan sonra sadece ismiyle müsemma kendine geldiğini, kendine yettiğini, taşıdığını. Görmedim.

İki nehrin muazzam bir hasretle kavuştuğı yere uzaktan bakmak akış yönüne dair bir yanılgı doğurabilir aslında. İki ırmak birleşerek tek ırmak olarak mı akmaktadır yoksa bir ırmak iki kola mı ayrılmaktadır? Çok defa nehir için değilse de onu izleyenler için iki nehrin birleşmesi aynı zamanda iki nehrin ayrılması anlamına da gelebilir. Ancak çok hassas gözler bu büyük yol ayrımının gerçekte bir birleşme mi yoksa ayrılma mı olduğunu ayırt edebilir. Uzaktan anlaşılmaz yakından bakmak, suyun sesini dinlemek, rengine göz atmak, kendini suyun gidiş yönüne bırakmak gerekir.

Her ne halse de tam unutuş yoktur ırmakların dünyasında. İki ırmak. Yataklarını değiştirip ihtişamlı bir şekilde birleştikten, bir müddet tek ırmak olarak aktıktan sonra tekrar iki kola ayrılıp yeniden kendi yataklarına dönse, kendi istikametlerinde aksa bile. Artık kim onların sularının eski safiyetinde olduğunu söyleyebilir? Bir tecrübe. Gerçekleşmiştir. Hiçbir şey eskisi gibi değildir.

Bu yazının başlığını aslında "Tanıdığım Irmaklar 1" koymalıyım ve 1'in ucunu da açık bırakmalıyım. Çünkü tanıdığım ırmaklar var, evet, benim. Üstelik hepsini bu yazıya sığdıramadım da. Fakat Dicle'yi görmedim henüz. Fırat'ı da kendisi olarak gördüğüm muammalı bir mesele. Seyhun'u, Ceyhun'u, Ganj'ı, İndus'u; İdil, İli, İrtiş, Tarım'ı; Yenisey'i, Volga'yı, Şeria ırmağını görmedim. Hattâ Kızılırmak, Sakarya'yı. Gördümse de çok uzaklardı tanıyamadım. Ama hepsini değilse de bir gün Fırat'ı ve Dicle'yi göreceğimden ümitliyim. Çünkü her ırmak kıyısında bilerek ve isteyerek bir şeyimi unuttuğum, geceye karışmamak için ırmağın yönü ve güneşin hızıyla boy ölçüştüğüm bu "Yol Hali"nde, iki şehri, iki zamanı, bitmeyen bir kavgayı ayıran (birleştiren?) bir köprünün başında. Cismimi değilse de ismimi bir kâğıda yazdım. Fırat'a karışsın diye Karasu'ya attım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ey canım baba

Nazan Bekiroğlu 2010.06.20

Sizi bu kadar erken -ne kaybettiğinin farkına bile varamayacak kadar erken- kaybetmeseydim, daha fazla konuşturamaz mıydım hiç?

O kadar sevdiğinizi ve bildiğinizi bildiğim İstanbul'u, haylazlık yapan oğlunu derleyip toplamak için onu yatılı, İstanbul'a "postalayan" taşra tüccarı büyük babamı, Hayriye Lisesi'nin bana meçhul size ağâh yıllarını, Kenan Rifai'nin üzerinizde ne etkisi olduğunu, babaannemin muhacirlik anılarını, şimdi kartpostallarından tanımaya kalkıştığım ve dününe akıl sır erdirsem de bu gününü anlayamadığım bu şehrin bahçeli tarihini daha fazla dinlemez miydım?

1923 doğumluydunuz. Cumhuriyet çocuğı. Acısını çektiğinizi şu an bile hatırladığım redd-i miras nesli. O haşmetli dalganın bir damlası olarak kendi denizinizden değil ama babanızın ummanından bir şeyler kurtarmaya kalkıştınız. Bilseydim, siz, bir manifatura mağazasının derinliğinde, loş gölgeler, ölgün sarı ışıklar arasında müteverrim olmasına aldırmadığınız bir Hocaefendi'den, otuz yaş sonrası, Kur'an öğrenirken, ben de

sizin eteğinize yapışmaz mıydım? Hiç olmazsa "Kırık Mana" katmanında o sese katılmaz mıydım? Hiç, hiç olmazsa şimdi hepsi de hazır giyim-pazar ekonomisinin tek elinde çoktan unutulmuş eski zaman kumaşlarının ismini ezber etmez miydım? Maroken, brokar, markizet, gabardin... Artık ne giyeni ne bileni kaldı bunların, ben bilenlerden olmaz mıydım?

"Babalar ve Oğullar" yazıları yazdığımı bakmayın siz benim. Ben "babasının kızı" olanlar safındayım. Annemin bütün müdahalelerine rağmen asıl mayamı sizden aldığımı farkındayım. Siz, Pazarkapı'da benim doğduğum o büyük evde, ömürlük sevginizin çığlıklarına bilmeceburiye kulak tıkayarak Marangozhane'nizde "oyalanırken" haber almadınız mı "nihayet" bir kızınız olduğunu? Adımı evdeki kütüphanenizde koymadınız mı? Bir kader gibi. (Nereden aklınıza geldi Allah aşkına bu isim? Bir hikâyesi var mıdır sahi? Bir gün bana anlatır mısınız?)

Öyle olmasaydı ser-muharriri olduğunuz bir şehzade taşrası gazetesinin sayfaları arasında bunca yıl sonra sizi ararken, kendimi arar mıydım aslında? Roman müsveddelerinizi gözden geçirirken gülümsediğimi. Yitik şiirlerinize âh ettiğimi. Affedin beni ne olur, çıkardığınız Hedef gazetesinin tek nüshasını dijital teknolojilerin olmadığı bir cahiliye devrimde kaybettiğimi. Çok utandığımı. Fakat hepsinden önemlisi hayata hâlâ hasta bir çocuk. Ben. Elime tutuşturduğunuz kar fanusu içinden baktığımı. Bilin ne olur. Size siz dediğime de bakmayın. Âh, annem işte!

Ölümlü dünyada yarın yok bu gün varım. Şimdi, şu an, ben, sizin öldüğünüz yaştan 7 fazlasında duruyorum. Ne garip! Dünya-âlem dedikleri düzlükte sizden daha fazla yaşamak? Sizden daha fazla tecrübe sahibi olmak? Hayır, buna inanasım gelmiyor ama dünya yaşamın sizden fazla olduğu da muhakkak.

Bakın hem, bir gün demiştiniz ya bana, 14 yaş altı aklımda; bir çift gözün daima ama daima seni izlediğini unutma! Affedin bir kez daha. Unuttuğum zamanlar oldu benim de. Ama öğrettiğiniz bir şey var ki onu unutmadım işte: Hani ellerime tutuşturduğunuz nar dalı gününde. Bak bu nar, unutma! Hayat Bilgisi'nde ağaçları, yaprakları tanıma bahsi. Aynı günün bir başka ödevi daha vardı: "Evinizle okulunuz arası kaç adımdır, sayınız ve defterinize yazınız". Siz de bağışlayın beni ilkokul öğretmenim. Adımlarımın gücü yetmemişti bu büyük sayılara, o gün ev ve okul arasını, adım adım sayamadım; babamın yanına kattığı emektarın, üzerine hayli küçük adım katılmış adımlarıyla saydım. Babam öyle söyledi diye defterime, bu gün gibi aklımda, "750 adımdır" diye yazdım. Diyeceğim o ki ey baba, şimdilerde evimle okulum arası (biliyorsunuz hâlâ okulluyum) 5 km. Şu an evdeyim. Bir oturuşta biteceğe benzeyen bu açık mektubun saflığı uğruna, kahvaltı masasında çayım soğuyor. Varsın soğusun. Az ötede fakültedeki odamın varlığından ne kadar eminsem o kadar eminim bir öte dünyanın varlığından. Ve bir gün buluşacağımızdan. Ne garip! O zaman ikimiz de 32 yaşında. Eksikleri gedikleri gidereceğimizden. O kadar eminim ben.

Ey canım baba! Sakın bana ağlama!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Olay ufku"

Nazan Bekiroğlu 2010.06.27

S. Zweig, dünyanın kaderinin döndüğü birkaç sayılı an'ı anlattığı meşhur eserine Yıldızın Parladığı Anlar adını verir.

Doğru, yıldızın parladığı an muhteşemdir. Ama yayılıp çatılmış gök evren üzerinde bir yıldızın parlayışından daha görkemli ve trajik, bir tek onun sönüşü var olabilir.

Her yıldızın ömrü var. Termodinamiğin ikinci yasası, entropi, yaşayan her şey bozulur dediği için mi milyarlarca yıl yaşasa da bir yıldız mutlaka ölüyor? Eceli var, yıldız ölüyor.

Bir yıldızdan geriye ne kalacağı, sonunda ne olacağı, onun hacmiyle, çapıyla, kütlesi, ağırlığı, kısacası kumaşıyla ilgili bir şeydir. Yani kendi seçimi değildir cesedinin biçimi. Doğduğu andan bellidir.

Ölen bir yıldız, sönen bir yıldız demektir. Bu trajik ölüm süreci, yıldızın, "yakıtını" tüketip kendi kütle çekiminin altında ezilmesiyle, kendi içine çökmesiyle başlar. İç ve dış dengesinin bozulmasından kaynaklanan, çöktükçe çöktüğü kısır bir döngüde, kendi ağırlığının altında ezilmesi demektir bu. Kendisine ağır gelişi, kendi kendisini taşıyamayışı, dahası kendisini kendi çekimine karşı koruyamayışı. Öyleyse yıldızın ölüm nedeni, kendi mahiyeti. Ne geliyorsa başına kendi özünden geliyor.

Bu sürecin sonunda bir yıldız kütlesi ya beyaz bir cüceye dönüşür, ya da bir nötron yıldızı veya bir karadeliğe. Bir yıldızın beyaz cüceye dönüşerek sönüşü nisbeten sessiz sedasız bir hadisedir. Ama bir yıldızın, nötron yıldızına dönüşmeden önce son bir tutunuş arzusuyla, son bir yanması var ki karanlık ve sessiz uzayın en şaşıaı fakat en hazin hadisesi: Süpernovalar. O dev şehrayın patlamalar. Yok olacağını biliyor ama ömrünün sonunda, sonsuz evrene kendi mahiyetinde veda ederken son bir kez, yanıyor, yakıyor ve parlıyor. Eşsiz bir ayrılış gösterisi sunuyor. Artık sessiz. Kendi içine kapalı. Büzülmüş, küçülmüş ve yoğunlaşmış. Öyle ağır ki bu yoğunlukta maddesinden bir küp şeker hacmi, birkaç ton ağırlık çekiyor, yani çekilmez oluyor.

Bir yıldızın, ölümüyle dönüşebileceği en gizemli şey bir karadelik. Görkemli bir yıldız, o malum süreçte, kendisini yiyip tükettiğinde gerçekleşir bu hadise. Onu içine çeken, kendi derinliğine dörüp bükten çekim gücü öyle büyüktür, öyle ateşli ve enerji doludur ki bu ölme, arkasında, ölüp gittiği yerde, her şeyi, ışığı, zamanı ve mekânı, vücut iklimini yani fiziği, en fazla da yıldızın kendisini ışık hızından yüksek bir hızla yutan göksel bir anafor açılır. İşte o zaman bir eldiven gibi dışı içine çöken, kendi üzerine sarmal olup kapanan, bükülen yıldız koskoca bir karadeliğe dönüşür. Yıldız ölür, geriye karanlık bir girdap kalır. Karanlık, çünkü ışık bile kaçamaz bu cazibeden, o, her şey gibi ışığı da yutmaktadır.

Karadelik, bir yıldızın hissedilir ama görülemez yokluğu. Kendi kendisini de yutmuştur. Kendi sebebidir bu sonuç. Onun da elinden bir şey gelmez, kaderi kütlesinin ihtişamıyla birlikte en baştan yazılmıştır.

Her şeyi ışığın hızından yüksek bir hızla yutan bir karadeliğin çekimine düşmek bir "olay". "Olay ufku"ndan kaçmanın tek yolu, ışık hızından daha yüksek bir kaçış hızıyla ters yönde hareket etmek. İyi ama onun da mümkünü yok. Öyleyse? Uzaktan sessiz sedasız, tehlikesiz görünse de, olay ufkuına bir kez düşenin geri dönüşü yok. Orada artık hacim yok, zaman yok, mekân yok, ışık yok, fiziksel algı yok çünkü fizik yok. Işık, zamanın kavramı. Işık zaman demekse, karadelik tekilliğinde, o zamanın zamansızlığında, görmek yok görünmek yok.

Bir yıldızın karadelik olması, madde âleminde çıkması, bir tünelden geçerek buut atlaması, kendisinden ve dünyadan geçmesidir bir bakıma. Kendi üzerine kapanır. Peki nereye açılır? Fiziğin ötesine. Arka bahçeye. "Öbür" dünyaya. Metafizik zannettiğimiz şey fizikmiş mi acaba? Yoksa fizik zannettiğimiz şey mi metafizikmiş?

Kâinatın dilini bir ucundan sökmeye başlayınca mana ve ışık artık gökten yere doğru iniyor. Ve bilimin sırı en çok yaklaştığı ve kamaşarak sustuğu bu kürside, ışığın hızını aşarak bütün bilinenlerden vaz geçince, her şey "mümkün" oluyor.

Yâ Allah!

Belkıs'ın tahtı.

Süleyman'ın âsâsı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Irmak yolu

Nazan Bekiroğlu 2010.07.04

Tırnağım camı kesiyor da kalbimi kesmiyor artık benim. Sırtımda yolun bütün yükü, bütün ağrısı. Saçlarım kum karası. Artık hiçbir şeye hayret etmiyorum. Çok derine inmek vurgun getirdi, iyilikten de güzellikten de yoruldum. Hiçbir şeye eyvallahım kalmadı.

Uçak ve müze biletlerimi saklamıyorum. Arkasına tarih atmıyorum hiçbirinin, bir cümle yazmıyorum. Kuru bir yaprak iliştirmiyorum takvimlere. Nerde kaç gün, kaç gece kalmışım? Sağa sola bıraktığım harfleri sökemiyorum. Birleştirip heceye geçemiyorum. Çok sıkıldım artık ben. Kalem değiştiriyorum.

Saltanat arzusuyla yanıp tutuşuyor, babası âb-ı hayat içmiş şehzade. Üstelik kan bedava bu kanunname. Oysa kocaman bir bulut geldi, üstümde durdu. Sesim geliyor, kendim görünmüyorum.

Emniyet kemerim takılı değil. Karşıdan karşıya da dikkatli geçmiyorum. Kısa sürmeyecek bilirim, anlık değil bu. Yol hali bu, gidip de dönmüyorum. Ben çok mutsuzum da farkında değilim galiba. Siz kalın, ben gidiyorum.

Hal böyleyken çıkıyorum yolculukların en tekinsizine. Denizden ovaya doğru iniyorum. Yolumu kesen ırmakları, daha az hevesli, hâlâ bir deftere kaydediyorum. Bazı cümleleri bilerek isteyerek tekrar ederken, "İki şehri iki zamanı bitmeyen bir kavgayı birleştiren bir köprünün başında" en ummadık zamanda çıkıyor karşıma Karasu. Bir uçurumun başında duruyorum. Derin sular sessiz mi akarmış? Aldanma. Haykıra haykıra geliyor Karasu. Kaynaya kaynaya. Kaynamak derinliğin şuuru. Derinlik kaynamakla başlıyor. Dalgın dalgın Karasu'ya bakıyorum. Oysa uyarılmışlardı hani: O kadar dikkatli bakma! Sen de birlikte akarsın. Irmak durur hatta, an gelir sen akarsın. Gözümü alamıyorum.

Tatlıymış suyu bütün ırmaklar gibi. Ama tatlı suyun munisliğine de aldanma. Can vermek kadar can almak da ırmakların alışkanlığı. Mademki tatlı suda yüzmek zor, tatlı su her yerde can alıcıdır. Karasu çok can yakmıştır. İstersen al canımı! Köpüğüne bıraktığım yeşil yaprak, bir kâğıda yazıp da suyuna attığım ismim umurunda bile değil. Her hatıra bir ırmaktan hoşlansa da her ırmak gibi Karasu da sadece kendi türküsüne eğiliyor.

Köprüyü geçince bambaşka bir ırmakla karşılaşıyorum. Başlarken cılız bir su. Gümrak bir ırmağa dönüşüp genişlemesi zaman almıyor: Dersim Çayı. Irmakların en hızlı aktıkları yerin aynı zamanda bir pusu yeri de olduğunu tarihçiler söylemiyor mu? Dersim Çayı dert akıyor. Dayanamayıp ters akıyor. Cennetten çıkmanın bedeli bir çölden geçmek. Her ikimiz de ruhunda, bedeninde yanık izleriyle geliyor birbirine. Hiçbirimiz yekdiğerinden daha masum değil, herkes payına düşeni çoktan ödemiş olmuyor.

Bu ırmak yolunda. Tapacağı putları peşinen yontanların peşinde. Yavaş yavaş dibe vurarak. Kaç gözyaşı var omzuma attığım şalda? İçime sığdırmaya çalışıyorum, başaramıyorum.

Yo, o kadar kolay değil. Ben ne görüyorsam ırmak da onu görüyor. Ve gösteriyor göstereceğini. Sonunda çemberin uçları kavuşsa da hiçbir yolculuk başladığı gibi bitmiyor. Irmak bu, tutup omuzlarımdan silkeliyor. Bunca inziva, tevazudan değil kibirten olmasın? Çok yüzüm var benim, burada hepsi eşleşiyor. İçimde bulutlardan başka resim kalmıyor.

Ey ne göreceğimi bilerek hayal ettiğim nehir. Çölün ortasında bir nehir. Bir şey var ki büyük bir ırmakla bir kez olsun yüz yüze gelen, rengine bakıp sesini işitebilen, onun akışında, suyunda, dalgasında, kaynamasında, köpüğünde, uğultusunda, derinliğinde, her şeyinde, "kadim" olanın farkına varıyor. Gidebileceği kadar eskiye giderek her şeyle ortak olan o ilk kaynağa ulaşıyor.

Galiba tevatür değil, sahih; gaibden bu dünyaya akan ırmaklar var. Bu ırmakların birer eşi de göklerde akıyor. Bu dünya ile o dünya, be'nin noktası bir ırmak kapısından geçerek bir'leşiyor.

Bizi varlığın ana kaynağına götürdüğü için, gölleri değil nehirleri sevdiğimi fark ediyorum bu yüzden.

Ümit sonsuz. Büyük ırmağın kıyısında. Bu duyguyla. Gittim de geri geliyorum.

*İki hafta yokum. Yeni ırmaklar tanımak için, Zayende ırmağını.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sessizlik kulesi

Nazan Bekiroğlu 2010.07.25

İran dağları boyunca karayolu ile on iki gün süren bir seyahatten henüz döndüm.

Gerçek yolculuğun sadece mekânda değil zamanda da gerçekleşmesi gerektiğine inanmış biri olarak, Tebriz'in "güneşine", İsfahan'ın sokaklarına, Şiraz'ın serv-i nazlarına ilişkin asıl resmin içimde kaldığını itiraf etmekten yüksünmem. Beni asıl şaşırtansa Yezd oldu.

Çünkü Yezd, binlerce yıldır değişmemiş çölün gelini. İran'ın masum ve mazlum incisi. İran'da ibadetlerini serbestçe sürdürebilen Zerdüştlarla, incinmeden incitmeden bir arada yaşamının sırrına ermiş Müslümanların, çölün terbiyesinden o zorlu şartlardan geçmiş, çalışkan ve hoşgörülü insanların şehri. Farklı bir kültür, bambaşka bir dünya kısacası.

Kervansaraydan restore edilme bir otelde tan vakti uyandığımda dışarıda o kadar yoğun bir ışık var ki geçici bir karanlıkta yolumu bulamıyorum. Çölün uğultusu ve sıcaklığı odaya doluyor. Yezd uykuda. Hayat ancak 16.00'dan sonra başlayacak. Oysa biz yolcuyuz. Zamanımız az ve Sessizlik Kulesi'ne bu sıcakta çıkmalıyız.

Sessizlik Kuleleri ölü bedeninin yakılmasının havayı, gömülmesinin toprağı kirleteceğine inanan Zerdüştlarin şehir dışındaki tepelerde kurulmuş "mezarlıkları". Onlar, 1960'ta yasaklanıncaya değin asırlarca ölümlerini bu tepelerde etobur kuşlara bırakmışlar. Ta ki kemik et yükünden kurtuluncaya kadar.

Sessizlik Kulesi'ne çıkarken kayaları tırmanıyoruz. Sıcak beynimi kaynatırken nasıl ineceğimizi hayal meyal düşünebiliyorum. İniş, çıkıştan daha da zor olacak kesin. Ya Rabbim! Neredeyse taşlar kaynayacak. Bu sıcaklığı bir şeye benzetiyorum. Fırın kapağı açılmış gibi? Hayır, teşbih hatalı kaçıyor. Sonunda buluyorum. Binlerce devasa fön makinesi. Bir ağustos günü üzerinize kuru hava püskürtür gibi. Öyle bir sıcak. Rüzgâr bile alev ateş esiyor.

Bu ülke doğru, bir ateş ülkesi. Zerdüşter'i, bunca sıcağın ortasında insanın boyun eğdiremediği şeyin nasıl da kölesi olduğunu anlamaya çalışıyorum. Boyun eğdirene, boy ölçüşülemeyene tapmaktan başka çıkış yolu yok onlar için. Onda yaşamayı ancak ona taparak öğreniyor olmalılar.

Elimdeki suyun kaynaması yakın. Diriler bu yolu tırmanamazken, gölgede atılacak tek adım bile en büyük kârken, onlar ölülerini bu ateş yağmurunda bu uçurumdan nasıl çıkarıyorlardı? Bu bitmek bilmeyen alev sağanağının altında töreni nasıl bitiriyorlardı? Ya rahip? Herkes çekildikten sonra akbabaları bu güneşin altında nasıl bekleyebiliyordu? Ve ölü eti yiyen yırtıcı kuşlar. Avlarının kokusunu alıp nasıl döne döne alçalıyorlardı? Ölü'nün kefenlenmemiş göğsüne pençelerini geçirip neden önce gözlerden başlıyorlardı? Çöl sıcağında, en fazla su içeren organ oldukları için mi? Ve sağ gözün sol göze üstünlüğü neydi ki rahip, sağ gözü önce oyulan ölü'nün rahat bir öte dünya yolculuğuna çıktığını müjdeliyordu ailesine?

Yüzlerce yıl, ölü bedenlerin yan yana sıralandığı şimdiyse yassı taşlarla dolu çukurun kenarında bunları düşünürken bir taş alıyorum elime, çukura fırlatıyorum. Asırların ateşini emmiş taş sekerken garip bir tını bırakıyor geriye. Bir daha. Bir daha. Gözüm çukura inen incecik yola takılıyor. Etrafta kimsecikler yok. Yapılacak en uygun şeyi yaparak çukura iniyorum. Kızgın taşların üzerine, yüzüm güneşe dönük, boylu boyunca uzanıyorum. Gözlerim kapalı. Bir ara tepemdeki alev çarkına bakmaya çalışıyorum. Gözlerim kör olacak. Bu dünyadan gördüğüm son şey bizim güneşlerimize benzemeyen bu güneş. Allah'ım ölüyorum.

Benim İran'da unutamayacağım ilk yer burası olacak. Sessizlik Kulesi de beni unutmasın. Benden bir şey kalmalı burada. Sağımı solumu, üstümü başımı gözden geçiriyorum. Başörtümü bırakmamın imkânı yok elbette. Beynim kaynarken sağlıklı düşünmem de mümkün değil. Sağ elim sol elimin orta parmağını buluyor. Bu satırları okuyorsa bağışlasın beni, kim bilir hangi imza gününde, adını unuttuğum genç bir kızın kendi parmağından çıkarıp benim parmağıma taktığı siyah, iri oval taşlı yüzüğümü biraz evvel ölümlü bedenimin uzandığı yere, taşların üzerine bırakıyorum.

Bundan böyle nerede bir Sessizlik Kulesi görsem tanırım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yol düşleri

Nazan Bekiroğlu 2010.08.01

Kıyamet rüyaları görmeye başlayalı beri rüyalarını bir deftere kaydetmeyi bıraktı. Öyle çok rüya kaydetmiş ki defterine içlerinde en sade olanın en uzun anlatıldığı türden sahil bir rüya var mıdır, hiç bilemedi.

Oysa rüya habercidir, bunu bilirdi pekâlâ. Gerçekte yaşanan, rüyalardan okunabilirdi en fazla, tabii uyanmayı başarmışsanız eğer. Ve rüyadaki acının tene değdiği bir yer vardı. Yoksa bazı rüyalardan böyle hıçkır hıçkır uyanmazdı. Kemikleri böyle yanmazdı.

Böyle böyle vaz geçti rüyalarını kaydetmekten. Denize anlatır oldu onları, suya. Alsın götürsünler diye olup olacakları. Kim bilir kaç ahsen rüyayı ırmaklara anlattı. Kaderden kaçılmaz doğru ama kaderinden kaderine sığındığını sandı.

Ona rüyasını sormadı hiç kimse, hani dehşet içinde uyandığı. Tabir eden de çıkmadı. Hani, kaçırdığını zannettiği uçağın aslında yarın akşam kalkacağını ona söyledikleri. Rüyalarını unutmayı diledi. Şunun şurasında unutulmuş rüya da görülmemiş rüya gibi. Rüya defterlerimi yakacağım artık, dedi. Sonra rüya defterlerimi

yakmaya karar verdiğim gecenin sabaha karşısında sadık rüyalar göreceğim fakat bu kez de rüyalarım sadık kalmayacağım. Bundan korktu.

Allah'ım artık yorulдум, bana güzel bir rüya göster, diye dua etti sadece. Bir şeyi, birisini, yitirmiş olmanın bilincini kaybetmemekle birlikte, onu bulduğumuz bir rüya. Bir bayram sofrasının aydınlığında annem, her şey eskisi gibi. Annem, sen ölmemiş miydin? Fakat duasını unuttu.

Garip bir rüya gördü o gece. Yolun hangi menziline işaretler bilemedi. Sonuna mı, ortasına mı, yoksa hâlâ başına mı? Dahası gördüğü rüya onun yoluna mı yoksa ağyarın yolculuğuna mı tercümandı? Bir ev vardı düşünde. Üç katlı, tümüyle mamur, yepyeni, kusursuz. Az ötede bir iç avlu. Yarı saydam, ak mermer bir havuz. Masmavi, serin bir su. İki tarafta arklar. Arkların iki yanında serv-i nazlar. Serv-i nazlara sarılı gülfidanları. Kuş yuvaları. Sağda solda sardunyalar, sultan küpeleri, hanımeliler. Bahçe yolları yeni süpürülmüş. Üstelik yıkanmış, toprak ve ıslak gül kokmaktadır. Oysa bu evi düşlerinden tanıyordu. Kaç kez görmüştü onu, gerçeğini bilir gibi. Böyle değildi. Şurada alev dilleri olmalıydı, şurada ateş bahçeleri. Şurada yapraklar tutuşmalıydı. Şurada duvarlar kaynamalı, şurada tanımadığı bin bir türlü sürüngen, iğrenç, ıslak, vıcık vıcık yaratık, ayaklarından bileklerine, bileklerinden bacaklarına doğru tırmanmalıydı. Şu kapıyı açınca üzerine dalgalı, bulanık bir deniz kudurmuş gibi saldırmalıydı. Düşünde kaybetmeliydi gerçeğinin en güzel resmini. Dalgalı denizi. Şu pencereyi aralayınca yaz ortasında kar yağmalıydı üzerine. Tabirnameler, mevsiminde görülmeyen kar hayra alâmet edilmez, diye yazmalıydı.

Oysa işte, bu evin rüyasını gerçeğine karıştırmadan seçiyordu ki bu ev o evdir. Ama artık o ev de değildir. Evin içinde mobilyalar sade ve yeni. Pürüzsüz duvarlarda güler yüzlü, soylu ve güzel insanların resimleri. Aynalarla dolu salonlar. O kadar çok ayna ki aydınlık arttıkça artıyor. Fakat boş bir ev oluyordu bu. Evin sahibi görünmüyordu. Bahçeye çıkıyordu bu kez. Dönüp dönüp geri bakıyordu. Hem ayrılmak istiyordu o evden hem de aklı geride kalıyordu. Sonra her şey görüntüye dönüştürmeyi seven yarım aklıyla, fotoğraf makinesine uzanıyordu. Fakat öyle ulu orta, evin resmini çekmeye utanıyordu. Bir bahane bulmalı. Yanındakilerden birine fısıldıyordu, sen şurada dur, diye. Güya onun resmini çekiyordu. Derken utanmayı bir tarafa bırakarak evin ve bahçenin resimlerini çekmeye başlıyordu. Ve bir anda uyanıyordu. Rüyasından uyanınca Novalis'in, rüyasında görüp de uyandığında yastığının altında bulduğu meşhur mavi çiçeği hiç anımsamadan, fotoğraf makinesine uzanıyordu. Ekranı açınca evin fotoğraflarını buluyordu boy boy, poz poz. O zaman rüya içinde rüya gördüğünü anlıyordu. Çünkü bu mantıksız!

Şimdi gerçekten uyanık. Bir daha uyanık. Adamakıllı uyanık! Fotoğraf makinesi de elinin altında. Ufak bir hareket! Ekranı açacak. Ama cesareti yok. Göreceği kadar göremeyeceğinde de korkuyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çöl şehrinin sokakları

Nazan Bekiroğlu 2010.08.08

Hafız'ın kabri başında Divan'dan açtığım sahifede, tercümesini bilmesem de, bahtıma çöl beyitleri çıkmış olmalı. Çünkü Şiraz'dan yola koyulmuşuz.

Turistik dünyada biri bile tek başına bir şehri talihinden memnun edebilecek onlarca kervansarayın yanından geçerek, tarihi ipek yolu üzerinden Yezd'e doğru gidiyoruz. Biraz dikkatli baksam kum üzerinde develerin uzayıp kısalan gölgelerini göreceğim, kulak kesilsem çingirak seslerini duyacağım sanıyorum.

Fakat kervanlarla yolculuk etmiyoruz ki biz. Adamakıllı bugündeyiz. Ve ki tabiat son sözü söylemeye karar verdiğinde modern teknoloji sukut ediyor. Otomobilin kliması sonuna kadar açık olsa da bu zayıf üfleyişi çölün alev ateş ağız anında yutuyor. Bir pompa kırılmış olmalı ya da bir boru delinmiş. Öylece kalıyoruz. Gündüzler hayata dâhil değil bu mevsimde. Gelen geçen yok. Oysa biz yola çıkmışız bir kere. Kolay değil çöl aşıyoruz.

Benim de dayanıklılığım sınanıyor. Ne açlığımı fark edebiliyorum ne yorgunluğumu. İlle de su. Üstelik aynı anda hem su hem çay hem kahve içmeyi alışkanlık haline getirmiğim. Çöl bu, insanı susuzluğundan yakalıyor.

Sıcak havanın oluşturduğu optik etkiden, cisimler, şekiller, renkler başkalaşmış. Uzaklarda kum fırtınası, dağlar çöl sisinin arkasında incelirken güneş bile bambaşka bir renkte batıyor. Güç olsa da sonunda Yezd'e varıyoruz. Yezd, dört çölün birleştiği yerde kurulmuş bir şehir. Orada varlığın dört temel unsuru, "hava-toprak-ateş-su"yun en saf haliyle muhatabız. Yezd, kadim ve zorlu, farkındayız.

Yezd her şeyden evvel ateşin şehri. Zerdüştlerin ibadete açık bir ateşgâhı var burada. Bina tarihî değil. Fakat üzerine gölgemizi düşürmeden seyredemediğimiz bir camekânın arkasında kocaman, pırlıl pırlıl, pirinç bir ateş kadehinde badem ve kayısı odunlarıyla beslenen ateş, 470 yılından beri hiç sönmeden yanan ana ateşten ayırma. Görevli, bir Zerdüşt. Ağır başlı, neredeyse asık yüzlü bir adam. Asırlardır yanan bir ateşin yükünü mü taşıyor? Selam veriyorum, tebessüm etmeden, başıyla mukabele etmekle yetiniyor. Dışarıda, ateşgâhın bahçesinde kocaman bir havuz. Ateşin gölgesi suya düşüyor.

Ateşle dost olmak zorunda kalanın suda uzmanlaşmasına şaşmamalı. Yezdliler yer altında su yatakları bulmanın ve onu makul bir eylemle açılan kanallarla kilometrelerce uzağa taşımanın bütün ülkede nam salmış ustaları. Hemzemin görünmesine rağmen yerin altına metrelerce inen ve suyu kendine has bir sistemle soğutan depoların mühendisleri de onlar. Üstelik bu şehrin bir de su müzesi var.

Fakat Yezd'in en etkileyici yanı, eski şehrin dolambaçlı sokakları. Burada her şey çöl sarısı. Bu çöl sarısı üzerine düşen en ufak bir mavi, bir parça çini, bir parça gök, bir parça havuz suyu örneğin, dünyanın en içli renk uyumunu doğuruyor. Birbiri üzerine yıkılmaması için aralarına ağaç gövdeleri çatılmış yüksek kerpiç duvarlar, çatlamasın diye ahşap takozlarla delinmiş toprak binalar. Hiçbir geometrik nizamı uymayan, üzeri sık sık kemerlerle kapanan, dehlizlere, tünellere dönüşerek uzayıp giden, tepesi bir demet ışık şelalesi, gerisi loş, kimseciklerin geçmediği eğri-büğrü, daracık sokaklar. Bu mimari tavır biraz daha serinlik ve gölge için olmalı. Çünkü burada en kıymetli şey gölge. Gölgede atılacak her adım bir kâr. Ama diğer yandan bu mimari, savunma amacını da gözetiyor.

Neticede eski Yezd, savunmanın da saldırganın da insani boyutta kaldığı, dünyanın elan içinde yaşanan en eski kasabası. Yezd o kadar eski ki herkesin uyuduğu bu cehennem saatinde köşelerden birinden aniden ortaya çıkıveren siyah çarşafli kadının "oryantal tablo"yu tamamlayan silueti, unutulmayacak esrarengiz ve dost tebessümü bile burada yeni kalıyor. O bile bu manzaraya yabancı düşüyor. Bu şehrin başka sakinleri olmalı.

Şimdi şikâyet ediyorum Yezd'i tam anlamıyla yaşayamadım çünkü çok sıcaktı, diye. Bütün melekelerim hasar almıştı. Fakat onu tanımam için takatimi kırıdığım bahsettiğim şey, onun tam da kendisi. Demem o ki Yezd'e bir daha gitsem, yine Temmuz ayında olur bu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lunapark

Birkaç günümü bir tepenin eteğinde kurulmuş bir Lunapark'ı seyrederek geçirdim. Bir Lunapark'ı Lunapark yapan en fazla nedir? Merak ettim. Birkaç kişiye sordum.

Herkes kendinceydi. Kimi hiç düşünmeden Atlı Karınca, diye cevap verdi, kimi onun cevabına dudak bükerek Dönme Dolap, deyiverdi. Kimine göre Çarpışan Otoları Lunapark. Kimine göre Gondol, Balerina, Zincirli Dönen Salıncaklar.

Gündüz şamatasına, ışığına, rengârengine, gece yarısından sonraki el ayak çekilmişliğine, sessizliğine, ürkütücü hayalet şehirliğine bakınca aşikâr ki girdisi çıktısı, gürültüsü kahkahası ile bir gönüllü aldanma, kocaman bir eğlence, oylanma Lunapark.

Bütün bunlar, hayatın minyatür ölçeğinde bile güçlü olmayı seven insanoğlu için heyecan verici. Fakat manivela daima başkasının elindedir. Ve kendine dair güç, Lunapark'ta bir yanılsamadan ibarettir.

Atlı Karınca hep aynı yörüngede munis munis döner.

Gondol tam zirvede birkaç saniye asılı tutsa da salınımına kaldığı yerden devam eder. Ne kadar yükseltirse yükseltsin sonunda indirir Dönme Dolap.

Eteklerine doluşturduğu insanların başını döndürür Balerina. Fakat biraz dikkat edince çapraşık dansının şifresi çözülür.

Çarpışan Otoların direksiyonu elimizin altında olsa da hız kontrolümüz dışındadır.

Labirent aralıkların ucundan esrarengizce gülümseyen, bir yolculuğa davet eden porselen yüzlü Palyaçolar bir görünüp bir yok olurlar. Bir türlü ele geçmezler. Ünsiyetleri yoktur.

Bütün bir Lunapark ahalisi, gerçek hayattan yüksek çitlerle ayrılmış bir mekânın içinde, benzer bir yörüngede ve ne kadar çeşitli görünse de aslında aynı müziğin aynı ışığın peşinde dönedurur ve kendi gerçeğiyle yüz yüze gelmek istemezken, Lunapark hayatın metaforuna ilişir en fazla. Çok ürpertici.

Pelüş bir oyuncak, gereksiz bir ev eşyası, hiç olmazsa bir paket sigara. Kazanılması ölümcül gereklilikte bir şeydir artık. Hırs, kendisini sevdirebilir. Her şey unutulur. Üstelik, Mustafa Kutlu'nun "Lunapark" hikâyesindeki gibi, kazanılan şey giderek ağırlaşan bir yüke dönüşür. Atsan atılmaz da. Lunapark'ın ışıltısına gürültüsüne, eğlencesine hareketine bir kez dalınca, bir kez bu selin akışına kapılınca, gitmek-dönmek-çıkma zamanı gelse bile aranan kapılar bir türlü bulunamaz, tümünden yok olur sonunda. Daldıkça dalınan, battıkça batılan, kurtulmaya çalıştıkça tutsağı olunan bir "Gayya-i Vücut". Çıkışı yoktur.

Bana sorsalardı, bir Lunapark en fazla nedir diye, bu metaforun ilişğinde, Güldüren Aynalardır, derdim. Hepi topu bir Ben yolculuğu Gülen Aynalarda bizimki.

Sırrı bozulmuş, odağı kaymış (ya da bir'den fazlalaşmış), yüzeyi "hakikate" sadakatini kaybetmiş, görüntüsü yanıltıcı bu aynalarda seyrederken kendimi: Kendi gözümle kendimi görebildiğim yegâne yerde: Ben. Ben değil ama yine Ben. Olduğundan küçük, olduğundan büyük: Ben. Daha kısa, daha uzun; daha zayıf, daha şişman: Ben. Bu kadar asık yüzlü müyüm Ben? Ya da bu kadar güleç miyim Ben?

Tam ortadan çatlamış bir aynanın içinde iki parçaya bölünmüş, ikisi de birbirine uymaz: Bir Ben. Kırık bir aynada binlerce kırılmış binlerce: Ben.

Onlarca salkım saçak baş vermiş, bir kolundan çıkmış onlarca koluyla, tepetaklak dönmüş: Ben. Bu, bana benzemiyor ama benmişim, Ben. Bu, nasıl Ben? Ama: Ben ne yaparsam o da onu yapıyor. Hangi cihete baksam

yine: Ben. İç içe çoğalmış. Benim göremediğim yüzlerce: Ben.

Yolum yalancı aynalar çadırına bir kez uğrayınca. Bana bu ettiğiyle, gökten yere düşmüş Lunapark aynası. Ya kırılmış, ya dağılmış ya çatlamıştır. Ya da odağını şaşırmıştır. Her hal ü karda bütünlüğü yok olmuştur.

Oysa büyüklük, bütünlükle elde edilebilir ancak. Fırtına bile kasırga bile bütünlenmek içindir. İnsan ruhunun en temel ihtiyacı olan kozmos bütünlükle elde edilebilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çünkü bir kent görkeminin zirvesinde vurulur; Troya

Nazan Bekiroğlu 2010.08.22

Çanakkale boğazının girişinde Hisarlık mevkiinde İda dağının eteklerinde dokuz katlı bir kent yükselir. Bizim dilimizde daha çok Truva olarak anılsa da Homeros'un imlasıyla Troya'dır o. Çok katmanlı çok isimli bir şehirdir Troya.

Birden fazla adı birden fazla tarihçesi vardır.

Bir şehir aynı nokta üzerinde birden fazla kez kurulabilir elbet. Troya da öyle. Fakat sonu her defasında aynıdır onun. Üzerinden ya bir deprem yahut bir yangın geçer. Ya salgın bir hastalık sonucunda gömülür karanlıklara ya da bir savaşla son bulur, taş kalmaz taşının üstünde, yerin dibine geçer.

Troya, dokuz katmanlı bir şehir olmasına rağmen bütün ilgi ve merak bunların içinde VI. katta düğümlenir. Çünkü sadece VI. Troya'nın İliada'sı vardır. Bu katmanda Troya, kendisinden çok efsanesidir. Onun bütün tarihçesini öyle bir ipotek altına alır ki Homeros, Troya'nın efsanesi yaşarken kendisi unutulur.

Bir Troya savaşının gerçekten olup olmadığı, olduyorsa bu katmanın hangisi olduğu bilimsel gerçekliğe uygun bulgulara rağmen o kadar da önemli bir soru değildir artık. Lâkin dünya zamanını boydan boya bölen çok ciddi bir zihniyet ayrılığı da Troya'da doğar. Troya, dünya coğrafyası gibi kültürünün de bölündüğü yerdir bir bakıma. Avrupa ile Asya (o dönemde sadece Ege'nin karşılıklı iki kıyısı yani), Hellen ile Anadolu, Batı ile Doğu orada ayrılır birbirinden. Orada karşı karşıya gelir. Orada kavuşur kavuşursa, orada birleşir. Anadolu ve batıyı birbirinden ayıran çizgi orada çizilir. Batı orada çullanır Anadolu'nun üzerine her defasında, hem milâttan önce 1200'lerde hem milâttan sonra 1915'te. Batıyla ölümcül yüzleşmelerin muzaffer komutanları olarak hem Fatih'e hem Mustafa Kemal'e yakıştırılır "Troyalıların ya da Hektor'un öcünü alma" psikolojisi. Troya toprağında ve de hemen karşısındaki Gelibolu yarımadasında "ölenin iniltisi öldürenin çılgılığına" karışırken bu cümlelerin gerçekte söylenip söylenmediği, hangisinin sahih hangisinin rivayet olduğu meselesi çok da önem taşımamaktadır aslında. Çünkü "Hektor'un öcünü almak" psikolojisi Batı ve Anadolu'yu ayıran Batılı zihniyetin altını çizmez, reddeder onu. Batıyı ve Anadolu'yu karşı karşıya getiren ezeli oluştta Anadolu'ya Troya rolünü çizer: Saldıran değil savunan. En önemlisi de bu ayrılığa, ille de gerekliyse, bir başlangıç tesbit ederek "hukuk" dairesinin sınırlarını belirler. "Önce o başlattı"dan daha fazla bir şey olan bu haklılık payında kavmiyetlerin de üzerinde duran Anadoluluk bilincini yüceltir.

Bu nedenledir ki Azra Erhat İliada'yı yorumlarken Anadolulu Homeros'un da bir bakıma taraf tuttuğuna inanır. Gözü açık ozan, başlangıç gerekçesini artık yitirmiş, gayesi nedeninin önüne geçmiş, sebebinden çok savaş ahlâkı, başlangıcından çok kavga adabı tartışılabilir bir savaşta Akhaları över gibi görünse de satır aralarından hissedilir, mazlumların tarafını tutmaktadır. Destanın dünyasında haklı bir gerekçeyle başlamış olan savaş, gayesini saptırmış olduğundan, Troyalılar daha insanî görünmektedirler Homeros'un gözüne. Suçlu-suçsuz,

kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kabahate bulaşmış-bulaşmamış ayırt etmeden bütün bir kent halkını yok etmek, taşı-toprağı, börtü böceği bile ezmek emeli, onları haklıyken haksız duruma geçiren yönünü-yöntemini şaşırmış kahredici öfkeleriyle Akhalar sadece dehşet uyandırırılar. Bir kez daha hem Homeros'tan hem Erhat'ın yorumundan anlarız kavganın da bir adap-erkân işi olduğunu, bazen en haklı gerekçelere dayanan savaşların bile bir ahlâk bozukluğunu yöntem olarak sahiplendiklerinde tüm geçerliklerini ve gerekçelerini yitirdiklerini. Bu bakımdan "Akhilleus'un Öfkesi" ile başlayan destan Hektor'a yakılan ağıtlarla sona erer. Hektor korkusu, endişeleri, ikilemleri ve kaçıışı ile insandır çünkü. Ve Akhilleus'un öfkesi sadece Troyalılara değil Akhalılara da acı getirir. Destanın "sonuç bildirgesi" de başlangıç dizelerinde değil mi?

Söyle tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle

Acı üstüne acıyı Akhalara o kahreden öfke getirdi

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Diyecektim

Nazan Bekiroğlu 2010.08.29

Çöle alışkın mizaçları bile telâşa düşüren o cehennem ağzı Ağustos Ramazanı günlerde neredeyse taşlar tutuşacak, sular alev alacakken, "Su Eşiği" diye bir yazı yazacaktım. Ey benim şehrim, diyecektim.

Suyun kıyısında kurulmuş çileli kentim. Ramazan ortasında sigarasını tüttüren tiryakiye başını çevirip bakmamayı başarsa da iftar vakti hâlâ sokaklarını boşaltan, trafiğin gürültüsünü dindirerek bana bir deniz uğultusu armağan eden şehrim.

Şimdi Ramazan ayındayız, açlığı hele susuzluğu daha iyi anladık, diyecektim. Bütün evrene dağıtılmış can'ın kutsal olduğunu, bu yüzden can taşıyan en küçük varlığın bile yaşamaya hakkı olduğunu, bu hakkı gözetmenin de bir insanlık sorumluluğu olduğunu seslenecektim. Sokaktaki sahipsiz hayvanlar susuzluktan kördüğüm. Trabzon kapısının önüne bir tas su koymayı başarsa, çözülmeye başlayacak bu düğüm. Çünkü bir tas su bir bilinç halidir, şehir o bilinçle niyetini belli edecek. Haydi Trabzon, su eşiğini aş, diyecektim. Ağzı var dili yok bu hayvancıkların, yaşama alanları kalmamış, hayat mücadelesinde peşinen mağlup bu itilmiş kakılmışların içler acısı hali insanlar onları anlamadan çözülmeyecek. Şu katlanılmaz susuzluğa bu ayda bizi gönüllü katan İrade hatırına, bir tas su dilenecektim.

İnsanın insana, insanın hayvana, insanın bir dal parçasına şuurlu zulmünü anlayamayan ben, iyilik karşısındaki komikleşen bağlılığıyla Budala Prens Mişkin'e yöneltilen eleştiriyi üstüme alacaktım sonra: "Ama dostum siz dünyanın cennet olmasını istiyorsunuz". Doğru. Çünkü aslen oralıyım. Yoksa böyle acı çekmezdim.

Ama dünya cennete hiç de benzemeyecekti. Sitem edecektim: Hani alırken çok sevmiştiniz. Cins! Sizin de olsun bir tane! Güzel tüylerini taramış, sevginize alıştırmış, bir baş okşamasına bütün sadakatini ipotek etmiştiniz. Peki ne oldu şimdi? Hevesiniz mi geçti ki en sudan sebeplerle getirip ortaya bıraktınız. Otomobilinize aldınız son kez. Biraz yol gittiniz. Kapıyı açıverdiniz. Kimsesizliğin, tümüyle yabancı olduğu yabancı bir hayatın, dilini bilmediği bir savaşın ortasına usulca itiriverdiniz. Arkanızdan baktı. Dönüp geleceksiniz sandı. Hani oyunlarınızdaki gibi. Gizlendiğiniz yerden çıkacağınızı. Gelmediniz.

Ama biliyor musunuz ki sizin bırakıp da gittiğiniz sağlıklı, parlak tüylü, mutlu hayvancıklar benim gözümün önünde günden güne eriyip gittiler. Şu anki hallerini görseniz tanımazsınız bile. Bu o mu? Tanımanız için

yaralarını göstermesi yeter mi? Yaralarına ben bakıyorum şimdi. Benim gözlerim sizinkilerden keskin. Ama ben tek başıma yetemem. O kadar çok şeyle tek başına mücadele etmem gerek ki.

Allah'ın yarattığının kendi doğal döngüsünde değil, insan elinden bu suni bozuluşuna isyan ettiğimi. Bunca acıyla dolu dünyada "Bu kadar acı beni bozar" dediğimde Belkıs uyarmasa. "Bu kadar acı bazen de inşa eder" demese. Düştüğüm hava boşluğundan bu kez kurtulamayacaktım. Şimdi "sevmenin bir iddia olduğunu, isbatı gerektiğini" her zamankinden çok fark etmişken. Demiş ya Edip Cansever: Ne gelir elimizden insan olmaktan başka.

DİYECEKTİM. DİYEMEDİM.

Evinde bembeyaz bir kedi besleyen, siyahlar giymeyi seven bir kadındım ben. Bu yazıyı da böyle bitirmeyecektim. Ama yazan yazmış. Nerden bilebilirdim? Benzer bir "Şirin" hikâyesini dinledikten sonra ben de helâllik dilemiştim ya senden: Aybar, demiştin, sana iyi baktım. Elimden geleni ardıma komadım. Aç bırakmadım, susuz bırakmadım, esirgemedim sevgimi. Gerçi üzerimden onca keder geçerken ateşin yanında sen de alazlanmışsındır mutlaka. Ama bilerek bir kötülük etmedim sana. Kıyamet günü davacı olma benden.

Şimdi. Sırtına iğne oyalı tülbendim, boynuna saç bandım. Kucağına, benim en sevdiğim senin oyuncağın. Minik bir çam fidanının altındasın sen. Yaralı bir gülüşüm ben.

Bunca sevginin bir anda anıya dönüşmesi zoruma gidiyor. Dedikleri gibi, daha ne olsun, en kıymetli şeye mi dönüştün sen? Doksan yaşına gelen bir insanın anılarından başka bir şeyi kalmaz, he mi? Acı diner, gözyaşı da. Özlem bile azalabilir de bir tek anılar mı kalır yerli yerinde?

Peki!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Astapova tren istasyonu: yolun sonu

Nazan Bekiroğlu 2010.09.05

Tolstoy'un etrafında neredeyse herkes günlük tutmaktadır. Fakat bu kadar çok yönden aydınlatılarak kamaşmış bir gerçeğin tekliğinden söz edilemez. Bu ışık sağanağının altında en fazla deforme olan şey de Sofya Tolstoy'un gerçeğidir ihtimal. Nedir Sofya?

Saplantılı bir âşık mı? Düpedüz bir deli mi? Yozlaşmış bir aristokrat mı? Yoksa ailesinin geleceğini garanti altına almak isteyen bir anne, Tolstoy'un gölgesinde heba olmuş bir yetenek mi? Bunlara cevap vermek zordur. Bir yığın günlükten ona dair bize gelen resmin tutarsızlığı poz süresinin uzunluğu kadar (48 yıl evli kalırlar) objenin de değişkenliğindedir.

Sofya her ne idiyse de sabit duran tek şey âşıklığıdır. Fakat zorlu bir âşıktır. Kocasının dehasını kendi aşkıyla iç içe geçirebildiği sürece sorun yoktur. Savaş ve Barış'ı altı kez temize çeken o değil midir? Sekreteri olmamış mıdır uzun yıllar boyunca Tolstoy'un? Danışmanlığını da yapmamış mıdır? Ama Tolstoy artık roman yazmamaktadır ve "Tolstoyculuk" adı verilen öğreti Rusya sınırlarını çoktan aşmıştır. Romancı Tolstoy, Sofya'ya muhtaçtı. Şimdiyse idealizmini yayarken Sofya'ya kapanmak değil başkalarına açılmaktadır.

Bir aziz gibi muamele gören biri ailesine ne kadar aittir ve ailesinin onun üzerindeki hakkı ne kadardır? Burada kırılır bütün doğrular. Sofya'yı kendisine ihtiyaç duyulmamasından çok, başkalarına ihtiyaç duyuluyor olması çıldırır. Ve Tolstoy'un son yıllarından bahseden bütün günlüklere aslî figür olarak yerleşmiş bulunan

Chertkov'dan bu nedenle nefret eder. Çünkü Chertkov, Tolstoy'un bir dâhi olarak sadece ailesine ait olamayacağını haykırmaktadır. Dahası var, ihtiyar dâhinin, fikirleri gibi kitaplarının telif hakları ve mülklerini de halka bırakması gerektiğini "işleyen", bunu örgütleyen kişidir. Chertkov'a, Tolstoy üzerinde herkesten fazla söz sahibi olduğunu düşünme hakkını veren şey ortak ideallerine duydukları eş yakınlıktır. Bu nedenle Chertkov bilir ki Tolstoy, Sofya'dan fazla onundur. Çünkü Sofya ailedir şunun şurasında Chertkov ise bütün bir insanlık adınadır. Ve insanlığın Tolstoy'a ihtiyacı vardır.

Ailenin refahı ile insanlığın refahı karşılıklı kılıç kuşandığında olan Tolstoy'a olmaz mı ama? Koca ve babadan fazlası olduğuna inanmış bulunsa da ailesine karşı sorumlulukları olduğunun da farkındadır. Fakat bu sorumluluk ne kadar da çok şey yüklemektedir sırtına. "Ben senin hayattaki işinim sen de benim" demektedir Sofya. Doğrudur onun hayattaki tek işinin Lev Tolstoy olduğu. Ama Tolstoy'un göklerindeki tek güneş Sofya değildir ki.

Herkesin doğrusu başkadır bu denklemde. Ol sebepten herkesi tatmin edebilecek bir sonucu da olamaz. Öyleyse denklemin dünyasından dışarı çıkmak lâzımdır. Kaçmak. Ama Sofya her defasında yakalar Tolstoy'u.

Ne yapabilir ki Sofya? Elinden ne gelirse! Kendini trenin altına atmakla tehdit eder Tolstoy'u. Ağlar, bayılır. Bu, Tolstoy'u kendi vicdanı ile karşı karşıya bırakmak demektir. Ve Tolstoy'un aşamayacağı ilk barikattir vicdan. Fakat temelden sarsılan bir şeyi vicdan bile artık ayakta tutamaz. Çünkü yıkılan şey Tolstoy'un üzerine devrilmektedir. Şimdi Tolstoy'a sadece radikal bir çözüm, ani bir gitme, bıçak gibi bir kesme lazımdır. Yoksa Tolstoy boğulacaktır. Ölemeyecektir bile.

Tolstoy kendisine olan inancı ile ahlakın bir başka yüzü arasında ezileceğini hissettiği anda kaçmak duygusu kaçmak eyleminin önüne geçtiği için kaçır. Bir dağ nasıl kaçabilirse öylece kaçır ama. Fazlaca büyüktür. Çağına göre neredeyse canlı yayın bir kaçır, canlı yayın bir ölme olur onunki.

Astapova tren istasyonunda ölürken bile Tolstoy'un her anı günlükler tarafından kayda geçmektedir. Sofya da, Chertkov da kendi günlüklerini tutmaktadırlar bu arada. Boşuna bir netlik ararız. Bu kadar günlük kaydının ortasında sadece Sofya değil, koca olarak Tolstoy'dan geriye kalan resim de bulanıktır. Günlük tutmamanın en kötü yanı geleceğe başkalarının günlüğünde kalmak. Ama günlük tutmak da net bir resim vermeye yetmiyor. Meğerki günlüklerin de üzerindeki o Günlük olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kırık kanatlar

Nazan Bekiroğlu 2010.09.12

Semavi bir dinin mensupları olarak hiçbir kavmin diğerlerine göre üstünlüğü olmadığını bildiler ama insanlık ağacının sağlam bir dalı olmakla onur duyulacağına da inandılar. "Ama", bu cümlede ilk kısım ile ikinci kısım arasına bir tezat sokmadı ilk kez. Ama hepsi de bu duru inancın arkasından geldi. Çünkü "vatanın ve milletin bekası" için kendilerine ihtiyaç duyulduğunu zannettiler.

Bir "ortam" oluşturulduğunu ve o ortamda en fazla da kendilerinin "kullanıldığını" fark etmeleri mümkün değildi. Sahnede iki taraf var sandılar ilk anda, hâlbuki üç'tü, asıl tarafı fark edemediler. Okyanuslar aşmaları gerektiğine inandırılmışlardı ama kanatlarına çoktan taş bağlanmıştı.

Bağlanmıştı gözleri. Kendilerini öz evlât farz ettiler. Şiddetini kınayamadıkları bir cehennem panayırında pekâlâ da birbirlerine düşürüldükleri "üvey" kardeşleri ile aralarında özde bir husumet olmadığını göremediler. Onlarla

aynı tokadı yediler ama kendilerini öz sandıkları için bu tokat onlara çok ağır geldi. Esasında onlar da üveydiler.

Yaşamları bahasına korunması gerektiğine inandıkları bir kutsalın aslı değil ama sahtesi vurdu onları.

Kolladıklarını sandıkları şey tarafından kullanıldıklarını, koruduklarını sandıkları şey tarafından vurulduklarını fark ettikleri için travmaları iki kat fazlaydı. Sel önünde birer birer devrildiler.

Kimi dilini, kimi dişini, kimi zihninin büyük parçasını, ama hepsi de gençliklerini bırakarak içeriden dışarı çıkabildiklerinde (çıkabildilerse tabii), her şeyi değişmiş buldular. Çoktan kurulmuş bir kurtlar sofrasının kapısından yüz geri edildiler. Kimseye eyvallahları olmadı. O dili konuşmaya tenezzül etmediler. Erdemin erdem adına yargılanmasını anlamadıkları, anlamak da istemedikleri bir yüzleşmenin ağır şokunu daha üzerlerinden atamadan gölgede kalmayı gönüllü seçtiler. Otuz yıl unutuldular. Hiç olmamış gibi oldular, hep sustular.

En büyük acıları ayyuka çıkarılmadı, romanları, tiyatroları, filmleri yok onların. Nasıl olsun ki? Yaralarını teşhir etmek niyetinde değiller. Ellerinden gelse hafızalarını yok edecekler. Ama unutamazlar. İçlerinin dışarı fırlayacağını sandıkları anların hatırasını ne kadar gömmek isteseler de boyunlarından sızan kanda sadece kendilerinin değil düşman edindikleri kaderdaşlarının da vebali var.

Kendilerine karşı işlenen hataları fark ettikleri kadar kendi işledikleri hataları da fark ettikleri böyle ölümcül bir hesapta niyet onları sonuna kadar masum kılmadı. Ona inanarak kaybettikleri şeyi asaletle gömdüler kalplerine, mahşeri bekleyecek kadar sabırlılar ve cehennemi bu dünyada yaşamış olsalar da sonuca razılar. Kendilerini de başkalarını da bağışlamayı öğrendiler neticede. Kırık kanatlarıyla yeni bir gökyüzüne bakabildiler gerçi. Ama bunu başarabilmek için önce gözlerine mil çekilmesi gerekti.

Hepsinin gözlerinde o aynı bakış, ağızları taş dolu. Hepsinin de yüzüne görmüş geçirmiş, çekmiş çektirmiş bir mana, uykularında bile çehrelerini terk etmeyen bir ifade gelip yerleşti. Ayakları suya erdi.

Siyasetin üslûbuna yabancı hepsi. Fıtrattan gayri ekran diline, medya sözlüğüne sahip değiller. İlm-i siyasetten anlamıyor, hesap da bilmiyorlar. Albatrosar gibi, indikleri güvertelerde hoyrat denizcilerin ilişkileri arasında, acemi adımlarla dolaşıyorlar. Ama hâlâ, "haksızlığa uğrasak bile" diye başlayan cümleler kurabiliyorlar. Kanlarını donduracak kıvamda olsa da "çocukça şeyler"e cevap vermemeyi artık başarabiliyorlar.

Şimdi artık bir hoş görme ihtiyacı duyduklarını samimiyetle itiraf edebiliyorlar. Aynı üvey babanın tehdidi karşısında sadece dünün değil bu günün ve yarının yazgılarına da üzölmeye hazırlar ve o meş'umluğa dair bütün izleri kıyamete değin silmek istiyorlar. İntikam peşinde değiller ama kavganın zararını görmüş; bu pek pahalıya mal olmuş tecrübelerini genç arkadaşlarına aktarmak arzusundalar. Çünkü bazı şeylerin tecrübesi yok. Bir daha böyle bir şey yaşanmasın diye. İlk defa ellerine fırsat verilmiş. Eski ölkücöler onlar. Kırıldı lambanın mührü. Konuşmak istiyorlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yıldızname

Nazan Bekiroğlu 2010.09.19

Bir yıldızname çıkartmaya heves etse de, iş yerindeki odası gibi evinin en geniş pencereleri de hep o aynı yöne bakan birinin talihine kuzey göğünden bir parsel düşer sadece.

Çatısız gökyüzünün harita zenginliğine mukabil ne yoksulluk! Yabancı göklere sefer etmeyi göze alamayanın, gecenin en karanlık anında parlayan yıldızı görme şansı yok besbelli. Oysa eski kültürlerin başı üstünde duran yıldızbilim, sağlamlığını, ilk astronomlar sayılması gereken rahiplerin asırlar boyunca titizlikle tuttuğu yıldız defterlerine borçluydu.

İlk insanlar gözlerini göğe dikeli beri yıldızlara bakmak kanımızda var. Gizemli ve görkemli zigguratlar gözlem evleriydi aynı zamanda. Kendisine hayat veren ırmağın bir eşinin de gökte aktığını varsayan Eski Mısır, gökyüzü ile yeryüzü arasında güçlü bağlar kurmayı seviyordu ve çölün genişliğinde bakılacak en uygun yer de gökyüzüydü. Gece göklerinin parıltılarına ilişkin bilgileri ziyadeydi bu yüzden. Mısırlı rahipler seyyare ve yıldızları birbirinden ayırabiliyor, pek çok yıldızı ayrıntıyla betimliyorlardı. Ama gök cisimlerinin arasında hiçbirisine, Sotis olarak adlandırdıkları Sirius'a verdikleri değerden daha fazlasını vermediler. Çünkü Sirius, gökyüzünde Güneş'ten ve Ay'dan sonra tanıdıkları en parlak cisimdi ve yıl ona göre tanzim ediliyordu. Üstelik Sirius yıldızının gökte parladığı ilk an, Nil'in taşkınını haber veren ilk dalganın uğultusuyla da aynı zamana denk düşüyordu. Her yıl haziran ayının 19'uncu şafağında, bir yıldız, güneşle aynı hizada durduğunda, üstelik onun ışığında silinip yok olmadığına, Nil de taşma mevsimine giriyordu. İşte o zaman nehir vadisi gibi çölün de bir kısmını üzerinden gemilerle geçilen bir denize çevirecek ilk dalganın uğultusunu beklemek kalıyordu insanlara sadece.

Bir tanrılar kalabalığının ortasında, Mutlak olanın akıl yoluyla da bulunabileceğini insanlığa öğreten Hz. İbrahim'in gördüğü yıldız Sirius muydu acaba? Onun arayışlarına bir cevap vehmettiren bu yıldızın çok parlak olması gerek. Ama gök semada çokça ışık salmaya başlayan bu yıldızcık önce dolunayın sonra da muhteşem bir güneşin ışığında görünmez olmuştu. Ne kadar parlak olsa da yıldızın kaderi batmak. Öyleyse, "Lâ uhıbbül âfilin", batıp gidenleri sevmem. Batması olan batıp gittikten sonra görmüş olmalı batıp gitmesi olmayanı. Dünyanın gecesine erdim batıp gidenle, doğsun artık doğacak olan, dediğinde bulmuş olmalı batıp gitmesi olmayanı. Değil mi ki İbrahim "Yıldızlara şöyle bir baktı", 37/88.

Batışı gibi doğuşuyla da haber taşır yıldız. Dakik hesaplara dayanarak şu zamanda, şu yörüngede, şu saatte insan gözünün o vakte değin görmediği bir yıldızın doğacak olduğunu hesaplamak muhteşem bir haberi vermektir. Ama asıl haber o yıldızın görünmesidir. "Beytlehem Yıldızı". Hz. İsa'nın doğduğu yeri, o üçrayı, o samanlığı arayan müneccim krallara yol gösteren şark yıldızı. Yıldız haritalarını okumayı bilen müneccim krallar, doğuda parlamaya başlayan alışılmadık bir yıldızın ardı sıra yola çıkmışlardır bile. Müneccimdir onlar, yıldızların dilinden anlarlar. Bilirler ki: Bu bir peygamberdir.

Yıldızlardan talih okumak insanlık kadar eski ve eski zamanlarda yerde ne varsa hepsinin düğümü göklerin seyyareleri ile yıldızlarında. Eski kültürde, dünyayı saran gökyüzünü üst üste dokuz kat olarak sıralayan göksel tasavvur, bu katların her birini felek olarak adlandırırdı ve ilk yedi felekte seyyarelerin, 8. felekte de yıldızların durduğunu var sayardı. Bu şema, bir yandan yıldızların bize olan tarifsiz uzaklığını diğer yandan da insan cinsinin 8. feleğe olan mecburi yakınlığını imler. Çünkü bütün yıldızlar gibi, her insanın, onunla aynı anda doğan talih yıldızı da bu kattadır. Bu ilgiyle felek eski kültürde talih anlamına da gelmektedir ve insanlığın lügatinde genellikle de ters gider, kötülük unsuru taşır. Neticede her insanın gökte bir yıldızı. O parlaksa biz de parlak. O siyahsa biz baştankara. O yalnızsa biz yapayalnız. Fazla söze ne hacet, ez-cümle:

Meğer ki gökte yıldızım

Şöyle garip bencileyin

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hattatın kâğıdı

Nazan Bekiroğlu 2010.09.26

Hürrem, Kanuni'ye yazdığı meşhur mektupta, Lokman suresinin 27. ayetini telmihen "Ağaçlar kalem denizler mürekkep olsa" aşkını ifadeye yetmeyeceğinden söz eder.

Lâkin kalem ve mürekkep yetmez yazmak için. Beyân-ı hale bir de kâğıt, hiç olmazsa üzerine yazılacak bir satır lazımdır.

Neye yazılır yazı? Taşa, toprağa, kile, papirüse, parşömene; suya, buza, göklere, kalplere, zihinlere. Her biri aynı derecede sadık değildir ki bunların. Kil dağılır, kemik bozulur, taş kırılır, toprak savrulur; buz erir, su tutmaz, kalp unuttur. Ağaç yapraklarından parşömene, sorumluluğu taşıyan en emniyetli satır hâlâ kâğıt diye bildiğimiz o yerdir.

Kâğıdın bu önemine binaen, hat sanatı kitapları da kâğıttan ayrıntılı olarak bahsederler. Çünkü yazıyı gösterecek olan odur. Hattat, kalem ve mürekkep gibi kâğıdını da özenle seçer. Birkaç deneme yapar. Olursa olur. Olmazsa, buruşturur, kaldırır atar. Olan kâğıda olur. Ama vaz geçmez hattat. Aradığı saf bir uyumdur. Sonunda bulur. Bulmakla yetinmez, bulduğunu bir de terbiye eder. Çünkü ham kâğıt, kalemi kaydırmaz, mürekkebi iyi tutmaz, yazıyı yansıtmaz. Terbiye edilmesi gerekir. Terbiye edilmeyen kâğıt karalama kâğıdı olmaktan öteye geçmez. Çünkü hattatı kendi yazdığından, çizdiğinden şüpheyi düşürür.

Ham kâğıdın sertliğini alan, kalemin kâğıda tutunmasını, tutunduğu yerde kaymasını, mürekkebi emmesini sağlayan, silip düzeltmeyi mümkün kılan, onun ahar ve mühre ile terbiyesidir. Üzerinden geçen zaman da cabası. Yumurta akı, nişasta gibi bir mâyinın kâğıda sürülmesi sonra da ağır bir madde örneğin cam, akik, çakmak taşı, yeşim bir mühre ile ezilmesi, düzlenmesi, bir bakıma "ütülenmesi", satenleştirilmesi kâğıdın terbiyesidir. O zaman kâğıt, kalemi ve mürekkebi rahatlıkla kavrar. Mutluluk verir kalemi tutan ele. Yazacak hiçbir şeyi olmayanlarda bile yazma isteği uyandırır. Bu karmaşık süreçte terbiye eden elin de çok dikkatli olması gerekir. Zira kâğıt çok incelse bu kez, üzerinde gezinen kalemin temasına dayanamaz yırtılır. Saydamlaşırsa bir yüzündeki yazıyı öbür yüzüne karıştırır.

Kâğıdın rengi de hattat için onun dokusu, terbiyesi kadar önemlidir. Çünkü kâğıdın kimyasına ilişkin kalite sadece hattata malûmdur da rengi herkesin gözü önündedir. Bidayette de nihayette de o kalır akılda. Hat geleneği, günümüz kitap piyasasındaki süt beyazı çiğliğine mukabil beyaz kâğıda asla itibar etmez. Kâğıdın her haliyle ilgilenen hattat ıhlamur, çay, safran, kök boya, kına; soğan, gül, nar kabuğu kaynatarak renklenmiş suda kâğıdını banyodan geçirir. Ya da boyayı kâğıdın yüzüne sürer. ıhlamur, şeker, inci, krem renklerini böyle elde eder. Yine de asaletin sadeliğinde hattatın kâğıdı en çok da nohudîdir. Nohudun kaynatıldığı su, kâğıda meşhur nohudî rengini verir. Lâkin kâğıdın renkler dünyasında en özel yer ebrununkidir.

Hat levhalarında yazının kâğıdın tamamına değil sadece bir kısmına yerleştirilmiş olması gelenekte kâğıdın da bir grafik değeri taşıdığını gösterir. Bu itibarla hat kâğıtlarının kesilmesi de dikkat ister. Öyle ki kesmeye başlarkenki milimlik bir sapmaya sonunda büyük bir biçim bozukluğuyla karşılık verir.

Her yazı her kâğıda yazılmaz. Sathında gezinen kalemin ve mürekkebin, kimyasıyla uyum sağlamasını istemek hakkına en baştan sahiptir kâğıt. Kimi kâğıt suçludur açığa çıkan bir uyumsuzlukta. Bağrına düşenin, sathında gezenin kadrini kıymetini bilmemiştir. Kimi de kalem ya da mürekkep bozar oyunu. Çünkü kâğıdın bağı delinmektedir. Kalem, içindeki mürekkebe yükler her şeyi, akıtır şunun şurasında. Hafifler yazının sonunda.

Tükenebilir hatta. Ama kâğıt öyle mi? O, üzerine yükleneni taşır. Ağır gelmez mi? Gelir. Ama kâğıt işte. Her şeye katlanır.

Yo, aldanmamalı bu sessizliğe. Nihayette kâğıdın da bir tahammül gücü vardır. An gelir o da üzerine yazılana baş kaldırır. Ağırlığını koyar, sesini yükseltir. Böyle zamanlarda dağıtır mürekkebi, kaydırır, boncuklaştırır, terleyip atar, ya da tümünden kusar. Reddeder üzerine yazılanı neticede. Onun bile içine sinmez. Kâğıdın intikamıdır bu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Spartacus"

Nazan Bekiroğlu 2010.10.03

Howard Fast'ın romanından uyarlanmış, Stanley Kubrick tarafından yönetilmiş 1960 yapımı Spartacus filmini yeniden izledim.

Spartacus malûm, Trakyalı bir köledir ve Antik Roma'da bir köle isyanı başlatmıştır. "Güzellerin güzeli, şehirlerin anası" Roma, "uygarlığın" merkezindedir gerçi. Ama en vahşi kararların en zarif sofralarda alındığı bir Roma'dır bu. İştahla aynı şey olmayan zevk, ahlâkla da kayıt altına alınmaması gereken bir şeydir bu sofralarda geliştirilen mantığa bakılırsa. "Roma ahlâkı" bu mantıkla kendisinde ahlâkın üzerine çıkma hakkını bulur. Bilinen dünyanın sırtına binmiş Roma'nın gücü de, haşmeti de, dehşeti de bu mantığın sağlamlığına duyduğu inançtan kaynaklanır.

"Soylu olmanın dezavantajlarından biri de ara sıra soylu davranma zorunluluğudur" diyebilecek kadar soysuzlaşmış bu güruhun zevkleri de şaşırtıcıdır. Beyzadeler ve kibar hanımlar sınırsızca doyuruldukça doymazlaşmış nefislerinin ancak sıra dışı olanla tatmin olabildiği yerde kapıyı kırarak girmişlerdir arenadan içeri. Orada; ölmek üzere olanların ve ölümüyle kalanlara şan katacakların selâmıyla azgınlaşmış iştihalarından doğurmuşlardır gladyatörlük geleneğini.

Nedir gladyatörlük? Tarihin kaydettiği en büyük imparatorluklardan biri olan, kurumları dünyayı hâlâ yönlendiren, hayran bırakan ve fakat zulüm üzerinde yükseldiği için ciddi bir şaibe de içeren Roma'nın insanlık dışı, pornografik bir vahşeti mi? Yoksa bazı iyi niyetli ya da tabu yıkmayı kendilerine görev edinmiş tarihçilerin kaydettiği gibi, -seyreden için- erkeksi bir lisanda var olmanın, -çarpyan için de- zenginleşmenin, özgürlük elde etmenin, saygınlık kazanmanın tehlikeli fakat onurlu yolu mu? Çift odaklı bir mercek altında hakikatin mahiyet değiştiriyor gibi görünmesi bizi aldatmamalı. Çünkü görece olduğu var sayılabilecek değer ölçülerine rağmen mutlak ahlâk tartışmasızdır ve her devirde ve her toplumda ortak olan insani ölçütlere kavuşmanın cenneti bu yüzden fitrata uygun olanın yolundan geçer ancak.

Kendisine "Hayatın senin değil ki ölümün de senin olsun", "Hayatın gibi ölümünle de sadece benim malımsın" denilen, gün gelir "Hayatım benim de senin de değil ki" deme gücünü kendinde bulur. Bunu söyleyebildiği anda o artık bu dünyadan değildir ve kaybedeceği bir şey de kalmamıştır. Yenilerek kazanır. Ölümü en azından kendinden sonrakilerin varlık nedenine dönüşür. Çünkü o, görece değerleri aşarak mutlak olana ulaşmıştır. Kaybedeceğini bile bile bir savaşa girmenin ancak böyle bir sebebi olabilir: Fitrata duyulan güven.

Spartacus romanı "İsa'dan şu kadar yıl önce" diye belirler zamanını. Cüzamlıların üzerine şefkat salan bir peygamberin gölgesi ancak Ben Hur metninde çıkar karşımıza ama yine de her Spartacus bir İsa'ya muhtaçtır. Semavi din fitrata çağrıdır çünkü. İnsana kendi gerçeğini, yaradılış gayesini hatırlatır. Bu yüzden İsa ile köle kitleler arasında derin bir ilişki vardır. O, Yahudilerin beklediği gazabı rahmetinden, öfkesi şefkatinden baskın

göklerin kralına benzemez hiç. Kölelerin, yoksulların, ezilmişlerin, zavallıların beklediği peygamberdir öncelikle. Çünkü onun öğretisinde efendiyle bende'nin, beyazla siyahın, kadınla erkeğin, özgürle kölenin, yoksulla zenginin, cüzamlıyla sağlığının hiçbir farkı yoktur. Affın kapısı düşmüşleri de cenderesinden geçirecek kadar geniştir. Hristiyanlığın asıl yayılma alanının zulmün kol gezdiği Roma imparatorluğu toprakları olması da tesadüf değildir.

Spartacus'un öyküsü bu gün hâlâ insanları etkilemeye, sanatkârlara ilham vermeye devam ediyor. Bunca roman, şiir, senaryo arasında her metin hem diğer metinlerden hem "gerçek"ten bir sapma içermek durumunda kaçınılmaz olarak. Ama mutlak gerçeğe yaklaştıkları o ortak nokta onları da birbirine yaklaştırıyor.

Tarih batıda "İsa'dan önce İsa'dan sonra" diye ikiye ayrılır. Mantıklı bir ayırmadır ilk bakışta. Lâkin insanlık arenalarda olmasa da gladyatör dövüştüren zihniyeti bu gün hâlâ taşımaktadır. Öyleyse "İsa'dan öte İsa'dan beri" olmalı milâdın keskin çizgisi. Damarlar çift akmakta çünkü.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kurtla kangalın başka türlü hikâyesi

Nazan Bekiroğlu 2010.10.10

Harikulâde metni Müge Aral'a ait bir belgesel izledim: "Bozkırın Gücü Kangal". Aşağıdaki yazı büyük ölçüde o metnin etkisiyle yazıldı:

Kurt ve köpeğin rüya-mazi bir geçmişte aynı kökten geldiğine dair güçlü teori bir yana, kromozom sayılarının eşit olmasından başlayarak görüntü, karakter, güç ve davranışa ilişkin bir dizi benzerlik onları birbirine bir madalyonun iki yüzü kadar yaklaştırır. Fakat kurt dendiğinde bu çerçeveye giren ilk resim, kangala aittir. Sürünün mağrur ve çilekeş bekçisi. Huyu ve suyu gibi görüntüsü de birbirine benzeyen bu iki hayvan ezeli rakiptirler oysa. Rekabetlerinin temelindeyse ikisini de yakından ilgilendiren bir başka cins vardır: Koyun. Birinin saldırdığını diğeri korur. Birinin koruduğunu öbürü yok eder. Çünkü kangalın doğası koyunu korumak üzerine şifrelidir, kurdunki ise ona saldırmak.

Kangal, doğasında yazılı sorumluluğun farkındadır. Onun varlık nedeni sürüyü korumaktır. Gerçi kangalın korumayı bildiği kadar kurt da saldırmayı bilmektedir, kangalın dikkatini dağıtacak öncüler göndermekten çekinmez, arkasına taktığı kangal için zekice tuzaklar hazırlar. Ama kangalın da kurtların planlarından haberdar olduğu besbellidir. Havayı koklayarak tehlikeyi sezer o. Kurdun nereden geleceğini kestirir. Kurt tecrübeli bir saldırgansa kangal da tecrübeli bir koruyucudur. O kadar ki sürünün korunmasındaki aslan payı çobanın değil kangalın hanesine yazılır.

Kimi, kurtları sadece uzaklaştırmakla yetinir kangal, kimi de onu izler. O zaman açık bir kavga, ölümüne bir dövüş başlar aralarında. Yekdiğerinin belini, boynunu hedef alırlar. Birbirlerinin zayıf yerlerini böylesine bilmeleri şaşırtıcı değildir. Ne de olsa aynı kökten gelmedirler ve aynı anatomiye sahiptirler. Ama kangalın dişe gelir bir yeri daha vardır. Kulakları. Bu yüzden peşinen kesilir onun kulakları. Boğazına da dikenli bir tasma takılır. Artık uyanıktır.

Uyanıklık onda sadece bir mecaz değildir. Gündüzün çoğunu uykuda geçirse de gece tümüyle uyanıktır. Çünkü bilir ki tehlike, gecelidir. Soğuğa mukavim, sürünün korumasız bir anını bekleyen kurtlara karşı pür-dikkat. Biri o tarafta diğeri bu tarafta. Aynı şeyi gözlemlemektedirler. Koyunlar zaten gariban, çobansa ıssız ve karanlık gecelerin beslediği o eşsiz dostluğun güvencesinde sürüsünü kangala emanet etmekte, rahat bir uyku çekmekte tereddüt etmez. Bilir ki emanete ihanet etmez o. Canı bahasına korur kendisine tevdi edileni. Bunu

çoban öyle istediği için öyle yapmamaktadır ama kangal. Doğasında öyle yazılı olduğu için öyledir. Bağımsız karakterlidir.

Bu bakımdan kangallar sürü koruma dışındaki alanlarda örneğin polis köpeği ya da arama-kurtarma köpeği olarak eğitime başladıklarında, işlenmeyen saf ırk özellikleri de bozulmaya başlar. Öyleyse kangalın bir ırk olarak saf varlığının devamı, koruyuculuğunun devamına, yani koyunun varlığına bağlıdır. Oysa giderek meraların ve sürücülüğün azalması kangallara koruyucu olarak duyulan ihtiyacı da azaltmaktadır. Döngü. Ancak bu çember üzerinde kangalın varlığının, sadece koyunun değil açıkça kurdun da varlığına bağlı olması tam bir traji-komik cilvedir.

İşin ilginç kurtların varlığı da kangalların varlığına bağlıdır. Çünkü çobanlar ve köylüler koyunlarını korumak isterken kurt nüfusunu gereksizce biçmekte. İnsan eli işte! Değdiği her şeyi bozmakta üstüne yok. Oysa kangallar sürüyü koruyup kurtları uzaklaştırsa yakın temas ortadan kalkacak, böylece çobanlar ve köylüler kurtları bilinçsizce öldürüp soylarını kurutmayacak.

Bu bir denge. Kangalın varlığı kurda ve kuzuya, kurdun varlığı kuzuya ve kangala muhtaç. Düzen öyle kurulu bu hikâyede. Kangal diyor ki: Varlığım, kurdun varlığına bağlı. Beni tehdit eden en önemli gücün yok olması benim de yok olmam anlamına geliyor. Kurt da aslında aynı şeyi söylüyor. O denli saf bir uyum bu. Koyunun saflığına bir diyeceğim yok ama ne kurt canavar, ne de kangal haindir bu düzende. Hepsi kendi fitratının gereğini icra ederken insan burnunu sokmasa gül gibi geçinip gidecekler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dostoyevski bugün yaşasaydı nasıl yazardı?

Nazan Bekiroğlu 2010.10.17

Dostoyevski bugün yaşasaydı nasıl yazardı sorusu romanın, döneminden etkilenen bir tür olduğunu anımsatır bize. Bugünün okuru o okur değil, zamanı yok, algısı farklı vs. Her şeyden evvel de dünya o dünya değil, tüketime dayalı bir popüler kültür dünyasında yaşıyoruz biz.

Tüketim toplumunun ihtiyaç ve arzları her şey gibi edebiyatı da yönlendirirken bir tüketim nesnesi olarak muamele gören roman kendisini en fazla da görülebilirlik üzerinden ifade ihtiyacını hissetmektedir. Görülebilirlik, çünkü popülarite kendisini görsellik üzerinden servis eder en çok, tüketim seyredilme üzerinden gerçekleşen bir şeydir. Beynin çocuksu ve basit yanına hitap eden görsellik zihinselliğe göre daha kolay tüketilebilir çünkü. Seyretmek okumaya göre daha kolaydır. Sayfa karıştırmak, hafıza zorlamak, geri dönmek, not almak, zihni emek sarf etmek, hatırlamak gerekmez böyle bir seyirde. Sanat yerini tümüyle eğlenceye bırakırken çağın dili olarak "ana akım" sinemanın, "dizi" mantığının romanı kendisine benzetmesi demektir bu.

Gerçi, modern zamanlardan bu yana edebiyatın popüler ve estetik ırmaklardan akarak ilerlediği bellidir. Edebiyat bir piramitse popüler edebiyat hem yazarın hem okuyanın adına kalabalıkların yer aldığı tabanı temsil eder. Ancak piramidin tepesine doğru yazarın ve okuyanın adına daralma ve mukabilinde derinleşme söz konusu olur. Taban ve tepe arasındaki ters orantı edebiyatın da popüler ve estetik varlığı arasındaki ilişkiyi gösterir. Biri nicelik itibarıyla diğeri nitelik itibarıyla çoktur. Tepeye doğru yükseldikçe alıcısı azalan estetik edebiyat, has yazar yalnızlığını da açıklar bir bakıma. (Popüler romanla popülerleşen romanın aynı anlama gelmediği, bazen estetik eserlerin de popülerleşebileceği ise bambaşka bir mevzudur).

İsimleri, değişse de (piyasa, bestseller, kaldırım, korsan) tüketim odaklı üretiliyorlarsa üç aşağı beş yukarı hepsi aynı ihtiyaca cevap verirler: Kolay ve zevkli okunmak. Böylece okuyucuya çok okur, yazara da çok okunur

yanılsamasını veren popüler edebiyat bir yandan günah keçisi muamelesi görerek az satar ve az okur'ların tesellisi olurken bir yandan da göz ardı edilemeyecek toplumsal gerçeği taşır sultasında: Üvey evlât. Ama o, vardır ve var olacaktır da. Olsun. Varlığı sorun değil. Popüler edebiyatın varlığının hattâ gerekli olduğu bile düşünülebilir. Lâkin popüler edebiyatın gerçek edebiyat olduğu yanılsamasına düşmemek kaydıyla, bu bir. İkincisi de popüler edebiyatla gerçek edebiyat arasındaki katmanın boş bırakılmaması kaydıyla. Eğer bu ara katman boş kalmışsa, tepeyle taban arasındaki uçurum aşılamayacak denli derinleşir, işte o zaman durum vahimdir.

Peki, Huzur bahsinde bir öğrencimin samimi isyanı ile, ilk 18 sayfada bütün yaptığı yataktan kalkmak olan Mümtaz'ın hikâyesini okumak yerine her sayfası olay üstüne olay, tekmili birden seyirlik bir romanı okumak neden okuyucuya gerçek sanat alıcısı olduğu memnuniyetini vermesin ki? Okumaksa okumak. Kâğıtsa kâğıt. Sayfa çevirmekse çevirmek.

Yo! Kendisini popüler kültür içinde konumlandıran romanın bütün cazibesine rağmen bir edebiyatı ve de toplumu muhkem bir kale halinde ayakta tutacak, onu yarınlara taşıyacak olan estetik edebiyatın yapıtlarıdır. Piramidin tepesi olmazsa olmaz çünkü. Hazin bir parodiyle, görüntü uçar edebiyat kalır.

Peki ne olacak şimdi? Okuduğu popüler romana yeri gelince dudak bükecek, burun kıvrıracak okur kitlesinin kahir ekseriyeti temsil etmesiyle çözülür bu düğüm. Nasıl olacak? Ciddi eleştirmenlerin işaret ve etki alanının genişlemesiyle. İyi de ciddi eleştirmenlerin hepsinin yaşadığı bir Kassandra kompleksi. Malûm, olacakları görüp buna kimseleri inandıramama hali.

Dostoyevski bugün yaşasaydı nasıl yazardı sorusu karşımızda koca bir cevap dağı yükseltirken görselliğin romanı tehdidi de inkâr edilemez bir sorun olarak varlığını sürdürmekte. İyi edebiyat özde her dönem aynıdır, giysisi değişse de. Dostoyevski bugün yaşasaydı "öyle" yazmazdı, belki. Ama kuşku yok, "böyle" de yazmazdı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir peygamber gölgesi; "Ben Hur"

Nazan Bekiroğlu 2010.10.24

Görkemli yapının bütün özelliklerini taşır "Ben Hur" filmi. Dijital teknolojilerin dokunmadığı teknik görkeminin yanı sıra bir metin olarak da görkemlidir.

Üstelik bu görkem, tümüyle masumken haksızlığa uğramış bireyin intikam tutkusunun gerekçelerini sınarken yeterince de evrenseldir. Çünkü Ben Hur'un üzerinden bir peygamber gölgesi geçmiştir.

Hur Prensi, hiç hak etmediği halde dostu Mesala'nın hırsına kurban giderek bir anda özgürlüğünü ve ailesini kaybetmiş, kendisini kadirgaya zincirli halde bulmuştur. Oysa küreğe her asıldığında bu ihanetin intikamını almaya yemin etmesine yetecek denli ateşli bir nefes çekmektedir içine. Yıllar sonra geri döndüğünde güç artık onun elindedir. Ve gücünü işlevsel kılan öfkesinden vazgeçmek niyetinde de değildir. Çünkü bilir ki öfkenin zihin üzerinde yarattığı yanılsama, sağduyu geri döndüğünde gücünü yitirecektir. Oysa ona sağduyu değil intikam lâzımdır. Öyleyse ona öfke lâzımdır. "Mesala böyle değildi, onu da Roma yok etmiş"tir. Öyleyse Ben Hur'a Mesala'dan da öte, tümüyle Roma'ya yönelik bir öfke ve intikam duygusu lâzımdır.

Haksız da sayılmaz. Roma her şeyin üzerinde dururken Roma'nın varlığı için sadakat ve şefkat gibi insanî duygular bile o kadar geçersizdir ki tahtının merdivenlerini indiği anda Ben Hur'a "dostane" tavsiyelerde bulunan Vali Pilatus, o merdivenleri tırmanıp da tahtına oturduğu anda sadece Sezar'ın eli olur ve bu el

Roma'ya uzanan her eli kırmaya hazırdır. Oysa el elden üstündür bu hesapta. Ve filmin Uvertür'ü gibi Antrakt'ta da meşhur tablodan alıntılanmış detaya bakılırsa bu, İsa'nın elidir. Ve İsa, görece ahlâk gibi gerekçesi kurulmuş haklı kötülüğü de öyleyse tümüyle zulmü lânetlemektedir.

Kolay değildir Ben Hur'un bu çağrıya evet demesi. O, sırtını dönüp giderken, bir siluet olarak görüntüye giren İsa, kalabalıklara hâlâ affetmeyi öğütlemektedir. O İsa ki henüz ağızdan tek kelâm çıkmadan bile, bakışlarını üzerinde gezdirdiği kalabalıklar onun önünde rüzgâra tutulmuş buğday başakları gibi eğilmektedir. Doğrulamak için önce eğilmek gerekir çünkü bu hasatta. "Buğday tanesi yeşermek için toprağa düşmek mecburiyetindedir".

Oysa Ben Hur hayata duyduğu bütün öfkeyle, ölürken bile arınmayı reddeden Mesala'dır şimdi. Kişisel intikam macerasında düşmanının yok olması bile yetmemiş, bütün insanlık adına bir ilke olarak yok etmek istediği şeye dönüşmüştür. Ama Mesala insanın sadece bir yanını, saf kötülük yanını temsil ederken İsa da saf iyi yanını temsil eder. Ben Hur ise insandır, bu ikisinin karışımından ibaret bir varlıktır. Âdem de, Faust da odur şimdi. Öyleyse ona bir aydınlanma lâzımdır.

Aydınlanma aniden, bilâsebeb gelebildiği gibi sevilen bir kadının etkisiyle de yalızlanabilir zihinlerde. Böyle düşerler Nasıralı İsa'nın yollarına. Oysa sokaklar bomboştur ve O yargılanmaktadır. Kör dilenci bile O'nun hiçbir şey yapmadığını görmektedir de en yakınları görememektedir. Vali Pilatus ellerini yıkamaktadır habire. Sadece bilenler anlar onun ne söylediğini. "Ben bu günahıtan beriyim". Sezar'ın eli olarak verdiği karara, etiyale kemiğiyle Pilatus'un elleri isyan edince kendini mi aklamak istemektedir? Ama el elden üstündür bir kez daha.

Gördüğünü önce yalanlar nihayetinde tanır Ben Hur. Ve ki bu ihtişamlı tanımanın gerçekleşmesi için bir çarmıh gerekmiştir. "Bunu hak edecek ne yaptı"? İsa'nın çarmıhı dibinde Yahudi prensi bunu sormaktadır hâlâ. Tümüyle masum bir insanın üstelik peygamberken bu akıbeti duçar olması insanı bütün "doğrulardan" saptırabilir. Bu sorunun, kilisenin asırlar içinde biçimlenen öğretilerine göre bir cevabı vardır elbet. Ama evrensel, bireyin şahsî acısına tatmin edici bir cevap getirebiliyorsa evrensel demektir. Ben Hur, Nasıralı İsa'yı o halde görünce cevabı anlar ki "dünya bildiğimizden öte"dir. O zaman bir cüzamlının da ellerinden ve gözlerinden öpülebilir. Çünkü onların da üzerinden bir öte'lik, bir peygamber gölgesi geçmiştir. Kör değildir gerçi Ben Hur ama açılır gözleri: Çok korkunçtur. Ama yine de artık korkmuyordur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Belediyelerin hayvan haklarıyla imtihanı

Nazan Bekiroğlu 2010.10.31

Hayatın sillesini yemiş bu peşinen mağluplar, itilmiş kakılmışlar, başlarken kayıplar. Bir köşede yere yığılmışlar.

Bakarlar gözünüzün içine. "Melûl melûl", anlamı en fazla da onların gözlerinden okunan bir ikilemedir artık. Sokak köpekleridir onlar. Kimi sokaklarda doğmuş büyümüş, bir ev nedir bilmez. Kimiyse hevesi alındıktan sonra sokağa bırakılmış. Bir ev rüyası, aklında kalmış.

Nasıl yaşadıkları, neyle karşılaşp neye katlandıkları, el ayak çekildikten sonra mı gün güne kavuştuktan sonra mı çilelerinin daha da arttığı, hayatta nasıl kaldıkları. Bunları bilmezsiniz. Ama gözü keskin olanlar fark eder. Kimi en tabii hakkı olan yaşam için mücadele etmektedir. Kimiyse gözlerinde yaşama dair bir ümit ışığı kalmamış, vazgeçmiştir.

Yanlarından geçip gidersiniz.

Donana ne olduğunu düşünmemek için üşümeyi, aç kalanın ne yaptığını anlamamak için acıkmayı reddedersiniz. Bilinçli bir bilmezlik hali rahatlatabilir ancak vicdanları. Hiç yokmuşlar gibi. Oysa metanetli olmak için tanık olmak lâzım. Tanık tut ki unutmasın.

İki gözü iki kulağı, burnu ağzı var, dili yoktur onların. Çığlıklarını duymak yürek ister. En fazla da "yürek" ister yani. Size insan olduğunuzu en fazla hatırlatan da onlardır. Ama ilginç olan şu ki, korunmaları için çıkarılan kanun onları insan'dan korumak içindir. Köpek parçalayan bir kurt ya da tavuk yiyen bir tilki hakkında ceza maddesi yoktur bu yasa. Çünkü bilerek ve isteyerek zulmeden tek varlıktır insan. Şuur!

Hem, hayvanlara karşı işlenen zulüm bu ülkede suç değil kabahattir. Bu yüzden de sorumlularını bekleyen ceza hürriyeti kısıtlamaz, azıcık cebe dokunur. Yani kapalı alanda sigara içmeye eşittir canlı'ya işkencenin negatif değeri. Hâkim ve savcıların masalarında zaten dağ gibi yığılı duran dosyalar artmasın diye mi bu böyledir? Âh ama, böyle devam ederse o dağın daha da yükseleceğini bilmez misiniz? Anti-karakterin sadist ruhunu anlamak'tan önce yapılması gereken bir daha nasıl yapmaz'ın çaresini bulmaktır, o da Kabahatler Kanunu'yla olacak iş değildir.

Bütün bunları düşünürken, "sevdiğini ama dokunamadığını" söyleyen şirin bir genç kızın elini elinizin üzerine alıp sonra kendi elinizi sessizce aradan çekseniz de. Fazla sürmez. Herkesin işi vardır. Onları kıvrıldıkları köşede, göstermelik küpeleriyle baş başa bırakır, çekilip gidersiniz.

Toplar belediyelere atılmıştır nasılsa! Oysa belediyelerin tarihi onların tarihiyle iç içe, zehirli sayfeler üzerine yazılıdır. Bu ayıp zehirlenme kültürünün mirası yerel yönetimlerin sırtına kalmıştır. Kimi bu ayıbın yükünü sırtından kaldırıp atmak için atik davranır. Vicdanı kadar uzgörüsü de vardır. Bir şehrin insanlar üzerinden kirlenen imajının en fazla da "insaniyetli olmak" üzerinden aklanabileceğini, belediyelerin hayvan haklarıyla da imtihan edildiğini, bu iş bir gün hallolursa (ki olacaktır) başı çeken belediyelerin kayıt defterine daha bir parlıtlı geçeceğini bilir. Kimininse üzerine ölü toprağı serpili, bahaneler arkasındadır. Yasak savmak kabilinden kurulmuş benzeyen hayvan barınakları imha merkezlerine dönüşürken ne yapalım'ı yoktur oysa bunun. Sorunu yaratan çözümünü de üretmek mecburiyetindedir.

Dayanamayanların en fazla da dayanmak mecburiyetinde kalanlar arasından çıkmasında hayret edilecek bir şey yok. Bu ilgiyle dayanırsınız belediyelerin kapısına. Kâhin değilsiniz ama uyarmak istersiniz.

Diliniz döndüğünce örnek belediyeler göstererek, onların yakın mazi bu ayıpları sırtlarından nasıl attıklarını anlatır, somut bir takım öneriler getirirsiniz.

Malûm cevap gecikmez: İnsanlar ve çocuklar açken, her gün yüzlerce insan ölüyorken mi?

Yanlış noktadan başlamayalım, dersiniz. Varlık tümüyle bir bütün. Ateşten, bir parçanızı orada bırakarak kurtulamazsınız. Gerçek bir kurtuluş sayılmaz bu.

Derler ki. Elemanımız yok bizim. Biz de türlü suret sıkıntılar içindeyiz. Ödenek, kapasite, uzman. VesaireVesaireVesarie.

O zaman, kulağa küpe: Tarihe bahaneler değil sonuçlar kalır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

TÜYAP'ta okur olmak

Kuru ama henüz rüzgâr yiyip de savrulmamış yapraklar usul usul inen yağmurdan henüz kurtulmuş. Eldivenler, bereler, atkılar naftalin kokuları arasından yeni yeni çıkmış. Yezd'in çöl hatırası, uyanacağı güne değin arka bahçeye atılmış. Akşamlar erken inmede. İstiklâl Caddesi'nde kestaneçiler, akordeon sesi, Pera'da "Çarlık Rusyasından Sahneler".

İstanbul'dayım. İstanbul'da sonbahar biraz da Tüyap demek. Tüyap'tayım.

Ama bu kez yazarlar- yayımcılar- vesaireler kapısından değil, ön kapıdan, okur kapısından girdim içeri. Yayıncımın bütün "İmza" baskılarına rağmen, Tüyap'a bu kez okur olarak gittim. Bu tarafa, o taraftan baktım. Boynuma okur'dan başka bir hafta asmadan, sözün bağıyla kayıt altına alınmadan. Ayağımda okurun ayağındakiyle aynı toz. Sıraya girdim. Beş lira vererek biletimi aldım.

Felekten bir gün çaldım.

Fuarı gezemeden geri döndüğüm onca günün acısını çıkarırcasına daldım salonların, koridorların arasına. Bir kaleydoskopun içinde açılan şekiller ve renkler gibi, yayınevlerinin, rafların, vitrinlerin, etkinliklerin birbiri içinde açılışını izledim. Kitabın dünyasıyla o asli vecheden yüz yüze geldim. Küçük armağanlarla oyalandım, kocaman bir çantayı aradığım (ya da aramadığım) kitaplar için ardım sıra sürüdüm. Okur olduğum için olacak "stand"ların önünden geçerken en fazla da yazarlar ilgimi çekti. Bir imza için kuyrukta beklemeyi öğrendim, "sıra arkadaşlığı"nın nasıl bir şey olduğunu tecrübe ettim.

Nicedir aklımda olan kitaplar vardı. Kimini buldum kiminin izine bile rastlamadım. Carr'ın Dostoyevski'sini (İletişim), İstanbul 1920'yi (Tarih Vakfı Yurt yay.), Ahmet Altınay'ın Kafkas Yollarında'sını (Tarih Vakfı Yurt yay.) böyle böyle koydum heybeme. Bazı hoş sürprizlerle de karşılaştım. Nesli tükenmiş zannettiğim dergilerin özel sayılarını bir araya getirebildim. Ama Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in, zamanında nedense alamadığım, Kâzım Taşkent serisinden çıkmış Yevgeni Onegin'ini YKY'de bulamayınca, ille de bir Puşkin olsun için, Erzurum Yolculuğu'nu, bende var olduğunu bile bile bir kez daha satın aldım.

Enver Paşa'nın Anıları, Talât Paşa'nın Anıları, Hatıralar Cemal Paşa, Birinci Dünya Savaşında Suriye Hatıraları, Harbiye Mektebinde Hürriyet Mücadelesi, Birinci Dünya Savaşında Bir Yedek Subayın Anıları... İş Bankası yayınlarının önünde hayli vakit geçirdim. Belli ben bir şeyler arama halindeyim.

İspanya bu yıl fuarın onur konuğu. Yol hali işte, ben geç kalmışım. Konuk ülkenin etkinlikleri çoktan sona ermiş. Ama bu yıl fuara ilk kez "katılan" sahafların çarşısından içeri adım atınca tanıdık mı tanıdık bir eski kitap kokusuyla karşılaştım. "Yâ Kebikec" levhası burada, ait olduğu yerde asılı duruyor. Üstelik orijinal bir gramofondan taş plak, içinde sık sık zaman sözcüğü geçen bir şarkı çalıyor.

Şehbal'in bir nüshası, Resimli Şark, Arsen Lüpen'ler, Cingöz Recai'ler, Ses, Hayat mecmuaları, Resimli Roman'lar. Kimi tanıdık kimi tanımadık, kimi eski hurufatlı kimi yeni yazılı eski kitapların dünyasından numuneler.

Eski gravürlerde, ebedi bir dinlenmenin sükûnunda İstanbul sokakları. Eski harfli güftelerde valsler, marşlar. Nota mecmuaları. Sonra siyah-beyaz fotoğraflar. Aslında kendi zamanında sadece birilerini ilgilendirirken üzerinden geçen zamanla kıymete binen bu şeyler. Başında limon çiçeklerinden tacıyla genç bir gelin, saten yorganının üzerine yan yatırılmış danteller fistolar içinde bir bebek, limana yanaşan (uzaklaşıyordur belki) bir vapurdan rıhtımdakilere el sallayan yolcular, ilk otomobillerden birinin direksiyonunda bir delikanlı.

Derken örselenmiş bir dergi yığınının arasında bir Hayat Tarih Mecmuası'nın kapağında Şair Nigar Hanım'ın meşhur yaşmaklı portresi ile karşılaşıyorum. Kaç zamanı uykusuz geçirmişim ben bu resmin önünde. Zaman zaman içinde. Zamansızlığın yani cennet zamanının tecrübe edildiği üç kalpten biri şair kalbi. Diğerleri çocuk

kalbi, âşık kalbi. Bir tebessüm bırakıyorum Nigâr Hanım'a, ondan bir tebessüm alıyorum. Şimdi oturmuş bu yazıyı ayağımın tozuyla yazıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Ebedi mutluluk' sorunsalı: zamansızlık zamanı

Nazan Bekiroğlu 2010.11.14

Cehennemi anlamak kolay da yeryüzü insanının cenneti kavrayış çabasında en fazla çıkmaza girdiği nokta "ebedi mutluluk" hâli.

Nasıl olur bu? Çünkü yeryüzü zamanının hızla ilerleyen çizgisindeki alışkanlıkta her şey geçimli her şey bitimli. Eskimeyen, pörsümeyen, değişmeyen bir hâl, bir duygu söz konusu değil. En yoğun acılar gibi en kalıcı zannedilen mutlulukların bile değerinden eksildiği tecrübeyle sabit. Çünkü zaman var. Bir başka deyişle hazzı bitimli kılan zamanın ta kendisi. Bu yüzden ebedi haz, yeryüzü kelimelerinde karşılığı bulunabilir bir olgu değil. Şimdilik.

Eğer insan zihni zaman'ın da bu dünyaya has bir olgu, bir mahlûk olduğunu kavrayabilse, bizim bildiğimizin dışında bir ikinci zaman, daha doğrusu ebedi bir an daha var olduğunu bilebilse. Zamansızlığın nece bir şey olduğunu bir parça tahayyül edebilse, "ebedi mutluluk" sorunsalını da aşabilecek.

Zamanın durmasını, hiç geçmemesini istediğimiz anlar var. Orada ebediyen kalma arzusunu şiddetle uyandıran anlar bunlar. Faust, şeytanla girdiği bahsin altına kendi öz kaniyle imzasını atarken, kendisine vaad edilen şey ruhundan bile vaz geçmesine degecek bir şeydi: Zamana "Dur geçme, ne kadar güzelsin" demesiyle kendisini belli edecek bir yaşantı. O kadar güzel ki zaman dursun. Çünkü zaman geçerse bu duygu da eskiyecek. İlk andaki değerini, etkisini yitirecek. Öyleyse zamanın hiç bile olmaması gerek. Cennet zamanı. Sonsuz bir oluştta billûrlaşmış bir eylemsizlik eylemliliği. Zamansızlık hali. Ebedilik hali.

Zamansızlık halini bu dünyada tecrübe etmek kolay değil. Peygamberler zaten peygamber, evliya zaten evliya. Onlar zaten iki dünyalı iki zamanlı. Tasavvuf terminolojisindeki o çok meşhur cümleyle "Sufi ân'ın oğludur". Ama sıradan insanların kalbinin de o zamana dokunmuşluğu vaki: Çocuk kalbi. Âşık kalbi. Şair kalbi.

Çocuğun zamanı yok. Her daim cennette gibi duruşu bu zamansızlıktandır. Sadece yaşadığı an'ın içindedir o. Dünsüz ve yarınsız. Masumiyeti an'ı yaşayışından kaynaklanır. Masumiyetin yitimi bu yüzden o denli acıdır.

Âşık kalbinin de zamanı yoktur. Aşkın âşığa böyle büyüleyici bir tecrübe armağan edişi, zamansızlığı tecrübe ettirmesindendir. Âşık için aşka bakan her an "Dur geçme, ne kadar güzelsin" dedirtecek türdendir. Bıkkınlığın, örselenmenin, pörsümenin söz konusu olamayacağına inandığı bir an sabitesinde ebediyen var olacağına emniyet eder âşık. Oysa bu emniyet, aşkın zaman içinde eskiyen bir şey olduğunun da haberidir. Çünkü aşkı eskiten, mutedilleştiren şey onun üzerinden zamanın geçtiğini, geçebildiğini hissetmekle başlar. Yalan değildir aşkın en büyük düşmanının zaman olduğu ve cennetten çıkma bir duygu olan aşkın yeryüzünde en fazla da zamanla bir alıp veremediğinin olduğu.

Bir de şair var. Peygambere vahiy, veliye keşif, şaire ilham. İlham, ihtişamlı silsilenin alt basamağında durur. Şaire sıra dışı bir kimlik biçilmesinin, ilkel toplumlarda ona üstün ve biraz da tekinsiz bir kimlik atfedilmesinin, ürküntüyle karışık bir saygı görmesinin nedeni kalbinin ilhama açık oluşundandır. İlham kalbe inen bir şeydir çünkü ve sanatların sultanı olarak ilhamın üzerine inşa edilen şiirin tulû ettiği şair kalbi zamansızlığı tecrübe etmiştir. Ama sadece kısa bir an için. Çünkü bambaşka bir boyuta, bambaşka bir zamana yani zamansızlığa

tayyeden şair, ilhamı bittiği, başını kâğıttan kaldırdığı andan itibaren, aşkı örselenen âşık, masumiyeti yiten çocuk gibi, karadelikten gerisin geriye, gerçek zamana, yeryüzü hâline dönmüştür. Ve çok defa kendisine ne olduğunu anlayacak güçte de değildir. Tam bir düşüştür bu.

Şair de âşık gibi, geçmişin ve geleceğin, ezelin ve ebedin bir arada ebedi bir an'ın derinliğinde durduğu, kıyametin ve yaradılışın birbirini karşılıklı seyrettiği yerden gelmektedir. O yerde kendi ezeliyle ve ebediyle yüz yüze gelmiştir.

Mahşer!

Bir şiir yazıldığında, bir aşk doğduğunda yer yerinden oynamaz oysa. Şairin kalbi şaire, âşğın kalbi âşğa çünkü. Ama bir çocuk öldüğünde. Ne diye kıyamet kopmaz ki?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gitmeyin, kalın

Nazan Bekiroğlu 2010.11.21

Sırtınıza bir derviş hırkası atıp atmadığınızı kestiremem elbet ama bayramlık çocuklar gibi giyinmiştiniz.

Yalan yok, kristal pabucunuzda minicik ayağınızı sakınarak basmasanız, tek düze taşlar arasında bileğinizden incinecektiniz. Başınızda hâlâ kirazlı hasır şapka, sırtınızda volanlı, pembe tafta elbise. Taşbebekler gibiydiniz.

Yüzünüzde bir PollyAnna tebessümü. Hâlitasından geçtiğiniz onca yol üzerinde, kendinizce bir emniyet şeridi bile belirlemiştiniz: Bilmemenin, görmemenin, işitmemenin bilinci.

Bilirdiniz ki, çilenin, yani başkalarının çektiği çilenin cahili olursanız sorumluluk da kalkardı sırtınızdan kendiliğinden. Vicdanınız sizi rahatsız etmezdi o zaman. Görmezseniz, içiniz bulanmazdı. Ne kadar az bilerseniz canınız o kadar az acırdı. Bilmezseniz, nerden bileceksiniz?

Haklı nedenleriniz vardı gerçi. Kendi içinizde bunca dengeyi bir araya getirip de bir koranak tutturabilmek için az mı mesafe kat etmiş az mı hesap yapmış az mı zaman geçirmiştiniz? Kolay değildiniz.

Hem, hayatın en sert darbesine maruz kalmışların, aniden, münasebetsizce gözünüzün önünde açılıveren "underground" bir acının karşısında. Parılcaklarınızın akmasına aldırmandan ağladığınıza evet, ben de tanıklık edebilirim. Güzel çantanızdan çıkardığınız birkaç kuruşu, hemen oracıkta mağdur bir avuca tutuşturduğunuz da muhtemeldir kuvvetle.

Siz orada duruyordunuz. Ben size bakıyordum. Bunları düşünüyordum. Bayram günüydü. Sizi bir yerlerden tanıyordum.

Sonra aramızdan aniden bir şey geçti. Sakatlanmış arka ayağını ardı sıra sürüyen bir şey. Sizin de yüzünüzden bir keder geçti. Gözleriniz gölgelendi. Ama o kadar. Bir şey yapmadan, gittiniz. Acı çekmiştiniz nasılsa. Ödemiştiniz payınıza düşeni. Randevularınız vardı besbelli. Bir yerlere yetişecektiniz. Bayram günü üstelik. Elinizden ne gelirdi? Ne yapabilirdiniz?

Bahaneler üretmediniz aslında. O bahaneler zaten hep varlardı. Arkalarına sığındınız sadece. O tarafta kaldınız. Bu tarafa geçmediniz. Daha fazlasını görmek istemediniz.

Oysa. Görmelisiniz. Metanetli olmak için tanık olmalısınız önce. Sonra, bir şey yapmalısınız. Bırakın hesaplar yapmayı, dengeler kurmayı. Bırakın büyük hikâyeleri. Açın gözlerinizi. Önce yapın sonra açıklarsınız, İsmet Özel'in dediği gibi.

Biliyorum, daha fazlasını görürseniz, varlığıyla o kadar çok övündüğünüz vicdanınız sizi rahat bırakmayacak, hiçbir şey bir daha eskisi gibi olmayacak. En azından kısa vadede rahatınız kaçacak. Kolay değil.

Ama biliyor musunuz ki eğer böyle devam ederseniz. Yok sayarak, varlığından bile haberdar olmadığınız acılar için acı çekme yükümlülüğünü sırtınızdan tümüyle atarak, yaşayıp gideceksiniz.

Oysa kendi acısında bütün evrenin acısını tecrübe edenler kadar bütün evrenin acısını da kendi acısına çevirebilenlere insan denir ve yalnızca onlara insan denir. (Şu, "yalnızca" kaydında insan tanımı için bakabilirsiniz: Sırrı Süreyya Önder, Radikal, 5 Kasım 2010 yazısı, son cümle).

Ben şimdi size münasebetsizce, idealizmi mi öğütlüyorum? Gaza basıp gitmemeyi, bekleyecek ne varsa onun beklemesine aldırmadan, bu durakta inmeyi?

Olsun. Şefaathçisi kalmamış bir kelimenin müridi olmaya çoktandır razıyım ben. Ne tarihe ne de coğrafyaya inanıyorum çünkü artık.

Sadece insan'a inanıyorum, diyesim geliyor. Ama insana, kimsenin etmediğini eden de yine insan. Öyleyse sadece insaniyetli olmaya inanıyorum.

Siz de öyle yapın.

Acıyıp da geçmeyin.

Kalın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Otuz yıl kaftanı

Nazan Bekiroğlu 2010.11.28

'Zaman ne de çabuk geçiyor Mona', demiş şair.

Doğru.

Bana kalsa beşinci, taş çatlasın altıncı yılımdayım.

Oysa otuz yıl olmuş ben mesleğe gireli. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir memuru olarak devlete hizmet vereli.

İlk anda bu "otuz yıl" meselesi biraz canımı sıkırsa da, fakülte çapında neredeyse ufak çaplı bir kriz yaşatacağımsa da, yüzüme vurulan kara kapaklı defter yalan söylemiyor. Zaman diye bir şey yok, diye üstesinden geliyorum.

24 Kasım 2010. Günlerden, yaprakların en sarı, rüzgârların en kible eseni.

Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Fatih Eğitim Fakültesi'nde Öğretmenler Günü.

Bana verilecek plaketi almak için sahneye çıkmaya bile razı geliyorum. Asosyallerin en tescillisi. Merdivenleri tırmanırken aklımdan bütün bunları geçiriyorum.

Bana verilen ödüller içinde daha büyüğü yok. Bedelini ağır ödetmiş olsa da. Otuz yıl.

Önce teşekkür faslı.

Kapısındaki güvenlikçisinden Dekanına, hizmetlisinden öğretim üyesine, idari personelinden yemekhane görevlisine kadar. Fatih Eğitim Fakültesi'nin bütün mensuplarına.

Beni, bunca uzun bir süre boyunca bütün hata ve sevaplarımla, doğru ve yanlışlarımla, düşmelerimle ve kalkmalarımle sahiplenen, varlığımı olduğu gibi benimseyen Fakülteme teşekkür ediyorum.

Ama en çok da öğrencilerime.

Hiç kuşku yok.

Onlar olmasa böyle olmazdı.

Mikrofonun sesi çatlasa da hoca ve talebe arasındaki o en gizemli ilişki derin bir sessizlikte iştiliyor.

Teşekkür faslını kazasız belâsız bitiriyorum.

Sonuç yapmalı oysa.

İçten geçeni esirgemedi döküp saçmalı şimdi.

Benim önümde bir otuz yıl daha yok. Ama onların önünde var.

Onlar. Yani şu, koltukları doldurmuş, öğretmenliğe bir-iki, bilemedin üç-dört yılları, bir de KPSS mesafesi kalmış olanlar.

Ve "İnsanın en kuvvetli iştiağı ebedilik iştiağı".

Öyleyse şu dünyadan geldi de geçer bir kadın. Gül bezekli sağ avucumu önce göklere gösteriyor sonra onlara açıyorum.

Bu otuz yılı huzurda, bir salon dolusu tanışın ortasında onlara devrediyorum.

Benim için değilse de sizin için: Nice otuz yıllara, diyorum.

Hangi yanımdan silkseler içim dışım gül kırığı, dökülüyorum. Yanık kokusu geliyor notlarımı aldığım kâğıtlardan. Bıraksam kendimi, buhar olup havaya karışacağım, ter olup olduğum yere yığılacağım.

Otuz yıl!

Zaman diye bir şey yok aslında.

İlk günün cehaletinde, beceriksizliğindeyim fazlasıyla.

Ömrühayatımda almak için sahnesine çıkmaya cesaret ettiğim tek plaketi, kürsüde unutup yerime dönüyorum.

Siz, bu satırları okuyanlar, onu "yazıcı" olarak tanırırsınız.

O, bu gün de, kendini raptetmeye çalıştığı belirgin vasfıyla her zamanki gibi hocaydı.

Sırtına görünmez bir kaftan atıldı. Umulur ki veda gününde, Fatih Eğitim'in denize açılan rampası üzerinde, ardı sıra sürüklenir. Kaftanların en güzeli.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl yazarlardı?

Nazan Bekiroğlu 2010.12.05

"Bir şaheserin yaratılışı incelenmeye karşı direnen bir süreçtir" diyor E. H. Carr Dostoyevski (İletişim 2009) monografisinde. Zihinsel olarak, doğruluğu su götürmez bu hükmün. Lâkin yazmanın bir de göz ardı edilen fiziksel boyutu var. Ele, kaleme, mürekkebe ve kâğıda bakan en sade ve en zaruri yanı.

Yazılmış basılmış herhangi bir romanı el yazısıyla, olduğu gibi bir deftere geçirmek bile yeteri kadar yorucu ve bıktırıcı bir eylemken, kahramanların sadece isimlerinin alt alta dizilmesi dahi gayet yorucu bir işe dönüşebilecek o binlerce sayfalık romanlar defalarca gözden geçirilmiş yani defalarca yeniden yazılmışlardı. Gerçi Tolstoy'un sekreteri vardı. "Yazma teknolojisinin son nimeti" cümlesinden bir stenograf tutabilmişti Dostoyevski. Ama neticede onları yazar kılan süreçte yüklendikleri "yazma" eyleminin boyutu ürkütücü. Çünkü ellerinde zihinsel işleyişi görünür kılmaya yarayan malzeme olarak sadece hokkaya batırılıp çıkarılan bir kesik kalem, önlerinde kâğıtlar, bilemedin defterler vardı.

Kumarmaz yaklaşık 40.000 sözcükten oluşuyordu, Karamazovlar on katı. Bunca hurufatın sadece kâğıda geçirilmesi zaten başlı başına zahmetken. Ya tanzim? Takdim tehir? İptal ilâve? Uyumken dahi zihni rahat bırakmayan onca cümle, ritim, hayat ve kader?

Sezaryeni olmayan bir doğum gibi. Yavaş ve acılı. Ama bir o kadar da doğal.

O eski yazarlar el ile yazarlardı.

Üstelik elde kesintisiz yazan bir nesne olmaksızın. Kalemi ikide bir de mürekkebe batırmak için kâğıttan kaldırarak. Düşünce hızının gerisinde kalmamak için en seri olunması gereken yerde mürekkebin solmasıyla dağılarak. Sözcükler, kalemde bazen kolaylıkla akarak. Bazen tümüyle dili tutularak. Kimi zaman yazılan onlarca bölümün sonunu kesinlikle bilerek. Kimi zaman cümlelerin yüklemine bile kestiremeyerek. Henüz ismi bile koyulmamış başkahramanın romana ne zaman gireceğini merak ederek. Ve onun isminin koyulduğu an'a ille de bir tanık göstermeyerek.

Bir yap-boz'un parçaları gibi, birbirleriyle ilişkisi şimdilik muğlâk yüzlerce sahneyi, ismi, cismi, ayrıntıyı, imgeyi, binlerce paragrafı, cümleyi, harfi, unutulmuş noktalamayı, ihlâl ve inkâr edilmiş grameri bir defterin üzerinde, bir zihnin çeperlerinde evirip çevirirken aralarındaki ilişkiyi kimi sezerek kimi kestiremeyerek. Bazen yazılacak asıl sahneye bir türlü sıra gelmeden. Bazen aynı anda iki sahneyi, iki sonucu, iki başlangıcı yazmaya kalkışıp ama bu hıza güç yetiremeyerek. Unutmakla bağlantılı azim bir telâşa düşerek. Akla geleni kâğıtla kalem arasındaki mesafede yitirip derin kuyulara devrilerek. Bazen de tümüyle ikiye bölünerek. Bir romanın yazıldığı defterin boşluklarını bir başka romanın notlarıyla tika basa doldurarak.

Bazen hiç bitmeyecek hiç olmayacak zannederek. Bunca yazılmışı suya vermeye peşinen razı. Ufukta bir gövdenin görüldüğünü, ışığın tan üzerinde belirdiğini ümit ederek ama bir türlü göremeyerek.

Ve neden sonra bir gün, bitirmeden öleceğinden korkarak. Aslında o gün tamamlanmış bir romanın o günden sonra emektarlığıyla yorularak.

Yangın önünden mal kaçıran gibi bir başından bir sonundan bir ortasından yazılan. Bir üst katmanından bir çerçevesinden, bir eyleminden bir imgesinden anlatılan.

Birbiri üzerine yığılmış onca kargacık burgacık yazıyı. Defterleri, sayfaları, kâğıtları. Cümle cümle, kelime kelime, harfbeharf gözden geçirerek. Kimini aynen bırakıp çoğunu değiştirerek. Bir o kadarını da tümüyle iptal ederek ... Yazılan o binlerce sayfa...

....burda sükût var şimdi....

İyi de, kes-yapıştır, ara-bul, değiştir, gruplandır, ekle-kaldır, renk ver, vurgula, indeks çıkar, fihrist yap... komutlarına alışık, kelimeler teknolojisinde kolaycı, biz şımarık zamane çocukları için ne kadar da yüksek duruyor bu dağ.

Bağışlayın lütfen, "Merak etmeden duramıyorum": Bilgisayar olmadan nasıl yazarlardı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mitya'nın düşü İvan'ın uçuşumu

Nazan Bekiroğlu 2010.12.12

Karamazov Kardeşler Dostoyevski'nin son romanıdır. Kitap halinde, onun ölümünden sadece birkaç ay önce yayımlanır. Böyle bir roman da ancak bir ömrün hülâsasının telâşesinde yazılabilir.

Sefih baba Karamazov ile dört oğlu arasındaki hikâyeyi anlatan muazzam hacmi içinde Karamazovlar'daki kahramanlardan her biri bir fikrin katıksız temsilcisidir aslında. Manastırın korunaklı duvarları arasında günah işlemeye neredeyse şansı bile olmayan melek Alyoşa saf iyilik ilkesini sırtlanır. Fakat çok ağır bir yükür bu. Kötülükle sınanmayan iyilik makbul meta olmadığı için üstadı Rahip Zosima tarafından hayatın ta içine gönderilir: "Bu duvarların arasından çık ama dünyada da rahip gibi kal."

Baba Karamazov'un hem gayrimeşru oğlu hem katili olan saf ve saralı Smerdyakov ise eylemi temsil eder. Ancak o, eyleminin felsefesini kuracak güçte değildir. Onun eyleminin arkasında şüpheci ve huzursuz entelektüel, nihilist İvan'ın düşünceleri yatar. Cinayeti işlemese bile Smerdyakov'u bu cinayete sürükleyen gerekçeleri İvan üretmiştir.

İnsanın bunca acı karşısında, bir başka ifadeyle onu kötülüğe hakkı olduğuna inandırabilecek bunca gerekçe arasında, özgür iradesiyle iyi kalabilmesinin onun fitratını aşan bir iş olduğuna inanması İvan'ın bunalımının ana nedenidir. Bunca kaosun, "adaletsizliğin" içindeki saf uyumu, "perde arkasını" işaret eden Alyoşa'ya, çocukların çektiği acılardan bahseder. Ölümsüz ahengin sağlanması için acı çekmesi gereklidir insanın, doğru. Ama masum çocukların bununla ne ilgisi vardır? Bu saf uyuma çok yüksek değer biçildiğinin farkında, "Giriş bileti üstün saygıyla iade etmektedir" şimdi. İnsanın iyilik ile kötülük arasındaki hayatî seçimde özgür bırakılmışlığı ve bunca acı karşısında özgür iradesiyle iyi kalabilmesinin onun fitratını aşan bir iş olduğu, meşhur "Büyük Engizisyoncu" hikâyesinin de yer aldığı 5. Kitab'ın asıl meselesidir ve 'haddi aşan zıddına döner' fehvasınca İvan'ın çıldırması kaçınılmazdır. Çünkü İvan mesnedsizdir. Onun uçuşumu budur.

Böyle bir uçuşumdan İvan'ın, Alyoşa tarafından cevaplanamayan sorularına bakılırsa, akılcılık düzeyinde çıkılamaz. Böyle bir uçuşumdan ancak bir düş ile çıkılabilir. Ve insan itilmiş kakılmış çocukluğunda kendisine verilen bir avuç fındığı 23 yıl üzerine hatırlamadan, işlemediği suçlar kadar işlediği suçlara da kefarete olacak bir tutuklanmayla tutuklanmadan, kendisine haksızca biçilecek cezayı beklerken oracıkta tahta bir sandığın

üzerine cenin gibi kıvrılarak rahatsız gibi görünen bir gündüz uykusuna usulca ve derince akmadan da böyle bir rüya görülemez. Bu yüzden "Bulunduğu yer ve zamana hiç uymayan" bu düş Dimitri'ye nasib olur, İvan'a değil. İvan'ın düştüğü yerden kalkmak, onun uçurumundan çıkmak Dimitri'ye kalır.

Oysa bunca iyilik ve kötülük ilkesi arasında çarpışma alanı olan ruhuyla, batabileceği yere kadar batmış ve babasının katili olarak tutuklanmış olan Dimitri yani Mitya, istediği kadar kötü olabileceği gerekçelere şimdi artık her zamankinden daha fazla sahiptir. Çünkü işlemediği bir suçtan dolayı Sibiry'a'yı boylamak üzeredir.

Fakat o, cenin uykusundan uyandığında, başının altında kim tarafından konulduğunu bilmediği bir yastığın varlığını fark eder. Demek birisi kendisine acımıştır. Gördüğü düşün ışığı gözlerinde, artık önüne kendi sürgün hattâ idam kararını getirseler bile imzalayabilir. Çünkü düşünde acı çeken insanlar görmüş ve başkaları için acı çekmeyi tecrübe ederek bütün ruhuyla onlar için bir şey yapmayı istemiş, dahası kendisinde böyle bir gücün varlığını fark etmiştir ilk kez. Bundan böyle, çekilmekte olanlar kadar çekilmiş ve çekilecek bütün acılar da onun kalbinde mevzilense, ne gam! Carr'ın cümlesiyle, o, "İçinde hareket ettiği dünyaya ait olmaktan çıkmış, ona acı verenlerin anlayamayacağı bir dille konuşmaya başlamıştır".

Yüzünde o güne değin hiç olmadığı kadar ışıkl bir bakış, aydınlık bir mana, "Bir rüya gördüm beyler", diye tebessüm eder. Arınması başlamıştır. Dünya edebiyatının en büyük sahnelerinden biridir bu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir demet nergis al kendine

Nazan Bekiroğlu 2010.12.19

Bir demet nergis al kendine. Ne olur böyle yapma. Kendine kıyma.

Biliyorum senin için yarıyor. Onlarla aynı dili konuşmadığını zannettiğin bir kalabalığın ortasında, âcizliğinden muztarib, gittikçe içine kapanıyorsun. Her şeyden uzaklaşıyorsun.

Tamam. Yorgunsun. Allah şahit, bilenler şahit, çok yorgunsun. Yaşanmakta olan bütün acılar gibi yaşanmış ve yaşanacak olan bütün acıların da kalbinin üzerine çörelendiğini zannetmekten yorgunsun. Böyle bir yükü bu kalp taşımaz, biliyorsun. Ben de biliyorum. Ama, kaldır bu acıları benim kalbimin üzerinden Rabbim, diye bir dua da etmiyorsun. "Saf ahenge biçilen bunca bedelin çok fazla olduğunu" düşünmene ramak kalmış. "Giriş biletini üstün saygıyla iade etmek" noktasında tereddütlü, İvan gibi, bütün sorumluluğu kendi üzerine alıyorsun.

Burası dünya. Cennet değil, unutma. Çekilme kabuğuna. Adım at. Denize at. Hâlik'in var senin. Haddini aşma. Zıddına inkılâb etmekten kork. Baba Karamazov'luğu bütün insanlara mâl etme. Unutma, Alyoşa da insan, İvan'ın düştüğü yerden kalkan Mitya da.

Bahçedeki ağaçların sarsıldığını fark et önce. Deniz, kıyıları dövmeye başlamış çoktan. Yağmurun damlaları camlarda kristal. Yer ile göklerin yaklaştığı kadar gece ile gündüz de birbirine yaklaşmış. Şeb-i Yeldâ. Kaldırımlarda sarı ışık topları, başında rüzgârların en fazla hatırlatana. Renginden, kokusundan, sisinden, buğusundan kar sesini hatırla. Bir kerecik ne olur kendi korunağından, sığağından utanma. Üzerine atılan çizgili battaniyenin, ocağında yanan ateşin hesabını yapma. Acının kavramı kadar yakıcılığını da bütününüyle sırtlanma.

Çetele çıkarma. Herkesin yerine yanmaya kalkışma. Hani, "Siyahlık şöyle dursun, haddinden fazla beyazlık bile hoş gitmez", diyor ya Şirazlı Sadi. Uy öğüde, küstahlaşma. Acı biraz. Esirge kendini. Bağışla. Telef olup gideceksin yoksa.

Bir demet nergis al kendine. Dolmuş bin. Önceden hazır ettiğin 125 kuruşu tutuştur şoförün eline. Bak, bu keskin soğukta bile ter damlacıkları. Sonra bir grup genç doluşsun içeri. Kızlı erkekli, hengâmeli şamatalı. Nasıl böyle tasasız olabildiklerine şaşma. Yol boyunca biri diğerlerine ellerini kollarını sağa sola çarpa çarpa, incir çekirdeğini doldurmayan bir sürü şey anlatsın. Zayıf sözcüklere yüklenmiş gürültülü cümleler kullansın. Kızma. Katıl sohbetlerine. Bir cümle de sen sal orta yere. Üniversite öğrencisi değillermiş. Eziklermiş bu yüzden söylemeseler de. Dershaneye de gitmiyorlarmış. O defteri ebediyen kapatmışlarmış. Sonra içlerinden biri senin kucağındaki demetten bir sap nergis istesin, tek dal, diye üstelesin. Kız arkadaşına verecekmiş. Ver. Versin. Bir şeyin eksik kaldığını fark etmedin mi? İkinci nergis dalını da sen çıkar usulca. Bu da kendi arkadaşına versin. Kızlardan biri geri dönsün neşeyle. Nereden geliyor bu nergisler, desin. Benden, de. Ben nergis devrimdeyim. Gül devrimi, lâle devrimi çoktan geçtim.

Aynı durakta inin. Elindeki çantaları taşımaya kalkışsınlar. Reddet. Onlara, yürümeye çalışan bir anneyi işaret et. Gencecik, güzelcecik. Kucağında çocuğu. Kollarında torbalar, çantalar. Biraz hava almak için dışarı çıkmış. Bir işe yaramamış. Belli ki yükü ağırlaştıkça ağırlaşmış. Annenin tükenmesi. Tam da o menzilde. Onu işaret et. Onun yüklerini taşıyın, de. Taşsınlar. Müteşekkire kal.

Sonra hatırla. Yıllar önce hani, yine böyle bir kuyuya düşmüştün de sen. İnsanlara güvenini kaybetmiş, birinde hepsini mahkûm etmiş. Bir bebek arabasını ite ite bir köprüden geçiyordun. Birden arabanın ön sağ tekerleği yerinden çıkıp tıngır mıngır yuvarlanmıştı da köprü'nün korkuluklarına dizilmiş şamatalı gençlerden biri yerinden fırlamıştı. Tekerleği kapmış, bebek arabasının önünde diz çökerek yerine takmıştı. O zaman insanların birinde tümünü affetmiş değil miydin?

Bir göz gezdir bakalım. Bir avuç fındık verenin, tahta sandığın üzerinde bir cenin uykusuna aktığında senin de başının altına bir yastık koyanın. Vardır mutlaka. O rüyayı görmeyi unutma.

Bir demet nergis al kendine. Ne olur böyle yapma. Kendine kıyma..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yanık defter

Nazan Bekiroğlu 2010.12.26

Yaklaşık bir buçuk yıldır 1. Cihan Harbi'ne, yedi iklim-dört bucak-dokuz cephe-yetmiş iki düvel o savaşa, özellikle de Kafkas cephesine dair elime ne geçerse yeni bir dikkatle okuyorum.

Kuru, soğuk, resmî tarihler. Savaş mecmuaları, krokiler, şemalar, haritalar. Tarih önünde mesul paşaların harp bitiminden sonra manidar ya da manasız bir sükûtle kaleme alınmış telâşeli anıları ya da açık kalplilikle anlattıkları. Biyografiler. Ve saireler. Fakat bunların hiçbirisi orta direği çoktan çatlamış bir menzil çadırında veya doğrudan yangının ortasında, çamur deryasında günü gününe tutulmuş az sayıdaki ruzmaneler (günlükler) kadar canlı ve o kadar hazin değil. Çünkü o yanık defterin gerçek harfleri bu günlüklerde kayıtlı.

Elimin altında şu sıralarda İ. Hakkı Sunata'nın Gelibolu'dan Kafkaslara I. Dünya Savaşı Anıları (İş Bankası Yay., 2008) var. Bu yazıdaki alıntılar o kitaptan yapılmış olsa da okuduklarımin tamamı aynı bir defter aslında. Çünkü

bu defterde cepheden cepheye savrulan bir kişide her kişinin serüveni okunurken yazan da aynı isimsiz kişi. Aynı "O" öznedir.

Bir günlüğü bir tür Cassandra kompleksine kapılarak, onun nasıl biteceğini bilip de hiçbir şey yapamadan okumak acı bir deneyim. O henüz başlangıçta. Neler yaşayacağına dair hiçbir bilgisi yok. Bense her şeyi bilmekteyim. Örneğin seferberlik ilânı üzerine "Harp altı ay sürmeden sona erer", şeklinde adamakıllı yanılıklı bir tahminde bulunmakta. Altı ay süreceğini tahmin ettiği harp dört yıl sürecektir oysa.

O dört yıl içinde, başlarken ve biterken her şey farklıdır. Başlangıçta umutlu, neşeli, iyimser. Fakat şartlar günden güne ağırlaşırken neşe yerini karanlığa, ümit bedbinliğe bırakır. Henüz İstanbul'daki talim süresince, "sabahları çay, zeytin, ekmek, öğle ve akşamları da yemek", "tıka basa" doymaktadır yani. Erzurum cephesine verileceğini öğrendiğinde sevinir bile. Bir gece talimi esnasında "eyvah nezle olurum" diye korkabilir hattâ. 18 Mart 1915'i de içine alan haftayı "Sakin Günler" başlığı altında kayda geçirecek kadar iletişimden mahrum, günlüğünün o denli başındadır. Hâsılıkelâm: Geceleri rahat uyumaktadır.

Fakat çok geçmeden o da görmeye başlar "Osmanlı ordusunda askere verilen kıymeti". Asker cepheye atlarla aynı vagonda taşınmaktadır meselâ. "Lüks" bir şikâyetir bu oysa! Onu "bile" bulamayacağı günlerin geleceğinden haberi yok, bu ilk şok dalgalarını dehşetle yadırgar. Aylarca taş toprak üzerinde giysileriyle uyumaya çalışacağından bîhaber; taş binada, gecenin ayazında yatmayı, aç mısınız tok musunuz, diye sorulmamayı aklı almaz. Ailesinden gelen iki meci diye üzerine "Kimlere yüzüsu döktüler acaba?" diye düşünmeden edemez. Ve askerlerin yanık türküleri arasında yol alan sekiyat treninin penceresinden ömrü boyunca unutamayacağı o ana'yı görür. Yaşlı kadın köylülere mahsus perişanlıkta, bir eliyle askerleri selâmlamakta, öbür eliyle telgraf direğine sarılmış hıçkırmaktadır. "Ağlayışın verdiği acıyı hafifletmek için ayaklarını telgraf direğine sımsıkı sarmıştır". Başka analar da görür yol boyunca. Kendileri için sakladıkları siyah ekmeği "ölüme giden" trendeki askerlere atmaktadırlar.

Ölüm oysa cepheden çok cephe gerisindedir. Sıtma, kolera, verem, tifo, lekeli humma. Zayıf, avurtları çökmüş, rengi sapsarı, adım atmaya mecalsiz askerler, oldukları yere yığılmaktadır. "Geldikleri zaman taptaze, çevik, atılgan, pire gibi gençlerdi. Bu zavallılar ne çabuk zayıfladı, kuvvetten düştüler?" Bir de donma afeti. Bir de açlıktan ölme. Sebzesi, eti eksik kumanyadan şikâyet ettiği günler çok geride kalmış, nefer başına 100 gram bulgur şimdi. Çoğu kez o da yok. "Bizi buraya açlıktan öldürmek için göndermediler ya" diye düşündüğü sırada açlıktan ölmeler çoktan başlamıştır. "Umumi zâfiyet neticesi tevakkuf-ı kalpten vefat!" Doktor raporu budur.

"Hiç de şikâyetle bulunmamışlarmış. Yalnız takatsızlarmış ve üşüyorlarmış".

(...)

Çok ağır bir defter bu. Okunması yürek istiyor. Ve insan son sayfayı çevirip de kapağı kapattığında, bir daha açılmasın, diyor. Mahşere kadar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nergis hatırası

Nazan Bekiroğlu 2011.01.02

Unuttun mu? Ruhlar bedenlerden önce yaratıldığında. Ezelde meclis kurulduğunda. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?", diye sorulduğunda. "Evet, O'sun", diye karşılık veren. Kendisinden söz alındığında soruya cevapla, sese sesle mukabele eden bir ruhun vardı senin.

Hani, varlık, kokuşmuş çamurdan insan bedeni suretinde biçim bulurken ona ilâhi nefes'ten üflenmişti de. Nefes, ölümle yaşam arasındaki durak, Yaratıcı'la onun yarattığı arasındaki kuvvetli bağı bu yüzden. Hayat, ilâhi nefesin koku hatırasını daima içinde taşıymıştı. Ve, bizden söz alınmıştı. Unuttun mu?

Tanıktın hani. O gün orada çok şeye tanık tutulmuşsun. Ruhun, tanıklığını unutmadığı doğrudur. Ama tanıklık kelâm istiyordu. Sözle ikrar etmeyince tanığın tanıklığı kabul olunmuyordu. Bu yüzden adını koyamadığın her hatıra eksik kalıyordu senin. Bu yüzden tanıklığın hatırasını taşıyan güzel koku ve kalbe dokunarak ölümle dirimi, kul ile onu Yaratıcı'ı ayıran nefes hem geçitti sana hem mani. Bu yüzden o kokunun sana her vurup da ama kalmayıp geçivermesinde. Bütün o, bir an hatırlayıp da anında kaybediverenler gibi. Her hatırladığında unutan, her "Lâ" dediğinde yok edenler gibi.

Hatırladım sanmışsın, aldanmışsın.

Züleyha'nın yanılgısı. Yanılmışsın.

Bütün yanılgıyı senden özgeye yüklemişsin. Gibi.

Unuttun ha!

Oysa her şeydi hatırlama. Hatırlamak, hikâyeyi bir çırpıda özetliyordu. Ve seni derleyip toparlamak için var olan dinin de bir hatırlatma değil miydi aslında?

Hatırlayacağımız, ayetle umuluyordu. Hatırlat, buyruluyordu. Ama unutkan yaratılmış insan, unutup duruyordu. Üstelik ruh kendi gerçeğine özlem duysa da, neydi hatırlatılanlardan olmanın şartı, nasibi, kaderi? Ki darbenin bütün sarsıcılığına rağmen hatırlayamıyordun. Kavmine, hatırlamalarını uyaran habercilere uymayan asi kullardan mı oluyordun?

Ta ki bir kış bahçesine girene kadar. Hani billûr camekân arkasında, içerisi ve dışarısı birbirinden iyice ayrılmış. Camlar çoktan buğulanmış. Gökler buz grisi, bulutlar mecalsiz, bütün sesler dinmiş, geriye bir tek kar sesi kalmış.

Üşüyordun. Bahçenin derinliğine doğru ağır ağır ilerliyordun. Birkaç dal nergis karşılıyordu seni daha ilk adımda.

Koku. Kapat gözlerini.

Hatırlıyordun.

Sen henüz ruhla ceset arasındayken, ruhunu cesedine taşıyan meleklerin bilip de senin bilmediğin o zamanda. Ruhun çamurdan bir bedene girmekten, önce kaçındığında. Sonra cennetten getirilen müziğin nağmesiyle mest olup da, nefes halinde kendi cesedini doldurduğunda. Güzel kokuyla da muhatap kılınmış olmalıydın.

Adın gibi bilmiyordun. Ama. Şu nergis dalında. Yani aranızda. Galiba ezeli bir hikâye vardı ve bütün sözlerin verildiği o günde nergis, kim bilir kimlerle birlikte senin de dalındı.

Cennetin, ruhuna gösterilen ve unutturulan bir köşesinde ruhunun ezel hali, bir nergis dalının gölgesinde konaklamış olmalıydı. Senin seçimin olmuş olmalıydı bu, senin talebin. Yoksa bütün üşümeklere bedel bir kış gününde, bu beyaz kokuyu böyle hatırlamaz, böyle sarsılmazdım. Kokuyla evrilip çevrilmez, kokuyla sınanmazdın.

Vardı biliyorsun, ezelde vardı. Özlemin tanıklığının eseri, unutmuşluğun bir kez bilmiş olmanın. Var olmasaydı böyle hatırlamazdın. Evet, demeseydin unutmazdın.

Bilmediğin şeyi hatırlaman zor, unuttuğun şeyi hatırlaman kolaydı senin. Ve bulduğunda tanıdığın şey, güneşin her gün doğudan doğup batıdan battığı kadar kesin ki: Yitirmedığın şey değildi.

Bırak şimdi, bütün kış bahçelerine kar yağsın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir şehri onun sahibiyile gezmek

Nazan Bekiroğlu 2011.01.09

Doğunun zirvesi, bütün teknolojilerini tamamlamış, nefesini tutmuş, 2011 Kış Olimpiyatları'nı beklemektedir. Ama siz Tebriz Kapı'dan, Gürcü Kapı'dan ya da zamana doğru geri açılan herhangi bir başka kapıdan girersiniz içeri.

Daha önce kullandığınız aynı cümle tipini, aynı yüklem çeşidini, aynı gizli özneyi kullanmanız kaçınılmazdır şimdi. Aynı şehirdesinizdir çünkü. Ama hükümler değişiktir bu kez, yenidir. Çünkü size doğunun kapısını açtığı için onca kıymet atfettiğiniz, fasıllarca ve defalarca içinden geçip gittiğiniz bu şehri ilk kez onun sahibiyile birlikte gezmektesiniz.

Otogara onunla aynı anda adım atsanız da siz misafirsiniz, o ev sahibi. Üzerinizde sırçadan bir kubbe açılır. Bu, onun teşrifatıdır. Şehrin, camekânlı el sandıklarında esanslar satılan, bir ihram peçesiyle yüzlere hicap vuran yanıyla, bir zamanlar size açılıp da yarım kalmış kapısıyla, saklı yüzüyle kaldığınız yerden karşılaşırsınız. Pirinç kazanlarda salep kaynatılmakta, tekerlekli sehpalarda "sıcak çay" satılmaktadır. Sizin bin bir çeşitten harmanladığınız çaylara benzemese de, içinizde derin kokusu, damağınızda tadı kalır. Kristalleşen bir avuç kar tanesi yüzünüze serpilirken keskin bir soğukla gelirsiniz kendinize. Camlar buzlanır.

İncecik bir ışık çizgisi üzerinde şehrin bu günü değil dünü uzanır. İkinci sonrası, dağa yaslanmış bir çay evinde, nar gibi kızarmış sobanın etrafında ellerinizi ısıtırken gözkapaklarınız ağırlaşır. "Şişesi is bağlamış" gaz lambasının ziyası duvarlarda gölgeleri büyütür. Ne kadar zaman geçtiği belli değildir. Gar binasında bulursunuz kendinizi. Kış gecesi. Turuncu sis lâmbaları. Tren yolları her türlü ihtimale açık, raylar üzerinde aklınızın köprülerini sarpa sarmıştınız bunca yıl. Şimdi ilk kez, hiç gitmeyeceğiniz yerlerin bilet fiyatlarını sorarak yol hesabı yapmazsınız.

İlk kez bir yolculukta tek kare fotoğraf çekmeden. Şehrin aslı dururken onu suretine havale etmeden. Bir şehri onun sahibiyile birlikte, dirilerine değil ölülerine eğilerek ziyaret etmeyi öğrenirsiniz. Erzurum türkülerinin en hazini bir yerlerden sökün edince menziliniz sabitlenir. Sonsuzluk ve fanilik duygusu bir dağa yaslanmış köy mezarlığında yer değiştirir. Siz bu mezar taşlarını, bu merhabaları, bu muştuları, bu haritaları daha önceleri hiç mi görmemiştiniz? Dizi dizi mezarlar. Şehrin asıl sahipleridir bunlar.

O, sizi arkasına almış, karlar içinde bata çıka ama sağlam adımlarla, bir kez olsun sendelemen, ayağı kaymadan önünüz sıra yürümektedir. Her zaman gördüğünüz bu cüsse, kırk yıllık aşınası olduğunuz bu beden farklılaşmıştır oysa. Dünyaya bakan yanlarını dünyada bırakmış, zaman atlamış, başkalaşmıştır. Alışılmadık bir heybetle cübbesinin yenlerini, eteklerini savura savura, heybesini, âsâsını kar suyuyla yıkaya yıkaya, nereye gideceğinden emin, sizi de götürmektedir.

Dönüp arkasına bakmaz bir kez olsun. Onu takip ettiğinizden emin; acemi adımlarınıza, şımarıkça sıızlanmalarınıza, sendelemelerinize aldırılmaz bile. Ancak çok düştüğünüz zaman kaldıracaktır. Güzergâhı bidayetten belli, bir tepeye doğru yol almaktadır.

Kulağınıza zümrüt bir küpe takarsınız. Gözünüzden bir damla yaş gelir. Denizin denize kavuşurken mırıldandığı merhabaları ilk kez üstünüze alırsınız. Hatip de sizsiniz bundan böyle muhatap da. Taşa çaldınız aklınızın bütün sınırlarını. Delisiniz.

Bunca yolun sonunda kendi şehrinize, kendi evinize geri dönüp de ilk kez "sıla"ya varamayınca. Bu kez kendi odanızı da bir otel odasını seyreder gibi seyredince. Denginizi tam orta yere yıkıp heybenizi boşaltıp da, halınızın rengi lacivertmiş, bu kez fark etmeyince.

Hiç ummadığınız yerde

Nâgâh açılır perde

Bilirsiniz. Bundan böyle bu yer'li değilsiniz. Her yerde gelip geçicisiniz.

Hoş geldin eyâ berîd-i cânan. Al baştan değil, yenisiniz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Halı dokuyan kız

Nazan Bekiroğlu 2011.01.16

Oktay Aslanapa'nın hükmünü yürekten paylaşısam da (dünya medeniyetine Türkler'in bir hediyesi olan halı, diyor, Türk Sanatı'nda), halı benim sanatım değildir. Bir halı satın almak için serveti gözden çıkarmam meselâ.

Söz aramızda makine halısıyla el dokumasını bile ayırt edemem. Fakat Erzurum'da nasılsa üniversitenin halı dokuma atölyelerinden geçiyor yolum. Tezgâhlarla, kirkitlerle, makaslarla, yünlerle, renklerle, sesle, kokuyla, desenle yüz yüze geliyorum.

Desteye beste bağlanmasını seyrederken çözgü iplerinin hazırlanmasına denk geliyorum. Elinin kararının şaşmaması için azami dikkat sarf eden kan ter içindeki görevlinin söylediğine bakılırsa, orta boy bir halının çözgüsünü hazırlarken iki direk arasında mekik dokuyan kişi neredeyse Erzurum'dan Ilıca'ya kadar gidip gelmiş oluyor. Halı cüsse ve zahmetle başlıyor yani. Giderek iğneyle kuyu kazmaya dönüşüyor.

Bana refakat eden zarif hoca hanımlar halı hakkında lâtif bilgiler veriyorlar. Lâtif, çünkü halının felsefesinin daha doğrusu hikmetinin farkındalar. Yaptıkları işi, iş olsun, diye yapmıyorlar. Çözgü ipleri iskelettir, diyor biri, halının bütün yükünü o çeker. Diğerini tamamlıyor: Atkı ipleri de bağlar. Ama çilekeştirler, ikisi de görünmez, arka planda kalmayı hazmederler. İçlerinde ukde kalır. Halı, düğümünde gösterir kendini.

Türk düğümünden İran düğümüne, kirkitin cebrinden tezgâhın dengesine geçerken, vakit! Otobüsümün kalkmasına yarım saat var. Bıraksalar akşama kadar bir köşeye sinip oturacağım oysa. Tezgâhlar arasında hızla gezinmeye devam ediyoruz. Halının asıl evreninin onun zeminini kaplayan desenleri olduğunu ama bordürler olmasa bu evrenin anlamsız kalacağını. Çünkü sonsuzdan gelerek bir bordürden halıya giren desenlerin bir müddet görüldükten sonra diğer bordürden çıkıp gittiklerini. Halının bu hâliyle sonsuzluktan bir kesit sunduğunu. Renklerin asıl mahiyetinin birbirleriyle karşılaşınca ortaya çıktığını. Hep bu dar zamanda görüyorum. Ve büyüleniyorum.

Burada her şey emek her şey duygu. Her şey sahici ve o sebepten değerli. Fakat halının hikmetini fark etmekten daha fazlası bir büyülenmek var sırada. Halı dokuyan kızlar. Öyle ya, bu halıların bir de dokuyanı var. Bir tezgâha yaklaşıyorum. Elmasları daha bir parlasın diye düğün töreni geceye bırakılmış kraliyet gelini

değilim ben. Ama tezgâhın başındaki çocukla göz göze geliyorum. Temasın kırılğan anı. Karşılıklı gülümsüyoruz. Utanmasam ellerinden öpeceğim. Ne ben onu tanıyorum ne o beni. Bir daha da karşılaşmayacağız. Ama gözlerinden okuyorum okuyacağımı:

Kelimelerim yok ama şunlar benim karanlıktan korkularımdır. Şunlar elektrikler geldiği halde tutuşturamadığım ampullerim, söndüremediğim mumlarım. Şunlar öfkelerim. Var ya, şu köşede kalbim var. Şunlar anneme kızgınlıklarım, şunlar babama kırgınlıklarım. Ben henüz on beş yaşındayım. Oysa parmaklarımın ucu nasır tutalı, bileklerimdeki ağrıyı dindirmeyi öğreneli yıllar geçti. Bütün arkadaşlarımdan mütevellidim yani. Ağlayarak önünde diz çökebildiğim şu halı tezgâhı ve düğüm aralarında bıraktığım boşluklar bilir beni. Kimseler görmese, fark etmese bile benim bildiğim ilme hatalarım var. Başımı alev ateş sarıp da kirkiti daha sert vurduğumda ya da topal düğümler attığımda bozulan hizalarım, yolunu şaşıran, adımını ters atan atlarım. Şunlar çözgü iplerine takılan şeytantırnaklarım. Çünkü gönlüm kayınca desenleri de kaydırırım. Müsveddesi bende kalmayacak bu halıyı temize çekemem, bir fotokopisini de alamam. Ben yanarken havları alazlanan bu düğümlerle kimlerin muhayyilesinde vuku bulacağımdan da habersizim. Ama bu halı düğüm düğüm ben'im. Ve daha dur, daha şaheserimi vermedim...

Gün ortasında bir parça ay ışığı, dokuyanyla göz göze geldiğim halının bir köşesine düşüyor. Bir daha da gitmiyor. Kaç düğüm şimdi bizi bağlar birbirimize? Şu çocuğun yaşadıklarıyla benim yaşayacaklarıma şu kördüğümünden başka ne şahitlik edebilir? Dokunmasına tanık olduğum, hikmetine erdiğim bir halı için. Şimdi bir servet harcayabilir, aynı otobüsü üç kez kaçırabilirim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sınav kâğıdında Ömer Hayyam

Nazan Bekiroğlu 2011.01.23

Bu dönem Dünya Edebiyatı diye bir ders verdim. Batı Edebiyatı ayrı bir ders olarak okutulunca Dünya Edebiyatı kaçınılmaz olarak Doğu Edebiyatı'na dönüştü.

Tek dönem iki kredi ne kadar yeterse o kadar, Türkçe öğretmeni olacak bu gençleri Batı dışında da muazzam bir edebiyatın varlığı ile yüz yüze getirmeye çalıştım. Bizim sanat anlayışımızı Batı merkezli bir algının yönlendirdiğini, oysa dünya haritasının farklı da çizilebileceğini kavramaları asıl gayemdi. Bu yüzden sade bir edebiyat tarihi üzerinde yalın monografilerle yetindim, edebi güzelliğin doğrudan kendisi ile yüz yüze gelmelerini önceledim. Arapçanın coğrafyası üzerinden Hindistan'a vardık. Kabbani'yi, Adonis'i, İkbâl'i, Tagore'u daha nicesini öyle öyle tanıdılar. Tanıştıklarına memnun da oldular. Fars edebiyatını sona bıraktım. Firdevsi'nin tek cümlesini anlamaları yeterliydi aslında: "Gerçi otuz yıl uğraştım, ama sonunda Farsça dilinden İran milletini yarattım". Vedayı Hafız'la yaptım. Yer ve gökler arasında aşkın bütün mahiyetini "insan takatini aşan bir kelâmıla" tekellüm eden ondan daha iyisi yoktu çünkü ve her evde hâlâ bir Hafız Divanı tutan İran vefakâr milletti.

Şimdi oturmuş final kâğıtlarını okuyorum. Sağ yanımda Zemherir fırtınası. Kâğıtların bir kısmında hocam'la başlayan ufak tefek cümleler. İyi ki öğrettiniz'den bu soruyu size yakıştıramadım'a kadar. Haksız da sayılmazlar, Sadi'nin eserlerini sormuşum, hiç tarzım değil oysa. Gülümsüyorum. Son soru benim asıl merak ettiğim. Dönem boyunca tanıdığımız isimlerden biri hakkında bir deneme yazınız, demişim. Deneme, yani serbestsiniz. Ve son soru bu. Yani istediğiniz kadar uzun yazabilirsiniz. Hafız'da yanılmamışım. En fazla ondan bahis var. İkbâl'den bahsedenler mağrur, Tagore'dan bahsedenler adamakıllı derin. Birkaç Cibrân birkaç Firdevsi. Ummadığım kadar da Ömer Hayyam. Doğrusu şaşıyorum. Bir kısmı Hayyam'ın epiküryen tarzını kendine

yakın buluyor. Bir kısmı cesaretini anlamayı deniyor. Derken kâğıtlardan bir kâğıdı okumaya başlıyorum. İlk üç cevap güzel. Ama şu dördüncü cevap. Ciddi ciddi bir "deneme"yle karşılaşıyorum. Ben Sultan'ı daha evvel nasıl fark etmemişim? Çünkü "dersini almış ediyor ezber"den çok fazla bir şey bu.

Başlık iddialı ve cesur: Hayyam'da Haram. İlk paragraf derin bir nüfuza sahip olduğu kadar müşfik bir kalemle de karşılaştığımı uyarıyor:

"Hayyam" çadır demekmiş. Ne de isabetli bir isim bu Ömer Hayyam için. Dıştan ruha korunaklık eden ruhun geçici evi bir beden, içten ise bir çadırdaki yaşayan her fert için hareketli bir ruh. Kurallara aykırıdır ilk bakışta Hayyam. Ne de farklıdır onun nazarında günahlar. Ne de açıktır onu sınırlayan yasaklar. Gönlü aşk, ağzı şarap kokar. Herkes saklarken dilindekileri, Hayyam susmaktan korkar. Emir bilmez o yasak tanımaz. Çünkü beden yasaklardan kaçtıkça değil yasaklandıkça yanar.

Nereye bağlanacak bu cümlelerin sonu? Hayyam'ın çıkış yolu ruhun kirini bedenin kiriyle mukayese:

Haramlar farklı değer bam teline. Değil mi ki zaten onun kitabında asıl leke kirli ruha temiz kaftandır. Ruhtan başlar asıl temizlik, ta içten. Beden temiz iken ruh kirliyse bütün sevaplar nafile. Ne kadar da değişiyor haram ona göre. Aslen haz onu mutlu eder, deniyor. Oysa öyle midir gerçekten? Hayyam! Başkalarının derinine inemediği ruhu bilen adam. Mabede sakladığı ruhu ateşten arındırmak isteyen adam. Hayyam, dünyalıkları, ahiretlikleri sorgulayan, sahte imana yer vermeyen adam.

Belki birçok rübaide isyan bayrağı vardır. Çoğunda dalgalanır günah kokusu. Ama isyan dolu yüzlerce rübai gerçekten Hayyam'ın kaleminde mi can bulmuştur? Yoksa gönlündeki kirleri dökmekten korkanlar kendi günahlarını yazıp Hayyam'a mı suç bulmuşlar?

(....)

Bu cümlelerin bir sınav kâğıdının üzerinde dürülüp katlanacak, bir müddet benim odamda bir müddet fakülte arşivinde saklanacak, miadı dolunca da atık kâğıt değerlendirme ünitesine gidecek, kesilecek biçilecek olmasını, ebediyen yok olmasını benim içim almıyor. Sahibinde de bir kopyası yoktur mutlaka. Bu yazıyı o yüzden yazıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhibbîyem hoş-hâlem

Nazan Bekiroğlu 2011.01.30

Sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi... Dünya saltanatı söz konusu olduğunda kendisine verdiği isimler bu denli ihtişamlı olsa da şiiri ile baş başa kaldığında Muhibbî'dir o. Muhibbî onun mahlâsıdır.

Şiirin alanı gerçekliğin alanından bambaşka bir haritaya sahiptir ve mahlâs, sıradan insanın sıra dışı bir alana geçmiş olmasının sağladığı bir isim ayrıcalığı gibi görünür orada. Gerçi onun sıradan varlığının bile sıra dışılığı malûmdur. Kendisinden daha yüksek bir erkin olmadığı bir cihanda yaşamaktadır meselâ. Divanında kasidelerin olmaması manidardır bu yüzden. Oysa boyun eğmek, kulluk etmek, daha yüksek bir iradenin

buyruğuna gönüllü girmek de bir ihtiyaçtır. Birine efendim demek, kölelik etmek. Sınır taşları çok hassas bir sırcadan döşenmiş bu ülkeyi aşkıta bulur Muhibbî. Muhibbî âşık demek.

Aşkın defterini sağ alt köşeden imzalarcasına her gazelin sonuna Muhibbî olarak düşer adını. Fakat asıl alıp veremediği kelimelerdir. Çünkü aşkın kelimesi olmazsa aşk olmaz. Bu yüzden onun aşkı şiire dönüşmez şiiri aşka dönüşür. Şimdi bu ülkede sultanların sultanı istediği gibi kulluk kölelik edebilir. Aşkın ülkesi bütün statüleri altüst eder çünkü. Hiyerarşisi farklıdır. Kuralıdır. Haksızcadır.

Muhibbî Divanı sevgiliye kulluk etmeye dünden razı bir âşık portresi çıkarır karşımıza. Bunda alışılmadık bir şey yoktur gerçi. Divan şairinin asırlar boyu sırtına giydiği gömleğin rengi bu kanla boyanmıştır zaten. Fakat onun kelâmında şah sözcüğünün biteviye gerçek anlamını da çağrıştırıyor olması bir fevkalâdelik doğurur. Çünkü o gerçekten şahtır.

Divanını bir ucundan silkelememiz halinde ortalığı gerçek şahlar ile aşkın şahları arasındaki bir ters orantı kıymetinin tozu dumanı dolduruverir. Dünya saltanatının geçiciliğinin, kendisini ebedi kılacak olanın aşkın sultanlığı olduğunun farkındadır. Süleyman dahi olsa saltanat geçicidir. Ama sevgilinin mahallesine varıp da onun kapısında bekleyenler var ya işte ebedi sultanlık baştanbaşa onlarındır.

Sevgili güzellik ülkesinin şahı olduğunda Muhibbî dilencilige razı, feleğin kendisine sunduğu padişahlık tacını reddeder. Medet diler en yakıcı yalvarışlarla, ar etmez. Âhım erdi göklere ey mâh-ı tâbânım medet/İşitip feryâdımı rahmeyle sultânım medet. Bu hâlet-i ruhiyede kalmaz. Devletlü, devletinden geçer.

Fakat kula kul olan şahın tozu dumana katan doludizgin aşkı kelimenin içine bir türlü tam olarak sığamaz. Kelime dar gelir. Bu kez benzetmeler dökülür dört bir yandan. An gelir onlar da tükenir. İşte o zaman, aşkın dünyasında nam salmış kurgusal kahramanlarla boy ölçüşmenin zamanıdır. Kendisini bu, adı var kendi yokların miyarına vuran, terazisinde tartan, mikyasında kıyas eden padişah müsavat davasında da değil, üstünlük iddiasındadır. Pervasız bir meydan okumayla hepsini isim isim çağırır. O kadar emindir kendi âşıklığından çünkü. Değil mi ki bu âlemde aşktan sevdadan bahis yokken o, kıssa-i aşk ile destandır. Dağlar daha Bîsütun adını işitmemişken o belâ dağında Ferhad'dır.

Fakat onun asıl alıp veremediği Mecnun'ladır. Mecnun'u cins ismi olarak da kullanır. Ne de olsa aşk cinnetle kol kola gezmektedir. Fakat sayısız beyitte Mecnun özel isim olarak girer metne. Muhibbî, Mecnun'la girdiği âşıklık yarışında tevazuu bir kenara bırakır. Mecnun ana rahmine düşmeden onun divâne gönlü Leylâ'nın saçından haberdardır. Ezel günü aynı aşk mektebinde okumuşlardır fakat Mecnun ona kıyasla tıfıldır. Kays'ın başına sevda konmadan gam kuşu onun başına yuva yapmıştır bile. Gerçi Mecnun cünûn ülkesinde padişahdır ama şükür ki aşk ülkesinin sultanlığı bu gün ona miras kalmıştır...

İhtişamlı bir gözdağı muhteşem bir fahriye.

Güzelliği de aşkı da hüznü de yeryüzünün sınırlarını zorlayan bir kelime kadrosuyla terennüm eden Kanuni'ye de her halde kurgusal kahramanlarla yarışmak yaraşır. Rakibi de emsali de bu âlemden olamaz çünkü. Hümayun bir âşıktır o. Büyük yalnızlık! Ama yürek pür-gam, gözüm pür-nem. Olsa da. Neticede: Muhibbîyem hoş-hâlem.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sahaf dükkânı

Nazan Bekiroğlu 2011.02.13

Burası bir sahaf dükkânı. Kitabın, kokusundan tanındığı, iki satır arasına yüz yıllık telâşenin sindiği yer. Eskidikçe değeri artan, uzaklaştıkça itibar kazanan nüshaların dünyası.

Kendisine anlatılan rüyanın ağırlığına dayanamayarak tutunduğu daldan kopan bir su damlası ağırlığında içeri adım attım. Yana yakıla aradığım birkaç kitap vardı aslında. Fakat her defasında olan şey yine oldu. Bunca okunmuş kitap bir araya nasıl gelmişti?

Eşyanın yaşama dokunmuşluğu hayatın büyüleyici yanı. Eşya tanıktır çünkü. Siz gidersiniz o kalır. Biten biter, o olduğu gibi devam eder. Sahaf eline düşen kitap farklıdır. Nadide nüsha olmasa bile onun daima bir hikâyesi vardır.

İlk sayfada ithaflar, imzalar, isimler. Altı çizili satırlar, işaretler. Kapaklarına dokunan eller, satırlarına düşen gözler. Tek tek oradan buradan toplanmış kitaplar, dergiler ya da bütünüyle sahaf eline devredilmiş kitaplıklar, kütüphaneler. Nasıl alındıkları nasıl okundukları? Ne olmuştu da buradalardı?

Sahibi ölüp de vârisi bulunmayanlara, kıymeti bilinmeyenlere, para sıkıntısından görücüye çıkarılanlara alışığız gerçi. Lâkin o gün öğrendim ki birlikte bir kütüphane oluşturup da ayrılan sevgililerin kitapları için de sahaftan başka çıkar yol kalmazmış. Paranın bölüşülmesi kitapların bölüşülmesinden daha kolaymış çünkü, aritmetiğe daha kolay gelir bir yanı varmış. Sahafı kendi hikâyesi ile baş başa bıraktım. Aradıklarımın adını sıraladım.

İlki, baskısı tükenmiş bir parça. Doğuda Kahve ve Kahvehaneler. Nadir bir kitaba sahip olmanın bedeli ağır. Orijinal fiyatından daha fazlasını gözden çıkardım. Ardından, nicedir aradığım kitabı mırıldandım. Puşkin'in Yevgeni Onegin'i. Kâzım Taşkent'ten çıkmıştı hani. Sahaf hanım, kedilerinin arasında bilgisayarına göz atınca, burada, dedi, iki dükkân ötede var. Hayret! Hatırladığım kadar kalın değilmiş ama bu yıl satın aldığım kitaplar arasında en kıymetlisi.

Şehname'yi de bir cilt oradan bir cilt buradan tamamladım. Fakat sürprizler eksik değildi. Leylâk rengi kapağında güle oynaya, düşe kalka ölüme doğru yürüyen siyah çizilmiş insanları ile Bergman'ın Yedinci Mühür'ünün Bilgi'den çıkmış senaryosu bir hediye paketi gibi karşıma dikildi. Az kalsın çılgın atacaktım.

Kitaplarındaki yaşanmışlık hüznüne rağmen bir sahaf dükkânının daha hazin yanı kutulara doldurulmuş, arkası yazılı imzalı, pullu adresli kartpostalları. Fakat en hazin olanı siyah beyaz hattâ renkli, en fazla 70'li yıllardan kalma insanların fotoğrafları. Üzerlerinden geçen zaman onların şahsiyetlerini geçersiz kılacak kadar fazla değil ve çoğu sağ. Eski olsalar da antika değiller yani. Bu yüzden bunca acı.

Ne olmuş da şu damatlar gelinler, ziyafet sofrasında yemek yiyen ekâbir. Şu kartopu oynayan, bir kameriyede semaver kaynatan insanlar mahremiyet albümlerinden ayrı düşmüş, başkalarının görüş alanına özensizce girmişler? Bu dayanılmaz yanı fazla kurcalamadım. Yaraları deşmeden kendimi dergilerin olduğu tarafa attım.

Tarih sırasına göre Hayat mecmuaları. En üstte 18 Mayıs 1956 tarihli sayı. Kapağında İran Şahı Rıza Pehlevi ile Kraliçe Süreyya. İki de henüz genç, Yedinci Mühür'ün yolcuları gibi, yaşayacaklarından bîhaber. Ayaküstü sayfalarını karıştırdım. Hüsrev Gerede, Nezihe Araz, Refik Halid imzaları. Gelinlikler, burç sayfaları. Bunun bir de, yıllar sonra Farah Diba'lı bir sayısı olmalı. Annemin, çocuğu olmadığı için ikbalinden olan Süreyya'ya yazıklansa da, iki sayıyı da özenle sakladığını hatırladım. Diğer tomara geçip 1957 yılını kurcalamaya başladım. Hayret! Hepsi var da Mayıs yok! Yok mu sahi? Vardı ama az önce biri aldı, dedi sahaf. Kapağında Brigitte Bardot'nun resmi vardı hattâ. Görmedim, sahafın yalancısıyım.

Dışarı çıktığımda havada kar kokusu vardı. Sert bir yağmur tanesi yanağıma çarptı. Gözlerimi önce göklere kaldırdım. Parçalanmış bulutların arasında ancak bir bebek hırkasının olabileceği kadar mavilenmiş bir gök parçasına baktım. Sonra Onegin'den rast gele bir sayfa açtım kalabalığa aldırmadan. Gözüme çarpan ilk mısraları okumaya başladım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Büyük ırmağın kıyısında

Nazan Bekiroğlu 2011.02.20

Ölümcül depremlerle sarsılmış, sakinlerine kimi küçük kimi hiç kapanmayacak açık yaralar bırakmış bu şehirde büyük bir ırmağın kıyısındaız şimdi.

Bu, benim Sakarya'ya ilk gelişim. Yolumun Sakarya'dan geçmesi için çok sebebim vardı gerçi. Fakat hepsi sebep olarak kaldı. Kuvveden fiile çıkamadı. Meğerki benim güzeller güzeli hocamın 80 yaşına girmesi gerekmiş. Şimdi benim hocam 80 yaşında. Bense onunla doktora başladığımda onun olduğu yaştayım. Çemberin iki ucu birbirine iyice yaklaştı. Zaman daraldı.

Doktora başlamak değil ama doktora hocamla başlamak hayatımın milâdıdır benim. Hocamı lisans yıllarımda tanıdım. Gerçi o yıllarda onca ışık ve gölgenin arasında onu net olarak görebilecek uz görüşe sahip değildim. Fakat ayağı suya erken erenlerden, aklını başına çabuk devşirenlerdendim. Talihimin yaver gittiği de muhakkaktı. Doktora, beni onun kapısına hiç beklenmedik ve şaibeli bir hediye paketi gibi bıraktığında hiç itiraz etmedi. Neyin yok neye yaramazsın, demekten önce neyin var neye yararsın, diyenlerdendi. Evirdi çevirdi, bu kütükten bir nakış çıkar mı, kestirmeye çalıştı. Çok geçmedi ki bana el verdi. Verdiği eli öptüm başıma koydum. Görmezlikten gelmedi. O zamanlar kendi debimin cıızlığına bakmadan irtibatlanmaya kalkıştığım ihtişamlı bir ırmaktı benim hocam. Bütün büyük ırmaklar gibi sessiz ve derin akar, bütün büyük ırmaklarla o aynı ana kaynağa bağlanırdı.

Doktora hayatımın milâdıdır, cümlesi, akademisyenliğini asgariye almış, edebiyatın bilimden daha çok sanat sularına yelken açmış birinin ağzında iğreti durabilir. Öyle. Fakat o doktoranın bana kattığı Halide Edip romanlarını tökezleyen cümlelerle tahlil etmekten çok daha fazlasıydı. Çünkü kapısına bırakılmış iğreti hediye paketinden çıkan kütüğü, benim hocam, sadece bilimsel düzlemde işlemekle kalmadı. Onun bütün sivri uçlarını törpülemeyi de ihmal etmedi. Ve bunu hiç belli etmeden, belki kendi de fark etmeden gerçekleştirdi.

Hayatın bizim zannettiğimizden çok daha zengin olduğunu, çünkü hayatın görünürünün arkasında da bir hayat olduğunu, ve o görünmez olana açılan kapıların da bizatihi hayatın içinde durduğunu. Ama o kapıları açabilmenin her babayiğidin harcı olmadığını, bunun için biraz zahmet daha fazla da niyet ve gayreti göze almanın gerektiğini, dikte ederek değil lisan-ı haliyle öğretti. Bir kez bunu öğrenince sivri uçlar kendiliğinden törpülendi. Bir Osmanlı öğrencisinin karnesini ya da XIX. asır İstanbul'unda yaşamış bir doktorun reçetesini merak etmeyi, arkası yazılı bir kartpostalın resminden çok yazısına dikkat etmenin elzemiyetini, ikinci güneşinin ancak Anadolu tarafındaki bir yalının tavanlarında gölge-ışık yapabileceğini ondan öğrendim meselâ. Sevmeyi tanımanın ve bağışlamayı ancak anlamanın beraberinde getirebileceğini. Bir iddia olan sevmenin isbatının hizmette durduğunu, nostaljinin sonunun melankoli olduğunu. Bunları da ondan öğrendim.

Anladım ki benim hocam bir akademisyendi ama bir romanı vardı. Cılız su ihtişamlı ırmağa asıl bu kavşakta eklemelendi. Ve ki "ne kadar çok hatıra ve insan" vardı.

O yıllarda bir mektubunda "İşte ben bu mektuplarla sana, belki bunlardan çok uzak olduğun halde, bilmem hangi alâkalarla dinlediğini tahmin ettiğim bu eski hikâyeleri anlatıyorum", demişti. Nostaljinin sonunun melankoli olduğunu bile bile XVI. asır saraylarının Üsküdar'dan bakınca suya nasıl gölge saldığını merak ettiğim, ömrümün en güzel yıllarıydı.

Benim de hatıra biriktirdiğime bakılırsa şimdi ben de hocamın hatıraları arasında bir hatıra olmalıyım. Müşteki değilim. Çünkü büyük ırmakların kıyısına düşenlerin nasibine ne düşerse o düştü benim de nasibime. Şu dünya dedikleri gölgelikte onun görüş açısı içinde geçen her günümü bir kâr saydım. Üzerime güpegündüz düşürdüğü ay ışığının yakasını bırakmak niyetinde de değilim. Ezcümle, bugün burada olmaktan, şimdiye değin biriktirdiğimiz hatıraların hüsnihâtimesini, şimdengerü birikeceklerin de zahriye sahifesini sağ alt köşeden imzalarcasına bahtıyarım.

Nice yıllara hocam.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kim daha ırmak, kim daha deli?

Nazan Bekiroğlu 2011.02.27

Sakarya nehrini gördüm sonunda. Görmek dediysem, şehirlerarası bir otobüsle bir köprü'nün üzerinden geçerken uzaktan görmek gibi bir görmek değildi bu. Yakından gördüm, düpedüz tanıdım.

Onca ırmak yazısıyla tika basa doldurmaya kalkıştığım defterin son sayfasındaydım haddizatında. Görünürde, bir ırmaklık yer kalmıştı. Ama sayfalarım boş değildi, hâşâ! Hele ki "Dertli dolabın" iniltisiyle karşılaşınca ülkelerin sınırlarını aşınca bile bir şey olmadığını, her şeyin kendi vatanında daha ağır durduğunu anlamıştım. Demem o ki ırmak defterimde ancak Sakarya ile dolacak büyük bir yer eksik kalmıştı.

Bunca yıl o mu çağırmayı bilmemişti ben mi davete icabet etmemiştim, bilmem. Ama bu kez gördüm işte. Öyle bir gördüm ki hem, doğu kıyısından üzerine eğildiğim bulanık suyunda onca hatırayı, "dışı sükût, derûnu mahşer", dinlenir buldum. Birbiri üzerinden sıyrıldı perdeler. 22 gün 22 gece. Yeni bir tamlama eklemedim lügatime. Melhame-i Kübra'nın "çok büyük ve kanlı savaş" anlamına geldiğini zaten biliyordum. Tarih okumuşluğum vardı az çok. Bir ırmak hattının bütün bir vatan sathı anlamına geldiğini, o vatanın talihinin de bir nehrin doğu kıyısında döndüğünü, suları kan kesen Sakarya'dan her kurbanlığın alınına bir damla sürüldüğünü, gidenlerin kabilelerle gittiğini kalanlardansa yaralanmamış bir piyade subayının kalmadığını, o yıl bazı liselerin (henüz onlu yaşlarındakiler yani) mezun vermediğini, ol sebep bu ölüm kalım savaşına bir ırmağın isminden daha fazla hiçbir ismin yakışmadığını da biliyordum. Fakat Sakarya'nın neye tanık olduğunu, şu boz bulanık sularının daha güneyden neyi yüklenerek getirdiğini, bir benzerine ancak dağların dayanabileceği neye dayandığını ve o günden sonra duru bir su olarak akmasının neden mümkün olmadığını kuru bir bilgi olarak değil, aynel yakîn görünce. Az kaldı boğuluyordum.

Kıvrıla kıvrıla, burgaçlana burgaçlana, köpüre köpüre akıttığı şeyi göz görüp gönül hapsedince bu kez denize kavuştuğu yeri görmek için bir daha düştüm yollara. Bir ırmak biraz kaynağından ama bir o kadar da denize

karışma anından ibaretti çünkü. Bu inançla kaynağından kavuştağına yol içinde yol kurdum. Çocukluğu denize bakarak geçenlerin kılavuzluğunda açıldı nehrin kapıları. Irmak boyunca denizi arayarak düştüğüm yolda görmesem de deniz yakındaydı anladım. Dalgaların uğultusu geliyordu.

Büyük bir ırmağın denize kavuşması, mucize. Sakarya bu. Onun da "Başını taştan taşa vura vura", onca yolu kat ederken tek dileği denize kavuşmaktı. Oysa gördüm, Karadeniz, ırmağı gerisin geri itiyordu. Dağlar boyu dalgalarından anladım, istemiyordu.

Durdum. Başımda rüzgârların uğultusu. Burası Sakarya ırmağı, şurası Karadeniz. Dört yanımda dört cihet. Beşincisi ben. Ben, yani ben. Iрмаğın hikâyesine dâhil oldum.

Kendi ayak izlerimi kaybetmemek için eteklerimi toplayarak aştığım kan revan yolların sonunda, tanık oldum Sakarya'nın denize kavuşma anına. Hikâyeye dâhildim ya, eğildim, baktım sularına, aradım kendimi. Yoktum. Irmak beni hatırlamadıysa demek ben yok'um.

Ey ırmak. Kaynağı cennete uzanan ırmaklardan geçerek geldim sana. Tanıdığım tanımadığım onca resim bıraktım kıyılarına. Yıldızların, kar taneleri gibi döne döne burgacına düştüğü ırmak değil misin sen? Sitemimdir biline. Yanımdan akıp gittin. Beni görmedin. Oysa ben, tanınmayacak halde olsam da, o ben'im. De. Sen o sen değil misin?

Anladım, denizimde suyun, ufkumda gölgen kalsa da, suyundan nasibim, ekmeğinden lokmam, hırkam bu kadarmış. Beni esirge. Ve bağışla. Çünkü ırmak yolunun sonunda senin yalnızlığın sana, benim yalnızlığım da sana.

Denize kavuştuğun deltada üşüsün ellerim, bozulsun saçlarım, ko şimdi.

Ey ırmak şimdi bildin mi? Kim daha ırmak kim daha deli?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yevgeni Onegin'in suçu

Nazan Bekiroğlu 2011.03.06

Dostoyevski, Puşkin Üzerine yaptığı meşhur konuşmada ozanın Yevgeni Onegin isimli manzum romanı üzerinde durur uzun uzun. Niyeti bu romanın başkahramanları Onegin ve Tatyana arasında gerçekleştirdiği mukayese üzerinden Rusya'nın ruhunu onaylamaktır.

Bu romanın adı Yevgeni Onegin, der, oysa Tatyana olmalıydı. Çünkü Onegin yozlaşmış ruhu, insan doğasına yabancılaşmış yapmacık tavırları ile Rusya'yı temsil edemez. Oysa Tanya, hem kendisine hem gerçeğe duyduğu bütün inançla Rusya'nın ruhudur. Gelecek ancak onun temsil ettiği ruh üzerinde yükselebilir.

Puşkin'in de aynı görüşü paylaştığı hissedilir. Onegin'den bahsederken yer yer kararsız fakat Tanya'dan bahsederken daima müşfik. Onegin'i kimi samimiyetle "Onegin'im" diye sahiplenir, kimi kinayelidir bu söyleyiş, "Şu bizim Onegin!" Ama Tanya söz konusu olduğunda ağız dolusu "Benim Tanyam" demektedir.

Bu hazin hikâyede kahramanları arasında kurduğu kalite sıralamasında Puşkin'in hareket noktası onların aşk karşısında aldığı tavidir. Çünkü aşk bireysel mizaçlar kadar toplumsal reflekslerin de miyarıdır. Ömrünü salonlarda, balolarda, yüksek sosyetenin ikiye bölünmüş dünyasında geçirmiş soylu Onegin bu yaşamdan bıkmış, tükenmiş, beklenmedik bir miras vesilesiyle yola çıkmıştır. Miras mülk onu taşra insanlarına komşusu kılsa da aslında gidecek yeri yoktur onun. Terk ettiği şeyin yerine yeni bir değer koymaktan mahrumdur. Bir başka ifadeyle terk ettiği şeyi, onu onaylamadığı için değil onunla artık doymadığı için terk etmektedir. Kibirli, ikiye bölünmüş olmayı bilecek denli "ince!" Fakat bu kadar incelen şey kaçınılmaz olarak doğallığını kaybetmez, çürümez mi? Bu kıvamda karşılaşır Onegin Tatyana ile. Aşk bu noktada sınar onları.

Yalnız başına ve tehlikeli kitaplarla dolaşmaya alışkın romantik Tanya, Onegin'in yüceltilmiş yapmacıklığına mukabil bütünüyle doğaldır ve daima coşku içinde olan kahraman bütün benzerleri gibi kendisini kurban etmeye çoktan hazırdır. Vakit geldi ve o âşık oldu... İşte o bu! Tatyana şaka yapmadan sevmekte, tıpkı bir çocuk gibi aşka koşulsuzca teslim olmakta, hesap yapmamakta, oyun oynamamaktadır. Garip bir çelişkiyle ona bu sahici aşkın haritasını veren şey de okuduğu romanlardır. Roman kahramanlarını gerçek hayatta da bulabileceğini zanneden saf Tanya, bu narin düş kurucu, bütün mükemmel sevgilileri Onegin'in suretine büründürür. Ve sonuçlarını tahmine gerek duymadan parmaklarını, yüzünü gözünü mürekkep lekelerine bulaya bulaya, seher vaktine değin meşhur mektubunu yazar, bitirir: Ben yazgımı/Bundan böyle sana teslim ediyorum.

Fakat roman kahramanları gerçek hayatta yoktur. Bunun Puşkin de farkındadır. Bu nedenle der ki, güzelim Tanya, yazgısını bir zamane tiranının ellerine teslim etmiştir. O uğursuz baştan çıkarıcı bundan böyle her yerde karşısındadır.

Soran bir mektubun bir de cevabı olmalıdır. Bir kucak leylâk dalını kıracak kadar şaşkın adımlarla Onegin'in yanına vardığında, Tanya'nın, sözü dolandırmadan yazdığı mektubun karşılığı Onegin'in uzun söylevi olur. Onegin gurur duymuştur çünkü Tanya bir erkeği fazlasıyla mutlu edebilecek kızlardandır; oysa Onegin evlenecek erkeklerden değildir çünkü evlilik heyecanı öldürür vs vs. Sebep yetiştiren (çünkü çünkü) bu çokbilmiş söylevin arkasından ağzındaki baklayı çıkarır ki, Tatyana kendisini Onegin'in kaderine teslim ederken, Onegin kendisini Tanya'nın yargısına teslim etmektedir. Yine de Ateşlice bir belâgat! Süslü sözler yığını!

Aşkı kabul etmek kadar onu reddetmek de kişinin en özgür hakkıdır oysa. Nedir suçu Onegin'in, diye düşünmeden edemez insan. Aşkı reddetmek vefasızlıktır belki ama onu fark etmemek ve ciddiye almamak düpedüz ahlâksızlık. Budur suçu onun. Samimiyetsizliği. Tabii eğer Puşkin XIX. asır Rus aydınının ortak tavrına erken bir örnek olarak, aristokrasinin ipliğini pazara çıkarmak ve onun karşısında taşra ruhunu yüceltmek adına infaz etmek istediği bir roman kahramanı yazmaya kalkışıp da ona duyduğu sempatiyle bir yazar olarak komutayı kaybetmediyse. Söz aramızda bana öyle geliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yargı ve yazgı

Nazan Bekiroğlu 2011.03.13

Hükmün yazgıda mı yargıda mı kayıtlı olduğu meselesi Yevgeni Onegin'de adamakıllı büyürken aynı metni boydan boya böler meşhur düello sahnesi.

Lenski'nin 18 yaşın olanca sahiciliği ile aşkı uğruna yaptığı düello davetini onu bütün yüreğiyle severken dahi kabul etmek mecburiyetinde kalır şu bizim Onegin. Çünkü insan ilişkilerini formaliteler dizgesine indirgeyen sofistike bir yaşamın kuralları bireyleri öylesine esir almıştır ki onur bile doğal ve sade bir erdem olmaktan çıkıp çürümüş ve sahte bir davranış kalıbına dönüşmüştür.

İç i yana yana olsa da bu düzende hırslı bir çocuk gibi değil ama bir savaşçı gibi, bir erkek olarak onurlu ve akıllı, kendisini ortaya koymak zorunda kalır Onegin. Genç Lensky, sabahın tan yerinde esen fırtınada solan bir çiçek gibi düşse de, sadece bir an öncesine kadar içinde esin atan bir yürek dursa da sunak, kurban istemektedir neticede. Çünkü "büyük kamuoyu" onuru devindiren "büyük put"tur. Onların dünyası "başkalarının ne diyeceği" gerçeği etrafında dönmektedir. "Yüksek topluma özgü" değerler her şeyin üzerinde durur, bireysel sevgilerin ve bağışlamanın bile.

Oysa öleni ve öldüreni, yücelteni ve alçaltanı ile aristokrasinin kuralları "saçma"dır. Saçma, çünkü asırlar içinden incele incele gelen bu kurallar yığını yapaydır. Onur bile kişinin kendi hissettiği yaradan değil büyük kamunun yargısından alır hızını. Stefan Zweig'in "Meçhul Bir Kadından Mektup" hikâyesindeki cümleyle, bu manada "Onur ancak beyefendilerin sahip olabileceği bir lükstür". Bu yüzden aristokrasinin en yüce fakat en yapaylaştırılmış kıymetidir onur. Fakat bunun dışında bir yaşamak yoktur ve bir kez bu saçma hadde varınca sahici olup olmamasının da bir kıymeti yoktur.

Tanya ise hâlâ yazgısının peşinde, akıllı hâlâ Onegin'dedir. Onegin başkalarına ait heveslerin bir yorumu, moda sözcüklerle dolu bir sözlük hattâ Lenski'nin katili olsa da, Tanya'nın saf aşkına bir ahlâk dersinin soylu ateşinde öğütler okumuş olsa da o her şeyi bırakıp gittikten sonra bile Tanya bir yangın harabesinde dolaşır gibi dolaşır Onegin'in kitapları arasında. Bir ruhu hâlâ onun okuduğu kitaplardan anlamaya çalışacak denli saftır.

Fakat hayat kitaplardaki gibi devam etmez ki. Moskova'da takdim edildiği sosyete, üzerinden geçirilen kuvvetli birkaç çizgi, birkaç davranış dersi Tanya'nın kendisine prens bir koca bulmasına yeter.

Lâkin aradan altı yıl geçip de Onegin geri döndüğünde sosyetenin bu yeni güzeli ile karşılaştığında Tatyana'ya umutsuzca âşık olur. Bir mektup yazar Tanya'ya, metnin dünyası içinde ikinci mektuptur bu. Bir zamanlar reddettiği şeyin şimdi ölümcül tutsağı olmuş olması Onegin'in acısını katlanılmaz kılar. Fakat bir zamanlar reddettiği şey midir bu? Pişmanlıkla dolu, gözyaşları içinde Tanya'nın ayaklarına kapansa da bu Tanya o Tanya değildir bir bakıma ama bu Tanya o Tanya'dır aslında. Budur katlanılmaz olan.

Bir güven mercii olarak yazgı ve yargı ikisi arasında sürekli yer değiştirirken bir kez daha yazgı devir-teslimi ile karşılaşırız. Kendisini Tanya'nın yargısına teslim ederek onu reddetmiş olan Onegin şimdi kendisini yazgıya teslim etmektedir. Tıpkı bir zamanlar Tanya'nın kendisini Onegin'in yazgısına teslim ettiği gibi. Fakat anlarınız ki aşk hiç de bir yazgı iş i değildir. Tanya, Onegin'in bu mektubunu ve arkasından sükün eden diğerlerini gözyaşları içinde okusa da, yargılamak sırası şimdi ondadır.

Önce delilleri sorgular: Onegin kendisini şimdi soylu, prenses, sosyetedede saygın, "incelmiş" olduğu için mi sevmektedir? Yersiz bir merak mıdır bu? Şimdi haksızlık sırası Tanya'ya mı gelmiştir? Yargısı gecikmez. Verdiği, pahalı bir derstir. Onegin'i hâlâ sevdiğini itiraf etmiş olsa da başkasına verilmiş bir söz onu kendisini tutmaya mecbur etmektedir.

Tanya yazgı ve yargı arasında gidip gelen onca mektuptan sonra kendi yazgısını kendi yargısına teslim eder. O yargıda sadece Onegin'in değil kendi yazgısı da vardır. Sadece katilin cinayet mahalline geri dönmediğini aynı zamanda maktulün de cinayet mahallinden ayırlamadığını anlarız.

Hendese ve hikmet

Nazan Bekiroğlu 2011.03.20

Şu adada, bu parselde, şehrin son çıkışı, son kumsalı, son kıyısıydı. Doldurula doldurula iyice uzaklaşmış bir denizler manzumesinde o da olmasa dalgaların kumsalda nasıl kırıldığını unutacaktık. Ama birden ağır metal gövdeleri, homurtulu iç organları, saygısız ve uyumsuz ayaklarıyla kepçeler, dozerler, genç ve iş bilir mühendisler kumsalın üzerinden geçmeye başladı. Vallahi şimdi. Bu olmadı.

Ne olurdu bu denize, bu buluta, bu son kumsala dokunulmasaydı. Bu su bulanmasaydı. Gidelim buralardan, desem. Nereye, demezler mi? Dalgaların yaratıldıkları günden bu yana kırılmayı bildikleri bir kumsalın kıyısına. Yok annem, yok öyle bir yer. Öyleyse taş dönelim şimdi.

Öncü rüyalar görülmüştü çoktan. Geliyorum demişti. Bedenine nicedir su yürümüş yirmi iki ağaç (saydım), bir otopark ya da benzer bir şey uğruna (yalanım varsa iki gözüm önüme aksın), bellerinin ortasına yedikleri darbeyle yıkılmışlardı yere. İniltilerini duydum, tanıgım da vardı. Lüks konutlar saltanatı dört yüz çamın biçildiği yerden başlamıştı. Ve küçük düşler gelip büyük kapıya dayanmıştı.

İçimde çok büyük bir sıkıntıyla uyandım. Bu rüyanın bir hayra yorması artık yoktu. Kıyametin gölgesi küçük kıyamet. Büyüğü çok geçmedi, koptu. Muazzam ölçüde artmış dünya nüfusunun yaşaması için enerjiye ihtiyaç olduğunu ben de biliyordum. Enerji elde etmenin en kolay yolu gibi görünen nükleer ve onun tekinsiz terminolojisi hakkında benim de beynim ha yıkandı ha yıkanacaktı. Ama böyle olmamalıydı.

Şimdi sözüm sana. Senin yönetmenin, hani "imparator" Kurosawa'nın modern insanın evrensel komedyasını sunduğu Yume/Düşler filmindeki sondan bir önceki düşü hatırlıyorsun değil mi? İnsanlığın giderek cinnete dönüşen bir teknoloji takıntısında kendisini yok edişinin hikâyesini anlatan bir kıyamet düşüydü bu. Bir insan bedeni, ipek bir mendilden bile hızlı yokluğa yuvarlanıyordu ama aynı beden, radyasyon taşıyan bulutları kovacak hızı kollarında bulamıyordu. Yüreği kirlenen insan bu noktaya kendi ayaklarıyla kendi hür iradesiyle gelmişti ve radyasyonla temsil edilen teknoloji insanı insanlığından çıkarmıştı. Radyoaktif deneylere merak salan insan doğal olanın yapısına musallat olacak kadar demonlaşmış lâkin onun hırsının sınırsızlığı gün gelip demonu bile ağlatmıştı. İnsan, şeytanı bile geride bırakmıştı sözün özü. Kontrollü teknolojidenden bahis, cürümünün bahanesini kuran cerbezeli aklın neticesiydi sadece, sadece bir avunmacaydı. Öyleyse tümünden gözden çıkarılması gerekti. Çünkü korkulu düşler görmektense uyanık kalmak daha iyiydi.

Hikmetini kaybetmiş hendesenin cürümüdür bütün çektiğimiz. Çünkü hırs insana özgüdür, onun mayasında vardır. Aç gözlüdür insan, hoyrattır. Ödediği bedel her defasında artsa da unuttandır. Onun doğasında mevcut olan bu şeytanî enerjiyi durduracak yegâne ise hikmettir. Hikmet, varlığın özündeki düzeni görebilme ve o uyumun dışına çıkmama basireti. Mektebi medresesi yok bunun. Basiret. Yani gönül gözü. Sezgi.

Hendese (mühendis ile aynı kökten geliyor) evrenin özü aslında, hakkını teslim etmek gerek. Her şeyin incecik hesaplar üzerinde durduğu bir evrende yaşıyoruz. Kaybolan, bir bilinç hali sadece. Hendese, hikmetini kaybetmiştir çoktan. Geçmişler olsun. Hikmetle bağlantısını kesen hendesenin mühendisi, hikmeti kendinden menkul zannediyor. Sınırlar çoktan aşılmış, yükselttiği her yapıda bir parça daha tanrılık taslıyor.

Benim kumsalıma çoktan dozerler üşüştü. Düşlerim kötü. El'an seni merak ediyorum. Ben düşerim ben ağlarım, yok bu işte. Senin düştüğün yerde bütün dünya, en evvel de senin masum, çaresiz ve çilekeş halkın canıyor. Şimdi nefesini tutmuş bekliyorsun. Seninle birlikte herkesin nefesi tıkanıyor. Teknolojinin insana konfor

sağladığını ama ona huzur katamadığını, depremle baş etsen tsunaminin seni vurduğunu, tsunami ile baş etsen (büyük ihtimalle yakın bir gelecekte bunu da başaracaksın), kendi ellerinle döşediğin borudaki sızıntıyı. Artık görebilecek misin? Yoksa elin ayağın tutup da ayağa kalktığın ilk anda "Nerede kalmıştık" mı diyeceksin?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bursa hatırası'

Nazan Bekiroğlu 2011.03.27

Kumsalıma üşüşen dozerler zaman dizimini bozmasaydı bu yazı geçen hafta yayımlanacaktı.

İki hafta önce Bursa'daydım ve hâlâ payitaht olan bu şehirden karışık hatıralarla ayrıldım. Anlatayım yine de, defterimde kalmasın.

Ulu bir dağın yollarını tırmanırken kışın son kar'ına karıştım. Cemreler çoktan düşmüş olsa da dağın dili karla her zaman aynı lügat içinde. Demem o ki perdeyi sıyırdığım anda içeri dolan ışıktan gözlerim kamaşsa da, sarkıtların kopması, kar kütlelerinin korkunç bir gürültüyle kayması uykularımı bölse de kar, ihtişamından bir şey yitirmiş değil. Ağaçların sırtı hâlâ karla sıvazlanmış, rüzgâr hâlâ efkârlı. Karın yakamozları var ve hâlâ bir sim yağmurudur savruluyor.

Oteldeyim. Odam kayak pistlerinden birine bakıyor. Ödüllendirilmiş çocuklar, kaçamaklar, marka yaşamlar, mutlu azınlığın kahkahaları. Benimse imza günüm var. Hazırlanıyorum. Yol boyunca mutlu azınlığın yerini mutsuz çoğunluğun alması gecikmiyor, o en ezeli dil karşıma dikiliyor. Elleri yüzleri morarmış köylüler, kar lastikleriniz olmadan dağ yollarına düşmüşsünüzdür umuduyla yarı uykulu bekliyor. Zincir satın alabilir ya da kiralayabilirsiniz. Ücretsiz takım hizmeti de verilir bu koytaklarda. Ya da en azından el kitabından medet umarak adım adım zincir takmayı deneyebilirsiniz. Aman dikkat, en tecrübeliler sınıfına kayıtlı bir sürücü olsanız da virajları alamayabilirsiniz.

Yol boyunca kar'ın kalın örtüsü üstünde yiyecek arayan köpeklerle karşılaşıyorum. Kafiler halindeler ve çaresizler. Halleri içler acısı. Kimi ölmüş de hâlâ yürüyor. Kimi başına geleceklerden habersiz, gençliğin gafletinde oyun istiyor. Ben? Bu zayıf beden, yanlarında duracağım birazdan. Kaç günün açlığını, kâğıt bir peçeteye sardığım çöreklerle bastırmaya kalkışacağım. Hangisine yeter elim? Yine de boyunlarını okşayacağım, kulaklarına, ömrühayatımda sırtını sıvazladığım her birinin kulağına fısıldadığım o cümleyi fısıldayacağım.

İmza başlıyor. Bambaşka bir âleme geçiyorum. Hiç tanımadıklarım, belki bir daha karşılaşmayacaklarım onlar. Ama her imza gününde karşıma çıkanlar da eksik değil. Onlarla artık düpedüz tanışız. Yıllar evvelinden kalma hatıraların sahipleri, eski dostlar da var. Gözüm arayıp bulamadıklarım, "Elbet bunda bir iş var". Hele eski öğrencilerim, yerimden kalkıp boynuna sarılmak istediklerim. Ve şu "sanal" âlemden "reel" âleme düşenler var ya. Günün güzelleri. Ve ah, harika! Trabzon'da yaşayan yazıcıyı görmek için kalkıp Bursa'ya gelen Rizeli hemşehrim. Bir kısmının yüzünde yol yorgunluğu, otobüsten şimdi inmişler, birazdan da dönecekler. Hem bakmayın -ler dediğime. Hepsi biricik hepsi tek hepsi kendinden ibaret.

Ama başımı kaldırıp biraz daha dikkatli yüzlerine bakabilsem. İki kelâm edebilsem. Kimsiniz nesiniz? Benim kimliğim sizin kimliğinizden mi okunur, kaderiniz tecellim midir, diyebilsem. "Ş" dişi adamakıllı kırık bir ağızla, doğru dürüst konuşamıyorum oysa. İyice sakatlanmış bir sağ el başparmağı ile harfleri bile çekemiyorum.

Üstelik zamansızım. Bekleyenleri bekletmemek uğruna alelacele bir imza ile yetinmeliyim. Yeterse iki cümle bir söz bir dilek eklemeliyim.

Sonunda sağ yanımda onlarla ayakta kaldığımı artık iyi bildiğim dualar, mektuplar, çiçekler, kitaplar, defterler, daha bir sürü şeyler birikiyor. Her imza gününün sonunda giden kalemimi bu kez de tanımadığım sahibine teslim ediyorum. Tırnaklarım yarılmış, makyajım bozulmuş, bileziğim çözülmüş. İyice ağırlaşmışım yani. Masaya yığılıyorum.

Gece, otelde, bu sarhoş edici mutluluk hatırası bulanıyor. Çünkü "hak edilmiş lüks"ün Roma israfı ile sırt sırta verdiği yerde, kuş sütünün eksik olmadığı her şey dâhil bu açık büfelerde, artan yiyeceklerin ne olduğuna dair kimse bana tatmin edici bir cevap veremiyor. Şimdi, Sayın Otel Müdürüm. Bu yazıyı yazan, benim ben; hani yiyeceklerin "restaurant" dışına çıkarılmaması önemle rica olursa bile kâğıt peçetesini, nasılsa çöpe gidecek böreklerle, çöreklerle tepeleme dolduran o kadın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şair Nigâr Hanım ve Selim İleri

Nazan Bekiroğlu 2011.04.03

Önce Beşir Ayvazoğlu'dan bir telefon geldi. Türk Edebiyatı'nın mayıs sayısı Macaristan dosyasıyla çıkacaktı ve Nigâr Hanım'ın hayatında da Macaristan'a ilişkin bir şeyler mutlaka vardı.

Çünkü Nigâr Hanım 1848 Macar ihtilâlinin önde gelen subaylarından biri olan Adolf Farkaş'ın kızıydı. Adolf Farkaş iltica ettiği ve ikinci vatanım dediği Osmanlı topraklarında Osman Nihalî adını almış ve samimiyetle bu yeni hayata katılmıştı fakat ömrünün sonuna kadar "Macar" sıfatını isminin başında taşımıştı. Beşir Ayvazoğlu'ya, elbette evet, dedim. Nigâr Hanım'lı bir hafta başladı yani.

Arkadan yayımcım, öğrencim ve daha pek çok şeyim Emine Eroğlu telefon etti. Zaman Cumaertesi'yi gördünüz mü hocam, dedi; Selim İleri Nigâr Hanım'dan bahsediyor, bir de dileği var, ne dersiniz? Açtım baktım. Selim İleri, "Şair Nigâr Hanım'ın Defterleri" başlıklı yazısına yıllardır bir kitap beklediğini ifade ederek başlıyor ve bu ilginin incelikli hikâyesini anlatıyordu: Yıllar önce Âşîyan'dan Hayatımın Hikâyesi'ni almış, Şair Nigâr Hanım'ın defterler dolusu günlüğünden yapılan bu cüz'i seçmeyi okumuş, sonra aynı kitabın Abdülhak Şinasi'ye imzalı bir sahaf nüshasıyla da karşılaşmış ve yıllar yılı günlüklerin tamamını beklemişti. Sitemi de vardı. Defterler Nigâr Hanım'ın ölümünden elli yıl sonra açılması kaydıyla Âşîyan Müzesi'ne emanet edilmiş fakat aradan kaç yıl geçtiği halde bütünüyle yayımlanmamıştı. Oysa 1918'de ölen Şair Nigâr Hanım, herhangi bir başka ülkede yaşasaydı, defterleri 1968'de elbette okura sunulmaz mıydı?

Selim İleri'nin hüznünlü yazısının kaçınılmaz olarak beni ilgilendiren bir yanı da vardı. Çünkü bu defterlerle bunca zaman içinde sadece ben ilgilenmiştim. Doğru, doçentlik tezi olarak başlayıp neredeyse komutayı kaybettiğim bir süreçte bütün defterleri okumuş, fakat onları olduğu gibi yayımlamak yerine ortaya bol alıntılı bir monografi çıkarmıştım. Oysa Selim İleri yaklaşık yirmi yıldır defterler yayımlanır ümidiyle birçok yayımcıya meseleyi açmış, ilk anda hepsi içtenlikle ilgilense de gerisi gelmemişti. Nigâr Hanım ve defterlerini, has okuyucularının kolaylıkla fark edebileceği gibi irili ufaklı birçok yazısının asli meselesi addetmiş ya da bir köşesine sıkıştırmıştı. Ve "Şimdi son bir umutla yazıyor; Nigâr Hanım'ın defterlerine sahip çıkacak yayıncıya, yayınevine şimdiden teşekkür ediyor"du.

O defterlerin benim öznel tarihçemde tuttuğu yeri bilenler bilir. Bugün dönüp geriye baktığımda sabahlara değin bir hayatın üzerinden harf be harf geçtiğim o günlerin benim hayatımın en mutlu vakitleri olduğunu anladığımı da ben bilirim. Nigâr Hanım'ın defterlerini olduğu gibi yayımlamak benim de ilk zamanlardaki seçeneklerimden biriydi. Fakat günlüğün ciddi genişlikteki hacmi, kaçınılmaz tekrarların mevcudiyeti onu olduğu gibi yayımlamak yerine hiç olmazsa ilk aşamada bol alıntılı ve ayrıntılı bir monografi çıkarmak kararını almama sebebiyet vermişti. Günlüklerin yayımı daha sonra ele alınabilir bir mesele olarak tarafımdan bir köşeye kaldırıldı ve orada kaldı. Şair Nigâr Hanım böyle çıktı. Geceler boyu paylaştığımız anılardan kendime fazla bir şey saklamadım aslında. Onun cümleleriyle olmasa da benim cümlelerimle her şeyi anlattım. Fakat kuşku yok ki bir hayatı doğrudan onun sahibinin cümlelerinden okumak hem o günlüğü yazanın hem okuyucunun hakkı. Neticede Nigâr Hanım da iç konuşması ve duaları satırlar boyunca uzarken ve gözyaşları harflerini ıslatır ve dağıtırken bütün bunları yıllar sonra birilerinin okuyacağını düşünerek teselli bulmaktaydı.

Her şey geç de olsa kendi zamanını bekliyor galiba. Demem o ki Selim İleri imzalı o vefakâr yazıyı okuduğumuz günün hemen ertesinde Timaş Yayınevi günlüklerin bütünüyle neşrini programına aldı. Çeviri yazımı Zeynep Berktaş yapacak. Bendenize de bu süreçte düşen görev, editörlük. "Bile yazdım adın ile adımı" dizesince Nigâr Hanım'ın ismiyle benim ismimin zaman aşırı nasıl birleştiğini biliyordum. Nigâr Hanım'ın isminin yanına şimdi bir isim daha kaydoldu. Teşekkürler Selim İleri.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bahar dalı

Nazan Bekiroğlu 2011.04.10

Nicedir kara kışta bile olmadığı kadar üşüten sayılı günlerin, yağmurun en sevdalılarını bile canından bezdiren kasvetli göklerin üzerine bir Pazar sabahı aniden bahara uyandınız.

Hanidir aklınızda. Çoluk çocuğu, piknik sepetini otomobile atıp uzaklaşabildiğiniz kadar uzaklaştınız şehirden. Baharı bir su değirmeninin kıyısında ya da bir çeşme başında yakaladınız. Çok kilometre gitmeniz gerekti. Ama değdi.

Siz baharı yakaladığınızda vakit öğleyi bulmuştu çoktan. Pikniğinizi bitirdiğinizde ise güneş ha battı ha batacaaktı. O zaman aralığında gördünüz ne gördünüzse. 24 saat 4 mevsimden, 52 hafta 365 günden size ayrılmış bir 4 bilemedin 5 saat. Koca kitaptan öncesiz sonrasız bir paragraf.

Tepe tepe kullandınız. Yüzünüzde hafif bir güneş yanığı. Heybenizde gövdesinden kırılmış pembe bir bahar dalı. Boşalttıklarınız neyse doldurdunuz otomobile. Çöpleri siyah bir "naylon poşete" koymayı ihmal etmeden dönüş yoluna girdiniz.

Tamam, güzeldi erken baharın mavi minelerini ve papatyalarını çıplak ayağınızın altında hissetmek. Yüzünüzü göklerin yüzüne dönerek kuş cıvıltılarını dinlemek. Derenin şırıltısına kulak vermek. Ve daha bir sürü ayrıntı.

Ama bunun bir devamı, bir de evveli olmalı.

Papatyadan da evvel, henüz hiç kimseler hiçbir şey fark etmeden, sadece büyük bir arka bahçesi olanların fark edebileceği andan itibaren bir bahar karşılaşması olmalı. Mimosanın açıp açıp aniden solması, saklambaç

kuşunun bir konuşup bir susması, bir görünüp yok olması. Baharın, henüz tan atarken çıkan nefesi, denizin üzerinden doğan güneşi, güneş biraz yükseldikten sonra denizi tüllendiren esintisi, topraktan yükselen buğusu kokusu olmalı. Güneşin eğik ışıklarının yaban sarmaşığının sert yapraklarını doğudan batıdan parlatması. Rüzgârın usul usul eseni, okşayanı, aklına esti mi dal kıranı, tomurcuk dökeni. Tarlalar boyunca başakların dalgalanması. Erik çiçeklerinin yaprak yaprak savrulması. Olmalı.

Bahar bu. Bulutların ufuk üzerinde erguvanlaşması, hatırlatması var. Bunun, göklere el açıp sema etmesi sonra toprağa yüz vurması var. Kuşların tanınması, hatırlatan bahçelerde davetsiz misafirleri bulması var.

Dalgaın kaç türlü kırıldığını, fırtınanın kaç yandan koptuğunu. Sonra aniden sustuğunu. Hiçbir şey olmamış gibi sakın engin. Kimseler yem atmasa bile kumruların bu kumsalda durduğunu. Bahar bu. Görmesi bilmesi var.

Bütün bunları bir an değil an-be-an izlemek. Değişimi, yani hayatın ta kendisini şah damarında hissetmek. Onunla birleşmek, bütünleşmek. Hû demek, güle dönmek.

Bu zamana kadar neler kaçırmışsınız, işte bunu fark etmesi var. Aynı sevince, aynıyle vaki, bir daha bir daha dönmesi, koptuğu yerden eklemlenmesi, bittiği yerden başlaması, bir daha olmaz sanırdım, oldu, olması. Aynı kapıdan bir daha girmesi, aynı gölgeye yeniden dönmesi var.

Tam kalınacak zamanda toparlandınız, diyorum yani size. Bir bahar dalını kopardınız fidanından. Bütün sevinci, bütün neşeyi, kanat vurup pervaz etmeyi, fark etmeyi bir bahar dalına yüklediniz. Ve öylece döndünüz evinize. Yüksek apartmanlar geniş caddeler mevkiine.

Bir vazoya daldırdınız bahar dalınızı. Yorgunsunuz. Ara verdiniz. Belki bir hafta belki on beş gün sonra. Tekrar gider misiniz?

Sizin tanıdığınız bir bahar dalı. Ama ya sonra?

Benim de hatıram bulanık. Tam olarak çıkaramıyorum. Ama bunun bir sonrası olmalı.

Bu bahçenin herkes uyuduktan sonra, hiç kimse uyanmadan önce olup bitenleri var.

Çok çok eskiden kalma bir şarkı. Nağme aşına ama sözler yabancı.

Yüzü toprağa dönüktür hani kâğıdın. Harfler dökülür.

Eğer öyle değilse ya ben hayal görmüşümdür ya bana hülya anlatmışlardı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şairin zamanı dil

Nazan Bekiroğlu 2011.04.17

Sanatların sultanı şiir, dili gündelik kullanımının dışında bir alana çekmesiyle, bir üst dil üretme çabasıdır.

Sözcüklerin birer birer ya da kabileler halinde sözlük anlamlarının dışına taşmaları şiirin bel kemiği imajı doğurur. Lâkin sözü gündelik dolayımının dışına zorlamak şair yalnızlığının da başlıca nedenidir.

Dilin zamanesinin önünde giden şair, soylu bir yalnızlığa mahkûmdur bir bakıma. Kendi çalıp kendi söylemek ile karıştırılmaması gereken bu yalnızlıkta o, yıllar sonrasının dilini kullanmakta, ancak böyle dilin doğurabileceği bir algıya hitap etmektedir çünkü. Vaktinden erken gelmiştir. Ama öyle de olmak gerekir. Çünkü hiçbir şair kendi vaktine doğmaz. Doğarsa şair olmaz. Onun miyarı dil ve zamandır. Zamanından evvel doğduğu halde görece kalabalıklara ulaşmak bahtıyarlığına erişen şairin ya etrafındaki kalabalık da zamanın ötesindedir (mutlu beraberlik), ya da onun şiiri değerine rağmen farklı bir özelliğinden dolayı sevilmektedir (popülerleşme, didaktizm, ideoloji vb.).

Şairin sunduğu, yadırganır bir yeniliktir. Fakat sunulan yenilik de neticede şairin karnındaki mana ile okurun algısı arasında bir ilgiye muhtaçtır. O ilginin kurulabilirliği, şairin okunurluğunu sağlar. Fakat meşakkatli bir ilgidir bu ve doğal olarak şiirin az okunur-az satarlığının da yorumudur. Neticede şairin kurduğu üst dil soyutlaştıkça soylulaşır. Kalabalıkların ilgisinden hoşnut kalmak "düz yazanların" ilgi hanesine kaydedilirken şairin yalnızlığı çoğaldıkça çoğalır. Çoğu, başlangıçta kendi ülkelerinde taşlansa da gerçeği bilen ve gören habercilere benzer onlar. Bu yüzden yalnızlık şairlere yaraşır.

Fakat koca bir yalnızlığa mal olsa bile dil, gramer âlimlerinin değil kabiliyetli yazarların, yazarlardan bile çok şairlerin elinde gelişir. Çünkü dil, en fazla da şairin kendini tehlikeye atarak indiği uçurumlardan topladığı tecrübelerle zenginleşir. Dil, genel geçer kuralların, standart kullanımın dışında, en ihtilâlcî şahsi tavrını şairin elinde bulur ve o da her şeyden evvel bir cesaret demektir.

Cesaret, çünkü bu tür bir cesaret, dili bir yandan imgeleştirerek zorlarken diğer yandan gramer kurallarını ve alışkanlıkları zorlamayı da beraberinde getirir. Dilin üzerine çıkma hakkını kendinde bulan şair dili evirir çevirir, eksiltir, arttırır, imlâ bozar, gramer yaralar, sözdizimini altüst, kuralları ters yüz eder. Şair orada atını derin suya doğru sürer. Uçurumdan sarkar. Her şeyi ve en fazla dilini riske eder. Başka türlü mümkün değil çünkü o, mevcut dille yetinemez.

Şairin zar attığı yerlerdir bunlar. Gönüllü deformasyon. Bilinçli ihlâl hakkı. Bütün kuralları bilen kural tanımazlığı. Ârifâne bir tecahül. Bilmeden değil ama bilip de küçük görme, öteye geçme. Şiir, bilmektir. Lâkin bütün bilinenleri de bir çırpıda ezip geçmektir. Eğer tutarsa, o zaman şairin ağzına yepyeni bir dil verilir. Sadece kendisi değil kullandığı dil de zenginleşir. Cenab "saat-i semen-fam (yasemin renkli saat)", "havf-ı siyah (siyah korku)" dediğinde, Haşim bir kamış olmaya kalkışarak göllerin suyuna daldığı demde, yer oynamıştı yerinden. Ama sonra sular sonsuz bir zenginlikte durulmuştu.

Tutucu dil âlimlerini usta şairlerin dilini gözden geçirirken basiretsizliğe düşüren; uzgörüsüz eleştirmeni de şiir gibi bir üst dilde gramer hatalarını tesbit etmeye yeltendirerek şairleri bıyık altından güldüren şey, kara kaplı kitap kuralcılığının putkırıcılıktaki sırrı anlayamamasındandır. Âlim ve eleştirmen haklı bir bakıma. Emniyet hali! Oysa vasata haram olan, usta şaire mubahtır. Kamuya yasak olan, usta şairin hakkıdır. Ayrıcalık.

Fakat bu ayrıcalığın bedeli hayli ağırdır. Öyle riskli bir yerdir ki orada tohum, çatlamazsa çürür. İpin üzerindeki cambaz şayet karşıya geçemezse cesaretinin bedelini ağır bir kazayla öder ki ölümcül. Öyle yerler öyle gözü pek teşebbüsler vardır ki orada dil gelişmezse yozlaşır. Ve söylediği bugün için olmayan şair eğer yarın için de değilse onun için vakit artık hiçbir zamandır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Soru sormak iyidir

Her soru, metne ve edebi bir figür olarak onun yazarına ilişkin bir okuma biçimidir nihayetinde. Verilen her cevap da yazarın, kendisi ve yazdıkları hakkında geliştirdiği bir yazma daha.

Şimdiye değin kaç söyleşiye cevap verdiğimi bilmiyorum. Ama yaklaşık on beş yıldır (son bir yıl hariç) gücüm ve zamanım yettiğince sorulara cevap veriyorum. Şimdi dönüp geri baktığımda bu söyleşileri kendi adıma ciddiye almam gerektiğini de fark ediyorum. Soru sormak iyidir çünkü, sorulana ne yaptığını nerede durduğunu gösterir.

Bunca soruyu cevaplarırken kimi sular seller gibi cevap verdim. Bir kitap kadar açtı kalbim, her cümlem birer açık mektup. Kimi sorularınsa cevaplarını bilemedim, iki kelimeyi bir araya getiremedim, lâl kesildim. Gizlemedim de bilmediğimi, açık yüreklilikle söyledim. Ya da öyle acemi-eda bir cevap verdim ki cevabım beni bile memnun etmedi. Bazı soruların cevaplarında apaçık yanıldım. Kimi üzerini çizdim sevmediğim soruların cevaplamak istemedim. Kimi o kadar çok sevdim ki sorulan soruyu, bir değil birkaç kez aynı soru sorulsun istedim. Kimi sorularda kayıp yolumu buldum. En çok böyle sorulardan hoşnut oldum. Sonra öyle bir soru daha çıktı ki karşıma doğru bildiklerim bir sorunun ağırlığına sarsıldı, soruyordu ama daha çok cevaptı. Kimi formalitenin resmiyetinde takılıp kaldı soranla sorulan arasında kurulması gereken ipek yolu köprüsü. Kimi bu köprü öyle bir kuruldu ki editörün sahife hacmi çoktan ihlâl edildi de sohbetin sonu gelmedi.

Gündelik tarihçemi saklamış yazı tarihçeme ilişkin ipuçları vermişim bu söyleşilerde. Yeri gelmiş ufkun arkasında bir geminin varlığından söz etmişim, önü alınamaz taşkınların öncesine denk gelmiş, fısıldamışım yazmakta olduklarımızı, ağızımdan kaçırmışım. Bazen de yazılacağı bana bile meçhul bir şeyi bilmeden söylemişim. Derken, "benden içeri bir ben"mişim.

Bu kadar soru arasında kaçınılmaz olarak, bana en çok sorulan soruların çetelesini tuttum. Neden yazdığım, nasıl yazdığım, akademisyenlikle sanatkârlığı nasıl birleştirdiğim ve aşkın ne olduğu. Cevap verebilirmişim gibi! Gerçi bir kısmını biliyordum bunların, verecek cevaplarım vardı. Bir kısmının cevabını bilmiyordum, ya sustum ya da yanlış cevaplar verdim. Fakat iyi sorulmuş soruların yordamında doğru cevapları günbegün buldum. Örneğin akademisyenliğin zaruri disiplini ile sanatkâr serazatlığının aynı bünyede nasıl bir arada durduğuna ilişkin ilk zamanlar verdiğim acemi cevaplar zaman içinde olgunlaştı. "Terkip" meselesini ancak zaman içinde çözdüysem çözebildim. Dahası, bilimin de sanatın da felsefenin de hep aynı büyüğü kapının önüne getirdiğini ama hiçbirinin, sanatın bile, o kapıdan içeri giremediğini ancak zamanla fark edebildim. Neticede bütün bu suhuf, cevaplar bana ait olsa da soruyu soranların pusulasına göre yol aldı. Benim pusulamın pek sabit durmadığı muhakkaktı. Belli arayışların zamanla berraklaştığı ve her sorunun her zaman doğru cevaplanamayacağı vaki, anlatmanın anlamak demek olduğuna bir kez daha iman ettim.

Bazen öyle sordular ki "kalemi tutan elin de emre tâbi, sanatçı kalbinin kün emrine muhatap olduğunu" o sorulardan öğrendim. "Neden yazı?" sorusunun her gün bir yenisini daha eklediğim cevapları arasında işte bu, geldi en başta durdu. Bitimsiz bir yönelişle ölüme doğru yürüdüğümüz şu dünya âlem yolculuğunda ey kaderdaşlarım diyormuşum meğer aynı dili konuştuklarımıza. Ey kaderdaşlarım, gelin biraz yarenlik edelim. Belki yükümüz hafifler biraz.

Neticede tek cevap, ben de yazarak kurtulanlardan biriydim. Ama bu cevap, "Nedir bu kurtulmak?" cüretkâr sorusunu bir söyleşide karşıma çıkardı. O zaman fark ettim yazmanın dayanılamayan gerçekleri estetize etmek yani fitratın düzenine uydurmaya çalışmak çabasından ibaret olduğunu. Çünkü ancak fitratın düzenine uyan şeye tahammülün mümkün olduğunu. Bunu, sormasalar düşünmezdim. Soruları cevaplardan fazla önemseyişim bu yüzden.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Buhara emiri Alimhan'ın kaftanı

Nazan Bekiroğlu 2011.05.01

Her şey Dağıstan hakkında küçük bir arama yapmamla başladı. Sayfa sayfayı, site siteyi açtı. Kongre Kütüphanesi'nin online kataloglarından birinde bir hazineye rastladım.

Sergey Prokudin-Gorski'nin 1909-1915 tarihleri arasında çektiği 2606 fotoğraf. Fotoğraf dediysem sadece siyah-beyaz olarak tanıdığımız bir dünyaya dair renkli fotoğraflar bunlar.

Gorski henüz renkli filmin icat edilmediği dönemde aynı objenin ardı ardına çektiği üç fotoğrafını cam tabletler üzerine kaydetmişti ve bunların her birinde kırmızı, mavi ve yeşil filtreler kullanmıştı. Negatifleri projeksiyon sistemiyle üst üste gelecek şekilde yansıtınca ortaya ilk renkli görüntüler çıkmıştı. Fakat baskı zordu, renkli dünya cam tabletler üzerinde kalmıştı. Kongre Kütüphanesi işte bu cam tabletleri dijital resimler haline getirmişti ve gökkuşağıyla karşılaştınca, sahtekârlık yoktu ortada, belli ki renkler gerçek renklerin ta kendisiydi.

Çarın fotoğrafçısı olarak kendisine sağlanan her türlü kolaylıkla Gorski, Rusya İmparatorluğunun Kafkaslar'dan Sibiry'a, Urallar'dan Pamir'e kadar uzanan coğrafyasında, bu koca ve hantal devin içinde ne kadar manzara, insan ve hayat varsa bıkıp usanmaksızın fotoğraflamıştı. Yaklaşan devrimin ve kesin bir modernleşmenin az öncesinde, sanayileşme telâşında gözüne ilişen her şeyi tesbit etmişti. Uçsuz bucaksız stepler, nehirler, şimdi yerinde yeller esen manastırlar, kiliseler, kulübeler, barakalar, kubbeler, minareler, eski zaman sokakları, ırmak ulaşımı, Trans-Sibirya demiryolu, baraj inşaatları, fabrika bacaları, jeneratörler, hidroelektrik santraller, eninde sonunda çarın başını yiyen ve devrimi besleyen olağanüstü insanlık dışı ekonomik koşullar... Hepsini renkli olarak kayda geçmişti. 150 milyonluk Rusya imparatorluğunun ancak yarısı Ruslardan ibaretti. Gorski'nin objektifi bu dil, din, ırk, kültür farklılığını da özenle yakaladı. Rum çay işçileri, Ermeni kadınlar, Gürcü damat, Dağıstanlı çift, Taşkentli medrese öğrencileri, Buharalı müezzin, Semerkantlı gözlemeci, Kırgız atlılar. Bu insanların yaşamları ve giyimleri.

2606 fotoğrafı manzaradan çok hayata, en küçük insana ve harekete dikkat kesilerek üç gün boyunca tek tek açtım, inceledim, büyüttüm, detay aldım, kaydettim. Aynı resmin siyah-beyazı ile renklisini yan yana tuttum, mukayese ettim. Kimine uzun uzun baktım kimini tez geçtim. Hepsinde de renklere dikkat kesildim. Modernizasyon ve Sovyet Rusifikasyonu öncesi Semerkant, Taşkent ve Buhara resimlerinin renklerine bakarkense neredeyse bir eşikten geçtim.

Bu fotoğraflar renkli olmasalardı Rus işgaline uğramadan önce göçebe hayatı benimseyen fakat işgalden sonra yerleşik hayata geçmeye zorlanan Özbeklerden bir kadının yurt önünde verdiği hülyalı pozda giysisinin ve halısının renklerinin gülkurusu olduğunu, aslında yer altına doğru kazılmış bir çukur olan Özbek zindanının parmaklıkları arasından sabit nazarlarla dışarı doğru bakan mahkûmların giysilerinin pembe, eflatun ve kurşunisini, gardiyanın pantolonunun kıpkırmızısını, Dağıstanlı çiftin arkasında uzanan Kafkas dağlarının ferah yeşilliğini, Registan meydanında Şirdar medresesinin çinilerinin o vakit de aynı mavilikte parladığını, Semerkantlı kumaş tacirinin ipeklilerinin, yünlülerinin, pamuklularının renklerinde baskın olanın tıpkı önündeki birkaç kıymetli halı gibi mercan kırmızısı olduğunu bilemezdim.

Fotoğraf zamana dair bir belge. Ama siyah-beyaz fotoğraf zamanı donduruyor, renkli olan ise eşik atlatıyor. Siyah-beyaz nostalji ama renk hayat demek çünkü. Renk an demek, an da zaman demek. Zaman ise her şey.

Gorski bu fotoğrafları cam tabletler üzerinde bile olsa 2000'li yıllara bir armağan gibi göndermeseydi Volga üzerinde 84 yaşında hâlâ emekçilik eden liman görevlisinin belindeki kemerin çimen yeşili olduğunu ve Buhara'nın son emiri, yüzü minyatür bakışları kederkeş Alimhan'ın 1910 yılında giydiği türkuaz renkli kaftanın üzerindeki lâlelerden bir kısmının mor bir kısmının peygamber çiçeği mavisî renginde olduğunu, nerden bilebilirdim?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Chokan Valikhanov, yani Muhammed Hanafiya

Nazan Bekiroğlu 2011.05.08

Binlerce fotoğraf üzerime saçılınca bu kez yolum Semipalatinsk'e geldi dayandı. Semipalatinsk, Dostoyevski'nin Sibirya'da 4 yıllık mahkûmiyetten sonra bir 4 yıl daha er olarak hizmet verdiği sürgün yeridir.

Çocukluğunda okuduğu Eyüp Kitabı'ndan öğrendiği gibi acıya sessizce katlandığı, "Hiç olmazsa hayattayım" diyebildiği yer.

Semipalatinsk, Müslüman Kazakların yaşadığı bir şehirdi. Öyleyse Dosto., bir asker barakasında don yağından bir mumun ışığında Ölü Evinden Anılar'ın bazı bölümlerini yazarken ve bir radyant noktası gibi günbegün hayata dönerken az ötedeki pazarda mercan rengi kaftanı içinde bir Türk kumaş satıyor, müezzin minareden ezan okuyordu. Şehirlerin bugünlerinden dünlerini çıkarmak biraz yetenek istiyor. Ama Foucault'nun Sarkacı'ndaki kadar zorlamaya gerek yok. Dünya küçük ve her şey zannettiğimizden daha fazla tanışık.

Bu tanışıklıklar arasında çok ilginç bir sima var. Adı Kazakistan'da bugün de büyük bir saygıyla anılan etnograf ve coğrafyacı, Çar ordusunun "Rus" subayı Şokan Valihanov. Dostoyevski ile Omsk'ta tanışmıştı ve Semipalatinsk'te yeniden karşılaştıklarında Dosto. misafirdi, Valihanov ev sahibi. Biri yabancıydı diğeri yerli. Çünkü han ailesinin bir "şehzadesi" olarak ve entelektüel varlığıyla Dostoyevski'nin sürgün günlerini katlanılır kılan Şokan, asıl adı Muhammed Hanafiya olan Müslüman bir Kazak'tı ve olağanüstü yetenekli bu genç adam bir romanı aratmayacak bir hayat yaşadı.

Askeri Stratejik Araştırmalar grubuna dâhil olarak gerçekleştirdiği Isık Göl seferi ona Rus Coğrafya Topluluğu'nun kapılarını açtı. 1857'de ise 43 adam 101 deve 65 at ile asıl macerası olan seferine çıktı. Çin sınırını boydan boya kat ettiği aylar boyunca yerleşik ve göçebe Türk boyları arasında diller ve âdetlerden pazarlarda satılan mallara, kurganlardan balballara kadar pek çok bilgi ve nadir el yazması topladı, haritalar çıkardı, iyi bir ressamdı resimler yaptı, sözlü eserler derledi. Ona büyük saygınlık kazandıran bu gezinin akabinde Savaş Bakanlığı'nda ve Dışişleri Bakanlığı'nın Asya Dairesi'nde görevlendirildi.

Petersburg'da Şokan da balo salonlarına, ziyafetlere, üzerinde taşıdığı parıltılı üniformaya kadar Rus'tu. İmparatorlukların çok kavimli doğası uyarınca benzer bütün kabiliyetler gibi o da Rusya İmparatorluğu için vardı. Rusya'nın ortak çıkarları söz konusu olduğu zaman ve hizmet ettiği müddetçe Kazak olmasının bir sakıncası yoktu. O kadar ki Çar'ın, Orta Asya'yı "fethe çıkan" ordusunda Albay Çernayev'in emrinde görevlendirilecek kadar dâhildi bu çok kavimli, "çok kültürlü" varlığa. Ancak, çok kültürlülük bütün kültürler bir

arada ve barış içinde yaşama ortamı bulabilirse anlamlı olabilir. Oysa Rusya İmparatorluğu hayli asırdır sadece "Rus"laşmıştı ve dev, evlâtlarını yemeye başlamıştı nicedir. Valihanov, soydaşlarının yaşadığı Evliya-Ata'da tanık olduğu vahşet üzerine komutanı Çernayev'i terk ederek İli ırmağının kıyısında Sultan Tezek'in sarayına gitti ve kalan ömrünü orada geçirdi. Fazla değil, birkaç ay. Bu süre zarfında sultanın kız kardeşi ile evlendi. Kaynaklar gelinin adını "Aisary" olarak yazıyor yani Aysarı. "Valikhanov" da Velihanoğlu.

Ani bir tüberküloz yüzünden St Petersburg'u terk ederek anayurdunun steplerinde sağlık bulabileceğini ummuş olan Valihanov öldüğünde 29 yaşındaydı. Bu kısacık ama dolu ömre çok önemli bir şeyi daha, ünlü Kırgız destanı Manas'ın derlemesini de sığdırabilmişti. O, Kazakların modern anlamda ilk bilim adamı ve son hanzâdesiydi. Eserlerinden bir seçmeyi onun ölümünden sonra yayımlayan Veselovsky, kısacık hayatı içinde Valihanov'u bir "meteor çakması"na benzetmişti. Dostoyevski ise çok sonra, Anna Snitkina ile evlenmeyi düşündüğü sıralarda bir tan vakti Şokan'ın Sibiry'a'da kendisine armağan ettiği tahta sandığı rüyasında görmüş olmasını hayra yormuştu. Ve vakti zamanında Şokan'a yazdığı coşku dolu bir mektupta "Hiç kimseye hatta kendi kardeşime bile sana duyduğum yakınlığı hissetmedim ve bunun nasıl olduğunu Tanrı biliyor" diyordu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hacı Zeynelabidin Tagiyev

Nazan Bekiroğlu 2011.05.15

Bundan iki yıl evvel Bakü'de "neft milyonerleri"nin az çok birbirine yakın malikânelerinin önünden geçmiştım. Fakat o sıralarda petrol krallarının saraylarından çok Zerdüşt Ateşgâhlarının cazibesine tutulmuş olduğumdan Hacı Zeynelabidin Tagiyev'i asıl fark etmem kapısının önünden geçtiğim o günlerde değil hayatına eğildiğim şu günlerde oluyor.

18. asır sonu 19. asır başında yabancı sermayenin petrol işletmeciliğini büyük ölçüde sahiplendiği Bakü'de yerli girişimcilerin de petrol piyasasında iş tutmaları Müslüman-Türk bir burjuvazinin teşekkül etmesine yol açar. Kimi başında fesi, papağı, kimi şapkalı, zihni tümüyle batılı; cömert, cimri, hırslı, mütevekkil, hemen hepsi yoksulluktan gelen onca Müslüman ve Türk neft milyoneri geçmişlerini unutmadıkları gibi yoksul soydaşlarına yardım elini uzatmayı da ihmal etmezler. Malikâneleri ise dünya malının sarayları gibi yükselir.

Bu malikânelerin her birinin hikâyesi var. Ölen oğlunun anısına acılı baba tarafından "dikilenler", düğün hediyesi olarak inşa ettirilenler vs. Fakat hikâye asıl 1920'de Kızıl Ordu Bakü'ye girdiği zaman tamamlanır. Sovyet yönetimi bütün işletmeler gibi emlâki de devletleştirir ve neft milyonerleri kendilerini bir gecede yoksullaşmış buluverirler. Kendisi için inşa edilen evin bodrum katında yaşamaya mecbur kalan nazenin hanımlar, son isteği evini bir kez daha görmek olan ölüm mahkûmları, intiharlar, sürgünler, firarlar, terk-i diyarlar. Büyük felâketin zenginle züğürdü eşitlediği, parıltılı hayatların daha çok keder sayfalarına bakan dokunaklı hikâyelerdir bunlar.

Çocukluğunda hamallık yapan Tagiyev'in hayatı yoksulluktan zenginliğe tırmanışın ama tekrar yoksulluğa düşüşün öyküsüdür. O, neft milyonerlerinin dünya malıyla en zengini değildir belki ama en hayırseveridir. Tiyatrolar, hastaneler, camiler, hattâ kiliseler açtırır, Kafkas dağlarından seramik borular döşeterek Bakü'nün çözülmez sanılan su sorununu çözer. İçilen her yudum suda ona bu gün bile bir şükran vardır. İşçilerine sesini yükseltmez, hatalarını affeder, kendisine el uzatan öksüz, dul ve yetimleri geri çevirmez. Asıl yatırımı insan

zihnine yapmak gerektiğinin farkında olan bu uyanık zekâ, soydaşlarının Rus işgali altındaki perişanlığının farkında, dönemi için çok büyük meblağları gözden çıkararak okullar açtırmıştı. Avrupa'ya öğrenci göndermiş, geleceğin onların zihinlerinde derlenip toparlanacağını sezmiş, en çok eğitime yatırım yapmıştı. Konağı sanatseverlerin, aydınların, Türkiye'den gelenlerin uğrak yeri olan Tagiyev işin ilginç gözüne açtığı andan itibaren çalışmak mecburiyetinde kaldığı için okuma yazma bilmezdi.

1920'de, anavatanını terk etmeyi reddeden 90'lı yaşlarının sonundaki bu mütevekkil adama bir istisna olarak, mülklerinden birini seçme ve orada yaşama hakkı verilir. Öldüğünde 101 yaşındadır ve Ahund Hacı Türeb'in ayakucuna gömülmeyi vasiyet etmiştir. Zenginlik ve yoksulluk bu şekilde sarmaşınca rivayetlerin de önü açılır. Rivayete göre bir gün Hacı Türeb, Yasin Sûresi'nin 82. ayetini okur. "O isterse Ol der ve olur". Tagiyev merak eder: Şimdi ben bu kadar servete sahibim. Allah isterse bir anda yok olur, öyle mi? Öyle, der Ahund. Tagiyev bütün servetini kaybettiğinde, beni Ahund'un ayakucuna gömün, der, onun ayaklarının bildiğini benim başım bilmiyor.

Tagiyev'in düşünemez servetinden bahsetmek zenginin malı züğürdün çenesi meselinden başka bir şey. Çünkü onun servetüsâmânını nasıl kazandığı ve kaybettiği etkileyici bir roman. Ama Tagiyev'i Tagiyev yapan, onu nasıl harcadığı. Sadece zengin olduğu için girmemişti fihristeye. Zenginlik son maharetiydi. O şimdi mezarında, mal sahibi mülk sahibi hani bunun ilk sahibi sırrına vâkıf, uyuyor. Ve bana öyle geliyor ki onun mezartaşında görünmez bir yazı var:

Ben iki fakirlik arasında bir süre zengin olmuş biriyim. Hayatımın tamamı zannedilen servetüsâmânımla sadece bir parantez içiyim. İsmime Hacı Zeynelabidin Tagiyev derler. Aslında evvelim ve ahirim, ezelim ve ebedimle Muhibb-i âl-i âbâ, ümmet-i Muhammedî'yim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk ve ahlâk arasında Madam Bovary

Nazan Bekiroğlu 2011.05.22

Her şeyi gerçeğin düz aynasından yansıtmak yanlısı Realizmin ilk yapıtı sayılır Madam Bovary. Flaubert, romantik bir kahraman çizer ve bütün metin boyunca Emma'yı felâketten felâkete sürükler. Romantizmden Realizme geçmiş bir yazar olarak Flaubert, Madam Bovary'de bir bakıma kendi geçmişiyle hesaplaşır çünkü. O yüzden bu denli öfkeli bu denli acımasızdır.

Bir taşla iki kuş vurmak ister aslında. Romantik bireyi eleştirdiği gibi Romantik ekolü de eleştirir. Çünkü Emma hayalperest, ziyadesiyle duygusal, romantik bir karakterdir. Ama onun bu hale gelmesinden yaradılışı kadar okuduğu romanlar da sorumludur. Bir manastır okulunda el altından Romantik ekolün bütün başyapıtlarını devirmiştir Emma. Ve bu romanlardaki gibi parlıtlı bir çevrede parlıtlı bir aşk yaşamak ister. Roman kahramanlarına öykünür. Öyleyse Romantizm suçludur. Romanın, okunanı yaşama arzusu uyandırmak gibi tekinsizce bir yanı vardır çünkü.

Emma'nın okuduğu kitaplarla Bihruz Bey'in kütüphanesinde de karşılaşırız. O da okuduklarını yaşamak gibi bir sevdaya kapılmış ve neticede Ekrem'in hışmına uğramıştır. Kıralık Konak'ın Seniha'sı da Don Kişot'un Don Kişot'u da aynı dertten muztaribdir, Mai ve Siyah'ın Ahmet Cemil'i de. Bir hayal beldesi inşa eden ve ona doğru

giderken sakatlanan ya da tümüyle tükenen Bovarizm malûlû kahramanlardır onlar. Realist romancının elinde fazla şansları yoktur. Kaderlerini çizen onları mahkûm etmiştir peşinen.

Okuduğu romantik romanlarda aşkı aynı liyakatle taşıyan, onun için gerekirse ölebilen kahramanlar olsa da Emma hayallerindeki aşkın peşinde koşarken gerçek bir kez Charles bir kez Leon bir kez de Rodolphe biçiminde dikilir karşısına. Charles ile evlendiğinde bu kasaba doktorunun, içindeki boşlukları dolduramayacağının farkında değildir. Fakat çok geçmeden anlar. Bu o değildir! Akabinde Leon girer görüntüye. Emma'ya yaşattığı, duygusal bir ihanetten öteye geçmez. Rodolphe dikilir karşısına Emma'nın. Emma bu kez, işte bu o, dese de, bu da değildir!

Emma'nın sonu, Romantik ekolün o kadar sevdiği intiharın bir parodisini yaparcasına dökülür Flaubert'in kaleminden. O, arsenik içerek intihar ederken biz Emma için ne düşüneceğimize karar veremeyiz. Nedir Emma? Aşkın peşinden koşacak denli güçlü bir kadın mı yoksa Flaubert'in göstermek istediği gibi ahlâksız bir aptal mı? Bütün çok katmanlı romanlar gibi Madam Bovary de hangi yandan bakılırsa o yanda duranı haklı çıkarır. Cemil Meriç'in kahramanıdır örneğin Emma. Dünya romanında bir kadın tanır üstad, Emma; bir de erkek tanır, Don Kişot.

Her defasında aşk üçgeninin tepesinde Emma vardır. Romantik bireyin kendisini gerçekleştirmek, varım diyebilmek için ihtiyacı olan tek şeydir aşk. Oysa Charles'a nikâh bağıyla bağlıdır ve nikâh gelmiş geçmiş bağların en güçlüsüdür. Çünkü arkasına, toplum, din, vicdan, yasa yani tümüyle ahlâkın desteğini almıştır. Ama diğer yandan ahlâkın karşısına dikilebilecek şiddetteki yegâne duygu da aşktır. Emma, kaosunu kozmosa çevirecek aşkla kendisini gerçekleştirmek isteyen romantik bireydir. Çünkü aşk, bireyin, yörüngesine gireceği bir cazibe merkezine kendisini gönüllü teslim etmesi demektir. Üstelik o merkez de, kendisini cazibe merkezine alarak onun etrafında dönecektir. Ahlâkın karşısına ancak böyle bir aşk dikilebilir. Anna'yı hatırlarız. Ahlâkını onaylamasak bile aşkının büyüklüğüne sözümüz yoktur. O gerçektir işte. Fakat Emma'nın aşkından bile şüphe ederiz. Bu aşk o aşk mıdır? Çetrefil.

Aslında bu çetrefilin nedeni Flaubert'in infaz etmek istediği bir tip çizmeye kalkışması fakat sayfalar ilerledikçe karaktere dönüşen Emma'nın oluşturduğu sempati alanına engel olamamasıdır. Tip ile karakter çelişmiş; kahraman, yazardan daha güçlü çıkmıştır bu romanda. Az değildir karakterin romancıya baş kaldırması. Emma onların en ünlülerinden biridir. Ve hakkında ne düşüneceğimizi bilmesek bile sempati alanının genişliği hafızalarda en canlı karakterlerden biri olarak yer tutmasına yetmiştir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nataşa'nın Dansı

Nazan Bekiroğlu 2011.05.29

Nataşa'nın Dansı (İnkılâp, 2009) Orlando Figes'in Türkçeye çevrilen ilk eseri. Figes, Rusya'nın kültürel tarihinin haritasını çıkarırken siyasetçilerden çok şairlerin, yazarların, bestekârların öznel tarihçelerinden hareket ediyor; tarih ve siyaset kitaplarından daha çok anılar, mektuplar, günlükler ve edebiyata yaslanarak

Rus kimliğini yakalıyor. Bu yöntem denemeye göz kırpan fakat ciddiyetini koruyan bir üslupla birleşince 784 sayfalık hatırı sayılır hacim bir solukta okunabiliyor.

Kitaba adını veren ve imge "Nataşa'nın Dansı", Giriş bölümünde ele alınmış. Bu, Tolstoy'un Savaş ve Barış'ından meşhur bir sahnenin yorumu aslında. Ormanda geçirilen bir av gününün sonunda genç Kontes Nataşa Rostov ve kardeşi Nikolai, dayılarının ormandaki evine giderler. Emekli bir asker, "egzantirik" bir adam olan dayı asil kalpli ve sezgileri yüksek biridir. Evde kâhya kadın Anisya ev yapımı Rus yiyecekleriyle dolu bir sofraya açar onlara. Tolstoy bu sofrayı ayrıntıyla betimler. O sırada hizmetlilerin bulunduğu odadan halk nağmelerini tıngırdatan bir balalaykanın içli sesi işitilir. Nataşa'nın etkilendiğini gören dayı, gitarını eline alır, tozunu silker ve bir halk şarkısı çalmaya başlar. Fransız mürebbiyeler ve yabancı görgü kuralları doğrultusunda, ipekler ve kadifeler içinde yetiştirilmiş genç kontes, bu nağmeyi duyduğu anda kendi kanında onu, köylü-aristokrat, bütün Rus kadınlarıyla bir kılan şeyi tamamen içgüdüsel olarak keşfeder ve dansa kalkar. Tolstoy bize görünmez yerel duyarlılık ipleriyle bir arada tutulan saf Rusya imgesini fark ettirmektedir. Sofradaki halk mutfağının tanımı bu yüzden önemlidir.

Fakat Figes, Nataşa'nın Dansı'nda gösterilen saf Rus kültüründen daha çok, sahneyi oluşturan ayrıntılardan hareketle bambaşka bir yorumun da mümkün olduğunu uyarmaktadır. Şöyle ki: Tolstoy'un hayal ettiği gibi 'otantik' bir Rus köylü dansı yoktur. Halk şarkılarının çoğu şehirden gelmedir. Nataşa'nın şalı neredeyse tam bir Pers şalıdır. Balalayka ise Orta Asya menşeli dombra'nın soyundandır. Köy evini dolduran ayrıntıların büyük bir kısmı Moğol atlılarının ithal ettiği unsurlardır vs. Böylece Nataşa'nın Dansı'nın bu kitabın bakış açısını oluşturan imgesinin anlamı Giriş bölümünde açıklanır: "Saf bir ulusal kültür yoktur sadece bunun mitosvari imgeleri vardır; tıpkı Nataşa'nın Dansı gibi".

Köylü ve soylu arasındaki kaçınılmaz etkileşim Puşkin'den Pasternak'a kadar Rus kültürünün altın çağındaki bütün sanatkarlar ve düşünürlerin kafasını ciddi biçimde kurcalamıştı. Bu "lânetli" soruların en önemlisi de gerçek Rusya'nın "ne" olduğu sorusuydu ve bu da gelip gelip onun "neresi" olduğu sorusuna dayanıyordu. Avrupa mıydı Rusya Asya mı? Petro'dan bu yana örnek aldığı batının başarılı fakat görgüsüzce bir taklidi olan St Petersburg mu (ismi bile ne kadar batılıydı ve bu yüzden I. Dünya Harbinde daha Rus tınılı Petrograd'a çevrilecekti) yoksa daha Asyalı daha yerli Moskova mı (Bolşevikler daha az batılı olduğu için onu başkent edineceklerdi)?

Giriş bölümünde çizilen böylesi bir bakış açısı saf olmayan bütün unsurların yine de nasıl saf bir Rus kültürü oluşturduğunu sanatkar ve eserler üzerinden yorumlarken Nataşa'nın Dansı sadece Rus kültürünün haritasını sanat üzerinden çıkarmakla kalmayıp, Köylü Prens Sergei Volkonski, serfiyle evlenen trajik figür Şermetevo, devrimin başı yenen şairleri, bu arada güzeller güzeli Anna Ahmetova gibi içli biyografileri de dikkate sunuyor. Başka türlü mümkün değil çünkü Figes'in dediği gibi, "Hiçbir yerde ahlâki liderlik ve ulusal kehanet görevi sanatçıya bu kadar çok yüklenmemiş ve hiçbir yerde devlet sanatçıdan bu kadar korkup ona bu kadar çok eziyet etmemiştir".

Bu kitabın beni bunca etkilemesine gelince. Bir yanıyla Rus kültürüne duyduğum takıntılı ilgi (doğu ve batı arasında biteviye kesişen benzer bir tarih ve coğrafya atlasının üzerinde durmamızın kıskırttığı kıyastandır sebebim), diğer yanıyla bu tür bir çalışmayı Türk kültürü için kimin yapacağına duyduğum ateşli merak. Tanpınar'a selâm olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Küçülsem biraz

Biraz küçülsem, diyorum, biraz azalsam.

Daha sade, daha düz, daha yoksul olsam.

Bu kadar çok giysi, bu kadar çok kitap, bu kadar çok takı. Bu kadar çok kablo, bu kadar çok müzik, şiir, resim. Bunca yüz. Bunca haber. Bunca yol. Bunca şehir. Bu kadar çok mesele. Elimi verip kolumu kurtaramadığım beyhude. Böyle olmasa.

Öğrencilerimin ismini daha kolay ezberleyebilsem örneğin. Aklımda daha kolay kalsa okuduğum cümle. Zihnim bu kadar dolu olmasa. Bir ziyaret, bir mektup, bir armağan, harikulâdeye dönüşse. Bu kadar büyümesem, bu kadar dağılmasam. Bu kadar dağılıp bu kadar parçalanmasam. Ne olur biraz küçülsem. Biraz sadeleşsem. Biraz ayıklayabilsem kendimi. Biraz azalsam. Şarkıları bu kadar çabuk eskitmesem. Romanlara bu kadar kolay dudak bükmesem. Şiirleri tüketmesem. Güzellik sıradan bir şeye dönüşmese. Daha fazla hayranlık duysam. Biraz şaşırısam. Küçülsem biraz, biraz büyük görsem. Bu kadar kalabalık arasında bulandı görüşüm. Sadeleşsem biraz, görüşümü keskinleştirebilsem.

Burnumun direği daha çabuk sızlasa. Daha çabuk ağlayabilsem. Daha çok sevinsem daha kolay üzülsem. Daha kolay avunabilsem. Bu kadar çok dolmasa hafızam. Zihnim bunca kalabalıkta berraklığını yitirmese. Bu kadar çok yüz geçmese yüzümün önünden. Hiçbirini unutmayacak denli az olsam. Bu kadar çok hayat binmese benim sırtıma. Bir benden ibaret kalsam. Bir karınca kararınca, dünyayı böyle kolay gezebilmesem. Mesafeler biraz uzasa, biraz yorsa. Ben küçülsem dünya büyük olsa.

Hayata kablolarla tutunmasam. Bu kadar çok şifrelerim olmasa. Şarkılara bu kadar kolay ulaşamasam. Her şey bir düğmeye, bir tuşa dokunmaya bakmasa. Her şey bu kadar kolay olmasa. Hayatıma giren her kolaylık fitratımdan bir parça koparmasa. Bilgi elimin altında hazır ve nazır, emre âmade beklemese, peşinden koşsam biraz. Kütüphane kütüphane dolaşsam yeniden.

Hançeremden bu kadar çok nefes, dilimden bu kadar çok kelime çıkmasa. Bu kadar çok harf dökülme kalekimden. Bu kadar çok tasnif yapmasam. Sıralamasam. İndeks çıkarmasam. Sonra her şeyi birbirine karıştırmasam. Daha az dosya açsam. İmzamı biraz daha özenli atsam. Harfleri daha yavaş yazsam. Mürekkebim böyle kolay kurumasa.

Her şey bu kadar çabuk olup bitmese. Başladığım kitapları bitirmek için biraz uğraşsam. Defterler böyle çabuk dolmasa. Parmağımdaki yaranın iyileşmesi zaman alsa. Hatıraları kurcalayacak, eski mektupları okuyacak, köhne defterleri karıştıracak halim vaktim olsa. Tozlu sandıkları karışırsam, geçmişteki hesaplara bir göz atsam. Çektiğim fotoğraflara, el-insaf, ikinci kez baksam.

Vakti saati gölgelerin yönünden çıkarsam, güneşin zaviyesinden kestirsem. Baharın gelmesi sevinç, kışın gelmesi hüznün, hissedebilsem. Mevsimlerin geçişini daha rahat izleyebilsem. Kışa bahar, yaza sonbahar, geceye gündüz bu kadar çabuk eklenmese. Haftanın başlamasıyla bitmesi, okulların açılmasıyla kapanması bir olmasa. Bitmek tükenmek bilmeyen uzun yaz tatilleri canımdan bezdirse beni. İkinciyle akşam arası uzadıkça uzasa. Ufukta güneş bir mızrak boyu, asılı kalsa. Böyle çabuk batmasa. Tan, bir göz kırpmı, böyle hızlı atmasa. Akşam olmak bilmese biraz, geceler bitmese. İçimde kocaman bir boşluk kalsa. Canım sıkılsa bir daha. Zaman bu kadar azalmasa. Bu kadar âhir-zaman olmasa.

Dağıtsam ne'm var ne'm yok, zekâtını hesaplamadan. Sonra toplamasam kendimi dağıttığım onca yerden, geri almasam. Üzerine gölge düşmeyen berrak maviyle yetinsem. Huş ağacını ilk kez görmekle oynasa yer yerinden. Ömrümdeki en önemli hadise olarak kalsa bir ırmağın akışı. Gördüğümü düşünebilsem.

Duru bir görüş bahşetsen bana Yâ Rab. Her şeyin yerli yerinde durduğunu, ağır ağır döndüğünü, sakın sakın aktığını görmeme yetecek bir bakış. O bakışta, bu kadar çok olmasam. Tek yörüngede tek merkezde toplansam. Yekpâre olsam. Kesrette dağılmasam. Küçülsem. Tek noktada toplansam. Yaşam büyük, âmenna. Ama ben biraz azalsam. Sadeleşsem. Durulsam, arınsam.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Üç dakika on yedi saniye

Nazan Bekiroğlu 2011.06.19

Bakışlarını bir kez olsun gökyüzüne çevirip de ay, güneş, yıldızlar, kuyruklu yıldızlar, bulutlar ve kara deliklerdeki ve daha nicelerindeki işaretleri görebilenler için sonsuz evrenin en etkileyici hadiseleridir ay ve güneş tutulmaları.

Her tutulma bir sınır ihlâli olsa ve beraberinde bir mahrumiyet taşısa da her ikisinin de bir geometrisi, bir hendese, hesabı kitabı vardır. Vakti zamanı gelince düşer o büyük gölge üzerimize. Göz açıp kapayıncaya kadar da geçer gider. Çok kısa bir şey yaşanmıştır. Ama geriye pek çok yaşantıya bedel büyük bir hatıra, unutulmayacak bir büyülenme kalır.

Her ay tutulması gecemizin karanlığına bir karanlık daha ekler şunun şurasında. Ama bir güneş tutulması gün ortasında ani karanlık demektir. Bu yüzden etkisi daha derin, ibreti daha açık, darbesi daha kuvvetlidir. Biri ay'ımızı karartırken diğeri güneşimizi yok eder. Neticede güneşin ettiğini ay etmez.

Bir kez olsun bir tam tutulma eğrisinin üzerine düşerse yolunuz, güneşin önüne geçen ayın gölgesi düşerse üzerinize, o zaman anlatılamayacak bir iç dalgalanmasını neredeyse çılgık çılgıca, hıçkırarak yaşarsınız. Muhtemelen ömür boyu bir ya da iki kez katılabileceğiniz harikulâde bir oluşun, üç dakika on yedi saniyelik bir mucizenin tanığısinizdir, (Hatırlayın, 29 Mart 2006'ı). O tanıklığın dünyaya ait olmayan ihtişamlı ve ürkütücü nizamında en başta siz farklısınız. Çekmeyi tasarladığınız fotoğrafların bütün hazırlıkları bir anda unutulur. Videolara 'başla' komutunu vermek aklınızın ucundan bile geçmez. Bir saniyesi bile kaybetmeye gelmez. Sadece seyredersiniz. Sadece üç dakika on yedi saniye sürer. Ama yeter.

Gün ortasında güneş bir ucundan kapanmaya başlar. İlk anda fark edemezsiniz bu kapanmayı, hâlâ o kadar alev ateştir çünkü, eksiğini göstermez. Fakat o cayır cayır varlık yavaş yavaş kararır. Tam tutulma anında dairesi bütünüyle kapanan ama çemberinden alev tacı ışıklar saçan güneş siyah gök üzerinde simsiyah bir ateş topuna dönüşür. Hava tanımadığınız bir yeşil renk alarak kararır, ağaç diplerinde yaprakların her birinin nefsi renkli, hilâl biçiminde billûrdan gölgeleri oynar. Yaz ortasında hava birdenbire soğur. Nereden çıktığı belli olmayan ani bir rüzgâr eser, bumbuzdur. Kuşlar yuvalarına dönmeye kalkışır. O yaratılış anı sessizliğinde sadece telâşlı kanat sesleri duyulur. Kediler bile yollarını şaşırmıştır. Onlar da bir şey olduğunun farkındadır. En ürperticisi ise, öğle vaktinde yıldızların belirmesi, hele orada, dağın üzerinde, her zamanki yerinde Venüs'ün yani Çoban Yıldızı'nın görünmesidir. Battı zannedersiniz oysa o yerli yerinde durmaktadır. Yok zannedersiniz ama hep varmıştır.

Aynaların sırrının zannettiğiniz kadar kavi olmadığı da bu tecrübeye çıkar ortaya. Bir aynayı tersinden güneşe taraf tuttuğunuz anda geride ne sır kalır ne mecaz. Her şey ayan beyan ortadadır. Bunlar, bu yaşadıklarımız var ya, kocaman yalanlardır. Bu fiziğin metafiziği de vardır.

O üç dakika on yedi saniye içinde ilmel yakın bildiğinizi hakkel yakın yaşarsınız. Be'nin noktası, ukbayla dünya arasındaki kapı açılmıştır. Bilgi tecrübeye dönüşür, teori düpedüz hayattır. Anlarsınız o zaman, O, eğer isterse simsiyah güneşler yaratır, gün ortasında geceyi bastırır. Bu dünyanın alışıldık zamanlarının yani sabahın, öğlenin, ikindinin, akşamın dışında bambaşka zamanlar; bilindiklerin dışında mevsimler, iklimler vardır. Bu dünyadan olmayan dünyalar, sabitler, seyyareler, bakır rengi aylar, simsiyah güneşler vardır. Anlarsınız; hesap vardır. Kıyam-kıyamet vardır. Mahşer vardır. Haşrüneşr vardır. Yıldızların dökülmesi, gökkubbenin içe dönmesi, kendi üzerine çökmesi, evrenin bükülüp dürülmesi, güneşin kızıl bir güle dönmesi çok kolaydır.

Bildiklerimiz bilmediklerimizin garantisi, şu gördüklerimiz görmediklerimizin haberi. Bir esinti okşar sizi. Bir kez daha iman edersiniz ki ahiret bir gerçektir. Gerçek, akılcılığın ve pozitivizmin dar alanına sığmayacak kadar geniş bir şeydir. Şu güneşli dünyada her şey gölge üstüne gölgedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Burada bir zamanlar deniz diye bir şey vardı

Nazan Bekiroğlu 2011.07.24

Sen bilmezsin yavrucuğum, burada bir zamanlar deniz diye bir şey vardı.

Tuzluydu suyu, içilmezdi ama hayattı. Kimi yeşildi rengi kimi mavi. Karaya döndüğü ak mermer kestiği de vâkiydi. Bazen sütlimandı bazen azgın, uğultulu. Ufuktan doğru dalgalar bembeyaz köpüklerini taşıra taşıra kumsala doğru koşmaya başladığında ufuk yerle birleşir, üzerinde fırtınalar kopardı. Sütliman olduğunda yüzünde sandallar, tekneler, yelkenliler süzülürdü. Dalgalara aldırmayan güçlü gemiler fırtınalarda bile sefere çıkardı.

Yaz günleri kıyısında insanlar denize girerdi. Denize girmek diye bir şey vardı. Açılabilirdi kadar açılırdı yüzme bilenler. İyice uzaklaşır, ufukla bir hizada sırt üstü suyun üstünde yatar, gözlerini mavi göğe diktiğinde; "Bir deniz bir ben bir de Allah", bunu hissederlerdi. Yüzme bilmeyenler kıyıda kalır onlar da denize ayak sokar - denize ayak sokmak, böyle tabir edilirdi- ellerini, bileklerini onun suyunda yıkar, tuzuyla ovarlardı gözlerini. Dalga sayar dalga kovalarlardı. Hiç olmazsa kumsalında sepetlerini açar, Allah ne verdiyse yer içer, çay kaynatırlardı. Tadı başkaydı denize bakarak içilen çayın. Sen bilmezsin, bir zamanlar çay diye bir şey vardı. Akşam olunca yorgun argın, ama mutlu ama mutsuz, evlerine dönerlerdi.

Çok talihli olanlar evlerini denizin kıyısında kurarlardı. Kumsalında ateşler yakılır, masal gemileri kıyılarına kadar sokulurdu kimi zaman. Daha evvel hiç görülmemiş mavi bir yıldızın ufkuna yakamoz bıraktığı deniz de o denizdi.

Şefkati sonsuzdu denizin. Mavi bir gözdü, ana rahmine benzerdi. Ama yalan yok, zalimdi zaman zaman. Dikkatsizliği, gözü pekliği, küstahlığı kaldırmaz, en ufak hatayı affetmezdi. Çok can yakar aldığını da geri vermezdi. Ama denizdi işte, vardı, engindi. Hayatın ta kendisi, olduğu gibi kalmaz, halden hale girerdi. Yatağından boşalacağı zamanları hatırlattığında kıyamet koptu kopacak sanılırdı. İnsana sonsuzluğu ve onun bir Yaratıcısı olduğunu hatırlatırdı. O zaman denize bakmak ibadet kadardı.

Narın çiçek açtığı, çiçeğini meyve-yaprak bir arada tuttuğu, rüzgârın dal kırdığı zamanlardı. Yedi iklim dört bucak, dört mevsim vardı bir zamanlar. Mevsimler kendi zamanlarında vardı. Yazın sıcak olur kışın kar yağardı.

Kar diye bir şey vardı. Çiçek mevsimiydi ilkbahar, çiçek diye bir şey vardı. Ağaçların gövdelerine su yürür, bir gecede tomurcuklar kuru dallardan fışkırırdı. Sonbaharın bir adı da hazandı. Yağmurlar başladılar Ekimde. Yağmur diye bir şey vardı o zamanlar. Dünyanın döngüsü, dengesi, uyumu, kanunu, kuralı vardı.

Kedi diye köpek diye yoldaşlar, dalların üzerinde şakıyan türlü çeşit kuşlar vardı. Dünya tek bizim değildi, bunu bilenler vardı, dünyanın bizim üzerimizde hakkı vardı. Evrenin dilini bilen, içinde Allah korkusu olan insanlar vardı o zamanlar. İnsanlar henüz ilâhlık taslamaya kalkışmamış, haddini hududunu aşmamışlardı. Yüz yıllar evveldi. Dünya henüz çöle dönmemiş insanlar böyle olmamıştı.

Böyle olacağını görüp de dizlerini döverek uyarılar vardı ama bir işe yaramazdı. Prenses Cassandra gibi, olup bitecekleri gün gibi aşikâr görür lâkin kimseleri inandıramazlardı. Söyledikleri doğru yüzünden taşlanırdı onlar. Kendi ülkelerinden kovulur, horlanırlardı.

Merhametin kalpleri doğradığı, acının fevâre gibi taşıdığı zamanlardı. Kalpler taşlaşmamıştı daha. Duygu vardı duygudaşlık vardı. İnsanın insan halinden anladığı, komşusu açken kendisi uyuyamayanların yaşadığı bir dünyaydı. Yardım, fedakârlık, iyilik diye bir şeyler vardı. İyiler saf, aptal ve budala diye horlanmamış, kötüler enerjik ve özgürlükçü diye yüceltilmemişti daha.

Roman diye şiir diye bir şeyler vardı, fotoğraflara karton albümlerden bakılır, kitap kâğıttan okunur, yazı defterlere yazılırdı. Göğüste kalp yerinde etten, kandan, sinirden bir merkez, ama onun içinde nefes vardı. İnsanın kalbini kendi içine çökerten gözyaşı, sen bilmezsin yavrucuğum, burada bir zamanlar deniz diye bir şey vardı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tükenmez dilinden mektup

Nazan Bekiroğlu 2011.07.31

Nakkaş Hanım,

Duydum ki ödevlerinizi, defterlerinizi, tutuyorsanız günlüklerinizi mürekkepli kalemle yazın, diyormuşsunuz öğrencilerinize. Bilgisayar çıktısı dosya kabul etmiyormuşsunuz, el yazısı asildir, diyerekten. Hele de, bana tükenmez kalem ile yazılmış kâğıt getirmeyin notunuzu kırarım, diye gözdağı veriyormuşsunuz acımadan. Bir keresinde, tükenmez kalem basittir, demeye bile getirmişsiniz. Doğrusu size hiç yakıştıramadım. Mutlak adalete inandığınızı tam eşitlikçi davrandığınızı sanırdım oysa.

Gerçi haznemde sakladığım mürekkebi ısı artınca daha fazla tutamayıp koyuverdiğim doğrudur. Kâğıdı boyadığım da nadirattan sayılmaz. Parmak ucunda bıraktığım leke koyulaşıp yayılır çoğu zaman. En sinir bozucusu da kâğıt üzerinde bıraktığım izin, üzerinden bir temas geçmesi halinde dağılıp yayılmasıdır. Bazılarımızın, ucunda mürekkebin sertleştiği, yazmaya en fazla ihtiyaç duyulduğu anda yazmadığı ve insanı kâğıdın ortasına hızlı hızlı çizgiler çizmeye mecbur ettiği de hakikat. Üstelik o gayretin de çoğu kez sonuçsuz kaldığı, bir çizginin sonunu bulamadan tükenmez kalemin tükendiği, bir kelimeyi bile sonuna kadar yazmayı başaramadan kâğıdı yırttığını da biliriz. Böylece kesintisiz bir eylem olması gereken yazmanın bir sürü kesintiye uğrayarak yazanı da yazılanı da bin pişman ettiğinden de söz edilebilir. Ama bütün bunlar benim doğamdan değil istihdamımdan ve imalâtımdan kaynaklanır. Demem o ki kalem ucundaki bilyenin hazneden aldığı mürekkebi kâğıt üzerine bir iz olarak bırakması esasına göre üretilen tükenmez kalemin bütün malzemesinin

kararınca olması lâzımdır. Mürekkebi kıvamlı, boyama gücü yüksek, kayganlığı yerinde, koyulaştırıcı ve kurutucu maddeleri yeterince. Malzemesi yerli yerinde olmazsa tükenmez kalem akıtır, ele yüze, cebe cepkene bulaşır, kuruması gecikir. Ya da tam tersi olur, o kadar kurur ki yazmak mümkün olamaz. Kısacası malzemeden çalan müteahhidin ceremesi bir imaj olarak tükenmez kalemin sırtına kalır.

Oysa siz beni çok sıradan buluyor, bir kimliksizlik konduruyormuşsunuz handiyse üzerime. Kokumu sevmiyor, en fazla da beni sanayileşmenin ruhsuz bir tecrübesi olarak görüyor, dolmakalem, divit, tüy kalem gibi ruhunuza bent edemediğinizden söz ediyormuşsunuz. Hangi kalem, diyormuşsunuz, bittikten sonra çöpe atılır? Yapmayın Allah aşkına Nakkaş Hanım, benden başka hangi kalemle beş km uzunluğunda kesintisiz bir çizgi çekebilir, yaklaşık elli bin kelime yazabilirsiniz? Elli bin kelime, dile kolay. Neredeyse, o yere göğe sığdıramadığınız, Devellioğlu Osmanlıca-Türkçe Lügat'teki kadar.

Tamam, en yaygın rengimin mavi, siyah ya da kırmızı olduğu, diğer renklerde kullanışlı sonuçlar veremediğim doğrudur. İsmiyle uyuşmayan, erken tükenen bir kalemin nezdinizde bir itibar kaybına uğradığını görmezden de gelemem. İsmimizle içeriğimiz arasında bir yalancılık yaftalar bizi, sahi. Ama topyekûn bir itham yakışıyor mu size? Hem o asalet imaları da ne oluyor? Kadimlik asalet demekse eğer Nakkaş Hanım, siz de biliyorsunuz tükenmez kalem öyle çok da yeni bir şey değildir. Ciddi ciddi bir geçmiş, 1880'lerden bu yana bir hale yola girmişliği vardır. Hem söyler misiniz lütfen, akıtan dolmakalemlerden, ödev kâğıdını baştanbaşa, mektubu hitaptan imzaya kapkara eden mürekkep lekelerinden siz hiç mi çekmediniz? Hem biz de mürekkepli kalemler zümresindeniz. Biraz mürekkebiz biraz ucumuz farklı o kadar. Tüketilip bir sepete atılmamız, yerimize hemen bir başkasının koyulması ile tüketim toplumunun bütün çağrılarına cevap veriyoruz, bunun da farkındayım. İyi de şu dünyada ne tükenmemiş ki?

Doğrusunu isterseniz ta çocukluğunuzdan bu yana bütün yazdıklarınızı şöyle bir gözden geçirdim. Doğru, fazla bir şey bulamadım. Tükenmez kalemle tuttuğunuz son mektep defteri neredeyse tarih öncesi kadar eski. Ama olsun, neticede siz de bir zamanlar tükenmez kaleme bulaşmışsınız. Ha, bu mektubu size mürekkepli bir kalemle yazıyor olduğuma bakarak beni içi dışı bir olmamakla suçlamaya da kalkışmayın sakın. Kırgınım efendim vesselâm.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Suriye albümü

Nazan Bekiroğlu 2011.08.14

Bu kanlı kaftan babadan oğula kalmasa, Asi nehri bir daha kan ve ceset akmasa, ölü bedenler böyle konuşmasa Suriye albümümü yeniden açmazdım. Avucumda geçmez iki akçayla aynı yolun üzerinde bir daha yürümez, bahtsız şehir Hama'ya bir daha uğramazdım.

Ama açıyorum albümün kapağını. Halep'ten Ölü Deniz'e, resimler orada birikmiş duruyor. Şurası Halep şehri. Şu Halep kalesi. Şu da Bimarhane. Şurada Şam Çarşısı, Emeviye Camii, Muhyiddin İbn Arabi Türbesi. Halid bin Velid'in kabri, Hamidiye, Hicaz demiryolunun istasyon binası. Bilâl-i Habeşi'nin, Cafer-i Tayyar'ın türbeleri, sahabe kabirleri, Kerbelâ şehitleri. Suriye peygamberler, veliler, şehitler ülkesi. Şurada ülkedeki bütün ırmakların aksi yönde aktığı için Asi ismiyle tesmiye olunan nehrin kıyısında kurulmuş, bir adı da Medinet'ün

Nevair (Su Dolaplarının Şehri) olan Hama kenti. Nehrin üzerinde çok içli bir iniltiyle biteviye dönüp duran, "Calap Calap inileyen" su dolapları var.

Geçen yıl Hama'dan geçerken rehberimiz susmuştu. "Burada çok önceleri çok şey oldu, çok", diyebilmişti sadece, neredeyse otuz yıl önceki meşum olayları ima ederek. Ama gençliğinde tanık olduğu o "çok şeyi" fazla deşmek istememiş, o kanlı hatırayı mahşere havale etmişti. Sözün gerisini getirmeyip manayı sükûta emanet etmişti. Geçip gitmiştik Hama'dan.

Yolumuzun sonunda Ölü Deniz var. Menzil öyle. Ama Ölü Deniz'e varmadan önce, Ürdün sınırına çok yakın bir yerde antik Busra şehrini ziyaret ediyoruz. Burada da üst üste yığılmış medeniyet katmanları var ve Busra'nın, katmanlarından birinde, Hristiyan zamanları ve Rahip Bahira'nın meşhur manastırı var. Akşam iyice yaklaşmışken giriyoruz Busra'ya. Gölgele iyice uzamış. Sıcak hafiflemiş, hava lâtifleşmiş. Ortalıkta hiç kimseler yok. Manastırın demir parmaklıklı bir kapısı var, sonradan koyulmuş bir şey. Güneş sırt hizamızdan battı batacak. İki elimle paslı parmaklıklara sarılıyorum, manastırın içine, demir parmaklıkların gölgesiyle birlikte toprak zemine düşen gölgeme bakıyorum. Aşıkâr, dünya zindanındayım. Rüzgâr pür-şefkat, okşuyor. Konuşuyor.

Rahip Bahira manastırının kubbesi çökük, kapısı emanet olsa da yer bu yer, dem o dem. Hz Peygamber henüz bir çocukken buradan mı geçti? Kervan burada mı eğleşti? Başının üzerinde bütün şehri serinliğe boğan rahmet bulutuyla burada mı konakladı? Gözleri bu göklere mi değdi? Bu kapıdan mı içeri davet edildi? Bu gökler, bu toprak, bu taş duvarlar onu gördü demek ki. Rahip Bahira manastırının yıkık kubbesinden göklerin mavisine gölge düşüren kararmış Roma sütunlarına bakınca zamanın sadece ileri değil geriye doğru da gittiğini anlıyorum, adı Mim ile başlayan elçi, antik dünyanın da peygamberidir. Çünkü orası Lut gölü, tuzu da suyu da yolcunun sırt çantasında her adımda ağırlaşan Ölü Deniz; burası Mesra. İbrahimi zamanlardayız, zaman yok burada.

Busra Roma'dan önce, Nabatilerin başkenti olan antik bir şehir. Nabatiler kim? Tarihte ne kadar çok kavim var. Bir isimden ibaret kalan ya da ismi bile hatırlanmayan ne kadar çok şehir var. Yitik şehirler bunlar. En güçlü olanından geriye, kalırsa, dağılmış sütunlar, göçük kemerler, çökmüş kubbeler, yabani otların bürüdüğü basamaklar, kararmış taşlar kalıyor.

Taşlarının kararmışlığına aldanma. Emsallerine bakılırsa kuru gül rengine kurulmuş sağlam şehirlerdi bunlar. Ve onlara hiçbir şey olmayacağını sanıyordular. Ama rüzgâr savurmasın diye kayalara oyulmuş şehirleri de sarsacak bir ses elbet bulunur. Helâk, her zaman rüzgâr biçiminde gelmez ki. Vakti gelmişse eğer, hiç beklemedikleri zamanda yani hiç yok olmayacaklarını zannettikleri anda, "Haberiniz olsun" ki, bir ses gelir onları bulur. İşte o zaman "güpegündüz ya da uykuda, azap ansızın gelip çattığında hakikaten zalimlerden olduklarını fark etseler de" artık bir şey değişmez. Kendileri gider geriye şehirleri kalır. Ve mademki üzerinde seyrettiğim geminin lüksüne rağmen aklım kıyılardan el sallayan çocukların yoksulluğundadır. Ah Nehir! Ben bir şey anlatmadım, gördüğüm aklımda, aklım Hama'nın dertli dolabındadır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ben'im ben

Telefonun ucunda bir ses olarak Ben'im, desem şimdi sana. İlk anda tanır, sesimden çıkarır mısın Ben'i? Yoksa, sen de kimsin, der misin?

Ben'im, desem bir daha.

Hani, çok eskidendi; sıra arkadaşın. Rüzgârı birlikte dinlediğin, yabancı coğrafyalarda bir araya gelmiş, kız öğrenci yurdu yalnızlığı, iki çocuktan biri. Aynı metinlerin üzerine eğilmiş, Osmanlıca harflerin eğrisini büğrüsünü çözmeye çalıştığın, Türk Lehçeleri sözdizimlerinde özne yüklem sırasını karıştırdığın.

Aynı ilk aşklarda farklı yollara ayrıldığın. Sen sebat edip karar tuttururken benim sürekli yol şaşırıp savrulduğum.

Kaybede kaybede sonunda bir sestten ibaret kaldığım.

İşte o sesle seslensem şimdi sana: Ben'im.

Hüviyetimi o sestten çıkarabilir, suretimi hatırlayabilir misin?

Senin pâk yüzünün aynı kaldığından eminim ben. Başka türlü mü mümkün değil çünkü. Benimse yüzümü sana göstermeye mecâlim yok. Dokuz yaşındaki bir çocuğun gözleriyle bakıyorum hâlâ hayata. Bir yaş daha ileri geçemedim anlayacağın, bir adım daha atamadım.

Hâlâ cahilin cesaretiyle, taşıyamayacağım kadar ağır yükleri sırtlanıp bir tepenin başına tırmanıyorum. Sonra kendimi bütün yükümle birlikte yokuş aşağı bırakıyorum. Kaza belâ, yara bere içinde kalıyorum sonra. Neye el atsam, neye kalkışsam yüzüme gözüme bulaştırıyorum.

Öğreneceğim çok şey kaldı geriye. Sözün özü hâlâ çok eksikim. Tanırsan, bu yanımdan tanıyacaksın. Bir de, şikâyet etmemeyi öğrendim.

Bir çay fincanının dibinde kalan tortu, kullanım dışı kalmış ya da kapsama alanı iyice daralmış bir telefon numarası kadar varım ancak. Şekeri eksik bir Erzurum türküsü, ilk kar'ı eksik bir sevinç kadarım.

Ölenler çekip giderken kalan sağlar arasındayım şimdilik. Gerçi ölüm olmasa da seni hatırlardım. Ama varlıklarının kıymetini bilmediklerimin yokluğunda, boşluklarının muazzam hacmini fark etmişliğime gafletten başka bir ad koymaya çalışıyorum. Bir kelime olarak pişmanlık bile aklamaz bu gecikmişliği. Bir avuntusu, telâfisi tazmini de yok bu işin.

Oysa hayatlarımızdan yüzlerce öğrenci, yüzlerce insan, onlarca dost -tabii eğer şansımız varmıştıysa- geçse bile, sana söylemek istediğim bir şey var. Hayatlarımıza giren onca insanın hiçbirinin göremeyeceği bir şeyi gördük birbirimizde. Gençliğimizi. Hiç kimsenin göremeyeceği bir 18-20 yaş yüzü bu.

O yüzden aldığım hatırayla şimdi, bir sestten ibaret kalsam da, Ben'im Ben, demeye cesaret edebiliyorum.

Ben, Ben'im hâlâ. Bütün eksik gediğimle. Düşmüş yanılmışlığım.

Bakalım tanıyabilecek misin beni?

Çift Beyaz Güvercin.

Hatırladın mı? Hani, dört yıllık sıra arkadaşın.

Sual etme ne olur.

Benim kendime bile vefam yok ki sana vefasızlığımdan sual olunsun.

İki satırı bir araya getirsem üçüncüsünde şaşırıyorum.

Yine de kabul et bu kırık nâmeyi. Hitabı Sen, imzası, Ben'im Ben, olsun.

Başlarken'di, bir de biterken olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hasbihal

Nazan Bekiroğlu 2011.08.28

İçimde çok büyük bir ağlamak var. Bir ağacın altında oturarak hem kendime hem bütün insanlara hem börtü böceğe kurda kuşa. Bin yıllık gözyaşıyla ağlamak istiyorum.

Ramazan ayı yaklaşırken ben de tedirgin oldum. Günlerin uzunluğu ve aşırı sıcaklar. Arefe günü Yeni Şafak'ta Sema Karabıyık'ın "Somali İçin İftar Vakti" başlıklı yazısını okudum. Özetle diyordu ki, biz sadece on altı saat kadar aç kalacağız ve iftar garantimiz var, onlarınsa (Somali'yi kastediyordu) ne ümidi ne de garantisi var; açlıktan ve susuz kalmaktan korkmayın, belki bu vesileyle açları biraz anlamış oluruz, orucun faziletlerinden biri de bu değil mi zaten? Eyvallah. Bütün sahur tedbirlerimi iptal ettim. Açlıksa açlık, susuzluksa susuzluk, yorgunluksa yorgunluk.

Sokak köpeklerine, sahipsiz kedilere verilen iki lokma ekmek bir kap su Somali felâketi nedeniyle gözümüze batmasın. Allah aşkına elmalarla armutları karıştırmayalım. Emsali yanlış kurmayalım.

Gümüş tasmalı köpeklerin, altın kolyeli zümrüt takılı kedilerin sahiplerine gelince. Onları, kendi hayvanlarına gösterdikleri ilgiyi gariban hayvanlardan da esirgediklerini görmeden, sadece insanlardan esirgedikleri için eleştirirsek denklem en baştan fevkalâde yanlış kurulur.

Yazmıştım, bir kez daha yazayım. Film ve dizi setlerinde atlar rol yapmayı bilmez, rolünün gerçeği atlara düşer. Rol gereği ölmeleri için en azından bayılmaları gerekir. Hayvanların konuşacağı gün var ya. Veyl ki veyl.

Leylâ'nın kûyundaki köpeğin gözlerini öper Mecnun. Psikologa göre davranış bozukluğu. Edebiyatçı ise bu davranışın önünde saygıyla eğilir. Hüküm, kalbî niyet kadar kişiye özel değil.

Stephan Zweig, Dostoyevski hakkındaki etüdünde acının Dostoyevski kahramanları üzerindeki yüceltici etkisinden bahseder uzun uzun. Bu kısımlar sadece Dostoyevski kahramanlarının değil, bütünüyle insanın acı karşısında ne denli yükselebileceğini gösterir bize. Tabii eğer düşmezlerse. Daha doğrusu düştükleri yerden kalkabilirlerse.

Yalnızca şahsi nefiste idrak edilen acı bencilleştirir insanı. Ama insan eğer kendi acısında bütün evrenin acısını da tecrübe edebilir, tekrarlayabilirse. İşte o zaman çoğalır, tamamlanır.

Her şey bir ikinci öğretim dersinde başlamış olmalı. Bir ara cama yaklaşıp dışarıdaki kış akşamının karanlığına baktığımda. Sonra camın üzerinde kendi yansımamı gördüğümde. Karanlık algısında tereddüde düşüp de gayriihtiyarî sınıfın kalabalığına, söylesenize şimdi siyah saçlı bir kadın size ders anlatıyor mu, diye sorduğumda. O gün bu gün bu sorunun cevabını bulamadım.

Bir cümle takıldı dilime bu günlerde: Âşık, içinde yanacağı cehennem ateşinin önünde bir süre ısınır.

Allah'ım biliyorum, burası cennet değil ama her insan gibi benim de aslım cennetten. Ne olur dünya cennet olsun.

Çok az kaldı, eli kulağında. Önce yapraklar sararıp dökülmeye, rüzgârda savrulmaya başlayacak. Sonra yağmur. Serinlik inecek üzerimize. Sonbahar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Âh-Hû

Nazan Bekiroğlu 2011.09.04

Söylenecek söz bittiğinde başlar âh.

Yeryüzü kelimeleri acıyı ifadeye yeltenip de yersiz ve yetersiz kaldığında. Hesaplar artık bu dünyanın terazilerine sığmayıp da bambaşka bir zamana ve mekâna havale edildiğinde. Mum tahtaya, can boğaza, bıçak kemiğe dayandığında. Bu yüzden âh'ın hâli var kelâmı yoktur, makamı var nakli yoktur.

Âh hâlinin sahibi, ana karnındaki cenin biçiminde öyle bir noktaya gelip dayandığında, Safiye Erol'un mecaziyla söylersek, artık kandilde yağ tükenmiştir. Orada ciğer makamından kopan nefes hiçbir engelle karşılaşmadan hançereden geçerek artık ruhun da bedeninin de taşıyamadığı yangını dışarı taşırır, bir yanardağ infilâkıyla püskürür. Âşıktan geriye bir nefeslik bir ünlem kalmıştır. Âh!

Acının dünya kelâmına çevrilmesinin mümkün olmadığı o yer, sahibine malûm gayre meçhuldür. Fakat gayrinden başkasının anlayamayacağı o dilsiz nefesin gaybla ilişkisi o kadar âşikârdır ki, âh kapısının önüne gelip dayanan beniâdeme, âh sahibine ancak ürküntüyle karışık bir saygıyla bakılır. Mademki nefes madde ile mananın kaynaştığı yerdir, bir yanıyla fiziksel gerçekliği vardır onun bir yanıyla serapa ruhtur. Mademki bir mazlum âh çektiğinde evren titrer. Öyleyse âh almak tekinsiz bir şeydir. Halk, âh almaktan korkarken bilir ki âh edenler büyük bir haksızlığa uğramış olmanın alacaklısıdır. Âh çeken bir mazlumin alacağı o kadar büyük, hesabı o kadar derindir ki kendi evreninin sınırlarını çatlatarak bütün bir evreni teshir eder bu nefes.

Eski kültür âh'ın sıcak bir nefes olduğuna inanır ve evrenin cüzlerini âh ile yorumlar. Divanları âh redifi gazeller doldururken, aşk, başına daima bir âh getirilerek hecelenir. Âh mine'l-aşk ve hâlâtihî, der Şeyh Galib. Aştan ve onun hâllerinden âh eder. Çünkü sıcaklık kalbini yakmıştır. Necati, âh'ının kıvılcımlarının döne döne yükselip güneşi tutuşturduğunu iddia eder. Fuzuli'ye göre sema, âşıkların ciğerinden kopan nefeslerin hararetiyle dönmeye başlamıştır. Öyleyse dönen göklerin sırrı âşıkların âh'ındadır, bir bakıma evren âşıkların yüzü suyu hürmetine vardır. Necip Fazıl da her şeyin âh ve dua üzerinde döndüğünü işaret eder. Dua da âh'tan başka bir şey değildir zaten. Nihayetinde Kerem'i yakıp kül eden de, keşiş kızı Aslı'ya en yakın olduğu anda dahi ona bir türlü kavuşamamaktan doğan âh'ının ateşidir.

Âh eden âşık'ın niyazla da olsa nazla da olsa iltica ettiği yegâne makam Allah'tır. Âşıkın zikri Allah diye başlar, Allah nidalarının sonundaki âh hecesinin üzerinde kısılır ve derinleşir. Sonunda âh'ın elifi de kalkar ortadan. Bir nefes halinde sadece he vurgusu kalır. Âşık, ünlemini de kaybeder, bir nefesten ibaret kalır. İşte âşıkın bir he nefesinden, bir soluktan, bir çırpınıştan ibaret kaldığı anda âh'tan Hû'ya yol açılır, Hû yangını eğer başlarsa orada başlar.

En az dört elif miktarı çekilen âh, güzel he ile son bulur. Hû da aynı güzel he ile başlar. Bir nefeste âh, Hû'ya dönüşür. Âh'tan Hû'ya geçilir. He o nefestir.

Hû, Arapça'daki hüve'dir. Hüve O demektir.

Ene: Ben. Ente: Sen. Hüve: O.

Ben ve sen, ayrılığı işaret eder, Fark Makamı. Ama hüve, Cem Makamıdır. Orada sen ve ben, ayrılık gayrilik kalkar ortadan. Bir tek O kalır. Bu yüzden âh fark makamı ama Hû cem makamı, tecelli anıdır. Âşık orada geçebilmişse eğer âh'tan Hû'ya geçmiştir. Yağından sonra, bizatihi kendini yakarak ışık saçan kandil de tükenmiştir.

Büyük âh yangınlarının sonunda bu yüzden daima Hû vardır. Eğer âh, Hû'ya bağlanırsa âşık bu defa düştüğü yerden kalkar. Bittiği yerden başlar. Öldüğü yerden doğar. Dönüp geri bakmaz bile artık. Baksa bile gördüğü, bıraktığı değildir. Çünkü kendisi de o eski o değildir. Bu öyle bir 40. kapıdır ki onun ardında bir Hû nefesi bütün âh'lara bedeldir.

Âh'tan Hû'ya geçemeyen âşıklara gelince. Onlar arafta dolaşan ruhlar gibi âh'tan geçmiş ama Hû'ya da varamamışlardır. Onlardan geriye bir kuru âh kalmıştır. Bir de bir teselli: Bu da geçer ya Hû! Diyor ya şâir: Âh efendim bir bilsen hâlimi. Bir de. Bütün mezar taşlarında istisnasız ya Âh ölüm ya da Hüvelbâki vardır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mimoza sürgünü

Nazan Bekiroğlu 2011.09.11

Üç gündür nasıl olduysa bir sahil kasabasında, deniz kıyısındaım.

Aklım, Eylül bir dedi mi Trabzon'a inen sonbahar yağmurlarında kalmış olsa da burada da hiç bitmeyen bir yaz yok haddizatında. Kışın, yaz içinden sancıyla çıkmasını izliyorum. Kemâle eren her şeyin zevâli başlıyor şimdi. Üzümler morarmış, incirler çatlamış. Çürümenin başlangıcı bir adım ötede duruyor. Yine de burası çok güzel. İnsanlar güler yüzlü, satıcılar nazık, trafikte kimse kimseye korna çalmıyor, selektör parlatmıyor. Dallar, kırıldığı yerden kendini onarıyor. Ayağı toprak görmemiş apartman kedileri bile arılardan korkmayı öğreniyor burada. Ay ışığı yaprakların üzerinde oynuyor. Üstelik kalbimin kapıları da açılmış. Salaş bir balık lokantasında - deftersiz kalemsizim- elime tutuşturulan tükenmez bir kalemle kâğıt peçete üzerine cümleler yazıyorum. Hiç tanımadığım bir gökyüzü haritasıyla güneşin deniz üzerine düşen ışığı arasındayım. İyiyim yani. Ama dünya bu, her şey yerli yerinde. Ben gurbette değilim/ Gurbet benim içimde faslındayım. Ezeli gurbette.

Derken, kim bilir hangi radyodan, Özhan Eren'in bir ezgisinin dizeleri çarpıyor kulağıma, "Âh Bu Gönlüm":

Öyle bir uzağa düştün ki gönlüm

Buna sürgün derler a canım ayrılık değil

İki mısra kan. Ben bu ezgiyi de bu dizeleri de defalarca dinlemiştim oysa. Ama o zamanlar böyle değildim. Böyle kırılmamıştı dallarım, ceplerim boş, akçelerim geçersiz kalmamıştı. Şimdi işte ilk kez anlar gibi fark ediyorum ki: Sürgündeymişim.

Bahçede bir mimoza ağacı var. Az ötede deniz ve neşeli, eğlenceli kalabalıkların şamatası. Ağacın altında daha çok kendi içime kapanıyor, bir mimoza ağacı ütopyasına dalıyorum. Sahi, bu dünyada öyle bir yer var mıdır? Bütün insanların mutlu olduğu, bütün -kedileri köpekleri haydi haydi- örümcekleri bile incitmekten korkan, karıncaları ezmekten sakınan, tek bir çocuğun bile acı çekmesine göz yummayan insanların, sadece o insanların yaşadığı bir yer? Bütün beton yığınlarına ve lüks otomobillerin gürültüsüne sırtımı döne döne. Üstüme dökülen arıya, böceğe, parmaklarımı yapış yapış eden reçineye şükür ede ede. Bir bahçe. Sessiz. Sakin. Ve kimsesiz. Canımın bütün yangınlarından uzakta. Defne fidanını, rüzgârın, kökünden söküp atmadığı bir çocukluk zamanı. Park sorunu, oturacak masa, servis sırası hepsini geride bırakmış, içime attığım bütün âh'ları, bütün hakları sahiplerine helâl etmiş, hepsinden helâllik dilemiş. Geriye, hû çeken rüzgârın uğultusu kalmış. Kırılmış bir hatırla kapısına düştüğümüzde içeri alınmadan önce saçlarımızın arkadan tek örgüyle toplandığı, ayak bileklerimize yasemenden bilezikler takıldığı, kuşların kanadının kırılmadığı bir yer. Tanımadığımız kokuların adını koyabildiğimiz, hatırladıklarımızı tanıyabildiğimiz bir yer. Bak buymuş, burasıymış! Bir ömür özlenenlerin hepsini ve var olduğu bile bilinmeyenleri saklayan bir bahçe. Öyle bir yerin varlığından tam ümit kesildiği yerde. Ben Sen'den razı Sen ben'den razı. Girilen bir bahçe. Sahi, var mıdır?

Ben bu yeri tanıyorum aslında. Benzer şeyler isteyen biri daha vardı: "Budala" Prens Mişkin. Biri kendisine tebessüm ettiğinde, dünyaları bağışlamışlar gibi teşekkür ediyordu hani. Ama ağzının payını alıyordu çok geçmeden. Yaşlı Prenses, ama dostum, diyordu ona, siz cenneti istiyorsunuz, bu dünyada mümkün değil ki! Şems bile, Yâ Rabbi, dememiş miydi, yarattıklarının arasında benim dostluğuma dayanabilecek biri yok mu? Öyle bir yer. Yok mu?

Bundan çok yıllar evveldi. TRT FM dinlerken uyuya kalmış olmalıydım. Gecenin bir yarısında iki mısra ile uyanmıştım. O gün bu gün kime ait olduğunu arama motorlarının bütün maharetine rağmen bir türlü bulmadığım şu iki mısra:

Gidecek yer yok sevgilim

Hiçbir yer tekin değil.

Gidecek hiçbir yeri olmayanlara özgü hasret duygusuyla bakıyorum denize. Hiçbir yere sığmayan bu ruh, hiçbir yerde huzur bulamayan ben diye bildikleri bu kırk dokuz kiloluk beden. Bir nokta kıvrımında bir mimoza ağacının altına sığınıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu kadarcık kitapla da yaşanırmış

Nazan Bekiroğlu 2011.09.18

Bir mimoza sürgününden zahirdeki sürgünüme, şehrim, işime, fakülteme döneli beri yeniden hayata karışmış durumdayım.

Hem de ne hayat. Binadaki büyük tadilat nedeniyle "birkaç ay için" kaydıyla da olsa odalarımızı tahliye etmemiz, yeni odalara taşınmamız gerekti. Kitaplar meselesine gelince. Sadece bu birkaç ayda "gerekli" olacak kitaplarla yetinecek, geri kalanı depolara gönderecektik. Neticede ben de zaten bir türlü tasnif edemediğim kütüphanemi al baştan, yeniden koca koca kutulara doldurdum. Üzerlerine dolap haritasını çıkardım, raf numaralarını yazdım, dönemlerini gruplarını sıraladım. Ufak-tefeği, raf önü, masa altı, çekmece içi, dolap üstünü ayrı ayrı kutuladım. Kırılacakları işaretledim. Hepsini depoya yolladım. Dönüp geriye, bomboş odama, benden geriye kalan boşluğa şöyle bir baktım. İlim ağır şeymiş. Bütün o ağırlığı üstümden attım.

Neleri alabilirim yanıma, diye düşündüm en başta. Rus edebiyatı olmadan yapamam, hem Saltıkov Şchedrin'e yeni başlamışım. O rafları tümüyle taşıdım. Yeni mekânımda masamın tam karşısındaki dolabın üst raflarına yerleştirdim. Mesnevi'ler, Fuzuli'ler, Şeyh Galib'ler, İbn Arabi de yanındaki dolabın üst raflarına. Yüksek lisans ve doktora derslerinde kullanılmak üzere teori, tenkit ve metot kitapları alt raflara. İki kitaplık doldu. Ama tıksık tıksık değil ferah ferah. İnanılmaz doğrusu. Çünkü neyi arasam elimle koymuş gibi buluyorum. Üçüncü kitaplık sol tarafımda. O da şu sıralarda ilgisi dairesine düştüğüm yanık kitabın külliyatı ile doldu. En alt rafta kendi defterlerim. Misafir koltuklarım epeyce azaldı. Sadece bir. Sehpanın üzerine de bir Botticelli kitabı bıraktım. Hepsi bu. Şimdi sığıdığım yer asıl odamın neredeyse dörtte biri. Kitaplığımı da üç dolaba kadar indirmek mümkünmüş, başladım.

Bu taşınma bir tür "baca temizliği". Ne kadar çok yığmışım yığılmışım. Ne kadar çok kâğıt ne kadar çok kitap. Ne kadar çok evrak. Hükmünü devrini kapamış pek çok kâğıdı evrakı attım. Attıkça hafifledim, sırtımdan dağlar kalktı. Tozlanmış kuru güller avucumun içinde kırıldı, aldırmadım. Unuttuklarımla karşılaştım, yitti zannettiklerimi buldum. Diğer yandan koruyorum zannederken koruyamadıklarım da varmış meğer. Kâğıdın düşmanı toz, rutubet, kebkeç böceği. Bu rutubeti ne zaman almışlar? Ne zaman dadanmış bu böcekler buraya? Üstelik kitapları kutulara yerleştirirken hepsinin ama hepsinin sırt renklerinin solduğunu fark ettim. Hani kuzey ışığı zararsızdı? Ciddi kayıplarım var. Olsun. Kâğıdın da takdiri var.

Şimdi artık taptaze bir duygu. "Tabula rasa". Boş bir sayfa gibiyim. Yepyeniyim. Çok sadeyim. Saflaştım. Küçüldüm, azaldım. Hafifledim. Yeni baştanım. Zihnim daha berrak şimdi. Yeni bir başlangıç. Yeni bir şey söylemek zamanı. Gelen dergileri, yeni kitapları daha dikkatli daha sevinçli okuyabilirim. Neyi nereye

koyduğumu bilebilir, aradığım kitabı bulabilirim. Üç gündür yaşıyorum işte. Demek bu kadarcık kitapla da yaşanabilirmiş. Bu oda değişikliğine neredeyse şükredeceğim.

Dahası, masamın arkasındaki pencerelerden deniz, ama sağ tarafımdaki pencerelerden ise bahçe, geniş ve boş araziler ve dağlar görünüyor. Bahçede uzun kavak ağaçları var. Dağın arkasında ışıklı, ağır, kocaman bulutlar. Oturduğum yerden yağmurun dağ arkasından nasıl adım adım yaklaştığını görüyorum. Pencereyi aralayınca dalların arasından, yaprakların üzerinden geçen rüzgârın, kuru yapraklara düşen yağmurun sesini işitiyorum. Sonbaharı, erken inen akşamı, arası kısalan vakitleri, yaprakların günbegün sararmasını, ağır ağır dökülmesini izliyorum.

Gökten üç kuş geçiyor ben bu satırları yazarken. İki önde biri arkada. Onları bir cümleye çeviriyorum. Asıl sürü arkadan sökün ediyor. Göçmen kuşlar. "V" biçiminde katar tutmuşlar. En önde sürünün bütün sorumluluğunu üzerine alan o güçlü ve mübarek kuş. Bütün sürünün kaderi ondan sorulacak. En arkada ise kırık kanadını sürükleyerek pervaz vuran kül rengi küçük kuş. Şimdi artık sırtımı kalan kitaplara bile çevirerek göklere bakmak zamanı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Hüve'l-baki hüve'l-baki"

Nazan Bekiroğlu 2011.09.25

Kimi dimdik ayakta kimi yarı belinden kırık kimi tümünden yıkık mezar taşları, üzerindeki fesler, kalemler, kılıçlar, gemiler, yeniçeri başlıkları ile ölünün, sağlığındaki mesleğine, eğilimine, sosyal konumuna göndermede bulunur.

Orada yatan ya gemicidir ya askerdir ya şairdir ya ilmiye mesleğindendir vesaire. Dantelli, güllü, çiçekli, yemenili zarif taşlar ise orada "sadece" bir kadının yattığını söyler. Sosyal tarihi fevkalâde zenginleştiren onca taş hattatın, nakkaşın, taş ustasının elinden çıkarken üzerindeki yazılar da edebiyata dokunur. Bunlar eğer taşçının insafına bırakılmamışsa ya geride kalanların duygularına tercüman birer mektup ya da bizzat giden tarafından onun henüz sağlığında kaleme alınmış bir veda cümlesidir. Şairin sağlığında söylediği mısra şimdi mezar taşındadır:

Bir taş kalpli uğrunda ölen Necati hiç olmazsa ölümünden sonra onun kalbinin içinde uyumak istemektedir. Öyleyse mezarının mermerden yapılmasını vasiyet eder:

Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nin Billâhi mermer ile yapasız mezârını

Şiiri Lâle devrinden bir şenlik yerine benzeyen Nedim'in taşında tecahül-i arifane ile sorulmuş bir soru vardır. Evvel o kadar güzel söz söyleyen Nedim şimdi neden suskundur?

Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ niçin hâmuşsun Sende evvel çok nevâlar güf ü gûlar var idi

Zincirlikuyu mezarlığının ilk "sakini", tezatların şairi Hâmid'in başına onun "Ölü"sünden alınan beyit kazınmıştır. Mezar taşını işaret eden şair onu alnına, alın yazısına benzetmektedir. Her ikisi de tıpkı mezar gibi, ilk bakışta sükût içinde görünse de derinlerinde mahşer kaynamaktadır.

Bu taş cebînime benzer ki ayn-ı makberdir Dışı sükût ile zâhir derûnu mahşerdir

Cahit Sıtkı'nın mezar taşında "Sanatkârın Ölümü" isimli şiirinin ikinci kıtası, sade mi sadedir:

Gitti gelmez bahar yeli/Şarkılar yarıda kaldı/Bütün bahçeler kilitli/Anahtar Tanrı'da kaldı

Şimdi artık dünya zamanının dışındaki Tanpınar'ın mezar taşında ise meşhur o iki mısra, tam da yerine ve zamanına muvafıktır:

Ne içindeyim zamanın/Ne de büsbütün dışında

Bazen sağ salımken o kadar dikkat edilen isimden bir "T" düşer bir "L" eklenir: "Atilla" İlhan. Bazen fazla söze hacet yoktur sadece bir imza yeter: "Necip Fazıl". Bazen bir dörtlük, Tahirü'l Mevlevi'nin kitabesindeki gibi, kinayeli bir dertleşmenin hikmetine yaslanır:

Eli boş gidilmez gidilen yere/Boş gelmedim yâ Rab ben suç getirdim/Dağlar çekemezken bu ağır yükü/İki kat sırtımla pek güç getirdim

Bazen de hikmet, "harabat ehlini hor gören zâhid"den kinaye, keskin ironik sembollerin ve batını tezatların arkasına saklanır. Neyzen Tevfik'in mezar taşındaki gibi:

Sen sûrete bakmakla hüküm verme sakın

Gel sîreti gör Hakk'ı temâşa ediyor Hep Neyzen'i sarhoş görüyorsan ne çıkar Meyhânede bak Kâbe'yi inşâ ediyor

Neyzen'in kendisine üstad saydığı Eşref ise meşhur "taş"ın sahibidir.

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için Gelmesin reddeylerim billâhi öz kardaşımıGözlerim ebnâ-yı âdemden o kadar yıld kiistemem ben Fatiha tek çalmasınlar taşımlı. Eşref'in mezar taşının mukallitler tarafından çalındığını söylemeye gerek yok tabii.

Dünya kelâmıyla yazılmış dizelerin üzerinde muhakkak bir "Hüvelbaki" taşıyan bütün mezar taşı yazılarının özeti ise bana öyle gelir ki Abdülbaki Gölpınarlı'nın taşında çıkarılmıştır:

Bezmimizde ecel sâkî

Oluruz Hakk'a mülâkî

Değil baki Abdülbaki

Hüve'l-baki Hüve'l-baki

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Yaşadım, sevdim çok acı çektim": Genç Werther'in ıztırapları

Nazan Bekiroğlu 2011.10.02

Genç Werther'in İztırapları, Faust müellifi Goethe'nin gençlik eseri. Yazılması neredeyse bir ömre yayılan Faust ile felsefi ve teolojik derinliği olan evrensel bir başyapıt sunar Goethe.

Faust büyük bir birikimin ve tecrübenin sonunda yazılabilecek bir olgunluk eseridir. Taş taş, üst üste koyularak muazzam bir eham gibi yükselir. Genç Werther'in İztırapları ise ancak öz yaşamda tecrübe edilmiş gençlik duygularının ve yaşantılarının bir yanardağ ağzında patlaması esnasında, tam da o esnada, kaleme alınacak türden bir eserdir.

Goethe'nin başından geçmiştir bu olay. Goethe yirmi iki yaşındayken on dokuz yaşındaki Charlotte adlı bir kızla tanışmış ve onu çok sevmiştir. Fakat kız nişanlıydı ve Goethe'ye ümit vermiyordu. Duygularını zaptetmeye çalışan Goethe o sıralarda benzer bir imkânsızlık içinde benzer bir aşk yaşayan eski bir arkadaşının intiharı haberini almıştı.

Bu haber romanının kurgusunu tamamlamasını sağladı. Bir başka ifadeyle arkadaşı intihar etmişti, Goethe yazdı.

Romantizmin babası Rousseau'nun "uygarlık eleştirisi-doğa güzelleme" ilkesi doğrultusunda Werther romanında da her şey doğal olana doğru akar. Werther, sosyetenin ikiyüzlü yaşamından bunalarak kendisini bir kasabaya doğanın kucağına atmıştır. Orada

tanıştığı Lotte "çocuk-genç kız"dır handiyse, roman boyunca davranışları ve görüntüsüyle Hristiyan bir azizeyi anımsatır. Sosyetenin yapay güzellerine tezat, hiçbir şey yapmadan bile taşıdığı doğal güzellik ile Werther'in insan olarak özünde sakladığı masumiyet ile yüz yüze gelmesini sağlar. Bu dünyadaki bütün özlemi safiyet ve masumiyet olan romantik bireyin bütün özelliklerini taşıyan Werther'in bu güzelliğe ilgisiz kalması mümkün değildir. Bu ilginin giderek aşka dönüşmesi ile trajik yapının kurulması da gecikmez. Lotte, Albert'le nişanlıdır çünkü.

Lotte'ye aşkla, Albert'e arkadaşlık duygusuyla bağlı olan Werther çareyi kaçmakta bulursa da böyle bir güzelliği görmeden bile onun eksikliğini çeken Werther'in bir kez bildikten sonra artık onsuz yapması nasıl mümkün olabilir? Mümkün değil, geri döner.

Bu süre içinde Lotte ve Albert evlenmişlerdir. İçli, duygulu, sanat ve doğasever Lotte ile Werther denk karakterlerdir. Albert'e gelince, olumsuzlanan bir tip değildir ama büyük aşklar ve onun bedeli olan derin acılar için değil sıcak ve mutedil bir sevgi için yaratılmış bir kahramandır. Lotte, geç bir bilgiyle de olsa mutlu olamadığını fark edip de Werther'i sevmeye başlayınca trajik şema tamamlanır. Trajik, çünkü Lotte ve Albert arasındaki bağ, bağların en güçlüsüdür. Evlilik. Toplumun, dinin, ahlâkın ve vicdanın desteğini almıştır arkasına.

Werther ve Lotte arasındaki bağ ise romantik bireyin kendisini gerçekleştirmesi için gerekli en kuvvetli duygu olduğu gibi yerleşik ahlâka kafa tutabilecek de yegâne duygudur. Aşk.

Ahlâksız değildir ki Werther. Roman onun, bu iki değer arasında aşkından feragat edebilmek adına verdiği mücadelenin yakıcı satırları ile doludur. Kıymetlerden birini feda edebilse, çıkışı bulabilecektir belki. Yapamaz. Ahlâksız değildir ama aşksız da yapamaz.

Çıkışsız kaldığını bütünüyle fark ettiği anda intihar eder.

Hal böyle iken Werther'in neden intihar ettiği anlaşılabilir. İntihar, ölümü özlemek değil ama yaşamaya tahammül edememek noktasıdır. O kadar ki mahiyeti meçhul ölüm sonrası bile bundan daha kötü olamaz. Goethe, "Yaşadım, sevdim, çok acı çektim", der. Ama o yazar ve kurtulur. İntihar Werther'in payına düşer.

Diğer yandan sorulması gereken bir başka soru da Goethe'nin hangi kıymeti ululadığıdır. Roman diyor ki, aşkın önüne geçilmez ama evlilik de kutsaldır. Öz yaşam tecrübelerine dayanan bu romanın, bir intiharla taçlanmış aşkı ululadığı düşünülebilir elbet.

Çünkü Genç Werther'in İztırabları romantik bir romandır. Lâkin bütün büyük eserler gibi o da -izm'lerin dar alanlarına sıkıştırılamaz. Öyleyse Goethe'nin asıl söylemek istediği trajedinin ölümcül olduğudur. Böyle bir soru da zaten sorulmaması gereken cevapsız bir sorudur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kestanekarası fırtınası

Nazan Bekiroğlu 2011.10.09

İsmi var cirmi zayıf, bir esip ardından susan, daha yeni başladı zannedildiğinde hemencecik duran, sonra ortalık günlük güneşlik, sütliman fırtınalara benzemez Kestanekarası fırtınası.

Kestanelerin dökülme zamanına denk düştüğü için bu isimle anılır. Fırtına takvimlerinde Eylül sonuna kayıtlıdır. Bir sancıyla yazdan kışı ayırır.

Rüzgâr önce karada başlar, tozu toprağa karıştırır. Henüz sararmaya bile fırsat bulamamış yaprakları savurur. Ağaçlar yarı bellerinden iki kattır. Fakat karada hissedilse bile bir fırtınanın en iyi seyredildiği yer denizin üstüdür. Fırtınadan korkmayıp da evini deniz kıyısına kuranlar ancak bilir onun gidişatını.

Eylül sonuysa, geniş ve yüksek dalgalar kurşunileşmiş suyun üzerinde bembeyaz köpüklerini uçura uçura sahile vurduğunda anlarsınız, Kestanekarası fırtınası başlamıştır. Kırk yıllık limanlarına yanaşamayan koca koca gemiler açıklarda dizi dizi demir atmıştır. Çünkü böyle bir fırtınada kıyıları bazen enginlerden daha tehlikelidir.

Bu dalgalar başka dalgalara benzemez. Sıra sıra kumsalı dövmeye başladıklarında uğultuları günlerce sürer. Gecelerin sessizliğinde uyku bölen binlerce örsten çıkar gibidir bu ses. Bütün büyük fırtınalarda olduğu gibi dalgalar, seri ve küçük değil, sıradağlar gibi azametli, ardı ardına, dizi dizi fakat ağır ağır gelir. Fasılası geniş, darbesi muazzam, hasarı kalıcıdır.

Kestanekarası, Karadeniz'in meşhur fırtınasıdır. Trabzon'un Balkan Harbi gönüllülerini cepheye taşıyan Gülcemal vapurunun yolunu kesen de odur. Trabzon valisi oğulcuğu, Şehzade Selim'inin yanına Trabzon'a gelmekte olan Gülbahar Sultan'ın gemisini yakalayan da.

Rivayet muhtelif. Ama gerçek belli. Küçük, kendi halinde bir belde olan Fol açıklarında Gülbahar Sultan'ın gemisi Kestanekarası fırtınasının hışmına uğrayıp da fındikkabuğu gibi sallanmaya başladığında kaptan daha fazla yol alamayacağını hisseder artık. Yüğü ağır, ederi sultan bahasıdır. Fol limanına sığınır. Halkı balıkçılıkla geçinen bu küçük yere ayak bastıktan sonra vefakâr Gülbahar Sultan elini bu topraklar üzerinden çekmez. Bir adak, bir gönül borcu olarak, belde arazisinin büyük kısmını vakfa çevirir.

Vakıkebir adı buradan kalma, Büyük Vakıf. Limanın bir sultan canını kurtaran emniyeti ise ona zaten bidayetden beri bir sıfat katmıştır: Büyükliman.

Günlerce sürer Kestanekarası fırtınası. Öyle bir zaman gelir ki karada rüzgâr kesilmiştir ama dalgalar kıyıyı dövmeye devam eder. Deniz hızını alamamıştır. En çok böyle zamanlarda kazaya sebep olur.

Palamut mevsimine denk geldiği için en çok da balıkçıları vurur. Vakti saati, ne zaman eseceği az çok bellidir. Ama günü çıkaracağını uman usta balıkçıların üstüne bile aniden bastırdığı vakidir. Palamut sevdasına düşen acemi denizci ise ya hiç gelmeyecek zannederek ya da bitti zannederek sürer kayığını denize. İkisinde de yanılır. 1-2 gün geç ya da erken gelebilir Kestanekarası fırtınası. Ama asla gelmezlik etmez. Vadesini doldurmadan da gitmez.

Oysa acemi denizci bir esip hemen akabinde susan küçük fırtınalara alışkın, cahilin cesuru, bitti, zanneder meselâ. Bir parça açılır. Fırtınayla baş başa kalır. Bu deniz başka bir deniz, içten içe kaynamaktadır. Rüzgârdan ve dalgadan duvarlar dikilmiştir karşısına. İleri gitmek mümkün değil ama geri dönmek de ne mümkün!

O zaman Kestanekarası'na yalvarır:

"Yapma!"

Kâr etmez. Fırtınanın, hele de Kestanekarasıysa, fırtına takvimlerinde şah sahifeye kayıtlıysa doğası can almaktır. Deniz masumdur aslında. Denizcinin kaderi fırtınanın kazasındadır.

Yalvarmaktan vazgeçer bu kez acemi denizci. Küçücük sandalını olurluna bırakır. O zaman fark eder hayretle. Fırtınanın merkezinde rüzgâr yoktur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ekim yolcusu

Nazan Bekiroğlu 2011.10.16

2011 yılının 2 Ekim'i. Bir jüri için Erzurum'a gidiyorum.

Otobüsün kalkmasına on beş dakika var. Banklardan birine oturuyorum. Tatlı bir güneş. Simidimi bir sokak köpeğiyle paylaştıktan sonra yerime geçiyor, camdan dışarı bakmaya başlıyorum. Otobüs üniversite öğrencileriyle dolu. Ekim. Dönem başı. Çoğu bu yola ilk kez çıkıyor, 1. sınıf.

Derken henüz on yedi-on sekiz yaşlarında bir kız biniyor otobüse, neredeyse bir çocuk. Uzun, dalgalı, koyu kestane rengi saçları, kocaman kahverengi gözleri var. İlk anda tanıyamayacağım kadar uzak. Aniden irkiliyorum. Mümkün değil! Ama ben bu yüzü tanıyorum. Bu gidişi iyi biliyorum. Yanımdan geçerken, ellerim iki yana düşmüş, büyülenmiş gibi bakıyorum yüzüne. Bir an için göz göze geliyoruz. Gözlerinden bir ilgi kavis geçse de beni tanımıyor. Yerine oturuyor. Çaprazımda. Başımı hafifçe çevirsem onu görüyorum.

Bir yabancıyı izler gibi gizlice izliyorum onu. Aslında utaniyorum. Ama üst üste yapışmış ve aslında tek ve mutlak bir "Ben" olan sonsuz sayıdaki "Ben"lerden ayrılan bir "Ben" karşıma dikilmişken, başka türlü mümkün değil. "Her dem yeniden yaratılan" "Ben"lerden biri, bir gölge suretinde karşıma dikilmiş.

Bazı şeyler hiç değişmemiş. İşte o da ben de sarsıntıya aldırmadan dizimize dayadığımız deftere cümleler yazıyoruz meselâ. Ara sıra dışarı bakıyoruz. Asfalt üzerine konmuş kuşu otomobil ezer diye korkuyoruz. Biri

elinde diğeri kucağında iki çocukla karşıya geçmeye çalışan bir kadın görünce yüreğimiz ağzımıza geliyor. Yol kenarında otobüse el kaldıran mahzun ihtiyarın nasıl bir hayatı olduğunu düşünüyoruz. Çiçeğe uzanan bir kız çocuğunu bir resim olarak zihnimize işliyoruz. Otobüs bir dağ başında mola verdiğinde simidimizden kalan parçayı minik sarı kedinin önüne bırakıyoruz. Ayaklarımızın altında uzanan sis denizine, ekim bu, sararmaya başlayan ağaçlara, toprağın üzerinde burgaçlanan kuru yapraklara, tepelere düşmüş ilk kara, geliyorum diyen kışa büyülenmiş gibi bakıyoruz. Muavinlerin "Kolonya" hikâyesinden hâlâ hoşlanmıyoruz. Hâlâ başımızı koltuğa bırakıp da iki satır uyuyamıyoruz.

Çok şey değişmiş. Giderken Hamsiköy'e, dönerken Aşkale'ye kadar ağlayan bir çocuk o. Benimse ağlamalarım bambaşka coğrafyalara çoktan kaymış. O henüz ihtişamı yara almamış bir dağı tırmanacak "Zigana'nın körü"ne sadaka vermeyi borç bilen otobüslerin içinde. Bense eskiden kıvrım kıvrım tırmanılan dağları şimdi tünellerle kestirmeden geçiyorum. O, bu yolun her halini her mevsimini bilecek, "Yeni yollar" yapılmamış daha. Benimse yolum hayli kısalmış, hayli konforlanmış. O iklimin de dağların da ağaçların da renklerin de adım adım değişmesini ilk kez görüyor. Bense ezber etmişim çoktan. Beni otobüs tutmuyor artık. Oysa onun her virajda başı dönecek. Bu berbat bulantıyı eksiltebilmek için Değirmendere'nin, Harşit'in köprülerini sayacak. Onun bindiği otobüslerde elma bahçeleri ile dolu vadiler boyunca sonuna kadar açık radyodan maç yayınları dinleniyor. Benimse koltuğumun önünde ekran var, sevdiğim şarkılar liste'de hâlâ olmasa da.

Bilet almakla yerine oturmak arasındaki mesafe bazen hiç bitmeyerek bazen yetmeyerek bindiğim her otobüsteki yol arkadaşlarımı bir bir hatırlıyorum. Kulaklarım tıkanıyor. Dönüp çaprazıma bir kez daha bakıyorum. Sırtında o yavruağzı kazak var, kol ağızları eprimiş ama vazgeçilemeyen o kazak. Başını cama dayamış. Yanındaki koltuk boş. Küçük çantasını oraya bırakmış.

Gitsem. Dikilsem karşına. Yanındaki koltuğa otursam. Desem ki? Ne desem?

Ne kadar çok yol arkadaşları olacak. Ve bazıları ne kadar fena olacak.

Sus. Konuşma en iyisi.

Geriye dönüp otobüsün arka sıralarına doğru bakıyorum. Göz göze geldiğim ama tanıyamadığım kahverengi gözlü, uzun siyah saçlı (veya belki değil?) benden daha yaşlı bir kadın beni göz hapsine almış mıdır? Belki o beni tanımıştır da ben onu tanımamışımdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Altın tabanca

Nazan Bekiroğlu 2011.10.23

"Veni-Vidi-Vici": "Geldim-Gördüm-Yendim".

Sarışın, geçkince, muktedir kadının, cep telefonuna gelen videoya bakarak salıverdiği "Waww" nidasından sonra kahkahayla sarf ettiği Roma'nın zafer cümlesi, tarihte ikinci kez bu kadar anlamlı. "Yarattım. İşim bitince kaldırıp attım. Çıkarlarıma ters düştüğü anda da işini bitirdim".

Muammer Kaddafi. Sağken, kendisini bir kaşık suda boğabileceklere bile ölüm tarzını düşündürttü. Bir darbeyle geldi, halkının elinde devrilerek gitti. Batı'nın eseriymi büyük olasılıkla. Ne zaman ki oyuna başkaldırdı,

o zaman halkıyla baş başa kaldı. O halk ki militleşme sürecine geç girmiş, arkasında bir devlet geleneği bulunmayan, çoğu aşiretler, kabileler, sülaleler halinde yaşayan yerel güçlerden ibaretti. Kırk iki yıllık iktidarı boyunca böyle bir kitleyi bir arada tutmanın aşiretleri birbirine yaklaştırmak kadar onlara çölün gururunu okşayan bir lider olarak görünmekle mümkün olduğunu bilecek denli çölün diline vâkıftı. Bu halkın, gururunun okşanmasına ihtiyacı vardı. O gurur da en fazla liderlerinin kimliğinden beslenebilirdi. Kaddafi, Batı'yla yolları ayırdıktan sonra tutunabileceği tek şey olan halkına böyle tutundu. Kendisinden bir imaj çıkardı. O imajı bir yandan beslerken bir yandan da onun esiri oldu.

Altın tabanca. Kralların kralı. Albay. Çöllerin kaplanı. Ebedi genç. Ebedi yakışıklı.

Bütün bunlara "şiddetle" ihtiyacı vardı. Hem kendi megalomanisini ve narsisizmini tatmin etmek için, başka türlü ayakta duramazdı çünkü bütün benzerleri gibi, hem de elinin altındaki malzemeyi bir arada tutabilmek için.

Delilik ile dehanın birbirine çok yakın merkezleri üzerinden daireler çizerken kaçınılmaz olarak yekdiğerinin alanını taradı. Tek başına Batı'ya kafa tutan, güçlü, cesur, eksantrik, paranoyak, çılgın, zalim, müstebit, acımasız. Hepsi oydu. Batı karşıtı bir söylemi fütursuzca dillendirirken Arap birliği hayalini kurdu. Libya'daki İngiltere ve ABD üslerini kapattı. Petrol kuyularını millileştirdi. Avrupa'nın göbeğine meşhur çadırını kurdu, İtalyan başbakanının yanına göğsünde İtalyanlar'ın idam ettiği Ömer Muhtar'ın resmiyle çıktı, eli öpüldü vesaire vesaire. Bütün bunların okşadığı çöl gururu kırk iki yıllık diktatörün iç cazibelerini oluşturdu.

Fakat tehlikeli bir terazinin gidip gelen kefelere arasında bir yandan o gururu okşarken şiddetle sıkıldığı şeyi fazlasıyla da acıttı. Meşrulaştırdığı, gerekçelerini kurduğu, mantığına kendisinin de inandığı bir silsilede bütün diktatörlerle aynı hataları yaptı. Muhaliflere karşı acımasızlık, işkence ve mahkemesiz infazlar, sürgünler, servet biriktirme, saltanat sultası, aile hegemonyası vesaire vesaire.

Ve bir şeyi gözden kaçırdı. Zaman değişmişti ve imajı artık halkına yetmiyordu. Libya halkı özgürlük istiyordu. Her şey bir anda değişti. Bu değişimin sonuçlarını ilk anda kavramaktan uzaktı. Yolun sonunun nereye varacağını tahmin edemediğinde ise sonuçlarına razıydı çoktan. Dudak uçurtan servetine ve gidecek yerlerin varlığına rağmen, "Ülkemden kaçmayacağım" dedi. Kaçmadı. Son kalesi doğduğu yerdi, son anına değin onu destekleyen bir kitleyle oraya sığındı. Orada da öldü.

Bu altın tabancanın sonunun gelmesi kaçınılmazdı. Batı öyle istediği için. Öyle olmasa bile koca tarih, zıddı yönde bir ima bile taşımadığı için. Ama keşke böyle olmasaydı.

Şimdi, ölümüne dair malum görüntüler internette pervasızca ve sansürsüzce servis edilirken televizyonların iyi niyetlileri resmin odağında debelenen bedeni hafif bir buz tabakası ile çerçeveye almakla yetiniyor. Bu resimlerde onu buzlayan karenin dışında kalan net bir yüz var. Kefiyesine bürünmüş Müslüman bir Arap. Toplumsal histerinin insanı insanlıktan çıkardığı yerde duruyor. Ve Tekbir getiriyor. Zulme başkaldıran mücahidin haklı mücadelesinde kasılan onurlu yüzüyle, savaşmanın yolunu yöntemini şaşırmış çapulcunun şiddetin şehvetinde hazlanan yüzü arasında incecik bir sınır çizgisi vardır.

Batı'nın seve seve kullanacağı bir resim bu.

Keşke olmasaydı, keşke "Allahuekber" nidaları arasında olmasaydı.

Ben razıyım, Allah'ım Sen de razı ol

Nazan Bekiroğlu 2011.10.30

Sivil ya da resmi gruplardır onlar. Arama Kurtarma Ekipleri olarak tanınırlar. Başka kimlikleri yoktur. Normal zamanlarda pek hatırlanmazlar. Sadece böyle zamanlarda var olduklarının farkına varılır.

İçlerinde her cinsten, her konumdan, her bölgeden, her ilden insanlar vardır. İsimleri bilinmez. Ne reklamları yapılır ne de şaşıaalı programlarda boy gösterirler. Para pul, makam mevki, şan şöret. Bunların hepsine bigânedirler.

Benzer kıyafetler giyseler de yüzlerindeki ifadeden ve bakışlarından tanınırlar öncelikle, üzerlerindeki toz-topraktan, yirmi dört saatlik uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan. Kiminin yanında can yoldaşları, yardımcıları köpekler vardır. Bedenin yorgunluk haddini aşp da yorgunluk bile duymadığı yerde hepsinin boyu posu, yüzü gözü ayındır artık. Hepsi aynı insana dönüşmüştür. Ama en fazla da seslerinden tanınırlar:

"Orda kimse var mı?"

Bir aileleri, meslekleri, hayatları, onların da sıkıntıları vardır her halde. Ama şimdi hiçbirinin bireysel bir hayatı kalmamıştır. Hepsinin yüzünde o telâşlı ama kararlı ifade, yılgınlığa yer yoktur onların lüğatinde. Bildikleri ve düşündükleri tek şey şu enkazın altında henüz sağ insanların var olduğudur. Etrafta dolaşanların benzini ölümün sarılığı sarmış, gözbebekleri büyümüş, korku dudak uçuklatmıştır. Bazısının bir parçası enkaz altında kalmıştır bazısının bütün canı. Sağ kalanlar bile nasıl sağ kaldıklarına inanamazken enkaz altında servet bırakan da vardır birkaç parça kap kacak da. Ama oraya diri diri gömülmüş olanlar var ya! Hepsinin yerine kendilerini koyarlar. Anne iki çocuğunu avutmaya mı uğraşılıyor? Şu öğretmenler iki büklüm mü? Şu çocuk nefes mi alamıyor? Hepsinin ne yaşadığı onlardan sorulur. Enkaz altında yaşarlar.

Çok az zaman vardır. Ve her saniye kayıptır. Öyleyse ne bir parça dinlenmek, ne bir lokma yemek. Yağmur, kar, çamur demeden, kuru taşlara seslenir, beton yığınlarından ses beklerler: "Nerdesin?"

Zihnimize, nefes aldıkça unutulmayacak cümleler kazınır:

"Kaç kişisiniz orada?", "Bu ışığı görüyor musunuz?", "Sesimi duyan var mı?"

Sesler yankılanıp gider. Kimi zaman yerel ağzın o sıcak cümleleriyle moral vermeyi de ihmal etmezler. Bir ufacık pencereden ışık tuttıkları hayatlara, tozdan topraktan korumayı da ihmal etmeyerek, yaşama dair yön verirler:

"Sen sadece sakin ol", "Yaslan ablam, bir şeyin yok".

O karanlıkta olup biteni anlamayanlara bilgi de verirler: "Deprem burası bacım."

Hepsi birbirine benzer. Çünkü hepsinin pusulası "insan" olmanın yönünü gösteren vicdandır. Öpülecek alınları vardır. Vicdanla profesyonelliğin birleştiği yerde dururlar. Soğukkanlılığı korumayı, şoka girmemeyi, panik yapmamayı öğrenmişlerdir. Ama an gelir, onlar da gözyaşlarına boğulurlar. İnsandırlar.

Kendilerine benzemeyenlerce meçhul bir duyguyu yaşarlar. Muhteris iştihaların eseri, hâk ile yeksan işhanlarının, kolonları kesilmiş apartmanların yüzkarası yıkıntılarının altından tek canı çekip çıkardıklarında sporun, bilimin, sanatın, her türlü başarının, aşkın insana verdiği hazdan bambaşka bir şeydir onların hissettiği.

Bambaşka bir var oluş biçimi. İnsanın, başka bir insana faydalı olmak adına kendi insanlığını ortaya sürdüğü yer. Kendinden vaz geçtiği. Daha yükseği yoktur bunun. Arş-ı Âlâ.

Bir ölünün bile çok fazla olduğu yerde sadece onlarca insan değildir enkaz altından çıkardıkları. Onlar insaniyeti de düştüğü enkazın altından çıkarırlar. Tek insan için harcanan çaba, insanüstüye ulaşınca orada sadece bir insan değil, bütün insanlık kurtarılır çünkü.

İnsan olmanın güzel olduğunu hatırlattıktan ve kendilerine duyulan ihtiyaç sona erdikten sonra geldikleri gibi sessiz sedasız çekilip giderler.

Bunca mesafe uzaktan, hiç tanımadığım bu insanlardan ben razıyım Allah'ım. Sen de razı ol.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bâb-ı Cümel

Nazan Bekiroğlu 2011.11.06

- İçinde hayat olmayan edebiyat. Yaşama şansı yok. Her şey insanla kaim.
- Okumaktan başka oyalanması olmayanın neticesi, yazmak.
- Bütün bu yazdıklarım, söz tanık olsun diye, yaşadığıma.
- Ne irşad etmek istedim ne de dünyaya nizam vermek. Sadece paylaşmak istedim. Yüküm, paylaşmazsam taşıyamayacağım kadar ağırdı çünkü. Yükümün büyüklüğünden değil, benim küçüklüğümden. Hiçbir şey oyun olsun için değildi.
- Canınız öyle yanar ki feryad edersiniz. Duyarlar: "A, ne güzel sesi varmış!"
- Yazının kendisi değil ama onun hatırlattığı. Biten her yazı ruhun kendi kendisiyle yüz yüze gelmesi. Bu yüzden aşka benziyor.
- Yazıyorum yazıyorum, içimdeki bitmiyor. Bu, hem ceza hem ödül.
- Her samimi yazar, yazdığı yayınlandığı andan itibaren nasıl olup da yer yerinden oynamadığına şaşar. Ama hiçbir zaman da yer yerinden oynamaz.
- Ne kadar anlatırsam anlatayım, bütün anlattıklarımın toplamı bile, bir kış ikindisinde camdan süzülen yağmur damlasını anlatmaya yetmiyor.
- Bu kadar kuvvetle çağırının çağrısından korkmadan, yazmakla olmuyor, gitmek lâzım.
- Yazar anlık ilhamlarla tesadüfi güzellikler yakalayan değil, belirli bir bakış açısını, çözüm ve düzen kabiliyetini her an yönetebilen kalem sahibi. İlham şart olmakla birlikte.
- Ölecektim, ölmekten beni yazı kurtarmadı.

- Ben yazdıklarımı çoktan yaktım. Bundan sonrası ateşi harlamak olsun. Bundan sonrası yeni bir şey söylemek için düne bakmamak olsun.
- Yazarken hiç hesaba katmadığım şey; yazıp bitirdikten sonra hesaba dâhil olan okuyucu.
- Okuyucunun bendeki yorumu aşikâr: "Benim gördüğümü sen de gördün mü, söyle?" "Evet evet, ben de gördüm." Onaylanırsınız. Tamamlanırsınız.
- Yazıcıya yazdığından teselli: "Anladım" diyen bir yürek. O kadar.
- Yazan anlıyor, okuyan anlıyor. Ama galiba farklı şeyleri. Yani anlaşıyoruz. Yazar ne yazarsa yazsın okuyucu kendi bildiğini okuyor.
- Cümle cümle yazdığının, paragraf paragraf okunmasını istemek yazıcının hakkıdır. Ama aslında o, kelime kelime okuyacak olanın arkasıdır.
- Anlatmaktan, anlatan da yorulur bazen dinleyen de.
- Edebi eser arkasındaki "sebep", okuyucunun en masum merakıdır.
- Bunca dağınık yazıyı birbiriyle irtibatlı kılacak olan, yazıcı. Onun için yazıcı yazının şaşmaz parçası.
- Hikâyenin, hikâyeci için okunması, hikâyeci adına taşınabilir ama hikâye adına kolay taşınamaz bir yük olsa gerek.
- Yazar ve hikâyesi arasındaki ilişki "Ben olmasam benim hikâyem de olmazdı" mantığından ötesini zorlamıyorsa, kabul görmek zorunda. Çünkü hikâyeci fark edendir ve fark ettiğini fark ettiren.
- Yazmak istediğini yazılmış bulan yazıcı huzursuzluğu. Aldırma! Kelâm kimsenin değil ki!
- Kelâmın sahibinin tek olduğu malûmken romanları bazen onların yazarı olmayanların tamamlamasına şaşmamalı.
- Eğer okuyucu, yazarı hikâyeleri kadar dikkate değer buluyorsa onu hikâyelerinin ölçeğine vuruyor, başka bir deyişle hikâye kahramanlarına dönüştürmeye değer olup olmadığını sınıyor demektir. Düşle gerçeğin, hikâyeye hayatın ve yazıcı ile kahramanının birbirinden ayrılamaz hale geldiği o yer. Bu sırta dokunulmaz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Henüz tanımadığım İrtiş Irmağı

Nazan Bekiroğlu 2011.11.27

Benim henüz tanımadığım İrtiş Irmağı, Sibirya'yı kuzeyden güneye kat eder.

Coğrafya kitapları onun Obi'nin bir kolu olduğundan, Buz Denizi'ne döküldüğünden bahsederler. Ama atlasların gösterdiğinden bambaşka bir havzası daha vardır İrtiş'in.

Diriliş'in Nehludov'u felâketine neden olduğu Maslova'nın Sibiryâ sürgününe refakat ettiği sırada ırmak boyunca yer yer buz tutmuş çamurların üzerinde yürürken aslında kendi kurtuluşuna doğru ilerlemektedir. Bir salın üzerinde İrtiş'i karşıya geçtiği sırada Nehludov, geniş ırmağın akıntılı sularını seyrederek düşüncelere dalar. Bir cümlelik bu bakışın mahiyeti derindir. Yolun sonunda Katyuşa'nın, kendisini affetmesinden çok daha zorlu bir merhale vardır çünkü: Dimitri'nin kendisini affetmesi.

Dostoyevski mahkûmiyet yıllarını anlattığı Ölü Evinden Hatıralar'da tuğla kırmak için ırmak kıyısına götürülmelerinden, bu vesile ile İrtiş'ten sık sık bahseder. Bunun nedenini de açıklar. Çünkü başıboş stepleri, uzayan maviliği ancak oradan görebilmekte, ancak İrtiş kıyısında sırtını hapishaneye çevirip başka yerlere bakabilmektedir. İrtiş'in karşı kıyılarında Kırgızların duman karası yoksul çadırlarını, yaşlı bir kadının iki koyunuyla uğraştığını görmek, uzaktan gelen bir Kırgız türküsüne kulak vermek onda çok derin yaraları sızlatır. Gökyüzünde uçan bir kuşu seyretmek ya da bir kayalığın dibinde bitivermiş bir çiçeğe rastlamak gibi.

Suç ve Ceza'nın son sahnesinde ruhi bir arınma sürecine girdiği ima edilen Raskolnikov'un kıyısında oturduğu ırmak da İrtiş'tir. Raskolnikov kışın tümüyle buz tutan, bahar geldi mi gürültüyle çözülerek akmaya başlayan uğultulu ve derin ırmağa, karşıdaki altın çöllere bakmakta, orada nokta büyüklüğünde görünen çadırları, çalışan insanları seyretmektedir. Bunlar Müslüman Kırgızlardır. Öyle bir an gelir ki orada çalışan insanlar Raskolnikov'a, hâlâ Peygamber İbrahim'in zamanını yaşıyorlarmış gibi görünürler.

Koyu bir Ortodoks olduğu bilinen Dostoyevski'nin külliyatında şaşırtıcı bir benzetmedir bu. İbrahim, evrensel insanı, "ortak insan"ı temsil eder çünkü. Evrensel insan ise insanın her zamanda ve her durumda ortak olan saf doğasını taşır. Kaynayan kara katranın köpüklenmekten sonra varacağı son merhale nasıl buharlanmaksa ve böylesi bir yanmanın daha fazlası nasıl yoksa, orada aydınlanan bakışıyla Raskolnikov dininden, dilinden, ırkıdan olmayan bu insanlarda İbrahim'in zamanını görür. Gerçek cehennem, yakıcılığında arındırır, "bir" insanı evrensel insana dönüştürür. İrtiş ırmağı bu yüzden bir cehennemden aksa da aslında cennet ırmağıdır.

Hayatın en meşakkatli, en yoksul, öyleyse en saf halinin üzerinde yansıdığı kalın bir buz tabakası, kavi bir aynada İrtiş, bütün ırmakların o aynı ortak kaynağa bağlanarak aktığı zamanların ırmağıdır. Onun zamanı da bu itibarla zamansızlık zamanıdır. O zamanda insan ana kaynağa daha yakın, cennet hatıralarına daha tanıdık. Henüz bölünmemiş, çoğalmamış, dağılmamıştır. Babil kulesi daha yıkılmamış, diller birbirinden kopmamıştır. Herkes birbirinin halinden anlamaktadır.

Bu halde artık şimdiye kadar konuştuğumuz bütün dillerin çetrefilini inkâr edercesine kara katran kazanından yükselen buhar dilinin sadeliğinde konuşmaya başlayabiliriz. Baharda çatırdarak çözülen buzlardan boşalan yere sınırlı bir sevinç dolarken o kıyıda aşka dair kendi içimizde kalan boşluğa da, kendi ölümümüzün zamansızlığına da nihayet kıvama gelmiş bir sükûnetle bakabiliriz.

Henüz kaderimize kendisini ortak etmek için kıyısına inerek ayaklarımızı ıslattığımız bir ırmak olmasa da, tanımadığımız bir ırmak hakkında bir yazı yazmaya bu yüzden kalkışabiliriz; onun hakkında yazılanlar, tarihsiz ve zamansız hakikatin olanca sadeliği ile tecellisine yettiği için.

Böyle bir ırmağın kıyısında, yazılanların da okunanların da altına tarih atılmaz artık. Orada artık zaman, her zamandır. Tarihsiz ve kimliksiz olduğu için İrtiş ırmağı her ırmaktır. Her ırmak olduğu için de güncellenmiş bir tanışmaya ihtiyacı yoktur onun. Ezelden bu yana tanıdık.

Minyatürün gölgesi

Nazan Bekiroğlu 2011.12.04

Batı sanatının eksenini teşkil eden mimesis, Platon mağarasının içi ile sınırlı. Bu yüzden genel geçer algı nezdinde kavranması kolay: Sanat bir yansımadır; tabiatı yansıtmadaki ustalığı nisbetinde sanatçı da başarılı sayılır. Bu ilgiyle, resimdeki çocuk çocuğa, üzüm salkımı üzüm salkımına, perde perdeye benzemek mecburiyetindedir. Leonardo'nun atölyesi anatomi laboratuvarına dönüşür bu yüzden. Michaelangelo yaptığı Musa heykeline aynı sebeple "Konuş ey Musa" diye haykırır.

Sanatçının hangi tehlikeli sularda gezindiğini uyarın "Konuş ey Musa" meselesi, İslam kültüründe mimetik sanatların neden itibar görmediğinin de cevabını verir aynı zamanda. Müslüman sanatçı Allah'ın yarattığının bir benzerini "yaratmaktan" ve onu açıklamaktan şiddetle kaçınmaktadır.

Bu durum İslam sanatlarının mimesis'e zıt bir kavram olarak soyutlayıcı üslubunu da açıklar. Mağaranın içi ile değil dışı ile meşgul olan Müslüman sanatçı görünür âlemin (âlem-i şühûdun, masıvanın) görüntülerini tekrar etmekle oyalanamaz. Onun akli mağaranın dışındadır çünkü. Gölgelemlerin kendileri ile değil onların asılları, özleri ile meşguldür. Maveradan (ötelere, âlem-i gaybdan) haber vermek istemektedir.

İslam sanatlarının soyutlayıcı üslubunun genel geçer algı nezdinde kavranabilirliğini güçleştiren mesele de bu noktada zuhur eder. Maverada henüz sadece bir sezgi alanıyken onu anlatmak ne derece mümkün olabilir? Mağaranın içindeki tutsak, mağaranın dışını görmemiştir ki onu tasvir etsin. Öyleyse duyusal düzlemdeki bu habersizlik hali Müslüman sanatçıyı anlatmak istediği şeyin aslını değil mecazını, kendisini değil yorumunu, tasvirini değil temsilini kurmaya sevk eder.

Ancak burada bir problem olarak karşımıza dikilen şey insan muhayyilesinin mağaranın içi ile sınırlı olduğu, bunun dışında hiçbir şeyi tahayyül edemeyeceği meselesidir. Bir başka ifade ile mağara içi malzeme ile sınırlı olan sanatçı mağara dışından nasıl haber getirecektir? Onun temsilini, mecazını, yorumunu nasıl kuracaktır? Anlatmak istediği şeyin bir "gerçekliği" yoksa onu nasıl anlatacaktır?

Bunun nasılını bir örnek olarak minyatürde arayabiliriz. Bir ucuyla doğaya bağlı kalan fakat diğer ucuyla doğadan hayli uzaklaşan minyatür, İslam sanatlarının soyutlayıcı karakterini verir bize. Nakkaşın elindeki malzeme batılı meslektaşıyla aynıdır. Onun da dağları, geyikleri, laleleri, insanları vardır. Fakat bunları kullanma biçimine baktığımızda onun, mimetik olandan farklı bir yol izlediği görülür.

Minyatür her şeyden evvel "canlı gibi" olma iddiasını, üçüncü boyutu, derinlik yanılsamasını, perspektifi reddeder. Renklerin saf hallerinde tonsuz olarak kullanılması, uzaklık yakınlık hiyerarşisinin ihlal edilmesi, ışık gölge oyunlarından kaçınılması vs gibi. Böylece nakkaş uzaktaki bir dağın üzerinde otlayan geyiğin kirpiklerini de yakın plandaki padişahın kirpikleri gibi tek tek çizerken, dağın üzerindeki lale yapraklarının damarlarını da saray bahçesindeki eşdeği gibi ayrıntılı olarak gösterirken her şeyi bir yüzeye indirger. Gösterdiği şey, eni ve boyu olan fakat derinliği yani "canlılığı" olmayan bir hayal sathından ibaret kalır.

Böylece mağaranın içindeki malzemenin dışında bir şeye sahip olmayan nakkaşın o malzemeyi kullanarak mağara dışına ilişkin nasıl bir yorum yaptığını, nasıl bir temsil bir mecaz kurduğunu görürüz. Nakkaş, çizdiği gölge resmin karşısında "Konuş" diye haykırmak yerine İbni Arabî'nin evren özeti gibi bir özet çıkarmaktadır. Onun kâğıdında da her şey vehim ve hayal yahut perdelere vuran akisler veyahut gölgelerden ibarettir. Kâğıt üzerinde seyrettiğimiz şey, canlı bir öz değil gelip geçici bir gölge, bir surettir. Bu yüzden minyatürlerde cisimlerin gölgesi de yoktur. Resmi seyredene hepsi aynı ortak yüzle bakan, böylece bireyselliği, vurgulanmak

yerine reddedilen onca insandan hiçbirinin gölgesi yere düşmez; bu dünyaya ait olmayan Anka gibi. Onların kendi gerçekliklerinden söz edilemez ki gölgeleri olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ahmed Midhat Efendi ve genç kadın yazarlar: Koruyucu söylem

Nazan Bekiroğlu 2011.12.11

Ahmed Midhat Efendi'nin Fatma Aliye Hanıma yazdığı mektuplar F. Samime İnceoğlu ve Zeynep Süslü Berktaş'ın tebrike değer çeviriyazımı ve Orhan Okay'ın "İlk Hocamızdan Mektup Var" isimli sunuş yazısı ile yayımlandı: Fazıl ve Feylesof Kızım Fatma Aliye'ye Mektuplar (Klasik yay., 2011).

Kitabı elime aldığım zaman indekste önce Nigâr Hanımı aradım. Daha evvel Ahmed Midhat ve Nigâr Hanım arasındaki yazışmalardan ulaşabildiklerimi incelemiş olduğum için ilgili mektupları dikkatle gözden geçirmeye başladım. İki husus dikkatimi çekti. İlki Ahmed Midhat'ın Nigâr Hanımın şairliğine dair verdiği hükmün zaman içindeki değişkenliği, ikincisi onun kadın yazarlar karşısındaki "koruyucu" tavrı.

Bu mektuplara bakılırsa, Ahmed Midhat'ın Nigâr Hanıma, değişmekte olan Türk kadınının bir örneği olarak daima değer verdiği belli olmakla birlikte onun şairliği ile ilgili fikirleri başlangıçta olumsuzdur. Nigâr Hanım için daha sonraki mektuplarından birinde "Büyük şair" ifadesini kullansa da ilk mektuplarında bu itibarı esirgemektedir. Örneğin 1889'da Stockholm'deki Şarkiyatçılar Kongresi'ne giderken götüreceği kitaplar arasında Nigâr Hanımın şiir kitabının da bulunmasına tahammül edemediği ve risaleyi oradan çıkardığı anlaşılmaktadır. Ancak Ahmed Midhat'ın, Nigâr Hanımın şairliğinden çok şiirini beğenmediği anlaşılmaktadır. Çünkü o, aşk şiirleri yazmaktadır. Bir Osmanlı hanımı ona göre, böyle şiir yazacağına hiç yazmasın evlâdır. Fatma Aliye'nin de felsefe gibi şiirle hele de aşk şiirleriyle uğraşmasını eleştirmekte, onun şiire hele bu tür şiire ihtiyacı olmadığını belirterek "Bunlar Nigâr Hanımın işidir" demekle, ona Nigâr Hanıma benzememeyi öğütlemekte, keza "kadın kısmı" şiir ile hele de şiirin böylesi ile meşgul olursa sonuçlarına da katlanmalıdır demeye getirmektedir.

Diğer yandan, Suat Mertoğlu'nun da "Takdim" yazısında belirttiği gibi, Ahmed Midhat'ın genç kadın yazarlara karşı bir tür hâmilik görevi üstlenmesi dikkat çekicidir. Bir uygarlık "sorunu" olarak kadın meselesine özel bir önem atfettiği belli olan hâce-i evvel'in tavrındaki ilginçlik ise kadın yazarlara bir üst ufuktan baktığına duyduğu inanç ve buna dair kendisinde bulduğu haktır. Genç edibelerden tanışıp görüştüklerinin ne yazacaklarına, nasıl yazacaklarına, nerede yayımlatacaklarına kadar neredeyse her şeye karışmakta, kendi ifadesi ile her şeyi men etmeye kalkışmaktadır. Yönlendirici bu tavrın çarpıcı bir örneği Nigâr Hanımın, kendisine sataşan Paris Muhbiri (Ali Kemal)'ne Hanımlara Mahsus Gazete'de "merdâne meydan okurcasına" karşılık vermesini hiç de uygun görmemesidir. Midhat Efendi o sıralarda sataşmacı polemliklerden yara alan Ekrem örneğinden hareketle, erkekler arasında bile durum böyle iken kadınların polemik dünyasına adım atmasını kabul edememektedir. Tavrının izahını da yapmaktadır. Ona göre genç kadın yazarların her biri Ahmed Midhat'ın hayalinin bahçesinde yetiştirdiği ilerleme arzusunun çiçekleridir. Onların her birini "sümüklü böceklerin, tırtılların, flokseraların taarruzundan" korumak ise Ahmed Midhat için bir görevdir.

Gerçekten de Ahmed Midhat o günlerde Nigar Hanıma yazdığı bir mektupta aslında bu cevabın bir erkek kalemiyle verilmesi gerektiğini, bu yerine getirilmediği için Nigâr Hanımın kendisini müdafaa mecburiyetinde kalmasından dolayı pek müteessir olduğunu belirtmekte, bu koruyucu tavrını, "erkek neslinin edepsizliği" ve polemik üslubunun seviyesizliği ile izah etmektedir.

Fatma Aliye Hanımı dahi bu tür polemiklere girmekten men eden, gerekli cevapları "bizim vazifemiz" kapsamına alan Ahmed Midhat'ın koruyucu, alan ve rol belirleyici tavrı, genç kadın yazarların her birini hayalinin bahçesinde yetiştirdiği ilerleme arzusunun çiçekleri olarak koruma altına alma safniyeti bu gün için bizi gülümsetebilir sadece. Ancak onun tavrının, "kadın yazar" meselesi problemlili bir alan olarak varlığını hâlâ sürdürdüğüne göre, kat edile/meye/n mesafeyi göstermesi bakımından anlamlı olduğu da muhakkaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hasbihal

Nazan Bekiroğlu 2011.12.18

*İki hafta önce Tulpan ve Selma derneklerinin davetlisi olarak İsveç'in Göteborg ve Stockholm şehirlerindeydim. Son derece eğitilmiş ve donanımlı hemcinslerim tarafından bir yazardan daha fazla bir dost gibi ağırlandım. Batıdaki Türklerin "göçmen" sorunlarının dağ gibi büyüdüğünü fark ettim bir kez daha.

*İsveç yüzde kırkı orman bir o kadarı da göl olan bir ülke. Orada, yazın beyaz gecelerine mukabil, kışın karanlık günler yaşıyor. Saat ikide hava kararıyor örneğin. Sürekli bulut, yağmur ve kar. İsveç'i görünce onun dünyaya armağanı olan Greta Garbo'nun ve Ingrid Bergman'ın soğuk güzellikleri kadar Ingmar Bergman'ın Yedinci Mühür'ündeki kasvetli karanlığı da daha iyi anladım. Çevre diye bir şey var kuşkusuz.

*Avucumda bir kar tanesi, zihnimde güzel anılarla İsveç'ten dönüyorum. Uçakta gazeteyi açıyorum. Kanım donuyor. İnsanın insana, insanın hayvana zulmünün, vahşetin haddi hududu aşılmış, tahayyülün sınırları kırılmış çoktan. Manşet: "Bunu yapan insan olamaz". Yo, tam da öyle. Bunu yapan ancak insan olabilir. Bir zamanlar "İyi ki cennet var" derdim. Şimdilerde "İyi ki cehennem var" diyorum.

*"İnsan çok cahil ve zalimdir" (Ahzab, 72) buyrulmuş. Aklıma Hz. Âdem'in yaratılması esnasında meleklerin itirazı geliyor. "Sen orada fesat çıkarıcı ve kan dökücü birisini mi yaratacaksın?" (Bakara, 30) İlâhi cevap: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim". Ya Rabbim, nedir meleklerin bilmediği? Dünya imtihan dünyası, amenna. Ama bu çok sert bir sınav. Birisinin bu kadar sert sınanması için ortada çok büyük bir aşkın var olması gerekir. Allah'ın kuluna aşkı. Ne kadar sevildiğini mi bilmek istiyor? Böyle bir sınavı da ancak kulun Allah'a olan aşkı katlanılır kılabilir.

*Deniz yıkıyor onlar yapıyor. Deniz yıkıyor onlar yapıyor. Şehrimin tek koyu dolduruluyor. Mazeret hazır: "Yeni yaşam ve sosyal aktivite alanları açmak". Bu böyle olmaz ama. Kısa vadede değilse de uzun vadede doğa verdiğini mutlaka geri alır. "Bir olmaz vakte ırgürdük zamanı" demişti şair. Acaba kıyamet çoktan koptu da biz mi farkında değiliz?

*Bu şehirde kaybolmak ihtimali yok. Yok ya, nasılsa bir navigasyon cihazı aldım. Nasıl çalıştığını denemek için uzun yıllardır işimle evim arasında her gün gidip geldiğim, girdisi çıktısı olmayan dümdüz bir hattan ibaret,

hepi topu beş kilometrelik yol üzerinde cihazı açtım. Komutları izleyerek ilerlemeye başladım. Az kalsın kaybolacaktım.

*Bir Yazarın Güncesi'ni karıştırıyorum şu sıralarda. Bir Yazarın Güncesi, Dostoyevski'nin önce bir dergide yayımladığı yazı serisinin başlığı, sonra aynı adla çıkardığı derginin ismi. Rus halkının zulmünden bahsediyor müşteki bir lisanla Dostoyevski. Ama kaş yaparken göz çıkarıyor. Örneğin, karısını döven bir köylüyü güya eleştirirken şöyle bir cümle kuruyor: "İnsan ancak kedisini, köpeğini böyle dövebilir." El-insaf! Sen de mi üstad? Nerenden tutsam elimde kalıyorsun. Önce kedinin, köpeğin dövülmesini meşrulaştırıyorsun, sonra kadının dövülmesi için alan belirliyorsun.

*Karamsar bir hasbihal oldu bu, farkındayım. Ama Nigâr Hanım, günlüğünün bir yerinde "Kimseye kırgın değilim fakat içimi derin bir acılık kaplıyor" diyordu. Aynen öyleyim şu günlerde.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Narın rengi- Sayad Nova'

Nazan Bekiroğlu 2011.12.25

Sergei Paradjanov'un Narın Rengi-Sayad Nova filmini seyrettikten sonra düşmüştüm hem Sayad Nova'nın hem Paradjanov'un ardına.

Paradjanov, Tiflis doğumlu Rus vatandaşı Ermeni bir yönetmendi. Tarkovski'nin arkadaşı olmasına rağmen onun kadar tanınmamış, arka planda kalmıştı.

Sayad Nova'ya gelince, bu Ermeni "Aşug" (saz çalıp söyleyen anlamında âşık), 18. asırda Tiflis'te doğmuş, Gürcü topraklarında yaşamış, şiirlerini Ermenice, Gürcüce, Farsça ve Azeri Türkçesi söylemiş bir ozandı. Ermeni aşug'larının Ermenice-Gürcüce-Azeri Türkçesi söyleyen ekolündendi. Gürcü sarayında görev aldığı kralın kız kardeşi Anna'ya âşık olmuştu râvilere bakılırsa ve aşkı karşılık bulsa bile gerçekleşme ihtimali bütünüyle sıfırdı. "Şarkıların Avcısı" bundan sonra geniş Kafkas ve İran coğrafyası üzerinde gezmeye ve şiirlerini söylemeye başlamış, sonunda manastırın dünyasına çekilmeyi yeğlemişti.

"Ağır, zor" bir filmdi Narın Rengi-Sayad Nova, sinemadan macera anlatmasını bekleyenler için; hareket arayanlara sadece sıkıntı verebilirdi. Çünkü bu film hikâye etmiyor, anlatmıyor, ozanın hayatından sahneleri, birbirinden keskin dönemeçlerle ayrılan dönemleri semboller ve imgeler vasıtasıyla "gösteriyordu" sadece, sezdiriyordu. Sembollerin çözülebilmesi için Ermeni kültürü, İncil ve ikonografi kadar Kafkas dünyasına dair derinlikli bir bilgiye ihtiyaç olduğu da muhakkaktı. Sembolleri çözmeye kalkışmak ilk anda cazip gelse bile bir süre sonra bundan vaz geçmiş, kendimi filmin sadece hissedilir şiirine ve rengine bırakmıştım müziğin ve görüntünün yanı sıra. Sayad Nova, yansıtmıyor yorumluyordu, tekrarlamıyor sadece haber getiriyordu. Bu haliyle doğunun o soyutlayıcı ortak diliyle anlatıyordu ve bu yüzden daha çok bir şiire benziyordu, görüntünün şiirine.

Aynı oyuncunun, baş kadın ve erkek kahramanlar dâhil, beş farklı karakteri birden canlandırdığı (yüz önemsizdir çünkü, bireyselliğin imzası olan yüz farklılıklarını önemsemek gerekmez, bütün yüzler birbirinin aynıdır neticede), derinlik, perspektif ve gölgenin yok sayıldığı, renklerin saf haliyle kullanıldığı (tıpkı minyatürler ve benzer bir zihniyeti temsil eden Ortaçağ kilise resimleri ve Ortodoks ikonları gibi) sahneler

filmin hikâyesinden çok daha fazlasını söylüyordu. Bu filmin diline bakılırsa da bu dünyada her şey bir hayal, bir gölge, gelip geçici, yanıltıcı bir suretti.

Gölge bir dünyanın suretlerinden biri olarak üzerinde dolaştığı Tiflis merkezli bir coğrafyanın eseriymiş Sayad Nova. Tanındığı isim Farsçaydı örneğin. "Sayyad" avcı demekti "Nova" nağme. "Sayad Nova" Şarkı Avcısı demek oluyordu böylece. Sayad Nova Ermeni'ydi ama aynı zamanda Fars, Gürcü, Azerbaycan renklerine de boyanmıştı. Paradjanov'un filminde aynı dizelerin hem Farsça hem Türkçe hem Ermenice hem Gürcüce metinleri üzerinden seslendirilmesi şaşırtıcı değildi bu yüzden.

Sayad Nova kendi coğrafyasının lisanını konuşmaktaydı. Çünkü o vakit diller henüz birbirinden kopmamış, olumsuz deyimler ağızlarda yuvalanmamıştı. Ezel günü, ezeli bir düşmanlığın altına henüz imza atılmamış, gemiler yakılmamış, köprüler atılmamıştı. Günün kavramları geçmişe giydirilmemiş, hedefini, menzilini, haddini hududunu, töresini âdetini taşınca hakkaniyetini de yitiren intikam, sınırları aşıp masumların kanına bulaşmamıştı. Bir tek masumun bile öldüğü yerde ölü sayısının çok fazla olduğu ve kıyametin yeterince koptuğu malumken karşılıklı ölü saymaya başlanmamıştı. Birbirinden tuz ekmek hakkı için razı insanların coğrafyasında "Siz" ve "Biz" diye ayrılmamıştı şahıs zamirleri. "Siz" ve "Biz" diye ayrıldığında, acının hacminin küçüleceği yerde büyüdüğü, çünkü araya çarpanların girdiği el yordamıyla da olsa biliniyordu her halde. Boşalan yerler varsa da, onu nefretten başkasının sığmayacağı kadar genişletmeyen o insanlar, bir zamanların yakınlığının acısını böyle bir uzaklaşmayla çıkarmamışlardı. Filmin daha başında "Ben, hayatı ve ruhu acılar içinde olan bir adamım" dizesiyle takdim edilse de güzel günlerde yaşamıştı Sayad Nova vesselâm.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Silik kahraman'

Nazan Bekiroğlu 2012.01.01

Roman, ana hikâyesi başkahramanlar üzerinden ilerleyen bir doğaya sahiptir.

Unutamadığımız roman kahramanlarından bahsederken onların adını anarız çoğu kez. Don Kişot, Anna Karenina, Raskolnikov, Jean Valjean... Dilber, Behlül, Feride...

Fakat aklımda kalan öyle kahramanlar var ki ne olayın ana çizgisi üzerinde yer alıyorlar ne de romanın varlık nedeni oldukları söylenebilir. Silik kahramanlardır bunlar. Romandan çekip çıkarılmaları halinde yapının çökmeyeceği, on beşinci, yirminci kadirden sınıflandırılan, hacimleri sınırlı kahramanlar. Roman boyunca yazarın meselesi de onlarla uğraşmak değildir.

Bu silik kahramanlardan bazılarının, gölgeler arasından saldıkları radyan ışığı, asli kahramanların üzerine tutulmuş kuvvetli ışıldakların tacizci ışığından çok daha fazladır. Yazar kendi ömrünün hangi hatırasını kendisi de fark etmeden derlemiş, kalp hangi derinlere inmiş, kalem hangi parıltılı altın mürekkebine batmıştır ki gözümüzün önünden bir an için geçirdiği görüntü bir daha unutulmaz. Sıcacık, insani bir öze bulaşmıştır onların ışığı. O kadar insanidir ki yansıttıkları öz, uzun uzadıya anlatılmaları gerekmez. Bir iki fırça dokunuşuyla yanıp parladıkları yerde etrafa saldıkları yaldız tozu benzerlerinin bütün hikâyesini içerir. Nerde görsek tanırız onları. Hikâyeleri ezberimizdedir. Bütünüyle resmedilmeleri, hayatlarının her aşamasının gösterilmesi gerekmez bu yüzden. Ufacık bir dokunuş bütün bir resmin karanlıkta kalan yanını zihnimizde tamamlamamıza yeter.

Hatta böylesi daha bile iyidir. Bütün özetleri çıkarabiliriz onlarda. Böyle birkaç kahraman tanıyorum. Hiçbirini mensup oldukları romanın başkahramanlarına değışeçeğimi de sanmam.

Sergüzeşt'teki Gevher Ağa. Dilber'e umutsuzca âşık olan (sadece âşık olan) bu siyahî haremağası romanın sadece son kısmında görüntüye girer. Sezai'nin naif kaleminde fazla derinleşemese de bu tip, öyle derin bir iz bırakarak geçer ki sayfaların arasından, unutulmaz.

Gevher Ağa, Aşk-ı Memnu'nun siyahî kölesi Beşir'de devam eder. O, geceler boyunca yalıda kesik öksürükleri işitilirken ve koparılıp getirildiği çöllerin hararetine benzer ateşler içinde kavrulurken Behlül'den de, Adnan Bey'den de çok daha etkileyicidir. Yine aynı dünyada yanık bir çöl türküsü söyleyerek pencere önünden geçip giden âmâ dilenci. Sadece geçip gider. Bir çizgi bir dokunuş. Ama yeter.

Çalıkuşu'nda, yazarının kullandığı sıfatla "pısırik" Kâmuran'ın olanca soğukluğuna mukabil üç beş sayfa içinde görünüp kaybolan Şeyh Yusuf. Mevlevi terbiyesinden geçmiş bu musiki muallimi söylenmemiş aşkına sarınarak ölümün yatağına düşerken kendi hikâyesinde bütün benzerlerinin hazin hikâyesini anlatır. Çünkü sahici bir görünüştür onunki. Bir an görünmesi yeter onun, gerisini biz anlarız. Romanları, onların yazarı olmayan bizler, pekâlâ tamamlarız.

Tolstoy'un Diriliş'inin onca kalabalık kadrosu arasında ismi bile kolaylıkla unutulabilecekken ölüme yakın durduğu için mi tekinsiz bir güzelliği uyarır Kriltsov? Romanın başkahramanı, bir başka "soğuk", Prens Nehlüdov onu "bir tesadüf" hapishane morgunda gördüğünde ateş gibi iki cümleyle çizilir resmi: "Prens bu yüzü, daha dün öfke ve ıztırapla canlı bir haldeyken görmüş, konuşmuştu. Şimdi ise bu yüzde öfkeden eser kalmamış, sakin, hareketsiz, korkunç derecede güzel ve âdeta tebessüm ediyordu."

Roman değil ama hatırlamadan geçemeyeceğim Erzurum Yolculuğu'nda Puşkin çok sade birkaç cümleyle savaşın resmini çıkarır: "Atım yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türk'ün cesedi önünde durdu. On sekiz yaşlarında bir delikanlıydı bu. Bir kızinkini andıran solgun yüzü henüz tazeliğini yitirmemişti. Sarığı tozlar içinde yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası vardı".

Silik kahramanlar. Ne hayatın ne aşkın ayrıntılı tahlili ile karşılaşırız onlarda. Ama görünmezleri görünürlerinden daha fazla; etkileri bu yüzden kesin ve kalıcıdır. Başkahramanları bile unutulan romanlardan geriye en fazla onlar kalır. En azından benim hafızamda.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Antoin Sevruguin: 'Antoin Han'

Nazan Bekiroğlu 2012.01.08

Rus asıllı bir Ermeni olan İranlı fotoğrafçı Antoin Sevruguin, Tahran'da doğmuştu. İran, Orta Asya ve Kafkasya fotoğraflarıyla meşhur Ermakov ile tanıştığında kararını verdi. O da sevgili İran'ının fotoğraflarını çekecekti.

Tarihe meraklı, Firdevsi Şehname'sinden uzun pasajları ezbere okuyacak kadar İranlı olan Sevruguin dervişlerin, meczupların, saraylıların, aşiret reislerinin, devlet adamlarının, zorhane pehlivanlarının, manzaraların, olayların, idamların, infazların, evlerin bile siyah giydiği Muharrem törenlerinin ve daha pek çok şeyin fotoğraflarını çekti.

Fakat 7000 fotoğraf camından oluşan koleksiyonu iki defa yıkım yedi. Fotoğraflarından 866'sı derlenebildi. Bu dağınık parçalar Freer Gallery of Art'da bir araya getirildi.

1883'te Tahran'da stüdyosunu kurduğu zaman kaderi ve becerileri onu Kaçar hanedanından Nasreddin Şah'ın huzuruna kadar çıkardı. Çünkü Nasreddin Şah da geleceğe bir görüntü bırakmak istemişti her hükümdar gibi. Geleceğe bir görüntü bırakmanın en kestirme yolu onun zamanına değin kâtiplerin elindeydi. Elleri kalem, önlerinde kâğıt olduğu müddetçe kâtipler, yüzü hükümdarlarının yüzüne çevrilmiş aynalardı. Onlar nasıl gösterirse gelecek zamanın insanları da öyle görecekti İran şahlarını. Ama Nasreddin Şah, aynanın sırrından çok daha etkileyici bir sırrın varlığını fark etmişti: Fotoğraf. Kader işte, Sevruguin, fotoğraf meraklısı bir şaha rastlamıştı. Kaçar hanedanının fotoğrafçısı olarak tanındı bu yüzden. Pek çok ödüle lâyık görüldü ve kendisine Şah tarafından bir de hanlık unvanı verildi. Artık Tahran'ın "Antoin Han"ıydı o.

Onun fotoğrafları arasında Nasreddin Şah'ın pek çok pozu var. Her yerde, her halde hep o. Tahtının merdivenlerine oturmuş Nasreddin Şah; mesajları, raporları dinlerken, bezgin, yorgun Nasreddin Şah; Batı tarzı kıyafetler içinde Nasreddin Şah; pazar teftişinde, köy gezisinde, avda, ziyafet masasında; erkânı, bakanları, saraylıları, şehzadeleri, hizmetkârları, havuzları, aynaları, oymaları, süsleri, debdebeleri, saltanatları arasında; tavuslu tahtları, Nadiîr tahtları, püskülleri, sırmaları, zebercedleri, nişanları, armaları arasında Nasreddin Şah.

Nihayet, elinin altında dünya küresi ile poz verse de saltanatı kendi ülkesine bile yetmeyen Nasreddin Şah, Abdülazim türbesinde. Sık sık ziyaret ettiği bu kutsal makamın, Bahailerden biri tarafından canının alınacağı yer olduğu aklının ucundan geçmez ki. Bir başka fotoğrafta tahtının önünde cenazesi görünüyor Nasreddin Şah'ın. Arkada, Antoin Han'a çektirdiği fotoğraflardan biri hümayun bir çerçeve içinde hâlâ asılı. Kaçar hükümdarlarının bu fotoğraf seveni herkesin sığıdığı yere, tabutuna sığdırmış.

Nasreddin Şah'ın fotoğraflarını birbiri ardına dizerken kaçınılmaz olarak Mirza Reza Kermani'nin fotoğrafları görüntüye giriyor. Onsuz Nasreddin Şah eksik kalır. Çünkü Kermani, Şah'ın katili. Saltanatında 50. yılı kutlayan Şah'ı öldüren kişi nasıl biridir, fotoğraflarından anlamaya çalışıyorum. Tutuklanmış. Mayıstan ağustosa kadar sorgulanmış. Görüntüye bakılırsa epey hırpalanmış.

Şu fotoğrafta, bir merdivenin basamakları üzerinde oturuyor. İnce ellerini sağ dizinin üzerine bırakmış. Dizleri birbirine yapışık. Çıplak ayaklarını bağlayan zincir, basamakların üzerine yayılmış, sırtındaki aba da başındaki sarık gibi lime lime. Şu da Mirza Reza'nın ilkinden daha da yorgun bir fotoğrafı. Sakalları iyice uzamış. Başındaki sarığın yerinde şimdi ufak bir takke var. Boynu ve elleri zincirli, sağ ayağı tomrukta. Beyazlar giyiyor, idam yakın olmalı.

Bir fotoğraf daha; Mirza Reza Kermani'nin 5000 kişinin seyrettiği idamı. Güneş arkadan geldiği için kumun üzerine fotoğraf sehпасının ve çekim yapan iki kişinin gölgesi düşmüş. Garip bir ayrıntı, ürpertici. "Artistik" bir tercih mi yoksa fotoğraf hatası mı? Belli değil. Ama inanılmaz bir fotoğraf bu. Fotoğrafçılar kayıtta ama onların da resmi bir yerlerde kayıt altında. Sevruguin fotoğrafları renkli değil. Kan kırmızı, oysa fotoğraflarda gri çıkıyor. Gölgelerse kendi renginde.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerde kayboldun sen?

Susmuş bir yanardağ. Küllenmiş bir ateş. Akmayan ırmak. Kokuşmuş su.

Söylesene, nerde kayboldun sen? Gülden hangi köşe başında vazgeçtin?

Ne zamandan beri başına bir kuş tüyü konduğunda ağzından burnundan kan boşanmaya başladı? Yaran o kadar mı derindi? Kolun kanadın nerde kırıldı?

Hangi kör düğümü, içinde bir ukde bile kalmadan kendi ellerinle boynuna attın? Sendeledin, düştün ve bir daha kalkamadın?

Sonsuz bir matlığın bu şehrin üzerine çöktüğünü ve bir daha kalkmayacağını ne zaman anladın?

Hak ile merhamet arasında ezilen her kibrin, ezenin kalbinde sonsuz üzeri sonsuz yeni bir kibir doğurduğunu hangi cehennem ağzında unuttun? Söylesene, ağlamayı ne zaman unuttun?

Söyle bana; kesif bir sis içinde yol almaya çalışırken sis lambalarını yakmayı unutmanın ölümcül kazalara yol açtığını, refüj çizgisinde unutulmuş bir zaman üzerinde durmanın sanıldığı kadar emniyetli olmadığını bilmiyor muydun?

Cerhatli bir yaranın patlaması gibi ortaya saçılan bütün bu cümleleri sen mi yazdın?

Karanlık sözler, yaralı uzmanlara göre. Kelimeleri bu kadar çok israf ettiğinden mi yoksa kelimelerle ölünebileceğini hakkelyakin tecrübe ettiğinden mi?

Görünmek istediğin ile görüldüğün arasındaki uçurumu fark ettiğinden mi oldu bu?

Kanatların yoktu amenna ama iki yaka arasında açılan yar, bir köprü kuramayacağın kadar da mı genişti? O uçurumun başında mı kendinden vaz geçtin? Dönüşebileceğin bir şeyin kalmadığını fark ettin?

Doldurulan denize atılan her beton bloğunda, yavruları bırakılıp da kendisi "toplanan" bir sokak köpeğinin son bakışında yer ile göklerin bir kez titrediğini seyrede ede mi kalbinin denizinde taş üstüne taş bastın? Böyle böyle mi sonunda taş kestin?

O zaman mı "Siz gidin, ben gelmiyorum." dedin ilk kez? Ve bu cümlelerin içinden bir daha çıkamadın.

Ya da, ne zaman, ters gramerde olsa da aynı kapıya çıkan bir cümle daha kurdun? "Siz kalın, ben gidiyorum." diyip de taşı tarağı topladın, ayrıldın eğlenceli kalabalıktan?

Sonra her an için çökecek gibi duran karanlık bir duvarın dibine yaralı bir hayvan gibi kıvrıldın da tek çığlık koparmadan bütün o kezzaplı uğultuyu hançerenden gerisin geri damarlarına yolladın?

Kopuk cümleleri bir araya getirmek değil miydi senin kabiliyetin? Dağınıklığın arkasındaki tutarı, tufanın ardından zeytin ağacını, dehşetin mahiyetindeki saflığı fark etmek değil miydi alışkanlığın? Şimdi saflığında dehşet, birliğinde çokluk, zeytin ağacının kandilinde tufan var. Aynan paramparça. Ne zaman böyle kırıldın, böyle dağıldın? Göklere mi kırıldın?

Acı kadar şifanın, dert kadar dermanın varlığını ne zaman inkâr ettin? Ne zaman bunun "Pis bir oyun" olduğuna karar verdin?

Soğuk bir kasım günü artık secdeye kapanan bir ağaç, konuşan bir ırmak kalmadığını ve dahi gidecek hiçbir yer olmadığını fark ettiğinde mi oldu bütün bunlar? İçten içe mi işledin?

Sağ yanından eksilen bir hilâl gibi üç karanlık geceye varıp da dördüncü gece karanlıktan çıkamayınca. İncecik bir hilâl gibi yeniden sol yanından artmaya başlayamayınca mı?

Yoksa şehadet eden parmağını ışığa çevirip de gördüğünü gösterebileceğin kimsenin kalmadığını fark ettiğinde mi oldu bu? Bir daha söylesene. Yenilgiye tam "Evet" demişken bu defa ve işte ilk defa "Bebek arabasının önünde diz çöken" kimseyi bulamayınca mı kıydın kendine, sen kendine, o kendine bir demet nergis almaktan vaz geçtin?

Söylesene, nerde kayboldun sen? Gülden hangi köşe başında vazgeçtin?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kaybolanlar için bir film: 'Yaşam Ağacı'

Nazan Bekiroğlu 2012.01.22

Masumlar nerede kaybolur? Kötülükle karşılaştığında mı kendisinin de kötü olabileceğini fark ettiğinde mi?

Her iyinin içinde bir kötü, her kötünün içinde de bir iyi olduğuna inanmak geçerli bir avuntu olsa da, iyi ile kötüyü birbirine karıştırmak yanılgıdır sadece. Herkesin damağında o başkaldırtıcı meyvenin tadı olsa da iyi ile kötü aynı şey değildir. O yanıltıcı, avutucu ayniyete inanmak masum kılmaz bizi.

O zaman, geriye sadece bir soru kalır: Masumlar da kaybolur, Niye?

Amerikalı yönetmen Terrence Malick'in kırk yıla sığdırdığı uzun metrajlı sadece beş filminden sonuncusu Yaşam Ağacı. Film görkemli bir görsel senfoninin eşliğinde kader, iyilik, kötülük, erdem ve doğa, bu dünya ve öteki dünya gibi evrensel problemlere "yitik cennet" düzleminde katman katman geçit resmi ettirirken; iyilik ve kötülük sorunsalı bana bu metnin yazmaya uygun ilk düzlemi gibi geliyor. Çünkü anne, baba ve üç oğulun hikâyesi, ana akım - popüler sinema alışkınlarına burun kıvırtan gevşek bir doku üzerinde sürüp giderken hep o can alıcı soru sorulmaktadır: Masumlar da belâya uğrar; iyilerin de başına felâket gelir; erdemliler de kâbusta boğulur; Niye?

Meleksi anne katıksız erdemi, saf iyiliği, inayeti temsil ederken; güçlü ama acımasız doğayı temsil eden "baba" figürü, babalar ve oğullar geriliminde sınırlı sorumlu bir kötülüğün temsilcisidir bu metinde. Sınırlı sorumlu, çünkü gerekçelerini yeterince üretmiştir: "Senin iyiliğin için. İlerde güçlü olman için. Saf iyiler hayatta ezildiği için." Fakat sınırlı sorumlu da olsa kötülük, kendisi kadar kötü bir oğul üretmekten başkaca da bir işe yaramaz. Ve ki cam gövdeli gökdelenler arasında sıkışarak "yükselen" kötü oğula hiçbir şey olmazken iyi oğulun nedensiz ölümüyle abes duygusu başlar. Bu durumda bütün hayatı ikiye bölünen erdemli anne ne yapar? "Niye?" diye sorar. Sorgulamasında yalnız da değildir. İyisi kötüsü, masumu yetişkini ile ailenin bütün bireylerine yani insana bölüştürülmüş bir iç ses, merak eder: Niye? Diğer sorular da ardından sökün eder. Cevap vardır aslında ama bir kara haber taşıyan mektup kadar açık değildir.

Kutsal kitap İncil cevaplar sunsa, çözümler getirse bile, yine de ısrarla sormaya devam eder bu ses: "Niye?" Neticede bütün sorular gidip gidip Hristiyanî bilinçteki hep o aynı kadim çetrefile dayanır.

Fakat Terrence Malick'in yine de bu soruya mistik bir bakış açısıyla verecek aydınlık bir cevabı vardır. Görünür gerçeklikle görünmez gerçekliği birbirine bağlayan koridoru fark etmeye yetecek kadar yükselenlerin

verebileceği türden bir cevap. Yaşam Ağacı, bu koridordur. Bu dünya ile öte dünya arasında bir kapı. Bütün perdelerin kalktığı an. Belki Be'nin noktası.

Malick'in metnine göre sonsuz resmin parçalarını anlamlandırmak ancak Yaşam Ağacı'nın işaret ettiği kapıdan geçince mümkün olur. O eşik atlanınca zaman diye bir şey artık yoktur. O kapıdan geçince anne, oğluyla aynı yaşta veya ondan daha genç olabilir; oğul, kendi çocukluğuyla yüz yüze gelebilir, kucaklaşabilir. Zaman olmadığı için de dünya mantığı geçerliğini yitirir. Her şey orada nihayet bir gölgeye dönüşür. İyilik ve kötülük hükümsüz kalır. Orada iyi de kötü de aynı güzel ışığın altında, aynı okyanusun dalgalarında yıkanır. Kimse kimseden hesap sormaz artık çünkü hesapların da üzerindeki hesap artık aşikârdır. Dünya zamanına ait her şey gölge, gölgenin üstünde güneş vardır. Dünyalı olarak yaşayanlar için bütün bunların gayb âleminde mevcut olması bir şey değiştirmez. Gayb, kayıp bir âlem değildir aslında. Onun özelliği var olup işlediği halde görünmemesidir. "Niye?" sorusuna cevap vermek de galiba o görünmeyeni şimdiden görebilmekle mümkün olur.

Terrence Malick'in cevabı Faust'ta Goethe'nin, Sefiller'de Hugo'nun ancak bir ömür boyu düşündükten sonra verdikleri türden bir cevaptır. Böyle bir filmin neden kırk yılda geldiğini gösterecek türden bir cevap. "Gişesi düşük", hakkındaki genel geçer kanı "sıkıcı" olsa da.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kar yağıyor

Nazan Bekiroğlu 2012.01.29

Nicedir tek damla yağmur bile düşmüyordu bu şehrin üzerine. Oysa işte, deniz önce açıklardan itibaren kabarıyor. Rüzgâr geliyor sonra. Fırtına çok geçmeden patlıyor.

Deniz derinlerden doğru kaynamaya başlıyor. Dalgalar koca dağlar gibi birbiri ardınca devrilmeye başlıyor, kumsalı basıp iskeleden aşıyor.

Bulutlar ufka yaklaşıyor. Ufuk görünmez oluyor sonra. Muazzam bir sis kütlesi, denizin üstünden anbean gelmeye başlıyor, göz göre göre. "Kar geliyor." diyor şehrin yaşlıları, burunlarını sızlatan keskin soğuğu tanıyarak, havayı koklayarak. Sadece denizin dilini bilenler değil en tecrübesizler bile anlıyor. Kar başlıyor.

Fasıla koyuyor, ara veriyor. Durup durup yeniden başlıyor. Ama sessiz sessiz, ağır ağır, tane tane. Biteviye. Günlerce. Kar yağıyor.

Turuncu sis lâmbalarının şemsiyesine, karanlık denizin üzerine, bir odanın tek penceresinin açıldığı koruda ağaçların kuytusuna. Yol işaretleri ve ışıklı levhaları ihmal edilmiş otobanlarda nereye gideceğini kestiremeyenlerin, yola çıkıp da çok geçmeden gerisin geri dönenlerin bile üzerine. Kar yağıyor.

Doldurulan denizi de, oyulan dağı da, taş kesen kalbi de örtüyor sütresiyle. Her şeyin üzerine bir örtü çekiyor, ne var ne yok, iptal ediyor. Kendi hükümranlığından başka geriye hiçbir şey bırakmıyor.

Bir kuş tüyüyle dokunuyor. Uyanılmaz uykulardan, geç kalınan sınavlardan, düşülen gafletlerden uyandırarak, yeniden rüyaya yatırıyor. Kar yağıyor.

Omzuna bir kuş tüyü konsa ağzından burnundan kan boşananların üzerine, her hikâyenin sonunda kar yağdığını unutmuşların göz bebeklerine, yaşadıklarından en fazla şüphe ettikleri yerde kendini hayata vurduranların kan ayaklarına kar yağıyor.

Yüzmeyi derin sulara öğrenip de sığ sulara boğulan mahir yüzücülerin kulaçlarına, kalbin akışı durduğu için akli suçlayanların aklına, her kar tanesinin bir levh-i mahfuz sözleşmesi olduğunu unutanların hatırasına. Görmüyor musun? İçinde bir suret, bir sancı, bir doğum, bir mesnevi var. Bir demet nergis açıyor derken. Kar yağıyor.

Âh, nasıl yağıyor bir bilsen!

Göklerin kapılarına talip olup da bedel ödemeyi göze alamayanların,

gerçeği görmek isteyip de acıya razı olamayanların,

söz etmeye kalkışıp da dili tutulanların bile üzerine yağıyor.

Sadece soylu bir tekrar değil bu, perdeler açılıyor. Ağır ağır, tane tane, kar yağıyor.

İnsanın kendisini dünyanın henüz ilk gününde hissetmesine neden olabilecek ürpertici bir sessizlik içinde, bir gözyaşı şişesinin yeşil ve yarı aydınlık gölgesinde. Kayıplara alışkın köşe başlarına gül yaprakları serperek, her şeyi kemale erdiren o büyüdü dokunuşla kar yağıyor, sessizce.

Noktası konmamış cümlelerin sonunu getirmeye çalışırken sözün ucunu tümünden kaçıranlara kalemi bıraktıran bir sesle. Durup durup bir noktaya saplanmış bir bakış armağan eden bir sesle.

Bütün sesleri yutarak sessizce.

Gecenin bir vaktinde gümüşten bir el dokunmuş gibi.

Soğuk ayın önünden geçen kurşuni bulut gibi, ihtiyacın olan tek şey gibi, sessizce.

Yazılacak son bir yazın kalmış da sen ona uyanmışsın gibi soğuk ve sessizce.

Suyuna sabununa nicedir dokunmadığın benzetmelerin hepsini sırtlanıp, kendini bir tepe başından aniden koyuverircesine.

Demedim mi ben sana, bak işte kar yağıyor.

Söylenmemiş cürümün sözlerini dilemiş gafletteki kalbe bile, kar iniyor.

Unutmuşsun oysa. Hiç mi ummuyordun? Ama bak, her bir tanesi gaflete merhamet edenin adıyla, kar yağıyor.

Nesi varsa getiriyor, ne'n yoksa gönderiyor.

Bu şehri aklarcasına. Kaybolanları elinden tutup kaldırırcasına.

Bir daha durmazcasına.

Sessiz sesiz, ağır ağır, tane tane göklerden dökülüyor.

Bir şey yazacaktın

Nazan Bekiroğlu 2012.02.05

Bir şey yazacaktın. İçi mürekkep dolu kalemi eline aldın. Kâğıda baktın bir süre.

Vakit akşamdı. Akşam dediysem güneş henüz batmıştı. Biraz geçmişti hattâ. Akşam namazına duranlardan seccade üzerinde, sadece sehiv secdesi yapanlar kalmıştı.

Bir odadaydın. Geniş bir pencere, yamaca tutunmuş cılız ağaçlara açılıyordu galiba. Geceye kalmış iki kuş telâşla havalandı kuru dalların arasından. "Kuşlar da gece uçar mı?" diye düşünmek aklından geçmedi.

Sayfanın başına, tam orta yere hitabı yazdın. Bir leke sağ elinin şehadet parmağı üzerine, daha başlarken bulaştı. Sol elinle lekeyi silmek istedin. Yayıldı. Öbür eline de bulaştı. Aldırmadın. Devam ettin. Hitaptan öteye geçtin.

Parmaklarındaki mürekkep lekesi bu kez kâğıda bulaştı. Yazmak istediğin asıl kelimelerin üzerini örttü. Olumsuzluk ekleriyle kökler arasında acayip oyunlar oynadı. "Gel-me" diye yazacaktın meselâ oysa geriye "Gel" kaldı. "Git-me" yazacaktın, "Git" kaldı.

Oysa sen bir şey yazacaktın. Aklında bir şey vardı. Hani bir gün hiç düşünmemiştin başlangıçta, okuldan kaçmamıştın, ama yol götürmüştü. Sırtından iten, önünden çekeleyen vardı ihtimal. Dönüp dolaşmış, kovulduğun cennetin kapılarına dayanmıştın. Oysa hiç hesap yapmamıştın.

Üç ağaç gövdesi mesafeyle dizilmiş kandiller yoktu ya yine de servilerin dibine dökülmüş iğne yapraklar üzerinden toprağı incitmeye korkarak girmiştin geçmiş zaman bahçelerine. Gölgele çıkmıştı yoluna. Geçmişin suretleri. Çok şey değişmişti. Ama bir şey var ki hâlâ ta kendisiydi. Yani hem o hem de o değil gibi.

Kumsal senin kumsalındı, dalgaların ardı ardına geldiği. Bulutlar yerli yerinde, ufuk o aynı çizgi. Ağaçlar, aynı nar ağaçları. Aynı Nisan yağmuru birdenbire bastırmıştı. Beyaz deniz kabuklarını bulmuştun bıraktığın yerde, pembeleri yoktu. Demek epey hasar almıştın.

Bahçeler dolusu mor salkımla yetinemezken zamanında, şimdi bir sap yabani sümbülle avunmaya kalkışmıştın. Daldırsan toprağa can verebilir misin tez elden? Yeniden cennete, güle, mehtaba dönüşebilir misin? Yeniden o eski sen olabilir misin?

Bu merakla bakmıştın gölgelere suyun üzerinde. Her şey bir yok, bir yerli yerinde. Seyyahmışsın bir yerde.

Şimdi bak bakalım, onca hatırayı bu derin sularda mı bıraktın? O büyük fırtınayı bu kumsalda mı kopardın? Serinlik ve selâmeti burada mı aradın?

Şu servilerin altında mı üzerine yıldızlar serpildi? Orada mı göklerle bir olup devran ettin? Ellerini göklere kaldırıp da sema ettin?

Orada mı bir rüzgâr esintisiyle perdeler bir an için aralandı da hemen ardından kapandı? Sır sana dokundu ama kalmadı.

Bak denize. O yakıcı hasrete bak. Sen o kusurlu musun? O cezalı sen misin? Gördüğünü ne çabuk unuttun?

Deniz biliyor, o zamanlar sen, sendin. Cennetten kovulmamıştın daha, deniz kadar duru, bir o kadar sadeydin.

Duru sular şahit sayfalardan satır çıkardığına. Ne ettiysen orada ettin. Döküldü kelimeler ağzından ama alfabeyi bir türlü sökemedin. Heceleri karıştırdın birbirine, evvelini ahirini, takdim-tehirini kestiremedin.

Ellerin gibi kâğıdın da mürekkep lekesi; hiçbirini yazamadın bunların. Aldırmadın. Güneş iyice karanlıklara karıştı. Yatsı geldi geçti. Gecenin en karanlık vakti ufkun üzerine serildi.

Sen, dudağının üzerinde simsiyah bir mürekkep lekesi, şehadet ve orta parmağının arasında da aynı leke. Bir şey yazacaktın. Yazmak istediğinin tam tersini yazdın. Kâğıdın başından öyle kalktın.

"Mümkün" yazacaktın, geriye "Na-mümkün" kaldı. "Murad" yazacaktın, "Na-murad" kaldı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aklın ölçeği

Nazan Bekiroğlu 2012.02.12

Bana en sık sorulan üç sorudan biri akademisyenlikle sanatkârlığı nasıl bağdaştırdığım.

Yerinde bir soru bu, bilim ve sanat ilk bakışta uzlaşmazmış gibi görünebilirler. Çünkü bilim, akıl ve onun yandaşlarıyla dayanışma halindedir de sanat sezgi üzerinden inşa eder kendisini. Fakat yakınlaştıkları alanlar da az değil. Bilim de sanat da birer marifet edinme biçimidir bir kere. İkisi de aynı şeye taliptir: Gerçek. Ne aradıklarını hatta ne bulduklarını bilmeseler bile bu böyledir. Kalıcı olanın bulunup ortaya çıkarılması hususunda iyi niyetli ve azimli birer çaba. Diğer yandan bilim de sanat da dağınık unsurlardan tutarlı bir bütün inşa edebilme halidir. Ortaya bir terkip çıkarılabilme gücüdür.

Yazı için konuşursak: Cümle söylenmez değil. His de hissedilmez değil. Üslûp güzelliğine herkes sahip olabilir. Parça güzelliği herkese göredir.

Ama bunlar dağınık kalırsa, kıymeti yok. Sanatın kıymeti, dağınıklığı aşıp tutarlı bir bütün kurabilmekte; tıpkı bir bilim adamının sabırla yaptığı gibi. Defterlere, kitapların boş sayfalarına, küçücük kâğıtların üzerine, zarfların arkasına, hatta kâğıt peçetelerin üzerine yazılıp da çekmecelerde, masa üzerlerinde, yastık yorgan arasında kala kalmış o dağınıklıktan bir bütün çıkarabilmekte. Yani terkip yapabilmekte.

Terkip: Aklın onayı. Akıl kendisini terkip yeteneği üzerinden okutur. Ve evet işte burada sanat bilimle fevkalâde yakınlaşır.

Fakat bilim orada durur. Sanat devam eder. Nereye doğru? Aklın çıkamadığı yücelere, inemediği derinlere doğru. Kalbin makamıyla.

Fakat bu tehlikeli bir gidiştir aynı zamanda. Söz buraya gelmişken terkip meselesinin sanatkâr ve mecnun arasındaki farkı da ortaya koyduğunu işaret etmek gerek.

Malum olduğu üzere Platon'dan bu yana, deha bir tür delilik halidir. Sanatkâr da nevrozla psikoz arasında gidip gelen bir tür ruh hastası. Ama bu kadar basit değil.

Evet o uzak ÷lkeye sanatkâr, deliyle birlikte iniyor aslında. Aynı derinlikler, sıradan insanların müşahede edemeyeceği tecrübeler, o renkler, o kokular, o lezzetler, o cinnetler. Yani akla değil sezgiye dayalı, kalbin ilham makamına muhatap haller.

Malum, Dostoyevski sarasına çok şey borçludur. Sara nöbetlerinin birkaç saniye evvelinde sağlıklı insanların müşahede edemeyeceği birtakım yaşantıların olduğunu söyler. Yükseklik avcılığı. Derinlik sarhoşluğu. Akıllı adamın, makul benliğin cinnet tecrübesi.

Fakat o uzak ÷lkeye birlikte gidilse de. O derine birlikte inilse de. O cehenneme birlikte girilse de. Kimsenin görmeye yürek yetiremedikleri birlikte gör÷lse de. Aynı sesler duyulup aynı keskin kezzap kokusu içe çekilse de. Terkip yapamayanla yapanın. Yani Paton'un delisi ile sanatkârın, Dosto. ile sıradan bir saralının farkı orada başlıyor ki:

Sanatkâr en derine indiğinde bile akıllı suyun yüzünde. Biri vurgun yiyip öylece boğulurken, geri dönmezken, sanatkâr geri dönüyor. Biri kalacak kadar yürekliyken sanatkâr korkuyor ve rücu ediyor. Çünkü hâlâ aklının kılavuzluğunda.

Biri açıyor diğeri bağlıyor. Biri hesapsız, diğeri hesap yapıyor.

Biri kalıyor, biri dönüyor. Biri direttiyor, diğeri vazgeçiyor.

Biri aşılıyor, sanatkâr bağlanıyor. Biri dağılıyor, sanatkâr onun dağıldığını topluyor.

Biri küçümsüyor, sanatkâr onun küçümsediğini önemsiyor.

Biri alevlendiriyor. Sanatkâr önce yanıyor sonra su serpiyor.

Biri karıştırıyor sanatkâr birleştiriyor.

Hepsi bu.

Üstelik sanatkâr, gördüklerini ceplerine doldurup geriye öyle dönüyor. Sermaye kılıyor. Yangın alıp gül satıyor. Biri yazmıyor, inadına, çiziyor üzerini bütün yazılmışların. Ama sanatkâr inadına inadına yazıyor.

Yazmak zorunda. Yazmasın da ne yapsın?

Çünkü aklının kendisini terk etmediğini bilmek mecburiyetinde.

Yazsın bakalım. Birazcık da o oyalansın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir tabloun tasarlanması

Nazan Bekiroğlu 2012.02.19

16. asırda yaşamış Hollandalı ressam Bruegel'in tablolarında derin bir ıstırap saklıdır.

Dikkatli bir göz, onun gündelik yaşam tablolarında içten içe işleyen acıyı, en komik resimlerinde bile eksik olmayan şiddeti fark eder. Çocukların dahi gülmeyi unuttuğu bir kâbus onun pek çok tablosundan taşar. "Büyük Balığın Küçük Balığı Yutması"ndaki trajedi, "Ölümün Zaferi"ndeki kan dondurucu şiddet ve birbirine tutunarak tehlikeli ırmağa doğru yürüyen altı körün faciası gibi. Bruegel'in en güzel tablolarından biri olan "Karda Avcılar"da bile her şeyin buz tuttuğu keskin bir ayaz altında bütün renkler donuktur. Buz grisi ve donuk yeşiller, ürperti ve yalnızlık duygusundan başkasına yer vermez ve tablo insanın içini üşütür.

Bruegel'in bütün resimlerindeki ıstırap ve dehşet kadar soğuk kuzey ışığı da onun Kuzey Buz Denizi kıyılarında yaşamış olmasıyla izah edilemez sadece. O, ülkesinin en karanlık ve buhranlı döneminde yaşamıştı ve kısa hayatındaki en önemli olay İspanyolların Flandre eyaletini işgaliydi.

Bütün bunları "Bruegel, Değirmen ve Haç" (Lech Majewski, 2011) filmini soğuk bir şubat gününde seyrettikten sonra, benzer bir kuzey ışığının altında onun hayatını yeniden okurken hatırladım; Tarkovski filmlerindeki sayısız Bruegel göndermesinin yanı sıra son günlerin gözde filmi "Melancholia"daki melankolik karakterin rafa dizdiği resimlerden birinin Bruegel'in "Karda Avcılar"ı olduğunu da hatırlayarak.

"Değirmen ve Haç", Bruegel'in hayatını anlatan bir film değil, onun "Çarmıha Doğru" tablosunun tasarlanma sürecinin hikâyesi sadece. İlginçliği de bence bundan kaynaklanıyor. Daha jeneriğinde renge ve biçime yaslanacağını uyarın film, her kıvrımı dikkatle gözden geçirilerek giydirilen modeller, başına atılan örtüsü ve daimi kederiyle bakire Meryem, onları hazırlayan hizmetkârlar, bir tepede hummalı bir hazırlık ve aralarında dolaşan müdahaleci ressamla başlıyor. Bruegel tasarladığı tablonun her ayrıntısına müdahil ve parmağıyla boşluğa çizdiği onlarca figürü bu azametli tabloya titizlikle yerleştirmenin hazırlığındadır. Her şey tamam olunca "Duraklat" tuşuna basılmış gibi her şey hatta uzaktaki atlar, uçan kuşlar bile donar. Muazzam resim tasarlanmış, film başlamıştır.

"Çarmıha Doğru" tablosu ilk bakışta asırlar boyu batıyı evirip çeviren, kilise öğretisindeki kadim acıyı işler gibi görünmektedir. Yüzlerce figür bir bilmece gibi tablonun dört bir yanına dağılmıştır ve resmin tam merkezinde, köşegenlerin kesişme noktasında yer almasına rağmen kalabalıklar arasına gizlenmiş olan İsa kendi haçını taşımaktadır. Ressamsa "Resmim size pek çok hikâye anlatacak ve her şeyi gösterecek kadar büyük olacak." demektedir.

Anlatmak istediği, tabloda görünenden daha fazlasıdır gerçekten. Çünkü bu tabloda her şey Golgota tepesinin eteğindeki eğimli düzlükte cereyan etmekteyse de tablodaki yüzlerce kişi günün Felemenk giysileri içinde resmedilmiştir. Mekânda derin bir bakışla, Bruegel'in yaşadığı, işgal altındaki Hollanda topraklarına dönüşmektedir. İsa'yı çarmıha götürenler de Romalı askerler değil kırmızı giysileri içindeki İspanyol lejyonerlerdir.

Film boyunca el yıkama, ayak yıkama, politik ve yetersiz yerel yönetici, yerel iradeyi hiçe sayan merkez gibi kadim imgeler ve göstermeler yerli yerindedir gerçi. Fakat tablonun içindeki pek çok ayrıntı, bu arada resmin sağ alt köşesinden yükselen tekerlekli infaz ağacının güne uyarlanmış anlamı tablonun katmanlı kurgusunu tamamlar: Hollanda topraklarında İspanyol zulmü.

Böylece Bruegel, Hristiyanî evrensel acının her zamana ve her yere ait olan tablosunda yerel zulmü dile getirmenin yolunu bulur. Baskının olduğu yerde sanatkarın konuşmasının mutlaka bir yolu vardır zira. İncil'de sözü edilen kadim sahne, günün Hollanda'sına aktarılmakla kalmamış, çağlar ötesine de uzanmıştır. Bu bağlamda, hayatı karanlıklar içinde kalsa da filmde Bruegel'e söylenen cümle ona yakışmaktadır:

"Resim, gereksiz ayrıntıları bir tarafa atarak zamanı dondurmanın bir yoludur. Açıkça yüze vurmanın dili."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hiç kuşku yok, seçilmişim

Nazan Bekiroğlu 2012.02.26

Ne garip! Önce ceset kılınmışım, sonra ruh üflenmiş bana.

İçecek suyum, yenecek lokmam, ikbalim, itibarım, idbarım, çilem varmış. Benim de yürünecek yolum varmış şu küre-i âlemde, bu dünya üzerinden ben de gelip de geçecektim.

Yoklar defterinde değilmiş kaydım. Toprak kıvamında takılmamış, cesetle toprak arasında kalmamışım. Ruhsuz bir beden olarak doğmamış, şuursuz bir ruh olarak yaratılmamışım.

Adem'den vücuda geçmişim, vücuttan hayata, hayattan ruha, ruhtan şuura.

İnsan olarak yaratılmışım.

Taş değilmişim, toprak, su, hava, ateş değilmişim. Everest'te bir çiçek, Ağrı'da bir kaya parçası, bir çalı horozu değilmişim.

Öyleyse seçilmişim.

Ya seçilmeseydim? Bunca acıya, bunca çileye rağmen ya var olmasaydım? Adım, kullar listesine yazılmasaydı benim de? Levh-i mahfuza bir insan ismi olarak geçmeseydim? Ben olmasaydım ya? Bir kader biçilmeseydi, bir ruh üflenmeseydi bana, hareketli kılınmasaydı şu kırk dokuz kiloluk bedenim?

Hiç kuşku yok, seçilmişim. Bir insan olarak yaratılmış, dünyaya salınmışım. Kaderimi kuşanmış, her kazaya her belâya ezelden "Beli" demişim.

Bir sürgün gömleği geçirmişim eynime, epeyce ağır gelmiş. Bu yüzden "İyi ki" demişim yeri gelince, ama daha çok "Keşke" demişim. Yeri gelmiş bir dağ altında ezilmiş yeri gelmiş bir kaşık suda boğulmuşum.

Tel kopmuş da teli koparan yokmuş. Kan akmış da bir vurulan bir vuran yokmuş. Ama işte bir vurgun varmış ortada da hiç kimsenin suçlu olmadığı yerde bir suçlu bile yokmuş. Çünkü suç yokmuş. Farzı, muhal olmaktan çıkaran yegâne, cesaretmiş de o da bende yokmuş.

Çünkü en zayıf olduğum yerden sınanmış en hassas olduğum yerden vurulmuşum. Hangi yanımdan yara alsam o yanımdan ağrımışım. Taşıyamam zannettiklerimi taşımış, taşıyım zannettiklerimin altında kalmışım. İçimdeki ummanı önce sızdırmış sonra taşımışım.

Kelimeler verilmiş bana, isimler öğretilmiş. Bir âh çekilse dünya dönecekken; ben, her şey karanlığa gömülmeden önce, kendimden sonsuzluğa bir şey bırakmaya kalkışmışım. İsmimin ilk hecesi bir somun ekmek son hecesi su dalgasıymış oysa. Aynı sözcüklerle özetlerim kendimi sanmışım da ezberlemem gerekeni sökmemişim bile. Elif'te takılıp kalmışım.

Gün gelmiş feryat etmişim yolumu kaybedip, sonra "Nerede kayboldun sen?" diye kendi yakama yapışmışım. Hesap sormuşum fütursuzca, küstahça.

En önemlisi de ölümlüyümüşüm ben. Üstelik ölümlü olduğumu bilen tek canlıymışım. Ben kendi ölümüne refakat ederken bana refakat eden karanfil kokusunu almışım daha ölmeden. Karşısında en eylemsiz kaldığım ölüm kendi ölümüm olmuş. Yani hâlâ gaflette, hâlâ hepi topu kendi ölümünü anlatan bir roman kahramanıymışım.

Dayanamamış, arabayı sağa çekmiş, "Benden bu kadar" demiş, şimdi artık sadece beklemeye başlamışım. İki elimi iki yanıma sarkıtmış, kendimi boşluğa bırakmışım. Nedense radyonun düğmesine dokunuvermişim birden. Bir cümle çıkmış bahtıma, öylesine durup dururken: "Bir günden çıkıp bir günaha batarlar. Ama yine de ümit vardır çünkü af vardır." diyormuş bir ses.

Gördüklerimin rüya olan hayatlar değil, hayat olan rüyalar olduğunu anlamışım. Rüyalarımı kaydetmek gibi onları yorumlamayı da bir tarafa bırakmışım. Rüya içinde gördüğüm bir rüyadan uyanmışım. İtidalse bunun adı şimdi ben mutedilmişim.

Anlamışım ki dünya âlem perdesinde ben de gelip geçici, ben de bir gölgeymişim. Asıldan nasibim var ama şimdilik suretimmişim.

Öyleyse hepsine de amenna. Değil mi ki seçilmişim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Parşömen ve palimpsest

Nazan Bekiroğlu 2012.03.04

Papirüs bitkisinin gövdesinden elde edilen papirüs, doğanın Mısır'a armağanlarından biridir.

Bütün Antik dünyaya ihraç edilen bu kâğıdın zaman gelip de diğer coğrafyalardan esirgenmiş olması farklı kültürleri yeni kâğıt arayışlarına iter.

Varro'dan nakledilen bilgiye göre İskenderiye ve Bergama kütüphaneleri arasındaki rekabete bağlı olarak Mısır kralının Bergama'ya papirüs ihracatını yasaklamasının Bergama nezdinde neden olduğu arayışlar doğurur parşömeni. Gerçi tarih, daha evvel de deri üzerine yazı yazıldığına tanıktır ama zorlu rekabet bu kez deriyi bambaşka bir dokuya ve inceliğe dönüştürür. Parşömen budur işte. İskenderiye Kütüphanesi papirüs rulolarla genişlerken Bergama Kütüphanesi parşömen üzerinde zenginleşir.

Bu gün bir anlam genişlemesine uğrayarak her türlü iyi cins kâğıdı karşılayan parşömen kelimesi adını da Bergama'nın Antik dönemdeki ismi olan Pergamon'dan alır.

Hemen bütün dillerde benzer bir sözcükle ifade edilen parşömenin bilindik en iyi kâğıt türü olduğu uzmanlarca kabul edilmektedir. İki taraflılığı, dayanıklılığı, yanmaması, yırtılmaması, rutubet tutmaması, bozulmaması gibi sebeplerle onun, üzerine yazılan yazıyı neredeyse sonsuz sadakatle muhafaza ettiği söylenebilir. Oysa düşmanı çoktur kâğıdın; onu ateş yakar, su eritir, rüzgâr dağıtır; rutubet, güve, aşırı sıcak, güneş ışığı hırpalar, böcek yer bitirir. Parşömense bütün bu tehditlere aldırmaz bile. Bin yıl evvel yazılmış metinleri daha dün yazılmış gibi saklamış olması parşömenin kendisine duyulan güveni boşa çıkarmadığını gösterir.

Yazarçizer takımı bunun daha o zamandan farkındadır ki Hıristiyanî metinlerin papirüsten parşömene aktarılması onları "sonsuz kadar" saklamak için gerçekleştirilmiş bir eylemdir. Fakat güzelliğin pahalı olduğu gerçeğine bağlı olarak parşömen de pahalıya patlayan bir yazı malzemesidir. Zaten o da yazının, yazmanın, yazı gereçlerinin ayrıcalıklı sınıfın elinde tutulduğu ortaçağların ürünüdür.

O kadar pahalıdır ki parşömen, silinip yeniden yazılabilir. Böylesi silinip yeniden yazılmış parşömenler palimpsest olarak adlandırılır. Eski yazıyı silip üzerine yeni yazıyı yazmak kâğıt ve kalemde bu yana var ama palimpsest, parşömenle birleşen bir uygulamadır. Ortaçağ'da, Antik dönem parşömenlerinin üzerindeki yazıların silinerek yerine Hıristiyanî metinlerin yazıldığı vakidir. Üstelik ikinci bir silme daha gerçekleşebilir ve parşömen üzerine üçüncü kat yazı yazılabilir. Veya yazı katmanları kazınarak geriye, ilk metne dönülebilir, eski metin yeniden görünür kılınabilir.

Palimpsestlerin özellikle Ortaçağ'da Antik metin parşömenleri üzerinde gerçekleştirilmiş olması Antik döneme saplantılı bir ilgi duyan Rönesans aydınını palimpsestleri "kazımaya" meylettirmiştir meselâ. Fakat tehlikeli bir meyildir bu; yitip gidenin ne olduğunu bilmek merakı, çoğu kez bir başka şeyin de yitmesine sebebiyet vermiş, parşömenler de zarar gördüğü için çoğu kez yeni metin de yok olmuştur.

Palimpsest, teknik bir terimdir fakat yüklendiği katmerli anlam, bir yazılanı silmek bahasına parşömen üzerine ikinci yazının yazılması, üstelik çoğu kez ilk yazının izlerinin tümüyle aradan çekilmemesi, iki metnin iç içe geçmesi, hiç olmazsa ilk metnin varlığını daima hissettirmesi, ortalarda görünmesi, bir hayalet gibi satırlar arasında gezinmesi; bütün bunlar o kadar irkilticidir ki bu teknik terim zaman içinde geniş yüklerle ağırlaşarak bir deyim dönüşür.

Ne kadar silersen sil o eski metin, üzerine yazılan yeni metnin satırları arasından sırtır; en olmayacak yerde yeni kelimenin arasına sızar; bir mana dağılmasına hiç olmazsa ağızda bir tat bozulmasına neden olur, anlamında güzel bir deyim. Tıpkı bellek gibi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bahar, ölüm ve siz

Nazan Bekiroğlu 2012.03.11

Ne kadar da kolay ölüverdiniz öyle Allah aşkına. Oysa sizi bir gören bir de görmeyen pişmanken, hiç ölmeyecek gibi duruyordunuz.

Şimdi, hiç ölmeyeceğinize iman etmişlerin yanılgısıyla, yorgun dalganın kumsalda tembel tembel dinlenmesine bakar gibi bakıyorum suyun yüzünün bana gösterdiğine.

Hiç ölmeyeceğinize her uydum akıllıyı inandırmanız sizin suçunuz; inananların suçu kendilerinden sorulsun. Lâkin siz de hiç ölmeyeceğinize inanmış olmalısınız. Yoksa kendi kendinize bu kadar saf olamazdınız.

Üşenmesem, en azından kendi payıma, ölümsüz olduğunuza dair bunca kuvvetli bir hisse neden kapıldığımıza dair sebepleri bir yerlerden bulup çıkarabilirim belki. Oysa hem üşeniyorum hem de hafızam bu günlerde alışılmadık denli kötü.

Yine de hatırladığım kadarıyla cirminizden büyük bir ateşiniz vardı sizin. Ağzınızdan ebediyet ırmaklarının döküldüğünü şu gözlerimizle görmüştük. Bizim ağızımıza bambaşka bir terminoloji verdiğiniz muhakkak, ceplerimize hiç tükenmeyen bir akçe bıraktığınızı da inkâr edemem. Ama hissi kaybolmuş her hatıra şimdi sadece kuru bir bilgi. Eğer bilgi istenirse buyurun işte, bir çocuk yanılışı:

Bizim cellâdın satırı olan yanımız güya ki sizin baş veren yanınıza denk gelmemiş. Güya ki biz ateşmişiz de sıcağımız size değmemiş. Biz süs olsun diye aramazken kelimeleri, cümleleri cetvele dizmezken, sizin gramer aşkınız galip gelmiş. Sahi biz ne çalmışız siz ne söylemişsiniz? Çok pahalıya mal olmuşsunuz bu yüzden, üstelik kendinizi amorti bile edememişsiniz.

İnkâr yok, gökler başımıza yıkıldı sanmıştık bir ara. Kendi savurduğu dalgada boğulan, kopardığı fırtınada savrulan zavallı çocuktuk hatta. Bir şey kırılmıştı, avuçlarımız kan içinde kalmıştı. Ve ne komik, hem parmaklarımız doğranmıştı hem ortalığı temizlemek de bize kalmıştı. Kendi cenazemizi omuzlamıştık kısacası.

"Bu da geçmez yâ hû!" demiştik. Ama geçti.

Öldünüz sonunda, her fani gibi.

Bizim ömrümüz paslı bir usturanın ağızıyla ikiye bölünmüştü şunun şurasında. Bıraktığınız kiri pası, çevreye verdiğiniz geçici rahatsızlığı, sağa sola bulaştırdığınız isli karayı temizlemek biraz zaman aldı ama öldünüz işte sonunda.

Bize en büyük iyiliği de ölümünüzle yaptınız. Çünkü hiç ölmeyeceğinizi sanmıştık. Bundan büyük bilgi olur mu hiç, meğer siz de ölebilirmişsiniz. İşte tam da bu yüzden sahi ne güzel öldünüz ve iyi ki öldünüz. Ya hiç ölmeseydiniz?

Bizlerden sorarsanız, buralarda patlayan bahar başı fırtınalarına, hâlâ karla karışık yağın yağmura aldırmayın sakın. Cemreler düştü çoktan. Nevruz çarşambaları başladı. Semeniler, belinde kırmızı bir kuşakla hayat saçacakları gün için çimlenmeye bırakıldı. O bildik akşamüstü berraklığı ufkun arkasında ansızın belirdi. Bahar hayata dokundu. Fısıltısı rüzgâra karıştı. Ağaçların gövdesine için için su yürüdü. Tomurcukların bir gecede patlaması, kuru dallara hayat dolması, akasyaların şehri aklaması, papatyaların kırlara yayılması, bahçelerin mora dönmesi, güllerin saltanatı çok yakın. Görmüyor musunuz, kirliliği giderek tescillenen bir dünyada yedi kez deprem görmüş badem ağacının bile pembe çiçeği siyah gövde üzerinde başkaldırdı. Demem o ki meyvesini, çiçeğini, gölgesini, güneşini, semeresini, bereketini bekleyerek vakit geçirmeye gerek yok. Emeği ortada, bahar çoktan başladı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Hey gidi Karadeniz"

Nazan Bekiroğlu 2012.03.18

Karadeniz'in mazisinde ilk anda fantastik gibi görünse de coğrafya arkeolojisinin işaret ettiği bir tufanın hatırası vardır.

Bir göldür Karadeniz başlangıçta (Neouexsine göl) fakat zamanla Ege'yle birleşmiştir. Bu birleşmenin sebebi gerçekte eskilerin inandığı gibi Dinyeper, Dinyester, Don ve Tuna gibi dört muazzam nehrin sularıyla beslenen

Karadeniz'in taşarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarını basması mıdır, yoksa tam tersine Akdeniz mi taşarak Neouexsine gölü istilâ etmiştir? Bu kısım tartışmalı, fakat her ne idiyse o vakitlerde kıyıda yaşayan insanlar bu ürpertici istilâyı dehşet içinde izlemiş olmalılar. Daha doğumu anından belli, Karadeniz'in mayasında öfke, mizacında fırtına vardır.

Görece genç ve küçük bir içdeniz olmasına rağmen denizlerin en denizi olan Karadeniz'in antik dünya gibi modern dünyadaki imgesi de fırtınadır. Onun kuzeyindeki karasal iklim ile güneyindeki astropikal iklim arasındaki karşılaşmalar Karadeniz'in aniden patlayan ve açıktan kıyıya doğru köpüre köpüre koşan korkunç dalgalarını, en usta denizcileri bile ürküten tekinsiz fırtınalarını doğurur.

26 Mayıs 1640 günü Karadeniz üzerinde fırtınaya yakalanan Evliya Çelebi geminin dalgalar arasındaki çaresizliğini tarif ederken "Kâh göklere çıkıp bulutlara geminin direği dokunurdu, kâh denizin dibine inip sanki cehennemdeki gayya deresi ve en derin çukura inmiş olup dört tarafımızda Karadeniz Bîsütun dağı gibi belli olurdu." demektedir.

Karadeniz'in fırtınaları en iyi Feodosiya (Kefe)'lı Ayvazovski'nin tablolarında betimlenebilen bir şiddette eser. Binlerce tabloda birbiri ardınca gelen su dağları arasında yan yatmış gemiler, gemisinin enkazına tutunmuş kazazedeler, "dokuzuncu dalga"nın geçmesini bekleyen denizciler, deniz üzerinde karanlık, uğultulu, korkutucu geceler resmeden Ayvazovski de bir Karadenizlidir neticede. Kırım'ın kayalık uçurumlarını, yalıyarları döven vahşi dalgaları, öfkeli denizi ve onun karalığını tanımayan biri bu tabloları yapamaz.

İsmi her dilde aynı manaya gelen Karadeniz sadece renk olarak siyahı değil mana olarak da kara'nın bütün hayaletlerini çağırıştırır. Fırtınaları apansızın patlar onun, Akdeniz'den de Hazar'dan da daha derin olan bulanık sularının dibi görünmez. Kuzeydir o, soğuktur. Kasvetlidir, tehlikeli ve tekinsizdir. Bütün bunlardan ötürü de biriciktir ve eşsizce güzeldir.

Bu satırları yazarken Berdülacz soğuklarının kar düşürdüğü bir şehirde üç gündür fırtınalarla çalkalanan Karadeniz'e bakıyorum. Seyrettiği denizi sadece kendi denizi sanmak kıyı çocuklarının yanılışı olmalı. Oysa hiç düşünmeyiz ki bu fırtınanın karşı kıyıda da bir devamı vardır. Kim bilir belki başlangıcı bile oralandadır. Dahası karşı kıyıda da bambaşka şehirler, insanlar, tarihler ve hayatlar vardır.

Sergei Eisenstein'ın kült filmi Potemkin Zırhlısı'nın teraslar halinde kıyıya inen meşhur merdivenleri orada, Odessa'dadır meselâ. Puşkin'in "yurtiçi" sürgün yerlerinden birisi de Odessa'dır. Lev Tolstoy'un genç bir topçu subayı olarak tanık olduğu Sivastopol kuşatması tam karşı kıyıda gerçekleşmiştir. Bugünkü Köstence yakınlarında antik Tomis şehrine sürgün edilen Latin şair Ovidius burada ne insanlarla, ne iklimle, ne de coğrafyayla anlaşılabildiğinden sürekli şikâyet etmiştir.

Düşüşü, I. Abdülhamid'in felç geçirmesine ve ardından vefatına sebebiyet veren Özi kalesi de aynı Karadeniz'in kıyısındadır, Azak kalesi de. Yavuz Selim'in 29 yılını Trabzon'da sancak beyi olarak geçirdikten sonra Kırım'da Kefe sancakbeyi olan şehzadesi Süleyman'ın yanına gitmek üzere bir gece gemiyle soğuk ve karanlık sularına açıldığı deniz de Karadeniz'dir.

Sinop cezaevinde yatmakta olan Sabahaddin Ali'ye "Dışarda deli dalgalar/ Gelip duvarları yalar" mısralarını söyleten de Karadeniz'dir, bir bayrağa bakarak çırpınan deniz de.

Binlerce yıldır hepsi tanışır bu insanların, hepsi aynı suya bakar, aynı aynanın üzerinde kimlik ararlar. Çünkü Karadeniz, kıyısında yaşayan herkesi kendisine benzetirken yedi kat yabancı olanları da birbirine benzetir, yaklaştırır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dehanın yaşı belli değil!

Nazan Bekiroğlu 2012.03.25

Bazıları erken gelir. Dünya âlem semalarına dökcek ne şehrayini, gösterecek ne ışığı varsa, parlatır ve giderler. Zamanı azdır onların, aceleleri vardır. Arkalarında bıraktıkları ışık ise unutulacak türden değildir.

Mısır hiyerogliflerini çözen Champollion'un daha 12 yaşında iken siyaset alanında düşünce yürüttüğünden ve erken gelişen dehasından söz edilir meselâ. Mozart müziğe başladığında 3 yaşındadır. Pascal daha 12 yaşındayken Öklit geometrisinin ilk ilkelerini hiçbir kaynağa başvurmada keşfetmiş, 25 yaşında matematiği bırakarak sadece felsefe ve teoloji ile ilgilenmeye başlamış, 39 yaşında da ölmüştür. Batı'nın "Avicenna" olarak tanındığı, "Filozofların Prensi" İbn Sina saray hekimliğine getirildiğinde henüz 18 yaşındadır. Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde 21'inde, Makedonya Kralı Büyük İskender (III. Aleksandros) 12 yıl 8 ay gibi bir süre içinde bilindik dünyanın neredeyse tamamını fethedip de gözlerini ebediyen kapadığında 33'ündedir. Daha 17 yaşından itibaren Fransız şiirini bütünüyle yenileştiren Arthur Rimbaud, şiir macerasını 21 yaşında noktalamıştır bile. John Keats 25 yaşında ölmüştür. Kendisinden sonraki Rus edebiyatını bütünüyle etkileyen Puşkin 38 yaşında bir düelloda kaybeder yaşamını. Yine bir düello sonucu yaşamını yitirdiğinde Lermontov 27 yaşındadır. Odi et amo: Nefret ediyorum ve seviyorum dizelerinin ve Müzehher Erim'in yorumuyla "Başka hiçbir dile çevrilemeyen çevrilse de kendisinden geriye bir şey kalmayan" kıymetteki şiirlerin sahibi Latin şair Catullus öldüğünde 26 yaşındadır. Musset 47 yaşında ölür. Shakespeare'in çağdaşı Marlowe 29 yaşındayken bir kavgada öldürülür, Shakespeare ile aynı yıl doğmuş olmasına rağmen ondan önce dört büyük oyun vermeyi başarmıştır üstelik. İngiliz edebiyatının lânetli şairi Shelley bir yelkenli kazasında öldüğünde 30 yaşındadır. İngiliz şiirinin Rimbaud'su olarak tanınan Dylan Thomas ilk şiir kitabını 19 yaşında yayımlar, öldüğünde 39 yaşındadır. George Traki 27 yaşında ölmüştür. Sergey Yesenin intihar ettiğinde 30. yaşının içindedir. Cesedinin yanında, Mayakovski'ye hitaben kendi kanıyla yazdığı şiir vardır; Elveda dostum benim, elveda. Onun intiharını kınayan Mayakovski de genç yaşta intihar edecektir. Divan'ını 24 yaşında tertip eden, Hüsn ü Aşk'ı 26'sında bitiren Şeyh Galip öldüğünde 41 yaşındadır. Ortalama insan ömrünü 70 olarak düşünen "35 Yaş" şairi 42'sinde yumar gözlerini yaşama. Ömer Seyfeddin, Orhan Veli de erken gideceğini hissetmiş gibi erken parlayanlardandır.

Bazıları ise şehrayin parıltılarını göstermek için iyice bekler, iyice gecikirler. Belki uğraştıkları malzemeden kaynaklanmaktadır bu gecikme. Taş kelimeye, cümle mısraya benzemez çünkü. "El-fakirul-hakir ser-mimaran-ı hassa" Sinan, ustalık eseri olan Selimiye Camii'ni bitirdiğinde 86 yaşındadır. Köprülü, 80 yaşında sadrazam olur; III. Murat devri sadrazamlarından Mesih Paşa 90'ında, üstelik önünde bir cami yaptıracak kadar da zamanı vardır. Köprülü'nün yaptıkları ise bir camiden çok daha fazlasıdır. Yavuz Selim tahta ancak 42 yaşındayken geçebilir. Sürdüğü saltanat da hepi topu 8 yıldır şunun şurasında. Ama İbn-i Kemal'in benzetmesi ile süresi kısa gölgesi uzun bir ikinci güneşidir o, "Şems-i asr". Âşıkpaşazade kendisini geleceğe bırakan eseri Tarih'ini yazmaya başladığında 80'li yaşlarını sürmektedir. Abdülhak Şinasi Hisar ilk romanı Fahim Bey ve Biz'i kaleme aldığı 60'ına merdiven dayamıştır çoktan. Penelope Fitzgerald ilk romanını yazdığı 60 yaşındadır. Defoe, kendi ifadesiyle on üç kez zengin olup on üç kez yoksul düşen bu İngiliz, yazarlığa 40'ından sonra soyunur. Bundan önceki yaşamını askerlik, ticaret, seyahat doldurmuştur. Yazı hayatının başarılı örneklerini bu arada dünya edebiyatının başyapıtlarından biri olan Robenson Crusoe'yi ancak 60'ından sonra verecektir.

Benim şu an yaptığım gibi, herhangi bir ansiklopedinin sayfaları arasında bütünüyle rastlantısal bir gezinti bile şunu fark etmemizi sağlar ki dehanın yaşı yoktur, ne zaman parlayacağı belli olmaz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Volga'da zaman

Nazan Bekiroğlu 2012.06.10

Gemiyle Petersburg'dan Moskova'ya gidiyoruz. Beş gün süreceğ bir yolculuk bu. Hasır bir koltuğa oturmuş, hafif bir tentenin altında kendimi beyaz gecelere bırakmış, yol yorgunu düşünüyorum. Nereye baksam su. Irmak yolu sağlı sollu bitip tükenmek bilmeyen ormanların arasından geçiyor.

Kimi zaman yaklaşıyoruz kıyıya, ağaaların kokusu, rüzgârın sesi bize kadar geliyor, neredeyse ağaaları yara yara ilerliyoruz. Kimi zaman bir deniz kadar genişliyor ırmak. Çoğu yerde ne telefon çekiyor ne internet ve bu çok güzel. Yağmurlar yağıyor yaz ortasında, üşüten yağmurlar bunlar. Gökyüzü aniden kapanıyor. Kurşunî renkli bulutlar birbiri üstüne biniyor. Bitip tükenmek bilmeyen çok iri damlalı bir yağmur sabaha kadar, sabahtan akşama kadar sürüyor. Sonra güneş açıyor. Güneş huş ağacı ormanlarında milyonlarca ıslak yaprağı tek tek aydınlatarak milyonlarca aynaya dönüştürüyor; o ıslak aynaları rüzgâr hafifçe oynatıyor, parıltı, ısıltı, yıldız tozu anlatılır gibi değıl.

Bir nehrin üzerinde hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir yola girmişim. Buz buharını sırtından atmış öylece leylâkla, huş ağacıyla dolmuş kıyılara bakıyorum ve zaman'a dair garip bir tecrübeyi de Volga üzerinde yaşıyorum.

Ruslar yol uzmanı. Sadece karayolu değıl suyollarına da hükmetmişler. O kadar ki ırmakları, denizleri, gölleri kanallarla birleştirmiş, yapay ırmaklar gibi yapay göller yapmış, limanlar kurmuşlar. Ortaya çok ilginç sonuçlar çıkmış. En şaşırtıcı olanı da Moskova. Çünkü Moskova, ırmaklar ve kanallar yoluyla bağlandığı Karadeniz ve Hazar dâhil beş ayrı denizin limanı ama denize kıyısı yok.

Nehirleri kanallarla birbirlerine bağlarken aradaki seviye farkı bir sorun halinde önlerinde yükselince Ruslar çareyi su asansörlerinde bulmuşlar. Su asansörleri, kapalı havuzlara alınan gemilerin yükselmesini (ya da alçalmasını), böylece farklı seviyedeki bir güzergâha geçmesini sağlıyor. Gemi dar bir kanaldan geçerek bu havuzlardan birine giriyor, yaklaşık yarım saat boyunca havuz suyla doluyor (ya da boşalıyor) ve gemi suyla birlikte yükseliyor (ya da alçalıyor); üzerinde devam edeceği ırmağın seviyesine geldiğinde, havuzun devasa kapakları açılıyor, gemi yine bir kanaldan geçerek yeni ırmağa bağlanıyor ve yoluna devam ediyor. Bu kanal çok dar olduğu için gemi geçiş noktasındaki resmi binalara neredeyse kol mesafesi kadar yakın, ağır ağır süzülerek ilerliyor.

Sözünü ettiğim garip tecrübe de işte o kanalların birinden geçerken gerçekleşiyor. Yan güvertedeyim. Geminin bir su asansörüne yaklaşımaya başladığını fark ederek yerimden kalkıyorum. Ön tarafa geçerek parmaklıklara dayanıyor ve kıyıya bakıyorum. Gemi neredeyse yürüme hızında ilerlerken kenardaki resmi binalardan birinin önünde herhalde güvenlik kaydıyla kurulmuş bir kamera, gelen geçen gemiyi kaydediyor. Ben yerimden kıpırdamıyorum, kameranın önünden geçiyoruz ve o geride kalıyor. Birden güverte üzerinde ters yönde yani geminin arka tarafına doğru koşmaya başlıyorum. Gemi çok çok yavaş ilerlediğı için önce biraz evvel geçtiğimiz kamerayla aynı hizaya geliyor. Adımlarımın hızını ayarlayıp da gemiyle aynı hızda kalınca bir süre

sanki hiçbir şey hareket etmiyormuş gibi aynı hizada duruyoruz. Bu kez ben biraz daha hızlanıp geminin hızını aşınca kamerayı geçerek geminin arka kısmına ulaşıyorum. Güvertenin kenarına yaslanıyorum ve duruyorum; gemi ilerliyor, biraz evvel önünden geçtiğim yerlerden yeniden geçiyor aynı anları yeniden yaşıyorum. İşte, kamera kayıt yapıyor...

Şu tecrübeden misal ediyorum ki evrende hiçbir şey olup bitmiyor, sürekli tekrarlanıyor. Her şey her an yeniden yaratılıyor. Zaman çizgi gibi ilerlemiyor, dönüyor, bükülüyor. Nokta oluyor.

İhtişamlı, derin ve devingen ırmak yeniden dört bir yanıma kuşatıyor ve ilk kez hiçbir şeye yetişmek telâşına kapılmadan iç zamanımla dış zamanımın birleşmesinden tuhaf bir huzur duyuyor, rahat bir nefes alıyorum. Dört yanım huzur, her anım ebediyet duygusu. Allah'ım varım ve iyi ki varım, diyorum. Tarifsiz bir sonsuzluk duygusuna kapılıp ben de akıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ay vakti

Nazan Bekiroğlu 2012.07.29

İlk iftar sofrasında, Ramazan hilâline karşı, avizesinden kuşların su içmeye indiği bir havuzun başındayız. Şehrin bunaltıcı sıcağından uzak, tatlı bir esintiden nasipli, iftar vaktinin sirayet edici cennet sevincinden hissedar, günün hattâ yılın en güzel vaktindeyiz hâsılı.

Beni bunca sıcak ve uzun bir günde kendi irademden başka hiçbir bağlayıcı kuvvet olmaksızın böylesi bir açlığa ve susuzluğa gönüllü icbar eden gücün bir mucizeden başka bir şey olamayacağını söylüyorum ben. "Sair zamanda kim beni böyle bir mahrumiyete mecbur edebilir? Üstelik beni bağlayan bir bağ yok görünürde. Yiyip içsem, kim bilebilir?"

"Bu yüzden tek şahidi Allah olan yegâne ibadet oruçtur." diyor o. "Oruç en zor ama en samimi ibadettir. Bundandır oruç tutanın kendisini Allah'a bunca yakın hissetmesi."

Benimse garip bir duygu var üzerimde. Sanki geçen sene yine burada yaptığımız ilk iftara kaldığımız yerden eklenmişiz. Aradan geçen koca yıl hiç yokmuş gibi. Fakat öne gelmiş Ramazan ayı. Geçen yıla göre on gün evveldeyiz.

"Peki" diyorum, "Kamerî takvimin dönmesi, onun üzerine dizili günlerin her yıl kayıyor olması, bu sana garip gelmiyor mu? Hani nasıl desem, her sene aynı olay oluyor ama biz farklı ayların ve mevsimlerin üzerinden geçiyoruz. Bir kopukluk yok mu bu işte? Manadan yana bir eksilme?"

"Hayır" diyor, "Vallahi hayır. Tam tersine bu bana çok anlamlı geliyor."

"Neden? Üstün nitelikli bir mananın bütün yıla eşit olarak pay edilmesinden, her ayın, her mevsimin dahası her coğrafyanın onun bereketinden eşit olarak istifade etmesinden mi?"

"O da var. Ama dahası da var. Ay zamanı dünya zamanının üzerinde ikinci bir halka gibi durur. Onda artık saat yok vakit vardır, zaman yok an vardır. O an da hiçbir cihetle dünyevî bir görüntüye ve koordinata bağlı değildir. Çünkü kökü bu dünyada olsa da bu dünyanın sınırlarını aşar."

"Ama yine de" diye ısrar ediyorum ben, "Meselâ Hazreti Peygamber'in doğum günü Nisan'ın şu günü ise ben bunu her sene aynı vakitte anmak istememeli miyim?"

"Neden?" diyor sakın sakın.

"Çünkü bilirim ki o doğduğu zaman güneş şu konumdadır, yıldızlar bu. Günün uzunluğu şu kadardır, geceninki bu kadar."

"Gelecek yıl aynı gün aynı saat telâkkisi" diye mırıldanıyor, "Zamanı mekânsal bir mihenk noktasına, güneşin o anki konumuna sabitleme alışkanlığı mimetik bir şartlanmışlık. Güneşin gölgesi şu açıyla şu çiçeklerin şu yağmurun üzerine vurduğu zaman; işte bu tamamıyla mimetik bir algı. Milâdi aylar zamanı bu dünyaya hapsediyor."

"Ama öyle değil mi?" diyorum.

"Değil, öyle değil" diyor. "Güneş sabittir oysa ay döner. Kamerî ayların da şemsî bir sabiteye bağlı kalmayıp sürekli dönüyor olması cennet zamanına, maverâi zamana, yani zamansızlığa dair bir alıştırma. Sabit zaman yok çünkü. Milâdî aylar eseri oldukları uygarlığın evreni kavrama nazarını temsil ederken kamerî aylar sabit olmayan bir nokta üzerinde katmerlenirler. Eğer zamanın koordinatlarını ille de bu dünyaya bağlamak istersek sınırlı ve tek katmanlı bir hesap çıkar bu işin sonunda. Güneş zamanı bu dünyanın zamanı oysa ay zamanı bu dünyadan olmayan zamanlara an'ın koridorlarıyla bağlı."

"Güneşin gölgesi şu açıyla şu çiçeklerin şu yağmurun üzerine vurduğu zaman?" diye tekrarlıyorum biraz evvel onun sarf ettiği sözleri soru vurgusunda.

"Bu ancak bir yâd-ı cemil olabilir" diyor, "Güzel bir hatırlama. Güneş takviminde an'ın üzerinden geçilebilir sadece. Oysa aslolan, an'ı bulup onun içine girmektir. Bu da ancak dünyaya sabit olmayan bir zaman halkasında gerçekleşebilir.

O sırada çaylarımız geliyor. Üzerine sonsuz bir huzur duygusu sinmiş bakışlarını hilâle çevirirken gülümsüyor ve ekliyor. "Ay" diyor "Adı üzerinde ayları saymak için, güneş ise günleri."